ХЕРМАН ХЕСЕ
НАРЦИС И ГОЛДМУНД

Превод от немски: Недялка Попова, 1995

chitanka.info

1

Пред двуколонната арка при входа на манастира „Мариаброн“, до самия път, се издига кестен, усамотен син на Юга, някога донесен тук от поклонник до Рим, облагороден, с дебел ствол. Окръглената му корона нежно се разперва над пътя, с широки гърди поема дъх във ветровете; през пролетта, когато всичко наоколо вече е зелено и дори манастирските орехови дървета са с червеникави млади листа, той още дълго чака да се разлисти, после, по време на най-късите нощи, сред китките от листа се разпукват матовите бяло-изумрудени струи на екзотичните му цветове, чийто силен тръпчив мирис е така примамлив и тежък, а през октомври, след като плодовете и гроздовете са вече обрани, от жълтеещото дърво есенният вятър брули бодливите плодове, които не узряват всяка година и за които манастирските момчета се боричкат, а игуменът Грегор — той произхожда от Франция — пече кестени в стаята си на огъня на камината. Короната на красивото дърво, чужда и някак нежна, се разперва над входа на манастира, внимателен, добре настроен и леко тръпнещ от студ гост от друга зона, свързан в тайно родство с тънките двойни колони от пясъчник на портала и с каменните окраски над прозоречните дъги, с корнизите и колонките, гост, обичан от французи и италианци, а от местните хора наблюдаван с удивление като чужденец.

Под другоземното дърво вече бяха преминавали няколко поколения манастирски ученици; носеха своите плочи за писане под мишница, като бъбреха, смееха се, играеха или спореха и в зависимост от годишното време биваха боси или обути, държаха между зъбите ту цвете, ту орех или стискаха в ръка снежна топка. Идваха винаги нови, на всеки няколко години лицата се сменяха, повечето си приличаха: руси и къдрокоси. Някои се задържаха тук, ставаха послушници, ставаха монаси, биваха подстригвани, носеха раса, препасани с шнурове, четяха в книгите, наставляваха момчетата, стареeха, умираха. Други, когато ученическите им години завършваха, биваха отвеждани от родителите си у дома, в рицарски замъци, в търговски и

занаятчийски къщи, обикаляха света, впускаха се в игри и печалби, понякога идваха на посещение 8 манастира, възмъжали, довеждаха малките си синове като ученици при отците, усмихнати и замислени гледаха известно време нагоре към кестеновото дърво, отново изчезваха. В килиите и залите на манастира, между кръглите и широки прозоречни сводове и стройните двойни колони от червен камък, се живееше, преподаваше и изследваше, властваше и управляваше; различни изкуства и науки се изучаваха тук и поколения ги унаследяваха едно от друго, религиозни и светски, ясни и загадъчни. Книги се пишеха и коментираха, измисляха се системи, събираха се древни ръкописи, рисуваха се винетки, поддържаха се народните вероизповедания, религии, осмиваха се суеверията. Тук процъфтяваше от всичко по малко, за всичко имаше място: ученост и набожност, простота и притворство, лукавство, мъдростта на евангелията и мъдростта на древните гърци, бяла и черна магия: имаше място за отшелничество и покаяние, също както за забавление и благополучен живот: от личността на ръководещия игумен и на властващото във времето течение зависеше дали едно или друго надделява и господства. Навремени манастирът биваше прочут и посещаван заради тези, които омагьосваха дявола и познаваха демонията, навремени заради своята необикновена музика, навремени заради Светия отец, който можеше да изцелява и да върши чудеса, навремени заради шарановата чорба и пастета от еленов черен дроб — всичко според годините си. И всякога сред ятото на монаси и ученици, на благочестиви и равнодушни, постещи и тлъстеещи, всякога сред мнозината, които идваха тук, живееха и умираха, имаше по някой отделен и особен човек, когото всички обичаха или от когото всички се страхуваха, който изглеждаше избран, някой, за когото още дълго се говореше и след като съвременниците му биваха забравени. И сега в манастира „Мариаброн“ живееха двама изтъкнати и особени, един стар и един млад. Между многото братя, чийто рояк изпълваше спалните, църквите и учебните зали, имаше двама, които всеки познаваше и всеки следеше с внимание. Това бяха игуменът Даниел, старият, и възпитаникът Нарцис, младият, който отскоро беше встъпил в послушничество, но поради своите изключителни дарования, противно на всички традиции, вече можеше да служи като учител най-вече по гръцки език. Тези двама — игуменът и послушникът — имаха

влияние в манастира, бяха наблюдавани, будеха любопитство, удивляваха им се и им завиждаха, а тайно ги и укоряваха.

Повечето обичаха игумена, той нямаше врагове, бе пълен с доброта и смирение. Само учените от манастира примесваха към любовта си и малко снизходителност; защото игуменът Даниел може да беше светец, но все пак не бе учен. Присъща му беше онази простота, която е мъдрост: но неговите познания по латински бяха скромни, а гръцки той изобщо не владееше.

Малцината, които при случай леко осмиваха простотата на игумена, бяха толкова повече очаровани от Нарцис — детето чудо, красивия младеж с изискания гръцки, с рицарски безукорното държане, със спокойния проницателен поглед на мислител, с тънките, красиви и строго очертани устни. Учените го обичаха за това, че владееше чудесно гръцки. А едва ли не всички го обичаха, защото беше толкова благороден и изтънчен, мнозина бяха влюбени в него. На някои се зловидеше, че той беше твърде тих и овладян и имаше такива дворцови маниери.

Игумен и послушник, всеки посвоему носеше участта на избраник, властваше по свой начин, страдаше по свой начин. Всеки от двамата се чувстваше по-сроден с другия и повече привличан от него, отколкото от целия останал народ в манастира; въпреки това те не се сближаваха, въпреки това никой не можеше да стопли душата на другия. Игуменът се отнасяше към младежа с най-голяма грижовност, с най-голяма съобразителност, тревожеше се за него като за рядък, крехък, може би твърде рано съзрял, може би застрашен брат. Младежът възприемаше всяка заповед, всеки съвет, всяка похвала на игумена с безукорно държане, никога не възразяваше, никога не беше зле настроен и когато присъдата на игумена за него беше правилна, макар единственият му порок да бе високомерието, то Нарцис умееше чудесно да прикрива тази си слабост. Срещу него не можеше да се каже нищо, той беше съвършен, надминаваше всички. Но освен учените само малцина му бяха истински приятели, неговата знатност го обгръщаше като вледеняващ въздух.

— Нарцис — каза му игуменът след една изповед, — признавам, че съм виновен за една сурова присъда над тебе. Често съм те смятал за високомерен и може би с това съм бил несправедлив. Ти си много самотен, млади братко, ти си сам, има хора, които ти се удивляват, ала

нямаш приятели. Дори бих искал от време на време да имам повод да те укоря; но няма такъв повод. Бих искал на моменти да си непослушен, каквито с лекота са младите хора на твоята възраст. Ти никога не си такъв. Понякога съм малко загрижен за теб, Нарцис.

Младежът обърна тъмните си очи към стария.

— Много бих желал, уважаеми отче, да не ви създавам грижи. Възможно е да съм високомерен, уважаеми отче. Моля ви да ме накажете за това. Понякога аз самият имам желанието да се накажа. Изпратете ме в някоя постница, отче, или ми наредете да върша тежка работа.

— И за двете си твърде млад, мили братко — каза игуменът. — Освен това във висша степен си надарен за езици и разсъждения, сине мой; би било пропиляване на тези божи дарби да поискам да ти възложа най-нисши задължения. Вероятно ти ще бъдеш учител или ще станеш учен. Нима сам не желаеш това?

— Простете ми, отче, не зная с особено голяма точност собствените си желания. Всякога ще изпитвам радост от науките, как би могло да бъде другояче? Но не вярвам, че науката ще бъде моята единствена област. Нали невинаги желанията определят съдбата и призванието на един човек, а и нещо друго, предопределено.

Игуменът го изслуша и стана сериозен. Въпреки това на старческото му лице се появи усмивка, когато каза:

— Доколкото съм опознал хората, всички сме склонни, поне в младостта си, да смесваме предсказанието и своите лични желания. Но тъй като вярваш, че вече си узнал предопределението си, кажи ми с една дума: за какво смяташ, че си предопределен?

Нарцис полупритвори тъмните си очи и те се скриха под дългите черни мигли. Мълчеше.

— Говори, сине мой — подкани го след дълго чакане игуменът.

С тих глас и сведен поглед Нарцис заговори:

— Вярвам, че зная, уважаеми отче; предопределен съм преди всичко за манастирски живот. Аз ще стана, така много вярвам, монах, пастор, подигумен, а може би и игумен. Не вярвам в това, защото го желая. Желанието ми не е насочено към длъжности, но те ще ми бъдат възложени.

Двамата дълго мълчаха.

— Защо вярваш в това? — попита колебливо старият. — Какво качество у тебе освен учеността трябва да се изразява в тази вяра?

— Качеството — каза Нарцис бавно, — че имам усет за характер и предопределение на хората, не само за моето собствено, а и на тяхното. Това качество ме принуждава да служа на другите, като ги управлявам. Ако не бях роден за живот в манастир, то трябваше да бъда съдия или държавник.

— Възможно е — кимна игуменът. — Изпитал ли си чрез примери своята способност да познаваш хората и съдбите им?

— Изпитал съм.

— Готов ли си да ми назовеш един пример?

— Готов съм.

— Добре. Тъй като не бих искал да проникна в тайните на нашите братя, без те да знаят, ти навярно би ми казал какво мислиш, че знаеш за мен, твоя игумен Даниел?

Нарцис повдигна клепачи и погледна игумена в очите.

— Това ваша заповед ли е, уважаеми отче?

— Моя заповед.

— Трудно ми е да говоря, отче.

— И на мен ми е трудно, млади братко, да те принуждавам да говориш. И все пак го правя. Кажи!

Нарцис склони глава и произнесе шепнешком:

— Зная много малко за вас, многоуважаеми отче. Зная, че вие сте божи слуга, комуто би било по-приятно да пасе кози или да бие камбанката в някоя постница, да изслушва изповедите на селяните, отколкото да управлява голям манастир. Зная, че вие питаете особена любов към Светата божия майка и че най-често се молите на нея. Понякога се молите, щото гръцкият и другите науки, които се изучават в този манастир, да не предизвикват объркване и да не бъдат опасни за душите на вашите питомци. Понякога се молите да не ви напусне търпението по отношение на проигумена Грегор. Понякога се молите за един спокоен край. И вие, вярвам в това, ще бъдете чут и ще го имате.

В малката стая на игумена беше тихо. Най-после старецът заговори.

— Ти си мечтател и имаш видения — каза прастарият господин приятелски. — Благочестивите и приветливите видения също могат да

мамят, не се осланяй на тях, както и аз не им се уповавам. Можеш ли, братко мечтателю, да видиш какво мисля в сърцето си за тези неща?

— Мога да видя, отче, че вие разсъждавате за тях много приятелски. Мислите следното: този млад ученик е малко застрашен, има видения, навярно е медитирал прекалено. Навярно бих могъл да му възложа покаяние, то няма да му навреди. Но покаянието, което възложа нему, ще поема и аз самият. Това е, което току-що помислихте.

Игуменът се изправи. Усмихвайки се, кимна на ученика, за да се сбогува.

— Добре — каза той, — не вземай твърде сериозно своите видения, млади братко, Бог изисква от нас и някои други неща, освен да имаме видения. Да приемем: ти си поласкал един стар човек с това, че си му обещал лека смърт. Да приемем: в течение на един миг старият човек с удоволствие е слушал обещанието. Засега е достатъчно. Ти трябва да се молиш, докато отброиш една броеница, утре след ранната литургия следва да се помолиш със смирение и всеотдайност, не повърхностно, и аз ще направя същото. А сега върви, Нарцис, доста говорихме.

Друг един път игуменът Даниел трябваше да изглади отношенията между най-младия от преподаващите отци и Нарцис, тъй като те не можеха да се разберат по една точка от учебната програма. С голямо усърдие Нарцис настояваше за въвеждането на промени в обучението и умееше да ги мотивира с убедителни основания; отец Лоренц обаче от един вид ревност не искаше да се съгласи с това и всяко ново обсъждане биваше последвано от няколко дни на лошо настроение, мълчание и сърдене, докато Нарцис с чувството, че е прав, още веднъж не подхванеше въпроса. Накрая някак обидено отец Лоренц рече:

— Е, Нарцис, нека сложим край на спора. Разбира се, знаеш, че решението принадлежи на мен, а не на теб; не си мой колега, а помощник и трябва да ми се подчиняваш. Но тъй като работата ти изглежда толкова важна и тъй като те превъзхождам по служебна власт, но не и по знания и по дарби, не желая да взема решението сам, а ще изложим всичко пред игумена и ще оставим той да отсъди.

Така и постъпиха, игуменът Даниел търпеливо и приветливо изслуша спора на учените върху гледищата им за обучението по граматика.

След като двамата бяха изложили подробно и обосновали мненията си, старият човек ги погледна радостно, поклати леко белокосата си глава и заговори:

— Мили братя, и двамата естествено не вярвате, че разбирам от тези неща толкова, колкото разбирате вие. Похвално е за Нарцис, че взема така присърце училището и че се стреми да подобри учебната програма. Но щом неговият наставник е на друго мнение, то Нарцис трябва да мълчи и да се подчинява — нито едно подобрение в училището няма стойност, ако заради него се нарушават редът и послушанието в тази обител. Укорявам Нарцис, че не умее да отстъпва на вас, двамата млади учени, желая никога да не ви липсват началници, които да са по-глупави от вас; няма нищо по-добро срещу високомерието.

И с тази добродушна шега той ги освободи. Но в никакъв случай не забрави през следващите дни да ги държи под око — дали между двамата учени отново е възникнало добро разбирателство.

И стана тъй, че в манастира, който бе видял толкова много хора да идват и да си отиват, се появи ново лице, а то не принадлежеше към тези, които остават незабележими или биват бързо забравени. Това беше младеж — доста отдавна баща му бе съобщил за него, — който пристигна в един пролетен ден, за да постъпи в манастирското училище. Младежът и неговият баща вързаха конете си под кестеновото дърво, а от портала излезе да ги посрещне вратарят.

Момчето погледна към още по зимному голото дърво.

— Никога не съм виждал такова дърво — каза то. — Красиво е, забележително! Бих искал да зная как се нарича.

Бащата, възрастен господин, с угрижено и някак лукаво лице, не отдаде значение на думите на момчето. Вратарят обаче, комуто то веднага се хареса, му обясни. Момчето благодари приветливо, подаде ръка и заяви:

— Казвам се Голдмунд и ще посещавам училището тук.

Мъжът се усмихна приятелски, поведе новопристигналите през портала и нагоре по широките каменни стълби, а Голдмунд прекрачи в манастира без колебание, с чувството, че на това място вече е срещнал две същества, с които може да бъде приятел — дървото и вратаря.

Пристигналите бяха приети най-напред от отеца директор на училището, а надвечер и от самия игумен. И при двете срещи бащата, имперски чиновник, представи сина си Голдмунд и бе поканен известно време да гостува тук. Но той се възползва от гостоприемството само за една нощ и обяви, че на другия ден трябвало да отпътува обратно. Като дар предложи на манастира един от двата коня и подаръкът беше приет. Беседата с духовниците премина хладно и учтиво; но както игуменът, така и директорът гледаха с радост почтително мълчаливия Голдмунд, хубавият нежен младеж им хареса веднага. На другия ден без съжаление пуснаха бащата да отпътува, а с удоволствие задържаха сина тук. Голдмунд бе представен на учителите, получи легло в спалнята на учениците. Почтителен и с натъжено лице, той се сбогува с баща си, който замина, стоя и гледа след него, докато той, минавайки между хамбара и мелницата, изчезна през тясната сводеста врата на външния манастирски двор. Когато се обърна, на дългите му руси мигли блестеше сълза: тогава вратарят пак го посрещна с гальовно потупване по рамото.

— Млади господине — каза той утешително, — не бива да тъжиш. В началото повечето изпитват малко носталгия по баща, майка, братя и сестри. Но скоро ще видиш: тук може да се живее, и дори не зле.

— Благодаря, братко — каза младежът. — Нямам братя и сестри, нито майка, имам само баща.

— Затова пък тук ще намериш приятели, учение и музика, и нови игри, каквито още не знаеш, и едно, и друго, ще видиш. А когато ти е потребен някой, който да се отнася добре към теб, тогава ела при мен.

Голдмунд му се усмихна.

— О, много ви благодаря. И ако искате да ми доставите радост, то моля ви, бързо ми покажете къде е нашето конче, което баща ми остави тук. Бих искал да го поздравя и да видя дали е добре.

Вратарят веднага го взе със себе си и го въведе в конюшнята при хамбара. В хладния здрач там миришеше остро на коне, тор и ръж и в една от преградите Голдмунд намери кафявия кон, който беше яздил, идвайки насам. Той обгърна с двете си ръце шията на животното, което го бе познало и протегнало глава към него, опря буза до широкото му с бяло петно чело, нежно го погали, зашепна в ухото му думите:

— Здравей, Блес, мое животинче, добричкият ми, добре ли си? Обичаш ли ме още? Имаш ли храна? Мислиш ли си и ти за дома? Блес, конче миличко, колко е хубаво, че остана тук, често ще идвам при тебе и ще те наглеждам.

От запретнатия си ръкав Голдмунд извади парче хляб, което бе прибрал от своята закуска, и на малки късчета го даде на коня. После се сбогува с него, тръгна подир вратаря през двора, широк колкото пазарен площад в голям град и отчасти обрасъл с липи. При вътрешния вход благодари на вратаря и му подаде ръка: тогава забеляза, че вече не знае пътя за класната стая, която му показаха вчера, усмихна се леко и изчервен помоли вратаря да го заведе, а той направи това на драго сърце. Тогава пристъпи в класната стая, където десетина момчета и младежи седяха по чиновете. Помощник-учителят Нарцис се обърна.

— Аз съм Голдмунд — каза той, — новият ученик.

Нарцис поздрави бегло, без усмивка, посочи му място на задния чин и незабавно продължи обучението.

Голдмунд седна. Беше учуден, че видя тук толкова млад учител, едва няколко години по-възрастен от самия него, а удивен и дълбоко зарадван от това, че намери този млад учител толкова хубав и благороден, толкова сериозен, предразполагащ към себе си и любезен. Вратарят беше отзивчив, игуменът го бе посрещнал така приятелски, оттатък, в обора, стоеше Блес и сякаш бе част от родния край, а сега тук се оказа и този удивително млад учител, сериозен като учен и изискан като принц, с толкова овладян, хладен, делови, повелителен глас! Благодарен, Голдмунд слушаше, при това без веднага да разбере за какво става дума. Беше му приятно. Попаднал бе при добри, мили хора и беше готов да ги обича и да се стреми да спечели приятелството им. Сутринта в леглото, след като се събуди, изпитваше чувство на потиснатост, на непреминала умора от дългото пътуване, а когато се сбогуваше с баща си, му се доплака. Ала вече беше добре, беше доволен. Продължително и винаги отново спираше очи на младия учител, приятни му бяха неговата стегната, стройна фигура, хладно блестящите очи, рязко очертаните устни, които ясно и твърдо оформяха звуковете, и неговият възторжен, неуморим глас.

Но когато учебният час свърши и учениците шумно се вдигнаха, Голдмунд се сепна и някак засрамен схвана, че известно време бе спал.

И не само той забеляза това, а и съседите му по чин го бяха видели и шепнешком съобщили на другите. Едва младият учител бе напуснал стаята, и другите почнаха да дърпат и побутват Голдмунд от всички страни.

— Наспа ли се? — попита един и се ухили.

— Чудесен ученик! — присмя се друг. — От този ще излезе голямо църковно светило. Още в първия час взе да кърти.

— Я иди сложи малкия в леглото — предложи някой и те го хванаха за ръцете и краката, за да го понесат със силен смях.

Стреснат така, Голдмунд се ядоса: почна да замахва наоколо, мъчеше се да се освободи, нанасяха му удари, накрая го пуснаха да падне, докато един все още го държеше здраво за крака. Със сила се освободи от него. Нахвърли се върху първия, който му попадна, и веднага бе въвлечен в здрава борба. Противникът му беше силно момче и всички жадно гледаха двубоя. И тъй като Голдмунд не се предаваше и стовари няколко добри юмручни удари на силния, той вече имаше приятели сред учениците, преди да знае името на когото и да било. Внезапно обаче всички светкавично се разпиляха и едва се бяха оттеглили, в стаята влезе училищният надзирател отец Мартин и се спря пред останалото само момче. Учуден, той изгледа момчето, чиито сини очи бяха смутени, а лицето му силно зачервено и разбито.

— Какво става с тебе? — попита той. — Ти си Голдмунд, нали? Направиха ли ти нещо тези палавници?

— О, не — каза момчето, — аз се справих с него.

— С кого?

— Не зная. Не познавам никого. Един се би с мене.

— Така ли? Той ли започна?

— Не зная. Не, мисля, че аз самият започнах. Те ме дразнеха и се разгневих.

— Е, няма що, добро начало, момчето ми. Но запомни, ако още веднъж тук, в класната стая, се предизвика бой, ще има наказание. А сега направи така, че да дойдеш навреме за следобедната закуска, хайде.

Усмихнат, той гледаше след Голдмунд как засрамен излезе от стаята и вървешком се мъчеше да оправи с пръсти разрошените си светлоруси коси.

Самият Голдмунд беше на мнение, че първата му проява в този манастирски живот е наистина неподобаваща и глупава; доста смутен, той потърси и намери своите съученици по време на закуската. Но го приеха с внимание и приветливо, той рицарски се помири със своя враг и от този час се почувства по-добре приет в кръга им.

2

Макар междувременно да бе станал добър приятел на всички, все пак истински приятел не можеше да намери толкова скоро; сред съучениците му нямаше никого, с когото да се чувства особено сроден или дори да изпитва склонност към него. Те обаче бяха учудени, че в лицето на пъргавия боксьор, когото бяха готови да приемат като приятен побойник, откриха един много кротък колега, който по-скоро изглеждаше устремен към славата на образцов ученик.

В манастира имаше двама души, от които Голдмунд се чувстваше сърдечно привлечен, те му харесваха, занимаваха мислите му, към тях изпитваше удивление, любов, почит. Това бяха игуменът Даниел и помощник-учителят Нарцис. Бе склонен да смята игумена за светец, а неговата простота и доброта, ясният му грижовен поглед, начинът му да заповядва и управлява смирено, сякаш изпълнява служба, както и неговите добри кротки жестове — всичко го привличаше властно. С най-голямо удоволствие би станал личен прислужник на този благочестив човек, винаги би бил около него послушен и услужлив, би му поднасял целия свой юношески порив за преданост и всеотдайност, като непрекъсната жертва, и би се учил на чист, благороден, едва ли не свято скромен живот. Защото Голдмунд смяташе не само да завърши манастирското училище, а ако е възможно, напълно и завинаги да остане в манастира и да посвети живота си Богу; такава бе неговата воля, такова беше желанието и повелята на баща му, а може би и сам Бог бе призовал и предопределил така. Изглежда, никой не забелязваше, че красивото, сияещо момче все пак носи бремето на произхода си, тайно предопределение за грях и жертва. Не забелязваше това и игуменът, макар бащата на Голдмунд да бе направил няколко намека и ясно да бе изразил желанието синът му да остане завинаги тук, в манастира. Като че ли някакво тайно петно бе лепнато на Голдмунд по рождение, като че ли нещо премълчавано тласкаше към грях. Но бащата не бе харесал истински на игумена, който бе посрещнал неговите думи и цялото му малко придаващо си

важност същество с вежлива хладина, а на намеците му не бе отдал голямо значение.

Оня, другият, който бе събудил любовта на Голдмунд, гледаше по-остро, предусещаше повече, но се държеше на разстояние. Нарцис много добре бе забелязал каква прелестна златна птица му бе долетяла. Той, изолиран в своята знатност, веднага бе доловил у Голдмунд сродник, макар във всичко да изглеждаше негов антипод. Както Нарцис бе тъмен и сух, така Голдмунд бе светъл и цъфтящ. Колкото Нарцис бе мислител и анализатор, толкова Голдмунд изглеждаше мечтател и с детска душа. Но над противоположностите се прехвърляше връзка, и двамата бяха благородни хора, и двамата с видими дарби и белези бяха отличени пред другите, и двамата ги бяха получили от съдбата заедно с особено предупреждение.

Нарцис горещо съчувстваше на тази млада душа, чиято странност и участ бързо бе открил. Голдмунд страстно се удивляваше на своя красив, превъзходен и умен учител. Но Голдмунд беше плах; не намираше никакъв друг начин да спечели Нарцис, освен като се старае до преумора да бъде внимателен и прилежен ученик. И не единствена плахостта го задържаше. Въздържаше го и предусетът, че Нарцис ще е опасност за него. Той не можеше едновременно да има за идеал и образец добрия смирен игумен и свръхумния, учения, саркастичния Нарцис. И въпреки това с всички духовни сили на своята младост се стремеше към двата несъвместими идеала. Често това му причиняваше страдание. Понякога в първите месеци на ученичеството си Голдмунд се чувстваше вътрешно така объркан и тласкан насам и натам, че изпитваше силното изкушение да избяга оттук или в общуването с другарите си да излее своята злочестина и сърдечния си гняв. Често той, добродушният, най-неочаквано от някоя малка закачка или ученическа дързост така пламваше, див и зъл, че с крайно напрежение едва успяваше да се овладее и да се оттегли със затворени очи, мъртвешки блед и смълчан. Тогава отиваше в обора при коня Блес, облягаше глава на неговата шия, целуваше го и плачеше. А мъката му постепенно нарасна и вече бе видима. Бузите му хлътнаха, погледът угасна и усмивката му, която всички обичаха, се появяваше рядко.

Той самият не знаеше какво става с него. Искреното му, честно желание и воля бе да бъде добър ученик, скоро да го приемат за

послушник, а после да стане благочестив тих брат на отците; вярваше, че всичките му сили и дарби са устремени към тази благочестива мирна цел, не знаеше никакви други стремежи. Колко странно и тъжно му бе да види, че една такава проста и хубава цел може да се постигне толкова трудно. Колко обезкуражен и отчужден възприемаше понякога той собствените си укорителни склонности и състояния: разсеяност и леко отвращение при ученето, мечтателност и фантазиране или сънливост — по време на лекциите, възбунтуване и антипатия към учителя по латински език, раздразнителност и гневно нетърпение към съучениците. А най-обърквашото беше, че неговата любов към Нарцис толкова зле се съчетаваше с любовта му към абат Даниел. При това понякога с най-интимна добросъвестност вярваше, че долавя: и Нарцис го обича, съчувства му и го очаква. Много повече, отколкото момчето подозираше, мислите на Нарцис се занимаваха с него. Той искаше да има за приятел това хубаво, светло, мило момче и предчувстваше у него свой антипод и допълнение, би искал да го вземе при себе си, да го води и просвещава, да го издига и изведе до разцвет. Но се въздържаше. Постъпваше така по много подбуди и почти всички ги съзнаваше. Но го възпираше и му пречеше главно отвращението, което изпитваше срещу ония нерядко срещани учители и монаси, които се влюбваха в ученици и послушници. Достатъчно често той самият с отвращение бе усещал върху себе си жадните погледи на по-възрастни мъже, достатъчно често бе посрещал техните любезности и ласкателства с ням отпор. Сега ги разбираше по-добре и той виждаше изкушение в това, че имаше желание да обикне хубавия Голдмунд, да предизвика чудесната му усмивка и с нежност да прекара ръка по неговите светлоруси коси. Но нивга нямаше да го направи, нивга. Освен това като помощник-учител, на когото бе даден рангът на учител, без да притежава авторитета на тази длъжност, бе се приучил на особено внимание и бдителност. Беше привикнал да се отнася към ония, които бяха само с няколко години по-млади от него, така, сякаш беше двадесет години по-стар, беше привикнал строго да си забранява каквото и да било предпочитание спрямо някого от учениците и да си налага особена справедливост и загриженост към всеки ученик, който не му беше приятен. Службата му беше отдадена на духа, на който бе посветен много строг живот, и само тайно, в минутите, когато не бе наблюдаван от никого, си позволяваше удоволствието на високото

самочувствие, на всезнайството и на големия ум. Не, дори да е още толкова изкусително приятелството с Голдмунд, то беше опасно и не биваше да се докосне до ядрото на неговия живот. Същината и смисълът на живота му бе служенето на духа, служенето на словото, беше тихото хладнокръвно, с отказ от личната полза водене на ученика — и не само на неговия ученик — към високите духовни цели. Година и повече Голдмунд вече беше ученик в манастира „Мариаброн“, стотици пъти бе минавал под липите на двора и под красивото кестеново дърво с другари, бе участвал в ученически игри, бе играл на гоненица, на топка, на разбойници и в битки със снежни топки. Сега беше пролет, но Голдмунд бе уморен и се чувстваше болнав, често имаше главоболие, а в училище с усилие; се поддържаше буден и внимателен. Тогава една вечер го заговори Адолф, оня ученик, чиято първа среща с него навремето бе юмручна схватка и с когото през тази зима заедно бяха почнали да изучават Евклид. Бе часът след вечерята, един свободен час, в който им беше разрешено да играят в спалните, да бъбрят в ученическите стаи и да се разхождат из външния манастирски двор.

— Голдмунд — подхвана той, като го поведе със себе си надолу по стълбището. — Искам да ти разкажа нещо, нещо весело. Но ти си такова примерно момче, сигурно искаш някога да станеш епископ — първо ми дай дума, че ще държиш на другарството ни и няма да ме издадеш на учителите.

Голдмунд без колебание даде своята дума. Имаше манастирска чест и ученическа чест, а понякога двете влизаха в противоречие, той знаеше това; но както навред, неписаните закони бяха по-силни от писаните и никога, докато бе ученик, не би се отклонил от законите и понятията за чест на ученичеството.

Говорейки шепнешком, Адолф го заведе извън портала под дърветата. Тук имало, разказа той, няколко добри смели другари, към които сам принадлежал, от предишните поколения те възприели обичая от време на време да си спомнят, че още не са монаси и за една вечер да напускат манастира и да отиват в селото. Било забава и приключение, от което никое прилежно момче не се е отказвало, а през нощта се връщали.

— Но нали тогава вратата е заключена? — подхвърли Голдмунд.

Разбира се, била заключена и тъкмо в това било удоволствието от цялата работа. Знаели обаче потайни пътища да се вмъкнат незабелязано, не им било за първи път.

Голдмунд си спомни. Чувал бе израза „да отидем в селото“, под това се разбирали нощните излети на питомците, с всякакви тайни удоволствия и приключения, забранени с тежко наказание от манастирския закон. Голдмунд се изплаши. Да се отиде „в селото“ беше грях, беше забранено. Но много добре схвана, че тъкмо затова към „примерно момче“ и „ученическа чест“ спадаше да се изложи на някакъв риск и че подтикването към тази авантюра означаваше известно отличаване.

С най-голямо удоволствие би казал „не“, би се върнал назад и би си легнал. Толкова уморен беше и се чувстваше така зле, целия следобед го болеше глава. Но малко се срамуваше от Адолф. И, кой знае, навярно там, отвън, при приключението, имаше нещо хубаво и ново, нещо, с което може да се забрави и главоболието, и притъпеността, и всяка друга болка. Това беше излет в света, наистина таен и забранен, не съвсем похвален, ала навярно все пак освобождение, преживяване. Голдмунд стоеше разколебан, докато Адолф го уговаряше, но изведнъж се усмихна и каза „да“.

Незабелязано заедно с Адолф те се измъкнаха под липите в просторния вече притъмняващ двор, чиято външна врата в този час бе заключена. Другарят му го въведе в манастирската мелница, откъдето в полумрака и при постоянния шум на колелата беше лесно да се измъкнеш невидян и нечут. През някакъв прозорец те успяха, вече съвсем по тъмно, да скочат върху хлъзгава купчина влажни дървени талпи, една от които трябваше да изтеглят и поставят над потока, за да минат отвъд. И ето че бяха вече отвън, на матово проблясващото широко шосе, което се губеше към тъмната гора. Всичко това беше възбуждащо, тайнствено и много харесваше на момчето.

В края на гората стоеше един другар — Конрад. И след като те дълго чакаха, се добра и втори — големият Еберхард, Четиримата младежи поеха през гората, над главите им пърхаха нощни птици, между спокойните облаци се показаха няколко звезди. Конрад бъбреше, правеше шеги, понякога всички се смееха с него; при все това над тях витаеше някакво плахо и тържествено нощно чувство и сърцата им биеха учестено.

Отвъд гората, почти след час, стигнаха до селото. Там всичко изглеждаше заспало, бледи се мержелееха ниските фронтони, сякаш израснали от тъмните ребра на гредоредите, никъде не се виждаше светлина. Адолф вървеше напред; като мълчаха и се промъкваха, те заобиколиха няколко къщи, прехвърлиха се през ограда, спряха в някаква градина, газеха меката пръст на лехите, докоснаха с крак стъпала, спряха пред стената на сграда. Адолф похлопа на прозоречен капак, почака, похлопа още веднъж, отвътре се зачу шум и скоро се мярна светлина, прозорецът се отвори и те един след друг се изкачиха и се озоваха в кухня с черен отдушник и землист под. На огнището се виждаше малко светилниче, тънкият фитил гореше със слаб потрепващ пламък. Тук стоеше едно момиче, слаба ратайкиня, която подаде ръка на проникналите в дома, а зад нея пристъпи второ момиче, мургаво, по-младо, с дълги тънки плитки. Адолф носеше подаръци, половин бял манастирски хляб и нещо в книжна кесия, Голдмунд предположи, че това е малко откраднат тамян, восък за свещи или нещо подобно. Малката с плитките излезе, без светлина намери опипом вратата, доста време я нямаше и се върна със сива пръстена кана с изрисувани сини цветя, която подаде на Конрад. Той пи от нея и я предаде по-нататък, всички пиха, това беше силна ябълкова шира.

В светлината на малкото пламъче те насядаха. Двете момичета на малки твърди табуретки, а наоколо им, по пода, учениците. Говореха шепнешком, от време на време пиеха шира, Адолф и Конрад водеха разговора. Понякога някой от тях ставаше и поглаждаше косите и тила на слабата, шепнеше й нещо в ухото. Малката не я докосваха. Вероятно, мислеше си Голдмунд, голямата беше слугинята, а малката хубавица — дъщерята на дома. Впрочем това беше все едно — не го засягаше; защото никога вече нямаше да дойде тук. Тайното излизане и вървенето през гората в нощта беше красиво, бе необичайно, вълнуващо, тайнствено и все пак неопасно. Наистина беше забранено, но пристъпването на една възбрана не утежнява особено съвестта. Това тук обаче, нощното посещение при момичетата, беше не само повече от забранено, така чувстваше той, беше грях. За другите може би и то бе просто малко отклонение, но не и за него: за него, който съзнаваше, че е предопределен за монашески живот и аскетизъм, не бе разрешена никаква игра с момичета. Не, той никога вече няма да дойде с тях. Но сърцето му биеше силно и притеснено в здрачната бедна кухня.

Пред момичетата другарите му играеха ролята на герои, придаваха си важност, като употребяваха латински изрази, които вмъкваха в разговора. И тримата, изглежда, имаха разположението на момичето, от време на време те се приближаваха към него с малките си несръчни ласки, най-нежната от които беше плаха целувка. Изглежда, те знаеха точно какво им е позволено тук. И тъй като цялата беседа трябваше да се води шепнешком, в сцената всъщност имаше нещо комично, ала Голдмунд не я възприемаше така. Той се бе свил тихо на пода, втренчен в пламъчето на малкия светилник, без да промълви дума. Понякога с един жаден страничен поглед улавяше някоя от нежностите, разменяни между другите. Скован, гледаше пред себе си. С най-голямо удоволствие обаче не бе се взирал в нищо друго освен в Малката с плитките, но тъкмо това си забраняваше. Винаги обаче, когато неговата воля отстъпваше, а погледът му започваше да блуждае към спокойното приятно девиче лице, той безпогрешно срещаше тъмните й очи, забити в лицето му, тя го гледаше като омагьосана.

Навярно бе изтекъл цял час — Голдмунд никога не бе преживявал толкова дълъг час, ето че празнословията и нежностите на учениците бяха изчерпани, настана тишина, седяха някак смутени, Еберхард взе да се прозява. Тогава ратайкинята предупреди, че е време да си тръгват. Всички се вдигнаха, всички се ръкуваха с нея, Голдмунд последен. После всички те пададоха ръка и на по-младата, Голдмунд последен. Пръв Конрад вече се прехвърляше през прозореца, следваха го Еберхард и Адолф. Когато и Голдмунд се измъкваше навън, усети една ръка да задържа рамото му. Не можеше да се спре, едва когато стъпи на земята, колебливо се обърна. От прозореца се приведе Малката с плитките.

— Голдмунд — прошепна тя. Той се спря. — Ще дойдеш ли някой път отново? — попита девойката. Плахият й глас беше само едно дихание.

Голдмунд поклати глава. Тя протегна двете си ръце, улови главата му. Той почувства на слепоочията топлината на малките й ръце. Тя се приведе още по-ниско, докато тъмните й очи бяха пред неговите.

— Ела отново — прошепна тя и устата й докосна неговата с детска целувка.

Той бързо притича подир другите през малката градина, олюляваше се през лехите, вдъхваше миризмата на влажна пръст и тор,

одраска и разрани ръката си на един розов храст, покатери се през оградата и затропа подир другарите си към селото, а после към гората. „Никога вече“ — заповедно изрече неговата воля. „Утре отново“ — хълцайки, молеше сърцето му.

Никой не срещна нощните птици — необезпокоени от никого, те се върнаха в „Мариаброн“ през потока, през мелницата и двора с липите, по заобиколни пътища, през навеси и разделени от колони прозорци — в манастира и в спалнята.

На сутринта дългият Еберхард трябваше да бъде разтърсен здравата, за да се събуди, толкова дълбок бе сънят му. Всички те бяха навреме на утринната литургия, на закуска и в лекционната зала; но Голдмунд изглеждаше зле, толкова зле, че отец Мартин го попита дали не е болен. Адолф му хвърли предупредителен поглед и той каза, че му няма нищо. В часа по гръцки обаче, към обед, Нарцис не го изпускаше из очи. И той видя, че Голдмунд е болен, ала не каза нищо и го наблюдаваше остро. В края на лекцията го извика при себе си. За да не привлече вниманието на учениците обаче, той го изпрати с някаква поръчка в библиотеката. Последва го там.

— Голдмунд, мога ли да ти помогна? Виждам, че си в беда. Навярно си болен? Тогава да те настаним в леглото и да ти изпратим диетична супа и чаша вино? Днес нямаш глава за гръцкия.

Той дълго чака отговор. Бледото момче го гледаше със смут в очите, сведе глава, вдигна я отново, устните му потръпнаха, искаше да заговори, но не можеше. Изведнъж се наклони, опря чело на един пулт за четене между двете малки ангелски глави от дъбово дърво, които обрамчваха пулта, и избухна в такъв плач, че Нарцис се почувства объркан и за известно време отклони поглед, преди да прегърне и изправи хълцащия.

— Е, да — каза той по-приветливо, отколкото някога Голдмунд го бе чувал да говори. — Е, приятелю, поплачи си, скоро ще ти олекне. Така, седни, няма нужда да говориш. Виждам, доста ти се е насъбрало, вероятно през цялата сутрин си се мъчил да се държиш на крака и да не допуснеш да се забележи нещо, много смело постигна това. А сега си поплачи, това е най-доброто, което можеш да направиш. Не? Вече си приключил. Отново „си се овладял“? Е, добре, а сега да идем в стаята за болни. Ти ще си легнеш в леглото и още тази вечер ще бъдеш много по-добре. Ела!

И той отведе Голдмунд, като заобикаляше класните стаи, в стаята за болни, посочи му едно от двете празни легла и след като момчето послушно започна да се съблича, излезе, за да съобщи на надзирателя, че е болно. В трапезарията, както беше обещал, му поръча супа и чаша вино; тези две обичайни за манастира благоволения много харесваха на повечето от леко болните.

Голдмунд се въртеше в болничното легло и се мъчеше да се избави от объркването си. Преди един час навярно би могъл да си обясни какво го прави днес така неизказано уморен, от какво смъртно пренапрежение на душата главата му е празна, а очите му парят. Това беше властното, във всяка минута подновяване, във всяка минута неуспешно напрягане да забрави предишната вечер — нещо повече, не вечерта, не глупавия и приятен излет навън от заключения манастир, не минаването през гората, не хлъзгавото приспособено мостче над тъмния мелничен поток или катеренията и прехвърлянията през огради, през прозорци и коридори, а единствено мига до оня тъмен кухненски прозорец, дъха и думите на момичето, докосването на неговите ръце, целувката на устните му. Но сега се бе прибавил и нов страх, едно ново преживяване. Нарцис се бе заел с него, Нарцис го обичаше, Нарцис се бе загрижил за Голдмунд, той, изисканият, благородният, мъдрият, с тясната леко присмехулна уста! А сам, сам бе капитулирал, засрамен бе заеквал, докато накрая, разплакан, бе стоял пред Нарцис. Вместо да спечели с благородни оръжия, с гръцки, с философия, с духовно геройство и достоен стоицизъм, оня, който го превъзхождаше, той бе рухнал пред него слаб и жалък! Никога нямаше да си прости това, никога нямаше да може да го погледне в очите без срам.

Но с плача голямото напрежение се бе разсеяло, отразяваха му се добре тихата самота в стаята и удобното легло, повече от половината сила на отчаянието беше отнета. След час влезе един от прислужващите братя, донесе брашнена супа, къшей бял хляб и малка чаша червено вино, каквото иначе учениците получаваха само на празник. Голдмунд яде и пи, полуопразни чинията, ала я остави настрана, замисли се отново, но не вървеше; пак взе чинията, изяде още няколко лъжици. И когато малко по-късно вратата леко се отвори и влезе Нарцис, за да види болния, а той вече спеше, по бузите му отново имаше руменина. Нарцис го наблюдава дълго с любов, с

изучаващо любопитство, а също и с малко завист. Той виждаше — Голдмунд не беше болен, утре нямаше да има нужда да му се праща никакво вино. Но той съзнаваше, че пътеката беше прокарана, те ще станат приятели. И макар днес Голдмунд да бе този, който се нуждае от неговото приятелство, комуто можеше да направи услуга, навярно друг път той самият ще бъде слабият и ще се нуждае от помощ и любов. А от това момче ще може да я получи, ако някога се стигне дотам.

3

Чудно беше приятелството, което възникна между Нарцис и Голдмунд; само на малцина то се харесваше, а понякога изглеждаше така, като че ли не допада дори и на двамата.

Ето кое бе най-тежко главно за Нарцис, за мислителя; за него всичко, и любовта беше дух; не му бе дадено да се поддава на някакво привличане, без да се замисля. В това приятелство той беше водещият дух и дълго време единственият, който съзнателно откриваше съдбата, обхвата и смисъла на подобна дружба. Дълго време той остана самотен в обичта и знаеше, че приятелят му ще му принадлежи истински едва тогава, когато бъде поведен към познание. Искрено и пламенно, с лекота и без да прави сметка, Голдмунд се отдаде на новия живот; Нарцис възприе високата участ със знание и отговорност.

Отначало за Голдмунд това бе избавление и изцеление. Неговата младежка потребност от любов току-що бе властно разбудена от погледа и целувката на едно хубаво момиче и в същото време безнадеждно свита от страх. Защото най-дълбоко в душата си той чувстваше, че цялата досегашна мечта на живота му, всичко, в което бе вярвал, всичко, за което се смяташе предопределен и призван, е застрашено до корен от онази целувка на прозореца, от взора на ония тъмни очи. Определен от баща си за монашески живот, възприел това определение с цялата си воля, със зноя на първата младежка пламенност, насочен към благочестив и аскетично героичен идеал, при първата бегла среща, при първия, призив на живота към чувствата му, при първия поздрав на женствеността той безусловно бе доловил, че тук се крие неговият враг и демон, че за него жената е опасност. А сега съдбата му предлагаше спасение, сега, при най-грозящата го беда, го посрещна приятелството на Нарцис и предложи на неговите изисквания една цъфтяща градина, на страхопочитанието му — нов олтар. Тук му беше позволено да обича, бе му позволено и да се отдава без грях, да дари сърцето си на удивителен, по-възрастен, по-мъдър

приятел, да превърне опасните пламъци на чувствата в благороден жертвен огън, да ги одухотвори.

Но още в първата пролет на това приятелство Голдмунд се натъкна на странни препятствия, на неочаквани и загадъчни студове, на застрашителни изисквания, защото бе далеч от мисълта да си представи своя приятел като антипод и противовес. Струваше му се: потребни са само любов, само искрена преданост, за да се направи от двете едно, за да се заличат разликите и се прехвърли мост над противоположностите. Но колко суров и уверен, колко ясен и неумолим беше Нарцис! Изглежда, нему бе непознато и нежелателно безобидното самоотдаване, благодарното общо пътуване из страната на приятелството. Изглежда, той не знаеше и не търпеше пътища без цел, мечтателно бродене. Наистина, когато Голдмунд му се стори болен, той прояви загриженост, наистина му помагаше и го съветваше вярно при всички поводи в училището и знанието, обясняваше му трудни пасажи от книгите, откриваше му изглед към царството на граматиката, на логиката, на теологията; но никога не изглеждаше така всецяло доволен от приятеля си и съгласен с него, дори доста често като че ли се усмихваше снизходително и не го вземаше сериозно. Всъщност Голдмунд предусещаше, че това не бе просто наставническо обучение, не просто важничене на по-възрастния и по-умния, че тук се криеше нещо друго, нещо по-дълбоко, по-съществено. Но той не можеше да открие това по-дълбоко и приятелството често го караше да се чувства тъжен и безпомощен. В действителност Нарцис знаеше добре какво е състоянието на неговия приятел, не беше сляп за цветущата му хубост, нито за неговата естествена жизнена сила и скрито богатство. В никакъв случай той не беше даскал, който иска да нахрани една пламенна млада душа с гръцки, да отговори на невинната й любов с логика. Прекалено много обичаше русия младеж и за него това беше опасност; защото да обичаш за Нарцис не беше естествено състояние, а едно чудо. Не биваше да се влюбва, не биваше да се задоволи с приятното съзерцаване на тези хубави очи, с близостта на цъфтящото, светло лице и русите коси, не биваше да позволи на тази любов нито за миг да се спре при сетивното. Защото ако Голдмунд се чувстваше предопределен за монах и аскет и за доживотен стремеж към святост, на Нарцис действително беше отреден такъв живот. На него бе позволено да обича само в една-единствена най-възвишена

форма. Но той не вярваше в предопределението на Голдмунд за аскетизъм. По-ясно, отколкото всеки друг, умееше да чете в човешките души, а тук, където влагаше любов, четеше с повишена яснота. Нарцис прозираше природата на Голдмунд, в която въпреки противоречието можеше да вникне до глъбина, тъй като тя бе другата, загубената половина на неговата собствена. Той виждаше тази природа обгърната от твърдата черупка на въображения, грешки във възпитанието, бащини думи и отдавна прозираше цялата несложна загадка на един млад живот. Собствената му задача бе ясна: да разбули тайната на нейния носител, да го освободи от черупката и да му даде отново неговата природа. Това ще бъде трудно, а най-трудното в задачата, че така той може би ще го загуби като приятел.

Безкрайно бавно се приближаваше към целта си. Отминаха месеци, преди между двамата да стане възможна една сериозна схватка, един задълбочен разговор. Толкова далеч бяха те един от друг въпреки цялото им приятелство, толкова широк бе лъкът, опънат между двамата. Един зрящ и един слепец, така вървяха те редом; това, че слепият не знаеше нищо за собствената си слепота, беше облекчение за самия него. Първият пролом направи Нарцис, когато се опитваше да изследва преживяното, което тогава в един час на слабост бе тласнало към него потресеното момче. Изследването не беше толкова трудно, колкото си го бе представял. Голдмунд отдавна изпитваше потребност да изповяда преживяното в онази нощ; но не хранеше достатъчно доверие към никого другиго освен към игумена, а той не беше негов изповедник. Едва когато Нарцис в момент, който му изглеждаше благоприятен, напомни на приятеля си за ранното начало на техния съюз и леко се докосна до тайната, той без заобикалки каза:

— Жалко, че ти още не си посветен и не можеш да изслушваш изповеди; на драго сърце бих се освободил от онова нещо с една изповед и на драго сърце бих изтърпял наказание. Но на моя изповедник не мога да го кажа.

Внимателно, хитро Нарцис продължи да дълбае, пътеката беше намерена.

— Ти си спомняш — опита се да каже той — за онази сутрин, когато изглеждаше болен; не си я забравил, защото чрез нея станахме приятели. И аз често трябваше да мисля за това. Може би не си обърнал внимание, но тогава бях истински безпомощен.

— Ти, безпомощен!? — извика приятелят му недоверчиво. — Но нали тъкмо аз бях безпомощният. Аз стоях там и хълцах и не можех дума да изрека, а накрая се разплаках като дете. Ех, срамувам се и днес още от този час; мислех, че никога вече няма да мога да се явя пред очите ти, ти си ме видял толкова жалко слаб!

Опипвайки почвата, Нарцис настъпваше.

— Разбирам — каза той, — че това ти е било неприятно. Едно такова здраво и храбро момче като теб да плаче пред чужд човек, още повече пред учител, действително не ти подхожда. Е, тогава наистина те смятах за болен. Когато го разтърсва треска, дори и един Аристотел може да се държи странно. Но тогава ти съвсем не беше болен! Нямаше никаква треска! И тъкмо това е, от което се срамуваш. Никой не се срамува, когато изгаря в треска, нали? А ти се срамуваш, защото беше повален от друго, нещо те бе надмогнало. Нещо особено ли се беше случило?

Голдмунд се поколеба за малко, после бавно заговори:

— Да, беше се случило нещо особено. Нека приема, че ти си моят изповедник: все пак веднъж трябва да бъде казано.

И със сведена глава той заразказва на приятеля си историята на онази нощ. След това Нарцис каза усмихнат:

— Е, да. Това „да отидем в селото“ всъщност е забранено. Но човек може да стори много забранени неща и да се усмихва над тях или да ги изповядва и всичко да е приключило и повече да не го засяга. Защо и ти да не можеш веднъж, както почти всеки ученик, да извършиш малки глупости? Толкова ли е лошо?

Без задръжки, ядосан, Голдмунд избухна:

— Ти действително говориш като учител! А знаеш точно за какво се отнася. Естествено не смятам за голям грях, ако веднъж съм нарушил вътрешния ред тук и съм участвал в една ученическа лудория, макар, разбира се, това да не спада към предписанията на манастирския живот.

— Спри! — извика Нарцис рязко. — Не знаеш ли, приятелю, че много благочестиви отци са чувствали потребност тъкмо от такива нарушения? Не знаеш ли, че един от най-кратките пътища към живота на светец може да бъде животът на безпътен човек?

— Ах, не говори! — възпротиви се Голдмунд. — Искам да кажа: не малкото непослушание утежни моята съвест. Направи го нещо

друго. Това беше момичето. Това беше чувство, което не мога да ти опиша! Чувството, че ако се поддам на изкушението, ако само протегна ръка, за да докосна момичето, никога вече няма да се върна назад, че тогава грехът като адска пропаст ще ме погълне и никога вече не ще мога да изляза; че тогава би се сложил край на всички красиви мечти, на всяка добродетел, на всяка любов към Бога и доброто.

Видимо замислен, Нарцис кимна.

— Любовта към Бога — каза той бавно, като търсеше думите — невинаги е единна с любовта към доброто. Ех, да би било толкова просто! Какво е добро, ние знаем, записано е в Божиите повели. Но Бог не е единствено в скрижалите, драги, те са само най-малката част от него. Можеш да се придържаш към тях и да бъдеш много далеч от Бога.

— Не ме ли разбираш? — оплака се Голдмунд.

— Естествено, разбирам те. Ти чувстваш в жената, в пола олицетворение на всичко, което наричаш свят и грях. За всички други грехове, така ти се струва, ти или изобщо си неспособен, или те, ако им се поддадеш, няма да те потискат, ще бъдат изповядани и поправени. Един-единствен този грях — не!

— Да, точно така чувствам.

— Виждаш, че те разбирам. Ти не би бил съвсем неправ, ако сметнеш, че историята за Ева и змията наистина не е забавна притча. И все пак няма да имаш право, мили. Би бил прав, ако бе на мястото на игумена Даниел или на светията, на когото си кръстен, свети Хризостомос, ако би бил епископ или пастор, или само малък прост монах. Но естествено не си такъв. Ти си ученик и дори да изпитваше желанието завинаги да останеш в манастира или ако баща ти иска да постъпиш така, то все пак още не си дал обет и не си получил посвещение. Ако днес или утре бъдеш прелъстен от някое хубаво момиче и се поддадеш на изкушението, ти няма да си нарушил никаква клетва, няма да си престъпил никакъв обет.

— Никакъв писан обет! — извика Голдмунд с голямо вълнение. — Но един неписан, най-светият, който нося в себе си. Не можеш ли да разбереш, че онова, което за мнозина има значение, за мен не важи? Нали и ти самият, макар още да не си посветен, още да не си дал обет, никога няма да си позволиш да докоснеш жена? Или се лъжа? Съвсем ли не си такъв? Съвсем ли не си този, за когото те смятам? Нямаш ли и

ти клетва, която още не си произнесъл на глас пред Върховния, ала от дълго я носиш в сърцето си и чрез нея се чувстваш задължен завинаги? Не си ли като мене?

— Не, Голдмунд, не съм като теб, не в смисъла, в който ти вярваш. Действително и аз спазвам свой неизречен обет, за това имаш право. Но в никакъв случай не съм като тебе. Днес ще ти кажа една дума, над която някога ще се замислиш. Казвам ти: нашето приятелство изобщо няма никаква друга цел и никакъв друг смисъл, освен да ти покаже колко съвършено несравним си с мене.

Голдмунд се закова смутен; Нарцис бе говорил с поглед и с тон, на който не можеше да се противопостави. Той мълчеше. Но защо Нарцис изричаше такива думи? Защо трябваше неизреченият обет на Нарцис да бъде по-свят от неговия? Изобщо ли не го възприема сериозно, не вижда ли в него просто едно дете? Отново се надигнаха объркването и тъгата от това странно приятелство.

У Нарцис вече нямаше съмнение за естеството на Голдмундовата тайна. Това беше Ева, беше прамайката, която стоеше зад нея. Как бе възможно обаче у един толкова красив, толкова здрав, толкова цъфтящ младеж събуденият нагон да се натъква на такава ожесточена вражда? Тук може би имаше пръст демон, таен враг, комуто се бе удало вътрешно да разломи този чудесен младеж и да го разедини от собствените му първични влечения. Добре, демонът би трябвало да бъде намерен, да бъде заклинан, превърнат във видим, после щеше да бъде победен.

Междувременно Голдмунд бе все повече и повече избягван от другарите и изоставен от тях, нещо повече, те се чувстваха изоставени от него и до известна степен предадени. Никой не гледаше с добро око на приятелството му с Нарцис. Коварните го обявяваха за противоестествено, тъкмо онези, които бяха влюбени в един от двамата младежи. Но и другите, за които беше ясно, че тук не бива да се подозира порок, клатеха глави. Никой не се отнасяше доброжелателно към двамата; с връзката си те, така изглеждаше, високомерно се бяха изолирали от останалите като аристократи и не ги намираха достатъчно добри; това не беше колегиално, не беше по манастирски, но беше християнско.

До ушите на игумен Даниел стигна нещичко за двамата: слухове, обвинения, клевети. За повече от четиридесет години живот в

манастира той бе видял много младежки приятелства, те спадаха към облика на манастира, бяха хубава добавка, понякога бяха шега, понякога опасност. Той се държеше настрана, без да се намесва, но очите му бяха отворени. Толкова живо и толкова необикновено приятелство беше рядкост, без съмнение не беше неопасно; но тъй като той нито за момент не се усъмни в неговата чистота, остави нещата да следват своя ход. Ако Нарцис не заемаше изключително положение между учениците и учителите, игуменът не би се поколебал да даде някои нареждания, които да разделят двамата. И за Голдмунд не беше добре, че се отдръпваше от своите съученици и се стараеше да бъде в близки отношения единствено с по-възрастен, със свой учител. Но пък трябваше ли да се попречи на Нарцис — необикновения, високонадарения, когото всички учители смятаха за духовно равен на тях, дори за превъзхождащ ги, да се изявява на поприще, което го облагодетелства, и отново да се освободи от преподавателска дейност? Ако Нарцис не се бе доказал като учител, ако неговото приятелство бе довело до небрежност и пристрастие, той незабавно би го уволнил. Но нямаше нещо, в което да бъде обвинен, нищо освен слухове, нищо освен ревниво недоверие от страна на останалите. Освен това игуменът знаеше за особеното дарование на Нарцис, за неговото забележително проницателно и може би донякъде самонадеяно умение да познава хората. Той не надценяваше тази заложба, но би посрещнал по-добре други дарби на Нарцис; ала не се съмняваше, че Нарцис е доловил особеното у ученика Голдмунд и че го познава далеч по-хубаво, отколкото той самият или някой друг. Лично нему, на игумена, освен привлекателната миловидност на Голдмунд като същество му правеше впечатление и известно преждевременно, дори някак натрапчиво старание, с което той, изглежда, още сега, макар само ученик и гост, се чувстваше съпринадлежащ към манастира и вече едва ли не от братството. Смяташе: не бива да се страхува от това, че Нарцис ще се отнася благосклонно към едно вълнуващо, но незряло усърдие и ще го подтиква още повече. По-скоро можеше да се страхува за Голдмунд — да не би приятелят му да го зарази с известна духовна надменност и учено високомерие; но тъкмо за този ученик опасността не му изглеждаше голяма; възможно бе и да стигне до това. Като размисляше колко по-просто и по-удобно би било за един ръководител да управлява посредствени хора, вместо големи и силни натури, той

едновременно въздишаше и се усмихваше. Не, не искаше да бъде заразен от недоверие, не желаеше да бъде неблагодарен, че са му поверени двама необикновени младежи.

И Нарцис размишляваше много за своя приятел. Неговите особени възможности да прозира и по усет да открива характера и предопределението на хората отдавна бяха му разгадали Голдмунд. Цялата живост и лъчезарност на този младеж говореха тъй ясно: той носеше всички белези на човек, силен в сетивното, и душа на богато надарен, навярно на художник, но във всеки случай на човек с особено любвеобилие, чиито предопределение и щастие се състоят в това да бъде въодушевяван и да може да се отдава. Защо тъкмо този човек на любовта, човек с тънки богати сетива, който може така дълбоко да преживява и обича аромата на някое цвете, музиката, утринното слънце, един кон или полета на птица, защо именно той трябваше да бъде обсебен от страстта да стане духовник и аскет? Нарцис размишляваше върху това много и дълбоко. Знаеше, че бащата на Голдмунд бе поощрявал тази встрастеност. Но можеше ли да я предизвика? С какво вълшебство бе омагьосал сина си, че той да повярва в подобно предначертание и дълг? Какъв човек следва да беше този баща? Макар преднамерено твърде често да отваряше дума за него и да бе измъкнал немалко от Голдмунд, Нарцис не можеше да си представи бащата, не можеше да го види. Не беше ли забележително и подозрително това? Когато Голдмунд разказваше за пъстървата, която уловил като момче, описваше някоя пеперуда или имитираше птичи вик, разказваше за свой другар, за куче или просяк, тогава възникваха картини, тогава човек виждаше нещо. А когато говореше за баща си, образ не се появяваше. Не, този баща, ако действително бе толкова важна, могъща, господстваща фигура в живота на Голдмунд, той би го описвал другояче, би бил в състояние да създаде други представи за него! Нарцис нямаше особено високо мнение за този родител, той не му харесваше, понякога дори се съмняваше дали е истинският баща на Голдмунд. Той беше един празен идол. Но откъде пък имаше такава власт? Как бе могъл да напълни душата на Голдмунд с мечти, толкова глъбинно чужди на тази душа?

И Голдмунд размишляваше много. Колкото и да се чувстваше твърдо уверен в сърдечната любов на своя приятел, все пак винаги оставаше тягостното чувство, че той не го взема достатъчно сериозно

и всякога го третира като малко дете. А какво ли означаваше и това, че Нарцис постоянно му даваше да разбере: не е равен нему. Но тези размишления не изпълваха целия ден на Голдмунд, той не беше в състояние да се отдава само на размисъл. Имаше да върши и други неща в течение на дългия ден. Често се отбиваше при брата портиер, с когото беше в много добри отношения. Винаги измолваше и се изхитряваше при случай да поязди един или два часа коня Блес, доста се беше сближил и с някои от хората, заселени край манастира, особено с мелничаря; често заедно с неговия ратай дебнеха една видра или печаха палачинки от финото прелатско брашно, което Голдмунд със затворени очи само по миризмата можеше да различи от всички други видове брашна. Макар да прекарваше много време с Нарцис, пак му оставаха по няколко часа, в които се отдаваше на своите стари привички и радости. Най-често богослуженията бяха радост за него, с удоволствие пееше в хора на учениците, с удоволствие се молеше, изричаше молитвите за цяла броеница пред някой от любимите си олтари, слушаше тържествения красив латински на литургията, гледаше как сред облак от тамян църковната златна утвар и украшенията искрят, взираше се в безмълвните и достолепни изображения на светците по колоните, на евангелистите с животните, на Яков с шапката и торбата на пилигрим.

Голдмунд се чувстваше привлечен от тези каменни и дървени изображения и с удоволствие си мислеше, че между него и тях има някаква тайнствена връзка като с безсмъртни, всезнаещи наставници, закрилници и пътеводители в живота му. Също така той изпитваше любов и едно тайнствено прелестно отношение към колоните и капителите на прозорците и вратите, орнаментите по олтарите и техните красиво оформени резбовани поставки и венци, чиито цветя и избуяли листа се преплитаха, сякаш излизаха от камъка на колоните и се раздипляха толкова изразително и внушително. Изглеждаше му скъпоценна тайна, че освен природата с нейните растения и животни я има и втората, нямата, създадената от човека природа, където хора, животни и растения са от дърво и камък. Нерядко Голдмунд прекарваше някой свободен час в прерисуване на тези фигури, животински глави и снопове от листа, а понякога се опитваше да рисува и действителни цветя, коне, човешки лица.

Той много обичаше и църковните песнопения, особено посветените на Божията майка. Обичаше здравата, строга последователност в тези песни, техните винаги повтарящи се молитви и възхвали. Можеше благоговейно да следи достойния им смисъл или, забравяйки за техния смисъл, да се наслаждава само на тържествената отмереност на стиховете, да се чувства изпълнен от тях, от протяжните им дълбоки тонове, от пълнозвучните вокали, от благочестивите повторения. Вдън сърцето си той обичаше не учеността, не граматиката и логиката, въпреки че те също имаха своя красота, а най-вече обичаше картинния и звучен свят на литургиите.

И отново, макар и за мигове, Голдмунд прекъсваше отчуждението, появило се между него и съучениците му. Беше му неприятно и скучно за дълго време да бъде обгърнат от отчужденост и хлад; той отново съумяваше да накара някой навъсен свой съсед по чин да се разсмее или мълчаливият съсед по легло да се разбъбри. В продължение на цял час се стараеше, привличаше, биваше мил и спечелваше на своя страна за известно време няколко чифта очи, няколко лица, няколко сърца. На два пъти чрез такова приближаване, съвсем противно на намерението си, отново бе подканван с израза „да отидем в селото“. Тогава се изплаши и бързо се сви. Не, той вече няма да ходи в селото, беше му се удало да забрави момичето с плитките, никога вече да не мисли за него или почти никога.

4

Обсадните опити на Нарцис дълго оставиха тайната на Голдмунд неразкрита. Привидно напразно дълго се бе старал да го разбуди, да го научи на езика, с който би направил тайната споделима.

От това, което приятелят му бе разказал за своя произход и роден край, не бе възникнала представа. Имаше мъгляв, неочертан образ, но на дълбоко почитан баща и още сказание за преди дълго време изчезнала или починала майка, която беше вече само бледо име. Постепенно Нарцис, опитен в изкуството на душеведството, бе открил, че приятелят му принадлежи към хората, които са загубили нещо от живота си и под тежестта на някаква беда или магия е трябвало да приемат да забравят част от миналото си. Той виждаше, че обикновеното разпитване и поучаване тук ще са безполезни; виждаше също, че прекалено бе вярвал в силата на разума и напразно бе говорил много.

Ненапразна обаче бе останала любовта, която го свързваше с приятеля, и привичката дълго да бъдат заедно. Въпреки всички дълбоки различия в тяхната същност двамата бяха научили много един от друг: помежду им редом с разумния говор постепенно бе възникнал един език на душите и на знаците, така, както между две селища може да води един път, по който минават коли и ездачи, ала заедно с него се появяват още много други малки пътища за игра, странични и тайнствени друмища: пътеки за деца, алеи за влюбени, едва забележими пътечки за кучета и котки. Постепенно въображението на Голдмунд въодушевено се бе плъзнало по някои магически пътища към мислите и езика на приятеля, а той отново бе почнал да разбира без думи и да му съчувства при някои от умонастроенията и нравите на Голдмунд. В светлината на любовта бавно съзряваха нови връзки от душа към душа и едва след това идваха словата. Така настъпи ден, неочакван от никого, когато между двамата приятели в свободен от учебни занятия ден в библиотеката се поде разговор — разговор, който

ги отведе до същината и смисъла на тяхното приятелство и хвърли надалеч нови светлини.

Те бяха заговорили за астрологията, с която в манастира не се занимаваха и беше забранена, а Нарцис бе казал, че астрологията била един опит да се постигне ред и система за многото различни по нрав хора. За съдбите и предопределенията. Тогава Голдмунд вметна:

— Ти винаги говориш за различия. Постепенно открих, че това е най-особеното ти качество. Когато говориш например за голямата разлика между теб и мен, тогава ми се струва, че разликата не съществува в нищо, а само в твоята забележителна страст да търсиш и намираш разлики.

Нарцис: „Разбира се, с тези думи ти улучваш най-главното. Всъщност за теб разликите не са толкова важни, на мен обаче те ми изглеждат единствено важните. По своята същност аз съм учен, моето предопределение е науката. А науката, за да цитирам твоите думи, не е нищо друго освен тъкмо тази «страст да търсиш и намираш разлики.» Едва ли би могло по-добре да се характеризира същината ѝ. За нас, хората на науката, няма нищо по-важно от установяването на различия, изкуството да се откриват различия се нарича наука. Например у всеки човек да се намерят белезите, по които се различава от другите, означава той да бъде опознат.“

Голдмунд: „Е, да. Един носи селски обуща и е селянин, а друг има корона и е цар. Това във всеки случай са разлики. Но те могат да бъдат видени и от децата без всякаква наука.“

Нарцис: „Когато селянинът и царят обаче се облекат в еднакви дрехи, тогава детето вече не може да ги различи.“

Голдмунд: „Науката също не.“

Нарцис: „Може би все пак да. Тя, разбира се, не е по-умна от детето, трябва да ѝ се признае това, но е по-търпелива, просто не си отбелязва най-грубите разлики.“

Голдмунд: „Така постъпва и всяко умно дете. То ще познае царя по погледа или по държането. И накратко казано: вие, учените, сте високомерни, всякога смятате нас, другите, за по-глупави. И без каквато и да била наука човек може да бъде много мъдър.“

Нарцис: „Радвам се, че започваш да прозираш това. Сега вече скоро ще разбереш, че нямам предвид мъдростта, когато говоря за

различие между теб и мен. Не казвам ти си по-умен или по-глупав, по-добър или по-лош. Казвам само: ти си друг, различен.“

Голдмунд: „Това е лесно да се разбере. Ти обаче не говориш само за разлика в белезите, често говориш и за разлика в съдбата, предопределенията. Защо примерно ти трябва да имаш друго предопределение, различно от моето? И ти като мен си християнин, и ти като мен си решил да водиш живот в манастир, и ти като мен си рожба на добрия отец в небето. И на двама ни целта е еднаква — вечно блаженство. Нашата участ е една и съща — завръщане към Бога.“

Нарцис: „Много добре. В учебника по догматика естествено всеки човек е точно като другите, в живота обаче не. На мен ми се струва: любимият ученик на Спасителя, който е облягал глава на неговата гръд, и оня, другият ученик, който го е предал, двамата явно не са имали еднакво предопределение.“

Голдмунд: „Ти си софист, Нарцис! По този път никога няма да се приближим един към друг.“

Нарцис: „Не говори така.“

Голдмунд: „Казвам го сериозно. Задачата ни не е да се приближим един до друг, толкова малко, колкото слънцето и луната могат да се приближат или морето и сушата. Ние двамата, мили приятелю, сме слънце и луна, море и суша. Нашата цел не е духовно преливане на единия в другия, а взаимно опознаване, всеки да види у другия и да се научи да почита това, което е той — негова противоположност и допълнение.“

Смутен, Голдмунд наведе глава, лицето му беше помрачено от тъга.

Най-после той отвърна:

— На това ли се дължи, че толкова често ти не вземаш сериозно моите думи?

Нарцис се позабави с отговора. Сетне с ясен, твърд глас каза:

— Затова е. Трябва да привикнеш, мили Голдмунд, че аз вземам сериозно единствен теб самия. Повярвай ми, вземам сериозно всеки тон от твоя глас, всеки твой жест, всяка усмивка. Но мислите ти не вземам толкова сериозно. Вземам сериозно онова, което намирам у теб за съществено и необходимо. Защо искаш да бъде отдадено особено внимание тъкмо на твоите мисли, след като имаш толкова много други дарби?

Голдмунд се усмихна с горчивина.

— Нали все казвам, ти винаги си ме смятал просто едно дете.

Нарцис остана непоколебим.

— Част от твоите мисли смятам за детински. Спомни си, преди говорихме, че умното дете няма защо да бъде по-глупаво от някой учен. Но когато детето поиска да участва в разговор за науката, тъкмо това ученият няма да приеме сериозно.

Голдмунд извика буйно:

— И когато не говорим за наука, ти ми се присмиваш. Например ти винаги се държиш така, сякаш цялата ми благочестивост, моите старания за напредване в ученията, моето желание за монашество са просто детинщина.

Нарцис го погледна сериозно.

— Възприемам те сериозно. И не желая за себе си нищо друго, освен ти да бъдеш това, което си напълно. Не си учен, не си и монах — един учен или монах може да се издяла и от по-незначително дърво. Ти смяташ, че ми изглеждаш твърде малко учен, твърде малко логик или твърде малко благочестив. О, не, но за мен си твърде малко верен на себе си самия.

И макар след този разговор, смутен или дори оскърбен, Голдмунд да се оттегли, още подир няколко дни той сам прояви желанието да го продължат. Този път Нарцис успя да му създаде представа за различията в техните натури, която той можеше да възприеме по-добре.

Нарцис се бе разгорещил в приказките, чувстваше, че днес Голдмунд е по-открит за думите му и по-податлив на тях, че има власт над него. Не искаше обаче да бъде подведен от успеха и да каже повече, отколкото възнамеряваше, и все пак допусна да се увлече от собствените си слова.

— Виж — каза той, — има само една-единствена точка, по която те превъзхождам: аз съм буден, докато ти си само в просъница, а понякога и съвсем заспал. Буден наричам човека, който с разум и съзнание познава себе си самия, своите най-интимни, безсъзнателни сили, подтици, слабости и умее да се съобразява с тях. Смисълът на срещата ти с мене е, че ти се учиш тъкмо на това. У тебе, Голдмунд, дух и природа, съзнание и свят на фантазията са много далеч едно от друго. Ти си забравил своето детство, от недрата на душата ти то иска

да те спечели. И ще ти причинява страдания дотогава, докато го чуеш. Достатъчно по това! В будността, както казах, аз съм по-силен от теб, с нея те превъзхождам и мога да ти бъда полезен. Във всичко друго, драги, ти ме превъзхождаш и още повече ще бъде така, когато сам намериш себе си.

Голдмунд се бе вслушал с изненада, но при думите „ти си забравил своето детство“ той трепна, сякаш улучен от стрела, без Нарцис да забележи, тъй като — по маниера си — по време на разговора твърде често и за дълго затваряше очи или се взираше пред себе си, като че така намираше думите по-добре. Той не видя как лицето на Голдмунд изведнъж трепна и почна да помръква.

— Да те превъзхождам… аз тебе! — заекна Голдмунд само за да каже нещо, той сякаш се бе вкаменил.

— Разбира се — продължи да говори Нарцис, — натури като твоята със силни и деликатни сетива, одухотворените, мечтателите, поетите, обичащите са различни от нас, от хората на духа, и почти винаги сме превъзхождани от тях. Вашият произход е майчиният. Вие живеете пълнокръвно, на вас са дадени силата на любовта и умението да се преживява. Ние, духовниците, макар често да изглежда, че ръководим и удивляваме вас, другите, не живеем пълнокръвно, живеем в сухота. На вас принадлежи богатството на живота, ваш е сокът на плодовете, ваша — градината на любовта, красивата страна на изкуството. Ваша родина е земята, а наша — идеята. Вие сте застрашени от удавяне в света на чувствата, ние — от задушаване в безвъздушното пространство. Ти си човек на изкуството, аз съм мислител. Ти спиш на гръдта на майката, аз будувам в пустинята. На мен ми свети слънцето, на теб ти светят луната и звездите, твоите сънища са за момичета, моите за момчета…

Голдмунд бе слушал е широко отворени очи как Нарцис говори с известно ораторско самоопиянение. Повечето от неговите думи го пробождаха като мечове; при последните му слова той пребледня и затвори очи. Когато Нарцис забеляза това и изплашен го попита, съвсем пребледнелият с угаснал глас каза:

— Веднъж ми се случи да рухна пред теб и да се разплача, ти си спомняш. Това не бива да се повтори, никога няма да си го простя, а и на тебе не! Сега бързо излез и ме остави сам, ти ми наговори страховити неща.

Нарцис беше много смутен. Словата го бяха увлекли, той бе имал чувството, че говори по-добре от обикновено. Но сега с изумление видя, че някоя от изречените думи дълбоко бе разтърсила приятеля му, че бе улучил нещо много живо у него. Беше му трудно в този момент да го остави сам. За секунда се поколеба, но набръчканото чело на Голдмунд го предупреди и смутен той излезе, за да позволи на приятеля си да намери самотата, която му бе потребна.

Този път напрежението в душата на Голдмунд не доведе до изблик на сълзи. С чувството, че е най-дълбоко и безнадеждно наранен, сякаш Нарцис изведнъж бе забил нож в гърдите му, той остана прав, стоеше с мъка поемайки си дъх, със смъртно свито сърце, с бяло като платно лице, с отпуснати ръце. Отново го обзе някогашната притесненост, само с няколко степени по-силна, отново вътрешно се задушаваше, че трябва да се вгледа в нещо страшно, нещо съвсем непоносимо. Но този път никакво избавително хълцане не му помагаше да устои на бедата. Света майко божия, какво бе това? Случило ли се бе нещо? Убили ли го бяха? Той ли беше убил? Какво толкова страховито бе казано?

Въздъхна мъчително, сякаш отровен, беше пълен до пръсване от усещането, че трябва да се освободи от нещо смъртоносно, заседнало дълбоко в него. С движение на плувец изскочи от стаята, без да съзнава, бягаше през най-тихите и напълно безлюдни кътчета на манастира, през коридори и стълбища, на открито, на въздух. Бе се озовал в най-вътрешното убежище на манастира, под аркадата около манастирския двор. Над няколкото зелени лехи ясно и слънчево се издигаше небето, в хладния с каменен полъх въздух откъм подземието се усещаше приятна струя с аромат на рози.

В този час, без да подозира, Нарцис бе направил това, което отдавна беше негова копнежна цел: бе назовал по име демона, от когото бе обладан неговият приятел, бе му го представил. С някои от думите си бе докоснал тайната в сърцето на Голдмунд, тя се бе разразила в неудържима болка. Нарцис дълго броди из манастира и търси приятеля си, но не го намери никъде.

А Голдмунд стоеше под една от тежките извити каменни арки, които водеха от коридора към вътрешната градинка, от колоните на арката с широко отворени очи го гледаха три животински глави на кучета или вълци. Раната го дълбаеше ужасно, без път към светлина,

без път към разум. Смъртен страх стягаше гърлото и стомаха му. Неволно, вдигайки глава, той забеляза на един от капителите на колоната три животински глави и мигом му се стори, че трите свирепи глави седят, блещят се и лаят вътре в самия него. — Мигом трябва да умра — усети той с ужас. И веднага след това, треперещ от страх, помисли: „Вече губя разсъдъка си, животинските муцуни ще ме разкъсат.“

Целият в тръпки, Голдмунд се свлече до основата на колоната, болката бе твърде голяма, бе стигнала до краен предел, обгърна го безсилие; с хлътнало лице той потъна в едно копнежно небитие.

Игуменът Даниел бе имал твърде нерадостен ден, днес двама от най-старите монаси бяха дошли при него възбудени, задъхани, обвиняваха се, отново скарани заради прастари дрязги от ревност. Той ги бе слушал прекалено дълго и ги беше предупредил, но безуспешно, а накрая ги бе отпратил с наложено доста сурово наказание, но в сърцето му бе останало чувството, че действието му е напусто. Уморен се беше оттеглил в параклиса на долната църква, бе се молил и неободрен, отново се бе вдигнал. Сега пристъпи в аркадата на манастирския двор, привлечен от лекия повей на розов аромат, за един миг да поеме малко въздух. Там намери да лежи безчувствен на плочите ученика Голдмунд. Огледа го тъжен, изплашен от бледността и угасналостта на иначе толкова хубавото лице на младежа. Не беше добър днешният ден, а сега и това! Опита се да вдигне момчето, но тежестта не му бе по силите. Старият човек въздъхна дълбоко, отиде да повика двама по-млади братя, те да пренесат младежа, изпрати да доведат и отец Анселм, който беше умел лечител. Едновременно нареди да повикат и Нарцис, когото намериха, и той скоро се яви пред игумена.

— Знаеш ли вече? — попита го той.

— За Голдмунд?

— Да, уважаеми отче, току-що чух, че бил болен или претърпял злополука, пренесли го на ръце.

— Да, намерих го в двора при аркадата да лежи, където той всъщност нямаше какво да търси. Не е пострадал, но е в безсъзнание. Това не ми харесва. Струва ми се, че трябва да имаш нещо общо с тази работа или поне да знаеш нещо, нали той ти е най-близък приятел, ето затуй те извиках. Говори.

Нарцис, както винаги с овладяно държане и език, докладва накратко за днешния си разговор с Голдмунд и как той изненадващо бурно въздействал върху него. Игуменът поклати глава не без недоволство.

— Забележителни разговори — каза той и си наложи да бъде спокоен. — Това, което ми описваш, е разговор, който може да се нарече нахлуване в чужда душа. Бих искал да напомня, че това е беседа на пастир, който се грижи за душите, но не си изповедник на Голдмунд, изобщо не си изповедник, още не си посветен. Как е станало, че си говорил на един ученик с наставнически тон и за неща, които спадат към грижата на изповедника? Последиците както виждаш, са лоши.

— Последиците — каза Нарцис кротко, но определено — ние още не знаем, уважаеми отче. Бях малко уплашен от бурното въздействие, ала не се съмнявам, че последиците от нашия разговор ще бъдат добри за Голдмунд.

— Ще видим последиците. Сега не говоря за тях, а за твоето действие. Какво ти даде повод за подобна беседа с Голдмунд?

— Както знаете, той ми е приятел. Имам особена склонност към него и вярвам, че го разбирам твърде добре. Вие наричате моето отношение към него поведение на изповедник. В никакъв случай не съм си присвоил духовнически авторитет. Смятах само, че го познавам малко по-добре, отколкото той самият се познава.

Игуменът вдигна рамене.

— Зная, това е твоята специалност. Да се надяваме, че по този начин не си предизвикал нещо лошо. Болен ли е Голдмунд? Имам предвид, страда ли от нещо? Изтощен ли е? Лошо ли спи? Не се ли храни? Има ли някакви болки?

— Не, до днес беше здрав. Телесно здрав.

— А иначе?

— Душата му във всеки случай боледува. Вие знаете, че той е на възраст, когато борбите с половия нагон започват.

— Зная. Той е на седемнадесет.

— На осемнадесет е.

— Осемнадесет. Е, добре. Достатъчно късно. Но тези борби са нещо естествено, което всеки трябва да преодолее. И само заради тях никой не може да бъде наречен душевно нездрав.

— Не, уважаеми отче, не само заради това. Но Голдмунд още преди страдаше душевно, отдавна, поради което тези борби за него са по-опасни, отколкото за другите. Той страда, както смятам, защото е трябвало да забрави една част от миналото си.

— Така ли? Каква част от миналото?

— Отнася се за неговата майка и всичко свързано с нея. И аз не зная нищо за това, зная само, че там трябва да е изворът на болката му. Именно защото привидно Голдмунд не знае нищо за майка си, освен че рано я е загубил. Но се създава впечатление, сякаш той се срамува от нея, и все пак тя трябва да е тази, от която е наследил повечето свои заложби; защото онова, което може да каже за баща си, не го представя като родител на един толкова хубав, високонадарен и своеобразен син. Зная всичко това не от признания, заключавам по отделни белези.

Игуменът, който отначало леко бе осмивал в себе си тези приказки като многознайнически и надменни и за когото цялата работа беше усилна и досадна, се размисли. Той си спомни бащата на Голдмунд, оня малко неестествен човек, с когото не можеше да си позволи близост. Сега изведнъж си спомни още, тъй като търсеше в паметта си няколкото думи, които тогава мъжът бе казал за майката на Голдмунд. Тя го била опозорила и избягала от него, бе споделил той, и затова се постарал да потисне у синчето си спомена за майката и евентуално унаследения от нея порок. Това му се удало напълно и момчето по своя воля било готово като възмездие за всичко, което липсвало на майката, да посвети живота си на Бога.

Нарцис никога не бе харесвал на игумена толкова малко, колкото сега. И все пак как добре този склонен към размисъл човек се бе справил, всъщност колко добре, изглежда, познаваше Голдмунд!

Накрая, разпитан още веднъж за днешните събития, Нарцис каза:

— За силното сътресение, в което днес Голдмунд изпадна, не съм действал преднамерено. Напомних му, че сам не познава себе си, че е забравил детството си и своята майка. Някоя от моите думи трябва да го е засегнала и да е проникнала дълбоко в душата му до тъмнината, до неопределеността, срещу която толкова отдавна се боря. Той беше като изумен, гледаше ме така, сякаш вече не познаваше себе си, ни мене. Често му бях казвал, че спи, че не е истински буден. Сега той е разбуден, не се съмнявам в това.

Игуменът му разреши да се оттегли без укор, но сега-засега му забрани да посещава болния.

Междувременно отец Анселм бе настанил изпадналия в безсъзнание в едно легло и седеше при него. Видимо не му се бе удало да го върне в съзнание с насилствени средства. Младежът изглеждаше твърде зле. Старият човек със сбръчканото добродушно лице наблюдаваше благожелателно момчето. На първо време провери пулса и преслуша сърцето му. „Положително — мислеше той — момчето е яло нещо невъзможно, шепа киселец или нещо друго глупаво, случва се.“ Нямаше как да види езика му. Отец Анселм обичаше Голдмунд, а не можеше да понася неговия приятел, този ранозрял, прекалено млад учител! Ето в какво беше работата. Сигурно Нарцис бе съвиновник в тази тъпа, глупава история. За какво би било потребно на едно толкова свежо светлооко момче, толкова мило дете на природата, да влиза в близки отношения тъкмо с тъй високомерния учен, със суетния граматик, за когото неговият гръцки е по-важен от всичко живо на света!

Когато след дълго време вратата се отвори и влезе игуменът, отецът все още седеше втренчен в лицето на изпадналия в несвяст. Какво мило, младежко, незлобливо лице, а ето че човек седеше редом, трябваше да помогне, но вероятно нямаше да успее. Разбира се, причината можеше да бъде колики, ще нареди да донесат греяно вино, навярно и ревен. Но колкото по-дълго наблюдаваше синкавобледото разкривено лице, толкова повече подозрението му се накланяше на друга страна, която внушаваше опасение. Отец Анселм имаше опит. В течение на своя дълъг живот много пъти бе виждал обсебени. Той се колебаеше дори само пред себе си да произнесе подозрението. Щеше да чака и да наблюдава. Но мрачен мислеше: „Ако това клето момче действително е било омагьосано, то виновникът не бива да се търси далеч, нему също няма да му тръгне на добро.“

Игуменът се приближи, огледа болния, внимателно повдигна леко клепача на едното му око.

— Може ли да бъде събуден? — попита той.

— Бих искал още да почакам. Сърцето е здраво. Не бива да пускаме никого при него.

— Има ли опасност?

— Смятам, не. Няма никъде наранявания, никакви следи от удар или падане. Той е в безсъзнание, може би предизвикано от колики. При много силни болки човек губи съзнание. Ако е отравяне, би се появила температура. Не, той ще се свести и ще остане жив.

— Възможно ли е да се дължи на душевното му състояние?

— Не мога да го отрека. Знае ли се нещо? Дали е преживял някакъв ужасен страх? Вест за смърт? Някакъв бурен спор, обида? Тогава всичко би било обяснимо.

— Не знаем това. Погрижете се никой да не бъде допуснат до него. Моля ви, поседете тук, докато се събуди. Ако стане по-зле, извикайте ме, дори и да е през нощта.

Преди да си тръгне, старецът се наведе още веднъж над болния; мислеше за неговия баща, мислеше и за деня, в който това хубаво, ведро, русо момче му бе доведено и как всички изведнъж го обикнаха. И той го наблюдаваше с удоволствие. Но в едно Нарцис действително имаше право: това момче по нищо не приличаше на баща си! Ах, колко много грижи навред, колко непостоянно, недълготрайно е всичко, което вършим! Дали не беше пропуснал нещо относно клетото момче? Дали то бе имало най-подходящият изповедник? Редно ли беше, че тук никой не познава този ученик така добре, както Нарцис? А би ли могъл да му помогне той, който, още послушник, нито беше брат, нито имаше посвещение и чиито мисли и възгледи носеха нещо толкова неприятно надменно, дори враждебно? Бог знае дали и Нарцис отдавна не бе третиран погрешно? Бог знае дали зад маската на послушание не се крие нещо лошо, може би един езичник? А за всичко, което някога би станало от тези двама млади хора, щеше да е съотговорен и той самият.

Когато Голдмунд дойде на себе си, беше тъмно. Почувства главата си празна и замаяна. Усети, че лежи в легло, но не знаеше къде, не размишляваше над това, беше му безразлично. Но къде беше преди? Откъде идваше, от коя чужбина на преживявания? Той бе някъде, много далеч оттук, бе видял нещо, нещо необикновено, нещо прелестно, нещо страховито, а и незабравимо — въпреки това го бе забравил. Къде беше то? Какво се бе появило пред него толкова голямо, толкова болезнено, толкова блажено и отново потънало?

Вслуша се дълбоко в себе си, там, където днес нещо бе закипяло, нещо се бе случило. Но какво бе станало? У него се въртяха и издигаха кълба от хаотични картини, виждаше кучешки глави и долавяше

аромат на рози. Колко мъчително му беше! Затвори очи. Колко страшно мъчително! И отново заспа.

Събуди се пак и още в чезненето на бързо изплъзващия се свят на сънищата той видя, намери образа отново и трепна като в болезнена наслада. Видя, бе станал зрящ. Видя нея. Видя едрата, лъчезарната, с пълни цъфтящи устни, с блестящи коси. Видя майка си. Едновременно мислеше, че чува глас: „Ти си забравил своето детство.“ Чий беше този глас? Заслуша се, размисли и откри. Беше на Нарцис. Нарцис ли? В един миг, в някакъв стремителен тласък всичко се появи отново: спомни си. Той вече знаеше. О, майко, майко! Планини от развалини, морета от забрава отстъпиха назад, изчезнаха, с царствени, светлосини очи. Изгубената го гледаше отново, неизказано обичаната.

Отец Анселм, който бе задрямал във високото кресло до леглото, се събуди. Чу, че болният се обръща, вслуша се в неговото дишане. Предпазливо се изправи.

— Има ли някой тук? — попита Голдмунд.

— Аз съм, не се тревожи, ще запаля лампата.

И той запали висящата лампа. Светлината падна върху сбръчканото му добродушно лице.

— Болен ли съм? — попита младежът.

— Беше загубил съзнание, синчето ми. Дай ми ръката си, нека видим пулса. Как се чувстваш?

— Добре. Благодаря ви, отче Анселм. Вие сте много добричък. Нищо ми няма, само съм много уморен.

— Естествено уморен си. Скоро ще заспиш отново. Преди това пийни глътка топло вино, готово е. Хайде заедно да изпразним по чаша, момчето ми, за добро другарство.

Той грижливо беше държал каничката с греяно вино в съд с гореща вода.

— Ето, че и двамата доста сме поспали — усмихна се лекарят. — Ще си помислиш, бива си го този болногледач, който не може да будува. Е, да, хора сме. А сега хайде да пийнем по малко от това вълшебно питие, малкият ми, няма нищо по-хубаво от едно малко тайно пиршество в нощта. И тъй, наздраве!

Голдмунд се усмихна, чукна се с него и опита. Топлото вино беше подправено с канела и карамфил, подсладено със захар, никога не бе пил такова. Спомни си, че и по-рано веднъж беше болен, тогава

Нарцис се бе погрижил. Този път отец Анселм бе мил с него. Много му харесваше, беше крайно приятно и чудно при осветлението на лампичката да лежиш тук и посред нощ да изпиеш със стария отец чаша сладко топло вино.

— Боли ли те стомахът? — попита старецът.

— Не.

— Е, добре, мислех, че може би имаш колики, Голдмунд. Значи причината не е в това. Покажи си езика. Е, и той е добре. Вашият стар Анселм отново нищо не знае. Ти и утре спокойно ще останеш да си лежиш, тогава ще дойда да те прегледам. А свърши ли си виното? Е, хубаво. Дано да ти се отрази добре. Чакай да погледна дали няма още малко. По за половин чаша на всеки от нас ще стигне, ако си го разделим честно. Ама ти хубавичко ни изплаши, Голдмунд. Лежиш там при аркадата като бездиханно дете. Наистина ли не те боли стомахът?

Двамата се засмяха и честно си разделиха остатъка от виното, отецът се шегуваше, а Голдмунд, ободрен, гледаше към него с благодарност и очите му отново бяха посветлели. После старецът отиде да си легне.

Голдмунд лежа още известно време буден; бавно в душата му се завръщаха образите, отново приплamваха думи на неговия приятел и още веднъж пред духовния му взор се яви лъчезарна жена, майката; като топъл вятър нейният образ мина през него, като облак от живот, от топлота, от нежност и съкровено предупреждение. О, майко! Как бе станало възможно той да я забрави?

5

И досега Голдмунд бе знаел нещичко за майка си, но само от разказите на другите; вече не притежаваше нейния образ и от малкото, което смяташе, че знае за нея, повечето бе премълчал пред Нарцис. Майката бе нещо, за което не дръзваше да говори, изпитваше срам заради нея. Тя била танцьорка, красива буйна жена от знатен, но недобър и езически произход; бащата на Голдмунд, така разказваше той, я измъкнал от бедност и позор и тъй като не знаел дали не е езичница, я покръстил и посветил в религията; оженил се за нея и я превърнал в уважавана жена. Тя обаче след няколко години на кротост и порядъчен живот отново си спомнила своите стари умения и занимания, предизвиквала дрязги, изкушавала мъже, прекарвала извън дома си дни и седмици, сдобила се със славата на магьосница и накрая, след като мъжът й много пъти я прибирал и отново я вземал при себе си, изчезнала завинаги. Нейната слава се носела още известно време, лоша слава, припламваща като опашката на комета, а после угаснала. Мъжът й бавно се излекувал от годините на неспокойствие, на страх, на позор и от вечните изненади, които тя му поднасяла; вместо непрокопсаната жена сега той възпитавал своето синче, което по лице и фигура много приличало на майка си; мъжът станал мрачен и лицемерно благочестив, внедрил у Голдмунд вярата, че той трябва да отдаде живота си на Бога, за да изкупи греховете на своята майка.

Приблизително това беше, което бащата на Голдмунд се стараеше да разказва за изчезналата си жена, макар с неудоволствие да отваряше дума за нея. Подобни намеци той бе направил пред игумена, когато доведе Голдмунд тук. И всичко бе познато на сина като ужасна легенда, въпреки че се бе научил да я държи настрана и почти да я забрави. Но представата за майката, действителната, беше напълно забравена и загубена — онзи другият, съвсем различният образ, който не бе възникнал от разказите на баща му и на домашната прислуга или от тъмни, диви мълви. Своят собствен, истински преживян спомен за

майка си той бе забравил. А сега този образ, звездата от най-ранните му години отново бе изгряла.

— Необяснимо е как съм могъл да забравя това — каза Голдмунд на своя приятел. — Никога и никого в живота си не съм обичал така, както майка си, така безусловно и пламенно, никога и никого не съм почитал толкова, на никого не съм се удивлявал толкова, тя бе слънце и луна за мен. Бог знае как бе възможно този сияещ образ да потъмнее в душата ми и вместо него постепенно да се появи една зла, бледа, безформена вещица, каквато тя беше за баща ми и за мене от много години!

Наскоро бе изтекло послушничеството на Нарцис и той бе ръкоположен. Забележително се бе променило държането му спрямо Голдмунд. Именно Голдмунд, който по-рано често бе отклонявал намеците и предупрежденията на приятеля си като досадно многознайство и благожелателство, сега, след голямото преживяване, бе пълен с учудващо удивление от мъдростта на приятеля си. Колко много от думите му се бяха сбъднали като предсказание, колко дълбоко беше проникнал в него този злокобник и колко точно бе отгатнал жизнената тайна, скритата му рана и колко разумно я бе изцелил.

Защото младежът изглеждаше оздравял. Не само онова негово падане в несвяст не бе имало лоши последствия; то бе стопило и известната театралност, мъдруване и престоре ност у Голдмундовия характер, онова малко ранозряло монашеско поведение и твърде особената вяра, че е задължен да служи на Бога. Откакто бе намерил себе си, младежът изглеждаше едновременно и по-стар, и по-млад. Всичко това той дължеше на Нарцис.

Но от известно време Нарцис се държеше със своя приятел своеобразно предпазливо; твърде скромен, той вече не се обръщаше с превъзходство и поучение към него, който толкова много му се удивляваше. Виждаше Голдмунд като почерпил сили от тайнствени извори, които и нему бяха чужди, той би могъл да насърчи прилива им, но нямаше участие в тях. С радост наблюдаваше как приятелят му се освобождава от неговото водачество, ала от време на време се и натъжаваше. Приемаше за себе си, че вече е едно прекрачено стъпало, отхвърлена черупка; виждаше да се приближава краят на това приятелство, което значеше толкова много за него. Все още знаеше повече за Голдмунд, отколкото той сам за себе си; защото явно

Голдмунд бе намерил отново душата си и бе готов да следва призива й, но накъде тя ще го поведе, още не подозираше. Нарцис предчувстваше това и беше безсилен; пътят на неговия любимец водеше натам, където той самият никога не би пристъпил.

Жаждата на Голдмунд за знания бе станала много по-малка. И желанието му да дискутира по време на приятелските им разговори бе стихнало; засрамен, той си спомняше за някои техни предишни беседи. Междувременно напоследък у Нарцис, било поради завършването на неговото послушничество или вследствие на преживяното с Голдмунд, се бе събудила потребност от затваряне в себе си, от изолиране, аскетизъм и духовни упражнения, някаква склонност към пост и дълги молитви, към чисти изповеди и доброволни покаяния, която Голдмунд се опитваше да разбере, дори почти да сподели. След оздравяването му неговият инстинкт беше много изострен; той още не знаеше ни най-малко за своите бъдещи цели, но все пак долавяше, с по-силна и често заплашителна яснота, че съдбата му се подготвя и че известният „забранен сезон за лов“ — времето на невинност и спокойствие, вече отминава и всичко в него е напрегнато и готово. Често предчувствието биваше въодушевяващо, държеше го буден до полунощ като приятна влюбеност, често то биваше мрачно и дълбоко го потискаше. Майката, отдавна загубената, бе се върнала при него, това беше върховно щастие, но накъде го водеше нейният примамлив зов? В неизвестното, в заплетеното, в бедата, може би и в смъртта. Тя не го водеше в тишината, в кротостта, в осигуреността; в манастирска килия и доживотната монашеска общност, призивът й нямаше нищо общо с онези бащини повели, които той толкова дълго бе объркал със собствените си желания. От това чувство, което често биваше силно, плашеше и гореше като буйно физическо усещане, се подхранваше набожността на Голдмунд. В повтарянето на дълги молитви към Светата божия майка той оставяше да се излее пороят на чувството, което го привличаше към собствената му майка. Често обаче неговите молитви отново свършваха с оная забележителна, чудесна просъница, която сега преживяваше твърде често: сън наяве, при полуприспани сетива, сънища за нея, в които имаха дял всички чувства. В тях го обгръщаше дъхът на майчиния свят, гледаше го, тайнствен, със загадъчни, влюбени очи, шумеше дълбоко като море и рай, гальовно издаваше безсмислени звуци, той имаше вкус на солено и сладко, с

копринени коси, докосваше жадуващи устни и очи. В майката бе съсредоточено не само всичко прелестно, не само сладостният син обичащ поглед, а и прелестната, обещаваща щастие усмивка, ласкавото утешение; в нея бе, някъде под прелестните обвивки, също и всичко страшно и тъмно, цялата жажда, целият страх, всички грехове, всичката жал, всяко раждане и всяка обреченост на смърт.

Младежът потъваше дълбоко в тези сънища, в тази мрежа от много нишки, глъбини и чувства. В тях не възкръсваше само обичаното, отново омайващото минало детство и майчината любов, сияещото златно утро на живота; в тях трептеше застрашаващо, обещаващо и опасно бъдеще. Понякога тези сънища, в които майката биваше едновременно майка, Мадона и любима, после му изглеждаха ужасни прегрешения и богохулства, неизкупими смъртни грехове, друг път той намираше в тях съвършеното избавление, съвършената хармония. Пълен с тайни, животът го гледаше втренчено, един мрачен, непроницаем свят, една застинала бодлива гора, която таи приказни опасности, но това бяха тайни на майката, те идваха от нея, водеха към нея, бяха малкият тъмен кръг, малката застрашена бездна в неговото светло око.

В тези сънища за майката изплуваше много от забравеното детство; нахлули от безкрайни дълбочини и забрави, цъфтяха съвсем дребни цветя спомени, блестяха златисто, ухаеха неподозирани спомени за чувства от детството, може би за преживявания, може би за мечти. Понякога сънуваше риби, които, черни и сребристи, плуваха към него, хладни и хлъзгави, пронизваха го, идваха като пратеници с прелестни щастливи вести от една по-красива действителност, чезнеха, размахваха опашки и загадъчно отплуваха, губеха се; вместо вести бяха донесли нови тайни. Често Голдмунд сънуваше плуващи риби и летящи птици и всяка риба или птица беше негово творение, бе зависима и насочвана от него както собственото му дихание, бе лъчезарна като поглед, като мисъл, произтичаща от него и връщаща се към него. Често той сънуваше и една вълшебна градина с приказни дървета, свръхголеми цветя, дълбоки тъмносини пещери; сред тревите проблясваха искрящите очи на непознати животни, по клоните се плъзгаха гладки силни змии; по лозите и храстите висяха налети и влажно блестящи огромни плодове, при откъсване те се надуваха в ръката му и изливаха топъл като кръв сок или имаха очи и ги въртяха

влюбено и хитро; опипвайки с ръка, той се облегна на някакво дърво, посегна към един клон и видя и почувства между стъблото и клона вгнездени като космите в ямката на нечия мишница разбъркани гъсти коси. Веднъж сънува самия себе си или светеца, на когото бе кръстен, сънува Голдмунд Хризостомос, който беше златоуст и със златни уста изричаше думите, а те бяха малки блуждаещи птици, излитаха от устата му на ята и пърхаха.

Веднъж той се сънува: голям и порасъл е, но седи на пода, сякаш е още невръстен, пред себе си има глина и като дете прави фигурки от нея: едно конче, един бик, някакъв малък мъж и също малка жена. Ваянето му доставя удоволствие — и на животните, и на хората той слага смешни големи полови органи, насън това му се вижда много шеговито. После се уморява от играта и продължава нататък. Тогава зад себе си усеща приближаването на нещо живо, нещо безмълвно, голямо, обръща се назад с дълбока почуда и голям страх, но не и без радост вижда, че готовите глинени фигури са пораснали и оживели. Огромни неми великански фигури минават край него, продължават да растат гигантски и мълчаливи вървят нататък, в света, високи колкото кули.

В този свят на сънища Голдмунд живееше повече, отколкото в действителността. Истинският свят — учебна зала, манастирски двор, библиотека, спалня и параклис, беше само повърхност, само тънка тръпнеща кожа върху изпълнен от сънища свръхдействителен картинен свят. И нещо най-незначително бе достатъчно, за да пробие дупка в тази тънка кожа — нещо пълно с предчувствие в звученето на някоя гръцка дума посред сухата лекция, вълна ароматен дъх от торбата на отец Анселм, който събираше билки, погледът към някаква каменна клонка с листа, изпъкнала горе по колоната на прозоречна дъга. Такива дребни прелести стигаха, за да пронижат обвивката на действителността и зад мирната суха реалност да отприщят оглушителните пропасти, потоци и Млечни пътища на оня душевен картинен свят. И един латински инициал се превръщаше в ухаещото лице на майката, някой протяжен тон от молитвата се превръщаше в райска врата, една гръцка буква — в кон, понесен в бяг, изправяща се змия, която тихо се виеше, изчезваше под цветята, а на нейно място вече отново заставаше неподвижната страница на граматиката.

Голдмунд много рядко говореше за това, само няколко пъти намекна на Нарцис за този свой свят от сънища.

— Вярвам — каза той веднъж, — че лист от цвете или някой малък червей на пътя казва и съдържа много повече, отколкото всички книги на цяла библиотека. С букви и думи не може да се каже нищо. Понякога написвам една гръцка буква, „гета“ или „омега“, и като поизвия малко перото, буквата се сдобива с опашка, превръща се в риба и в една секунда напомня за всички потоци и реки на света, за цялата прохлада и влага, за океана на Омир и за водата, по която върви свети Петър, или буквата се превръща в птичка, която повдига опашка, перата й настръхват, тя се надува и смее, отлита. Е, Нарцис, явно не държиш много на такива букви. Но ти казвам: с тях Бог пише света.

— Много държа на тях — отвърна тъжно Нарцис. — Това са вълшебни букви, чрез които човек може да прогони всички демони. Разбира се, те са непригодни само за развитие на науките. Духът обича здравото, оформеното, той иска да може да се уповава на своите знаци, обича вече създаденото, не създаващото се, действителното, а не възможното. Той не търпи буквата „омега“ да се превърне в змия или птица. Духът не може да живее в природата, а само срещу нея, само като неин антагонист. Сега вярваш ли ми, Голдмунд, че никога няма да станеш учен?

О, да, Голдмунд вярваше, че ще е така, отдавна бе съгласен с това.

— Вече съвсем не упорствам в стремежа към вашия дух — каза той едва-едва усмихнат. — По отношение на духа и учеността с мен стана нещо подобно, както и с отношението ми към моя баща: мислех, че го обичам много и че приличам на него, кълнях се във всичко, което изричаше, но още щом се появи майка ми и аз едва бях узнал отново какво означава любов, редом с нейния образ бащиният изведнъж се смали, стана нерадостен и почти неприятен. И сега съм склонен да разглеждам всичко духовно като бащинско, немайчинско, враждебно на майчинското, и малко да го подценявам.

Той говореше, шегувайки се, но не му се удаваше да разведри тъжното лице на приятеля си. Нарцис го гледаше мълчаливо, а погледът му беше като милувка. Тогава той каза:

— Разбирам те добре. Не е необходимо повече да спорим: ти вече си буден, сега прозря и разликата между теб и мен, разликата

между майчинския и бащинския произход, между душа и дух. И вече скоро естествено ще откриеш още, че твоят живот в манастира и стремежът ти към монашеско битие е заблуда, измислица на баща ти, който с това иска да се очисти от грях, от спомена за майка ти или само да й отмъсти. Или още вярваш, че твоето предопределение е да останеш цял живот в манастира?

Замислен, Голдмунд наблюдаваше ръцете на приятеля си, тези изтънчени, колкото строги, толкова и нежни, слаби бели ръце. Никой не можеше да се съмнява, че те бяха ръце на аскет и учен.

— Не зная — отвърна той с напевен, малко колеблив глас, като удължаваше всеки звук, както бе свикнал от известно време, — действително не зная, ти съдиш твърде сурово моя баща. На него не му е било лесно, но може би имаш право. В манастирското училище съм над три години, а той досега не ме е посетил. Надява се, че ще остана завинаги тук. Може би това би било най-доброто, пък и аз самият, разбира се, винаги съм го желал. Но днес вече не зная какво всъщност искам. По-рано всичко беше просто, така просто, както са буквите в буквара. Сега вече нищо не е просто, дори и буквите. Всичко е добило много значения и много лица. Не зная какво ще излезе от мене, сега не мога да мисля за такива неща.

— А и не бива да го правиш — рече Нарцис, — скоро ще проличи накъде ще поеме твоят път. Той вече започна да те връща към твоята майка и ще те доведе още по-близо до нея. Но що се отнася до баща ти, не го съдя толкова строго. А ти би ли искал да се върнеш при него?

— Не, Нарцис, разбира се, не. Иначе би трябвало да го направя, като свърша училището, или да си тръгна още сега. Макар и да не ставам учен, всъщност съм научил достатъчно латински, гръцки и математика. Не, не искам да се върна при баща ми… — Умислен, той се загледа пред себе си и неочаквано извика: — Но как се получава така, че ти винаги ме заговаряш или ми поставяш въпроси за неща, които вече просветват в мене и сам искам да ги изясня? А сега отново въпросът за баща ми дали искам да се върна там, който ти веднъж постави, ми показва, че не желая това. Как се получава, как успяваш?

Ти, изглежда, знаеш всичко. Каза ми някои думи за себе си и за мене, които в момента, в който ги чух, не можах да възприема изведнъж, а след това разбрах, че са толкова важни! Ти бе този, който

нарече моя произход майчински, и откри, че стоя под въздействието на някаква магия и съм забравил детството си. Откъде познаваш хората толкова добре? Не мога ли и аз да се науча на това?

Нарцис усмихнат поклати глава.

— Не, драги мой, не можеш. Има хора, които съумяват да научат много, но ти не спадаш към тях. Никога няма да можеш да поучаваш. Пък и защо? Не ти е потребно. Имаш други дарби. Ти си много по-надарен от мен, ти си по-богат, отколкото съм аз, но си и по-слаб от мен, ще имаш по-красив и по-труден път от моя. Понякога не можеш да ме разбереш, често се изправяш като конче, невинаги беше лесно, често трябваше да ти причинявам болка. Следваше да те събудя, ти, разбира се, спиш. И това, че напомних за твоята майка, първо ти причини болка, силна болка, намериха те като мъртъв да лежиш при аркадата. Така трябваше да стане. Не, не докосвай косата ми! Не, престани, не мога да понасям това.

— И аз следователно не мога да науча нищо? Ще остана завинаги глупав и дете?

— Ще се появят други, от които ще учиш. С това, което можеше да научиш от мене, ти, дете, вече приключи.

— О, не! — извика. Голдмунд. — Не затова сме станали приятели. Що за приятелство би било, ако след кратък път е достигнало целта си и просто се прекъсва! Дотегнах ли ти? Отмилях ли ти вече?

Нарцис буйно закрачи насам-натам, забил очи в пода, после спря пред приятеля си.

— Е, хубаво — каза той кротко. — Ти добре знаеш, че още си ми мил.

Наблюдаваше приятеля си със съмнение, после поднови снованието из стаята насам и натам, още веднъж се спря и изгледа Голдмунд с твърд поглед на суровото си сухо лице. С тих глас, но непоколебимо и строго каза:

— Слушай, Голдмунд, нашето приятелство беше добро; имаше една цел и я постигна — разбуди те. Надявам се, не е свършило; надявам се още веднъж и отново, и отново да се подновява и води до нови цели. За момента няма никаква цел. Твоята е неясна, не мога нито да те водя, нито да те придружавам. Попитай майка си, питай нейния образ, вслушай се в нея! Моята цел обаче не лежи в неясното, тя се

намира тук, в манастира, и ме подтиква да действам във всеки час. Трябва да бъда твой приятел, но не бива да бъда влюбен. Аз съм монах, дал съм обет. Преди да получа посвещение, ще поискам да бъда освободен от преподавателска работа и за много седмици ще се оттегля за пост и подготовка. В това време няма да говоря за нищо светско, няма да говоря и с тебе.

Голдмунд разбра. Тъжен, той каза:

— Следователно ти ще направиш това, което и аз бих направил, ако постъпех в ордена завинаги. И когато твоите упражнения бъдат завършени, когато си прекарал достатъчно дълго в пост, в молитва и бдение, към каква цел ще се насочиш тогава?

— Ти знаеш — каза Нарцис.

— Е, да. След няколко години ще бъдеш първият преподавател, а може би вече и директор на училището. Ще подобриш обучението, ще уголемиш библиотеката. Може би и ти самият ще пишеш книги? Няма ли? А, значи не. Но каква ще ти е целта?

Нарцис леко се усмихна.

— Целта ли? Навярно ще умра като директор на училището, като игумен или епископ. Все едно. Целта е тази: винаги да се стремя натам, където най-добре ще мога да служа, където моят характер, моите качества и заложби ще намерят най-добрата почва и най-широкото поле за въздействие. Няма никаква друга цел.

Голдмунд: „Никаква друга цел за един монах?“

Нарцис: „О, да, цели има достатъчно. За монаха цел на живота може да бъде да изучи иврит, да коментира Аристотел, да украси манастирската църква или да се отдели от всичко и да медитира, или да върши други неща. За мен това не са цели. Не желая нито да увеличавам богатството на манастира, още по-малко да реформирам ордена или църквата. Искам според възможностите си да служа на духа така, както аз го разбирам, не другояче. Това не е ли цел?“

Голдмунд дълго обмисля своя отговор.

— Имаш право — каза той. — Много ли ти попречих да вървиш по пътя към твоята цел?

— Да ми попречиш? О, Голдмунд, никой не ме е подтиквал повече от тебе. Създаваше ми трудности, но аз не съм враг на трудностите. Поучих се от тях и отчасти ги преодолях.

Голдмунд го прекъсна и почти на шега каза:

— По чудесен начин си ги преодолял. И все пак кажи, когато ми помагаше, водеше ме, освободи ме и изцели душата ми, действително ли служеше на духа? С това вероятно си отдалечил от манастира един усърден и добронамерен послушник и може би си възпитал противник на духа, някой, който ще прави, ще вярва и ще се стреми тъкмо към обратното на това, което ти смяташ за добро?

— Защо не? — каза Нарцис крайно сериозно. — Приятелю мой, ти все още ме познаваш толкова малко! Вероятно съм навредил на бъдещия монах у тебе, но затова пък освободих пътя ти към една необикновена съдба. Дори ако утре изгориш целия наш хубав манастир или провъзгласиш пред света някакво безумно лъжеучение, нито за момент няма да съжалявам, че съм ти помогнал по пътя към това.

Дружески той положи двете си ръце на раменете на своя приятел.

— Виждаш ли, малки Голдмунд, към моята цел принадлежи и това; все едно дали ще стана учител, игумен, изповедник или каквото и да е друго, никога няма да бъда в състояние да срещна един силен, ценен и необикновен човек и да не го разбера, да не го открия, да не го подтикна към развитие. И ти казвам, нека от мен и от теб излезе каквото и да е, нека ни тръгне по един или друг начин, никога в мига, в който сериозно ме повикаш и мислиш, че съм ти потребен, няма да ме намериш недостъпен. Никога.

Това звучеше като прощаване и действително имаше привкус на сбогуване. И както Голдмунд стоеше пред своя приятел и го наблюдаваше — беше със затворено лице, с очи, насочени към целите, — ето че безпогрешно усети: сега те двамата вече не са братя, другари и тям подобни, техните пътища са се разделили. Този тук, който стоеше пред него, не бе мечтател и не очакваше никакъв призив на съдбата; той беше монах, бе се самоопределил, принадлежеше към един нерушим ред и дълг, беше служител и воин на ордена, на църквата, на духа. Но той самият, това пролича днес, не принадлежеше към същото, нямаше роден край, очакваше го един непознат свят. Така се бе случило някога с майка му. Тя беше оставила дом и имот, мъж и дете, общност и ред, дълг и чест, поела бе към неизвестното и загинала много отдавна. Тя нямаше цел, както и той нямаше. Да имат цели бе дадено на други, не и на него. О, колко добре и колко отдалеч Нарцис бе проумял това, и колко бе прав!

Наскоро след този ден Нарцис като да бе изчезнал, сякаш изведнъж бе станал невидим. Друг учител изнасяше неговите лекции, а в библиотеката пултът му за четене остана празен. Още беше тук, не бе съвсем невидим, от време на време човек можеше да го зърне да пресича двора с аркадата, а понякога да го чуе да шепти при някой от параклисите, коленичил на каменния под; знаеше се, че той е встъпил в голямата подготовка, че пости и че всяка нощ по три пъти се вдига за упражнения. Нарцис беше още тук, но и едновременно преминал в друг свят; можеше да бъде видян доста рядко, ала бе недостигаем — нямаха нищо общо с него. Голдмунд знаеше — Нарцис ще се появи отново, ще застане на своя работен пулт, ще седне на стола си в трапезарията, отново ще говори, но нищо от миналото няма да се върне. Нарцис няма вече да му принадлежи. И докато премисляше това прозря, че единствен Нарцис бе този, чрез когото за него бяха станали важни и мили манастирът и монашеството, граматиката и логиката, учението и духът. Примерът му го бе примамвал — да бъде като него, да е негов идеал. Но нали и игуменът беше тук, бе почитал и него, бе го обичал и разглеждал като висок образец. Но останалото — учителите, съучениците, спалнята, трапезарията, училището, упражненията, божествената литургия, целият манастир — без Нарцис вече не го интересуваше. Какво ли правеше той още тук? Чакаше, стоеше под покрива на манастира като нерешителен странник, който при дъжд спира под някакъв навес или дърво просто за да изчака, просто като гост, само от страх пред неуюта на чужбината.

По това време животът на Голдмунд все още беше едно колебание и сбогуване. Той посети всички места, които му бяха свидни или му се струваха значителни. Със странно отчуждение установи колко малко хора или лица имаше тук, сбогуването с които би му било трудно. Това бяха Нарцис и старият игумен Даниел и още добрият мил отец Анселм, а може би и приветливият вратар, и жизнерадостният съсед мелничар, но и те вече бяха почнали да му изглеждат почти недействителни. По-тежко, отколкото с тях, би се сбогувал с голямата каменна Мадона в параклиса, с апостолите от портала. Дълго стоеше пред тях, а и пред красивите дърворезби на съпрестолието, пред водоскока под аркадата, пред колоната с трите животински глави; в двора се облягаше на липите, на кестеновото дърво. Някога всичко това щеше да бъде за него спомен, малка картинна книга в сърцето му.

И сега, когато то още го заобикаляше, започна да му се изплъзва, да се отдалечава, да губи своята реалност и призрачно да се превръща в минало. С отец Анселм, който обичаше да го има край себе си, той ходеше да събира треви, а при манастирския мелничар наблюдаваше чираците и от време на време приемаше поканата на пържена риба и вино: но всичко вече беше чуждо и почти спомен. И както отвъд, в примрака на църквата и килията за покаяние, приятелят му Нарцис действително се движеше и живееше, а за него бе станал сянка, така за Голдмунд всичко наоколо му губеше реалност, дъхтеше на есен и на тленност.

Вече нищо не беше действително и живо — освен живота в него самия, плахите удари на сърцето, измъчващия бодил на копнежа, радостите и страховете на сънищата му. На тях той принадлежеше и им се отдаваше. Посред четене или учене и в средата на своите съученици Голдмунд можеше да се вглъби и да забрави всичко, отдаден само на потоците и гласовете на душата, които го повличаха към дълбоки кладенци, пълни с тайнствени мелодии, в цветни бездни, пълни с приказни преживявания, чиито звуци, всичките, ехтяха като гласа на майката, чиито хиляди очи бяха очите на майката.

6

Един ден отец Анселм извика Голдмунд в своята аптека, в неговата хубава, чудно ухаеща стая с билки. Тук всичко бе добре познато на Голдмунд. Отецът му показа едно растение, изсушено между два листа попивателна хартия, чистичко съхранено и попита дали го познава и би ли могъл да опише точно как то изглежда в полето. Да, Голдмунд можеше, растението се казваше жълт кантарион. Трябваше внимателно да опише всичките му белези. Старият монах беше доволен и поръча на своя млад приятел да набере доста голям сноп такива растения и му издаде къде са любимите им места, където растат.

— В замяна ще получиш един свободен от занятие следобед, мили мой, надявам се, че нямаш нищо против това и че нищо няма да загубиш. И познанията за природата са наука, не само вашата глупава граматика.

Голдмунд поблагодари за толкова добре дошлото поръчение няколко часа да събира цветя, вместо да седи в училище. И за да бъде радостта му съвършена, от отговорника на конюшнята той измоли да му даде коня Блес и малко след обяда изведе от обора животното, което буйно го поздрави, подскочи и радостно затропа навън в топлия светъл ден. Един час или дори повече Голдмунд язди, разхождайки се, наслади се на въздуха и аромата в полето и преди всичко на ездата, после си спомни своята задача и потърси едно от местата, които отецът му бе описал. Там завърза коня под сенчест явор, побъбри с него, даде му да хапне хляб и се зае да търси растенията. Тук се простираха няколко ниви, оставени на угар и обрасли с различни бурени; имаше дребни, жалки макове с последни бледи цветове и вече много зрели семенни кутийки, сред изсъхналите вейки от фий цъфтяха с цвета на небето сини жлъчки, посърнали лютичета. Няколкото купчини гранични камъни, струпани между две ниви, бяха населени с гущери, редом стърчаха и първите стъбла на покрития с жълти цветове кантарион и Голдмунд започна да бере. След като бе събрал пълен

наръч, седна на камъните да си почине. Беше горещо и той жадно поглеждаше към сянката на далечната покрайнина на гората, но и не искаше да се отдалечи толкова от растенията и от коня си — оттук можеше да го вижда. И той продължи да седи на топлия камънак, седеше неподвижно, та скрилите се гущерчета отново да се появят и да ги наблюдава, вдъхна мириса на жълтия кантарион и вдигна дребните му листенца срещу светлината, за да разгледа стотиците мънички пори по тях.

„Чудно — мислеше си той, — ето всяко от тези хиляди листенца е така пронизано, сякаш е мъничко звездно небе и е фино, същинска дантела.“ Чудно и непонятно беше всичко — гущерчетата, растенията, камъните, изобщо всичко. Отец Анселм, който толкова го обичаше, вече не можеше да събира сам тази билка, боляха го краката, имаше и дни, когато биваше неподвижен, а не можеше да се излекува със собственото си лекарско умение. Вероятно той скоро някой ден ще умре, а тревите в стаичката ще продължат да ухаят, но стария отец няма да го има вече. А може би отец Анселм ще живее още дълго, навярно десет или двадесет години, и все ще бъде с тази тънка бяла коса и със същите весели снопчета от бръчици около очите; но с него самия, с Голдмунд, какво ли ще стане след двадесет години? Ах, всичко беше неразбираемо и всъщност тъжно, макар и красиво. Човек не знае нищо. Живее и обикаля по земята или язди през горите и някои неща му изглеждат толкова насърчителни и обещаващи и будят у него копнеж: звезда във вечерното небе, някоя синя цъфнала камбанка, едно тръстиково зелено езеро, окото на човек или на крава, а понякога от всичко това започва да ти се струва, че мигом ще се случи нещо нивга невиждано, но по което отдавна си изпитвал копнеж, от всичко ще се свлече един воал, а после това отминава, не се случва нищо и загадката остава неразрешена и пак нищо не е избавено от тайното вълшебство. Накрая човек остарява, изглежда толкова сбръчкан като отец Анселм или толкова мъдър като игумена Даниел, може би все още и тогава не знае нищо, не престава да очаква и да се вслушва.

Голдмунд вдигна една празна охлювна черупка, тя протрака слабо между камъните, беше силно нагрята от слънцето. Потънал в мисли, той наблюдаваше извивките на черупката, тази издълбана спирала, капризното й изтъняване при върха, празната бездна, в която просветваше седеф. Затвори очи, за да усети формите й само с

опипващите си пръсти, това му беше стара привичка и игра. Вртейки празната раковина между пръстите си, той я опипваше, като ги плъзгаше по нея, без натиск, сякаш галеше формите й, щастлив от чудото на образуването, от вълшебството на телесното. Това, мислеше той мечтателно, е един от недостатъците на училището и учеността, изглежда, че е тенденция на духа да вижда и да изобразява всичко така, сякаш е плоско и само с две измервания. Изглеждаше му, че характеризира слабост или недостойнство на цялата разумна същност, но не можа да задържи тези мисли, охлювната черупка се изплъзваше от пръстите му, чувстваше се уморен и сънен. Привел глава над своите треви, които, увяхвайки, почнаха да ухаят все по-силно и по-силно, заспа на слънцето. По обувките му пробягваха гущерчета, на коленете му вехнеха растенията, под явора чакаше Блес и ставаше нетърпелив.

От далечната гора се зададе някой, една млада жена с избеляла синя рокля, червена кърпа, вързана около черните коси, с помургавяло от летен загар лице. Жената идваше все по-близо, в ръката си имаше вързоп, а в устата — малък яркочервен карамфил. Тя видя приседналия на камъните, дълго го наблюдава отдалеч, любопитно и недоверчиво. Видя, че спи, внимателно се приближи с кафяви голи нозе, спря пред самия Голдмунд и го загледа, недоверието й се стопи, красивият заспал младеж не изглеждаше опасен, той дори й хареса. „За какво ли е дошъл тук из тези угари?“ Цветя бе събирал, забеляза това с усмивка, а те вече бяха посърнали.

Голдмунд отвори очи, завръщайки се от сънните гори. Главата му лежеше на меко, бе положена в скута на жена и в сънените му учудени очи отблизо се вглеждаха чужди очи, топли и кафяви. Той не се изплаши, това не беше опасност, топлите кафяви звезди приветливо се снишиха. Сега жената се усмихна на удивения му поглед, усмихна се много ведро, бавно и на неговото лице се появи усмивка, по усмихнатите му устни се докосна устата на жената, те се поздравиха с една лека, кротка целувка, при която Голдмунд незабавно си спомни онази вечер в селото и малкото момиче с плитките. Но целувката още не беше свършила. Устата на жената продължаваше да бъде върху неговата, продължи да играе, да дразни и примамва и накрая обхвана устните му със сила и жажда, завладя кръвта му и я разбуни до дълбина; и в дългата безмълвна игра мургавата жена, кротко

поучавайки го, се отдаде на момчето, остави го да търси и намира, остави го да се разпали и да угаси жарта. Прелестното бързолетно блаженство на любовта се издигна над него, засия златно и опалващо, замря и угасна. Той лежеше със затворени очи, с лице върху гърдите на жената. Не бе изречена нито дума. Жената стоеше тихо, леко галеше косите му и го остави бавно да се съвземе. Най-после той отвори очи.

— Ей, ти — рече той, — коя си?

— Аз съм Лизе — отвърна тя.

— Лизе — повтори той името сякаш го опитваше на вкус. — Лизе, ти си мила.

Тя приближи устата си до ухото му и пошушна:

— Ей, това за първи път ли ти беше? Никоя ли не си обичал преди мене?

Той поклати глава. Тогава изведнъж се изправи и се огледа наоколо, огледа полето и небето.

— Ох — извика Голдмунд, — слънцето почти залязва. Трябва да се връщам.

— Че къде?

— В манастира при отец Анселм.

— В „Мариаброн“? Та ти оттам ли си? Не искаш ли още да останеш при мене?

— На драго сърце.

— Ами тогава остани.

— Не, не, ще бъде непочтено. Трябва да събера още много от билката.

— Ти все ли си в манастира?

— Да, ученик съм. Но няма да остана там. Мога ли да дойда при теб, Лизе? Къде живееш, къде е твоят дом?

— Не живея никъде, съкровище. А искаш ли да ми кажеш името си? Голдмунд се казваш, така ли? Целуни ме още веднъж, малки Голдмунд, тогава ще можеш да си тръгнеш.

— Не живееш никъде? Че къде спиш тогава?

— Ако поискаш, с теб в гората или в сеното. Ще дойдеш ли тази вечер?

— О, да, къде мога да те намеря?

— Можеш ли да викаш като сова?

— Никога не съм опитвал.

— Опитай.

И той опита, тя се засмя, беше доволна.

— Тогава тази нощ излез от манастира и извикай като сова, а аз ще съм наблизо. Харесвам ли ти, малки Голдмунд? Харесвам ли ти, детенце?

— Ах, много ми харесваш, Лизе. Ще дойда. Бог да те пази, а сега трябва да си тръгвам.

На свечеряване Голдмунд се върна в манастира, от коня му излизаше пара — беше радостен, че намери отец Анселм много зает. Един от братята за удоволствие бе газил бос в потока и бе настъпил парче от глинен съд.

Сега беше важно да намери Нарцис. Попита един от служещите братя, които работеха в трапезарията. Не, каза той, Нарцис нямало да дойде на вечеря, днешният му ден бил определен за пост и сега сигурно спял, тъй като през нощта имал бдение. Голдмунд забърза. Спалнята на неговия приятел за времето на дългите упражнения беше в една от килиите за покаяние във вътрешния манастир. Без да се замисля, той се устреми нататък. Ослуша се при вратата, нищо не се чуваше. Пристъпи тихо. Сега не вземаше под внимание, че това бе забранено.

В здрача на тесния нар лежеше Нарцис и приличаше на мъртвец, както лежеше по гръб, скован, с бледо изострено лице, с ръце, кръстосани на гърдите. Но очите му бяха отворени, не спеше. Мълком изгледа Голдмунд без упрек и все още без да се помръдне, видимо се бе намирал в някаква вглъбеност, в някакъв друг свят и в друго време, тъй че с мъка позна приятеля си и схвана думите му.

— Нарцис, извинявай, извинявай, мили, че ти преча, че те смущавам, не го правя от своеволие. Зная, че всъщност ти сега не бива да говориш с мене, но все пак го направи, много те моля.

Нарцис се замисли, като в един момент примигваше бързо, сякаш полагаше усилия да се разбуди.

— Необходимо ли е? — попита той с угаснал глас.

— Да, необходимо е. Идвам, за да си взема сбогом.

— Тогава значи е необходимо. Ти не си дошъл напразно. Ела седни при мене. Има четвърт час време, после започва първото бдение.

Той се бе поизправил и отслабнал, вече седеше на голия нар. Голдмунд приседна до него.

— Прощавай — каза той с чувство на вина. Килията, голият нар, крайната будност на Нарцис и пренапрегнатото му лице, неговият полуотсъстващ поглед, всичко несъмнено показваше колко много той пречи тук.

— Няма какво да прощавам. Не се съобразявай с мене, нищо ми няма. Казваш, че искаш да си вземеш сбогом. Следователно си тръгваш, така ли?

— Тръгвам още днес. Не мога да ти разкажа. Внезапно всичко ме доведе до решението.

— Баща ти ли е тук, или си получил вест от него?

— Не, нищо. Яви се самият живот. Тръгвам си без баща, без разрешение. Опозорявам и теб, драги, бягам оттук.

Нарцис оглеждаше дългите си бели пръсти, които, изтънели и призрачни, се подаваха от широките ръкави на расото. В строгото му, твърде уморено лице я нямаше, но в неговия глас можеше да се долови една усмивка, когато каза:

— Имаме съвсем малко време, драги. Кажи ми само необходимото и го кажи ясно и кратко. Или аз трябва да ти разправя какво се е случило с теб?

— Разправи — помоли Голдмунд.

— Ти си се любил, малко момче, познал си жената.

— Че откъде пък може да го знаеш?

— Сам ме улесни да го открия. Твоето състояние, приятелю, носи всички белези на оня вид опиянение, което се нарича влюбеност. А сега, моля те, говори.

Плахо Голдмунд сложи ръка върху рамото на приятеля си.

— Е, ти вече го каза. Но този път не го изрази достатъчно добре, Нарцис, а неточно. То е съвсем друго. Бях по нивите отвън и в горещината заспах; а когато се събудих, главата ми лежеше на коленете на една красива жена и веднага почувствах, че е дошла майка ми, за да ме вземе при себе си. Не че смятах тази жена за майка ми, тя имаше тъмнокафяви очи и черни коси, а моята майка бе руса, какъвто съм и аз, тя изглеждаше съвсем различно. Но все пак в себе си носеше нещо майчинско, това беше неин призив, вест от нея. Сякаш от сънищата на собственото ми сърце неочаквано бе дошла една красива непозната жена; която държеше моята глава на скута си и ми се усмихваше като цвете, беше мила с мен. Още при първата й целувка почувствах, че

нещо се стапя в мене и по един чудесен начин ми причинява болка. Целият копнеж, който някога съм усещал, всички мечти, целият сладък страх, цялата тайна, която бе спала в мене, се събуди, всичко бе преобразено, омагьосано, всичко бе добило смисъл. Тя ме бе научила какво значи жена и какви са тайните й. За половин час ме бе направила по-възрастен с много години. Сега зная много неща. Най-неочаквано узнах и това, че моето оставане в тази обител вече не бива да продължава нито един-единствен ден. Ще тръгна, щом настъпи нощта.

Нарцис го слушаше и кимаше с глава.

— Изведнъж се е появило — каза той, — но тъкмо това очаквах. Много ще те мисля. Ще ми липсваш, приятелю, мога ли да направя нещо за теб?

— Ако ти е възможно, кажи на нашия игумен една дума, за да не ме прокълне напълно. Тук той е единственият човек освен тебе, чието мнение не ми е безразлично. Неговото и твоето.

— Зная… Имаш ли някакви други изисквания?

— Да, една молба. Ако по-късно се сетиш, помоли се някога за мен. И така… благодаря ти!

— За какво, Голдмунд?

— За твоето приятелство, за търпението ти и за всичко. Също и за това, че днес ме изслушваш, когато ти е трудно. А още и защото не се опита да ме задържиш тук.

— Как бих могъл да поискам да те задържа? Ти знаеш какво мисля за това. Но къде смяташ да отидеш. Голдмунд? Имаш ли някаква цел? При онази жена ли отиваш?

— Да, тръгвам с нея. Нямам цел. Тя е непозната, чужденка, без родина, така изглежда, вероятно е циганка.

— Е, добре. Но кажи ми, драги, знаеш ли, че твоят път с жената може би ще бъде съвсем кратък? Ти не бива твърде много да се уповаваш на нея, мисля аз. Навярно тя има роднини, навярно мъж: кой знае как ще те приемат там!

Голдмунд се облегна на своя приятел.

— Зная това — каза той, — макар досега да не съм разсъдил над него. Вече ти казах, нямам цел. И жената, която беше безкрайно мила е мене, не е моята цел. Отивам при нея, но не точно заради самата нея. Отивам, защото трябва, защото нещо ме зове. — Той замълча и въздъхна, те стояха облегнати един на друг, тъжни и все пак щастливи

от чувството за нерушимостта на приятелството им. После Голдмунд продължи: — Ти не бива да смяташ, че съм бил съвсем сляп и нямам понятие от нищо. Не. Отивам на драго сърце, защото чувствам, че така трябва да бъде, и защото днес преживях нещо наистина чудесно. Но не си въобразявам, че там ще се потопя само в щастие и задоволство. Мисля си: пътят ще бъде тежък. И все пак ще бъде хубав, надявам се. Чудесно е да принадлежиш на една жена, да се отдаваш! Не ми се присмивай, ако това звучи глупаво. Но, виждаш ли, да обичаш една жена, да й се отдаваш, да я обгръщаш цяла и да се чувстваш обгърнат от нея, не е същото, каквото ти наричаш „да бъдеш влюбен“. И се отнасяш към него малко с присмех. Не е за осмиване. За мен това е пътят към живота и пътят към смисъла на живота. Е, Нарцис, трябва да те оставя. Обичам те, Нарцис, и ти благодаря за това, че днес пожертва за мене малко от съня си. Трудно ми е да се разделя с тебе. Ще ме забравиш ли?

— Не натъжавай моето и своето сърце. Никога няма да те забравя. Ти ще дойдеш отново, моля те за това и го очаквам. Ако някога ти тръгне зле, ела при мен и ме повикай. Бъди щастлив, Голдмунд. Бог да е с тебе!

Нарцис се беше изправил. Голдмунд го прегърна. И тъй като знаеше плахостта на своя приятел пред ласките, не го целуна, а само погали ръцете му.

Нощта настъпваше. Нарцис затвори зад себе си вратата на килията и тръгна към църквата, сандалите му шляпаха по каменните плочи. Голдмунд гледаше подир слабата фигура с очи, пълни с обич, докато в края на коридора тя изчезна като сянка, погълната от мрака на църковната врата, погълната и подтикната към упражнение, към дълг, към добродетел. Колко чудно, колко безкрайно странно и объркано беше всичко! Колко странно и вдъхващо страх бе и това да отиде при приятеля си с препълнено сърце в разцвета на своята опияненост от любовта, тъкмо в час, когато той медитира, чезне в пост и бдения, приковава на кръст и принася в жертва младостта, сърцето си и своите чувства и се подчинява на най-строгата школа на послушанието, за да служи само на духа и за да бъде всецяло minister verbi divini![1]

Намери го легнал, смъртно уморен и угаснал, с бледо лице и отслабнали ръце, изглеждаше като мъртъв и все пак веднага бодро и приветливо посрещна приятеля си и посвети на влюбения, който още

миришеше на жена, своето оскъдно време за отдих между изкупителните упражнения и го изслуша. Чудно и чудно красиво беше също, че съществуваше такъв вид любов, безкористна, одухотворена любов. Колко по-различна беше тя от любовта днес сред огряното от слънце поле, от тази опиняваща и недържаща сметка за нищо игра на чувствата! Но и двата вида бяха любов. Ето че сега Нарцис беше изчезнал за него, след като и в този последен час още веднъж толкова ясно му бе показал колко съвършено различни и несравними един с друг бяха те. Нарцис вече коленичеше пред олтара на уморените си колене, подготвен и просветлен за нощ, пълна с молитви и съзерцание, в която не му бяха позволени повече от два часа спокойствие и сън, докато той, Голдмунд, бягаше оттук, за да намери някъде под дърветата своята Лизе и да повтори онази сладка, животинска игра с нея. Нарцис би съумял да каже върху това нещо, което заслужава внимание. Е, да, той, Голдмунд, не беше Нарцис. Не бе задължен да обосновава тези красиви и страшни загадки и обърквания и да произнася важното за тях. Негов дълг бе единствено да продължава по-нататък своя неизвестен и глупав път на Голдмунд. Негов дълг бе единствено да се отдава и да обича приятеля си, който се моли в нощната църква, не по-малко, отколкото красивата топла млада жена, която го чака.

Когато той със сърце, бълнувано от сто противоречиви чувства, се промъкваше под липите на двора и търсеше изхода през мелницата, все пак трябваше да се усмихне, изведнъж спомняйки си онази вечер, в която някога заедно с Конрад бе напуснал манастира по същия този таен път, за да отиде „в селото“. Как възбуден и с таен страх тогава бе предприел малкия забранен излет, а днес тръгваше завинаги, тръгваше по много по-забранен и опасен път, а при това не изпитваше страх, не мислеше за вратар, за игумен и учител.

Този път над потока не бяха поставени дъски и той трябваше да го премине без мост. Съблече дрехата си и я хвърли на другия бряг, после гол мина през дълбокия бързоструен поток, до гърди в студената вода.

Когато на отвъдния бряг се обличаше отново, мислите му се върнаха към Нарцис. С голяма засрамваща неоспоримост сега той разбра, че в този час не прави нищо друго освен това, което приятелят му бе знаел предварително и към което го бе тласнал. Свръхясно видя

отново оня мъдър, малко присмехулен Нарцис, който го бе слушал да изрича толкова много глупости, и оня, който някога във важен час му бе отворил очите с болка. Някои от думите, които тогава Нарцис му бе казал, и сега отново съвсем ясно чуваше. „Ти спиш на гръдта на майката, аз будувам в пустинята… Твоите сънища са за момичета, моите — за момчета.“

В продължение на един миг сърцето му се сви, като че ли замръзваше, и той стоя страшно сам в нощта. Зад него беше манастирът, само привиден роден дом, но с който от дълго време бе свикнал и все пак го обичаше.

Едновременно обаче той чувстваше и другото, че сега Нарцис вече няма да бъде неговият предупреждаващ и по-добре запознат водач и будител. Днес той, така чувстваше, навлиза в страна, където сам трябва да намери пътищата и където никакъв Нарцис няма да го води. Беше радостен, че осъзна това: изпитваше потиснатост и срам, когато обръщаше очи назад, към времето на своята зависимост. Сега беше зрящ, не беше дете и ученик. Добре бе да помни това. Но въпреки всичко колко трудно му бе да се сбогува! Да знае, че приятелят му коленичи там, в църквата, и нищо не може да му даде, с нищо не може да му помогне, не може да му принадлежи! А сега за дълго време, навярно завинаги, ще бъдат разделени, няма да знае нищо за Нарцис, няма да чува вече гласа му, да съзира неговото благородно око.

Голдмунд се откъсна от тази мисъл и пое по каменлива пътека. Когато се бе отдалечил на стотина крачки от стената на манастира, спря, пое дъх и колкото можеше по-добре, издаде вик на сова. От далечината нагоре по потока му отвърна същият вик на сова.

„Крещим един към друг като животни“ — помисли той и си спомни часа на любовта от следобеда; едва сега стигна до съзнанието му, че той и Лизе най-сетне, чак накрая, когато завършиха милувките им, размениха няколко думи, а и тогава само малко и незначителни. А какви дълги разговори бе имал с Нарцис! Но сега, така изглеждаше, бе навлязъл в свят, където не се говореше, където се примамваха един към друг с викове на сова, където думите нямаха значение. И той бе съгласен с това, днес вече не изпитваше никаква потребност от думи или мисли, а само от Лизе, само от това безсловесно, сляпо, нямо докосване и търсене, от едно задъхано сливане.

Лизе беше там, вече идваше отсреща, излизайки от гората. Той простря ръце, за да я докосне, обхвана с нежни, гальовни ръце главата, косата й, шията и тила, нейното стройно тяло, здравите й бедра, обви ръка около нея, продължи да върви с Лизе, без да говори, без да пита „накъде?“. Тя крачеше уверено през нощната гора, а той я следваше с усилие, като лисица или златка; тя сякаш виждаше в мрака, вървеше, без да се блъска, без да се препъва. Голдмунд се остави да бъде воден в нощта, в гората, в сляпата тайнствена страна без слова, без мисли. Вече не мислеше, не мислеше нито за изоставения манастир, нито за Нарцис. Безмълвни, двамата преминаха значителна част от тъмната гора, понякога стъпваха по мек, кадифен мъх, понякога по твърди, изпъкнали от земята корени; понякога между високите редки корони на дърветата над тях се провиждаше светло небе, понякога биваше съвсем тъмно. Храсти го удряха в лицето, къпини закачаха дрехите им. Тя умееше да се оправя навред и намираше излаз. Рядко се спираше, рядко се колебаеше. След доста време те се озоваха между единични, израсли далеч един от друг борове, а по-нататък се извисяваше открито бледото нощно небе; гората свършваше, посрещаше ги долина с ливади, сладко ухаеше на сено. Те прецапаха малък, безшумно протичащ поток: тук, на открито, беше още по-тихо, отколкото в гората: никакви шумящи храсти, никакви промъкващи се нощни животни, не пропукваше никакво сухо дърво. Лизе спря при голяма копа сено.

— Тук ще останем — каза тя.

И двамата седнаха в сеното, и двамата малко уморени, най-после да отдъхнат и се насладят на почивката. Те се изтегнаха, заслушаха тишината, усетиха челата им да изсъхват и лицата им постепенно да се охлаждат. Голдмунд се бе свил в приятна умора, като на игра, присви колене и ги отпусна пак, вдъхваше нощта и аромата на сеното, поемайки дълго дъх, и не мислеше нито за бъдещето, нито за онова, което остави зад себе си. Бавно се поддаде само да бъде привлечен от дъха и топлотата на своята любима и омагьосан, от време на време отвръщаше на ласките на нейните ръце, ощастливен чувстваше как тя постепенно се разпалва и се притиска все по-близо и по-близо до него. Не, тук не бяха потребни нито думи, нито мисли. Прояснено той чувстваше всичко, което беше важно и хубаво, младежката сила и простата здрава красота на женското тяло, неговите възбуда и желание;

ясно чувстваше също, че този път тя желае да бъде обичана по-различно отпреди, че този път няма да го прелъстява и поучава, а ще очаква неговата страст и неговото похищение. Мълчаливо остави потоците да протекат през него, щастлив усети как безмълвният тихо разгарящ се огън, който бе жив и в двамата, направи от местенцето ложе — дишаща и жарка среда на цялата мълчалива нощ.

Когато се бе привел над лицето на Лизе и в тъмнината почна да целува устните й, той изведнъж видя нейните очи и чело, озарени от меко сияние, учуден погледна нагоре и видя как мракът се разведрява и светлината бързо се засилва. После, разбрал, се обърна — над дългата линия от тъмните гори изгряваше луната. Удивен, той гледаше бялата светлина да се разлива по челото и бузите на жената, по извитата светла шия и каза тихо и очаровано: „Колко си хубава!“

Лизе се усмихна като надарена, той я полуизправи, притегли я нежно към себе си и пак нежно отдръпна дрехата от шията й, помогна й да я свали и я разсъблече, докато раменете и гърдите й голи, заблестяха в хладната лунна светлина. С очи и устни той следваше нежната сянка, удивляваше се и я целуваше, тя стоеше притихнала със сведен поглед и тържествен израз на лицето, като че ли омагьосана и като че ли в този момент за първи път и тя самата откриваше красотата си като откровение.

---

[1] Служител на святото слово (лат.). — Б.пр. ↑

7

И докато над полята повя хлад, а от час на час луната се издигаше по-нависоко, влюбените отдъхваха в леко озареното си ложе, увлечени в своята игра, заедно задрямваха и заспиваха, а събуждайки се, отново се обръщаха един към друг и взаимно се разпалваха, отново сплели тела, отново унасяни в сън. Подир последната прегръдка те лежаха уморени, Лизе се бе свила дълбоко в сеното и дишаше учестено, Голдмунд лежеше по гръб, неподвижно, дълго и неотклонно се взираше в бледото лунно небе; и у двамата се надигаше голяма тъга, от която бягаха в съня. Те спяха дълбоко и отчаяно, спяха жадни, като че ли заспиваха за последен път, като че ли бяха осъдени на вечно будуване и в този час предварително трябваше да изпият целия сън на света.

Когато се събуди, Голдмунд видя Лизе да се занимава със своите черни коси. Известно време я наблюдаваше объркан и едва полубуден.

— Ти вече си станала — каза той най-после.

Тя рязко се обърна към него, сякаш бе изплашена.

— Трябва да си тръгна сега — каза Лизе някак потисната и смутена. — Не исках да те будя.

— Е, да, но вече съм буден. Трябва ли да продължим пътя си? Нали сме бездомни?

— Аз, да — каза Лизе. — Но ти нали си живееш в манастира?

— Вече не принадлежа на манастира. Аз съм като тебе. Съвсем съм сам и нямам цел. Естествено ще тръгна с тебе.

Тя погледна встрани.

— Голдмунд, не можеш да дойдеш с мене. Трябва да се върна при мъжа си; той ще ме бие, защото не съм се прибрала през нощта. Ще кажа, че съм се объркала. Но естествено няма да ми повярва.

В този момент Голдмунд си спомни, че Нарцис му бе предрекъл и това. Следователно така стояха нещата. Той се изправи и подаде ръка.

— Сгреших — призна Голдмунд. — Мислех, че двамата ще продължим по-нататък и ще останем заедно. Но ти какво, действително ли искаше да ме оставиш сам и да си тръгнеш, без да се сбогуваш?

— Ах, мислех, че ще се разсърдиш и може би ще ме биеш. Че мъжът ми ме бие, е, да, така е, то си е редно. Но не искам да бъда ударена и от тебе.

Той задържа ръката й здраво.

— Лизе — каза Голдмунд, — няма да те бия, днес и никога. Не искаш ли по-добре да тръгнеш с мене, вместо да се връщаш при този мъж, който все пак те тормози?

Тя се оттегли бързо, за да освободи ръката си.

— Не, не, не! — извика с плачлив глас.

И тъй като явно усещаше, че сърцето й се стреми да се откъсне от него и че би предпочела ударите на другия пред неговите добри думи, отпусна ръката й, а Лизе се разплака. Но по същото време си и тръгна. Затича, закрила с ръце мокрите си очи. Голдмунд не каза нищо повече, гледаше подире й. Беше му жал за нея, докато я наблюдаваше как върви през окосената ливада, сякаш призована и привличана от някаква власт, неизвестна власт, над която трябваше да размисля. Беше му жал за нея, а малко жалост изпитваше и към себе си. Не бе имал щастие, изглежда, седеше тук сам и някак глупав, изоставен, зарязан. При това все още се чувстваше уморен и много жаден за сън, никога не бе бил толкова изтощен. И по-късно щеше да има време да се чувства нещастен. Вече заспиваше отново, събуди се едва когато издигналото се високо слънце го сгря.

Почувства се отпочинал; вдигна се бързо, отиде до потока, изми се и пи. Сега у него се надигнаха много спомени от часовете на любов през тази нощ, те ухаеха като чуждоземни цветя, много картини, много прелестни, нежни усещания. Мислено се връщаше към тях, докато смело пое на път, преживя още веднъж всички чувства, усети на вкус, на мирис и докосна всичко отново и отново. Колко негови мечти бе изпълнила непознатата мургава жена, колко пъпки бе накарала да разцъфнат, колко любопитство и копнеж бе утолила и колко ново събудила!

А пред него се простираха поле, безлесна равнина, сухи угари и тъмна гора, зад тях може би имаше селски стопанства и воденици,

някакво село, някакъв град. За първи път светът лежеше открит пред него, открит и очакващ, готов да го приеме, да го посрещне благодушно и да му причини болка. Вече не беше ученикът, който гледа света през прозорец, неговото пътешествие не беше разходка, чийто край неотменно означаваше завръщане. Сега големият свят бе станал действителен, той бе част от този свят, там почиваше съдбата му, небето му беше и негово, времето му беше и негово. Сред огромния свят той беше малък и малък тичаше като заек, като бръмбар през синя и зелена безкрайност. Тук не звънеше никаква камбана за ставане, за отиване на църква, за лекция, за обяд.

Колко гладен беше! Половин ръжен хляб и купичка мляко, брашнена супа — какви вълшебни спомени! Стомахът му ръмжеше като вълк. Минаваше край житна нива, класовете бяха полуузрели. Той ги олющи с пръсти и зъби, жадно сдъвка дребните клисави зрънца, взе нови, още и още натъпка джобовете си с класове. А после намери лешници, съвсем зелени, но с удоволствие захапваше пращящите черупки — и от тях си взе за запас.

Отново навлезе в гора, иглолистна, но сред нея имаше дъбове и ясени, и черни боровинки, безкрайно много, при тях Голдмунд спря да си почине, яде и се разхлади. Между тънките твърди горски треви стърчаха сини камбанки, прелитаха кафяви слънчеви пеперуди и игриво изчезваха в лъкатушен полет. В такава гора бе живяла света Геновева, той винаги бе обичал нейната история. С какво удоволствие би я срещнал! Би могло да бъде и някаква постница в гората със стар брадат отшелник в пещера или колиба от кори на дървета! Възможно бе тук, в гората, да живеят въглищари, на драго сърце би ги поздравил. Можеха да бъдат и разбойници, сигурно нищо нямаше да му направят. Хубаво би било да срещне хора, каквито и да са. Но той естествено знаеше: навярно дълго ще върви през гората днес и утре и още някой и друг ден, без да срещне някого. Трябваше да се съобрази и с това, ако то му бе отредено. Не биваше много да мисли, нека дойде каквото е било писано.

Чу да чука кълвач и се опита да го проследи: дълго време напразно се стара да го види, най-после му се удаде и известно време го наблюдаваше как самотен, прилепен до дънера на дърво, чукаше и движеше прилежната си главица насам-натам. Жалко, че човек не умее да говори с животните! Би било хубаво да викне на кълвача и да му

каже нещо приятелско, а навярно и да узнае нещо за живота му по дърветата, за неговия труд и за неговата радост. Ох, да можеше човек да се преобразява.

Спомни си как в часове на отдих понякога бе рисувал и какви фигури бе чертал с калема върху плочата си — цветя, листа, дървета, животни, човешки глави. Толкова често се забавляваше с това и понякога като малък бог по своя воля създаваше същества — в някоя цветна чашка рисуваше очи и уста, израслите снопове листа от клона на дърво превръщаше във фигури, в короната на дърво поставяше глава. При тази игра често за цял час се чувстваше щастлив и омагьосан, можеше да прави вълшебства, изтегляше линии и сам се изненадваше, ако от едва очертания лист на някое дърво се появеше муцуна на риба, опашка на лисица или тя се превърнеше във вежда на човек. Всеки трябваше да бъде способен да се преобразява, мислеше си сега, така, както някога капризните линии по неговата плоча. Голдмунд на драго сърце би се превърнал в кълвач, може би за ден, може би за месец, би живял в короните на дърветата, би се изкачвал по гладките стволове и със силна човка би чукал по кората и би се прикрепял с перата на опашката си, би говорил с езика на кълвача и би измъквал от корите добри неща. Чукането на кълвача звучеше приятно и твърдо по ехтящото дърво.

Пътем из гората Голдмунд срещаше много животни. Видя някой и друг заек, който внезапно изтичваше от храстите, когато той се приближеше, поглеждаше го втренчено, после се обръщаше и хукваше с присвити уши и бяло петно под опашката. На малка поляна намери да лежи дълга змия, която обаче не помръдваше, не беше жива змия, а само празна кожа, той я взе и я разгледа, красива сиво-кафява окраска минаваше по цялата дължина; на слънцето изглеждаше прозрачна, беше тънка като паяжина. Видя и черни косове с жълти клюнове, които гледаха втренчено с присвити черни страхливи очи и прелитаха ниско над земята. Червеношийки и чинки имаше много. На едно място в гората се виждаше малко блато — дупка, пълна със зелена тинеста вода, над която минаваха една през друга мрежи на дългокраки паяци, а те усърдно, като обсебени, бяха отдадени на непонятна игра; над тях се носеха няколко водни кончета с тъмносини криле. И веднъж, вече надвечер, Голдмунд видя нещо, по-скоро не видя, а усети, че нещо преравя шумата, чу да се чупят клони, да се шляпа по влажна земя —

някакво едро едва видимо животно с огромна сила, което тичаше и ломеше храстите, може би елен, може би дива свиня, не знаеше. Още дълго стоя задъхан от страх, дълбоко развълнуван, дебнеше, вслушваше се в хода на животното; притаен, слушаше с разтуптяно сърце и когато всичко отдавна бе заглъхнало. Не намери излаз от гората, трябваше да пренощува тук. Докато търсеше място, където да преспи и си нагласи леговище от мъх, се опита да премисли какво би било, ако никога вече не намери излаз от горите и трябва завинаги да остане сред тях. Откри, че би било голямо нещастие. Да живее от ягоди в края на краищата би било възможно, и да спи върху мъх също. Освен това без съмнение би му се удало да си направи колиба, може би дори да разпали огън. Но завинаги да остане сам между тихите сънни стволове на дърветата и да живее между животните, които бягат от човека и с които не може да се говори, щеше да бъде непоносимо тъжно. Да не вижда жив човек, никому да не казва „добър ден“ и „лека нощ“, да не може да погледне в нечии очи и лице, да не съзре никакво момиче и жена, да не усети ничия целувка вече и да не играе тайната прелестна игра на устните, ръцете и краката — това би било немислимо! Ако пък му е отредено, мислеше той, тогава ще се опита да се превърне в животно, в мечка или елен, ако ще и с отказ от вечното блаженство. Да бъде мечок и да обича мечка, това не би било толкова лошо или поне много по-добро, отколкото да запази своя разум и език и всичко, което има, но да бъде сам и тъжен, необичан и да вегетира.

В леглото си от мъх, преди да заспи, Голдмунд се вслушваше любопитно и страхливо в много от неразбираеми, загадъчни нощни шумове на гората. Сега те му бяха другари, трябваше да живее и свиква, да се мери и погажда с тях; той принадлежеше към лисиците и сърните, към боровете и елите и трябваше да живее, да дели с тях въздух и слънце, да очаква деня, с тях да гладува и да им бъде гост.

После Голдмунд заспа и сънува животни и хора. Беше мечка и изяде Лизе, докато я галеше. Посред нощ се събуди, обзет от ужас; не знаеше защо, усещаше сърцето си безкрайно наплашено и смутен, дълго размишляваше над това. Сети се, че вчера и днес си бе лягал да спи без молитва, стана, коленичи до леговището си и два пъти произнесе своята вечерна молитва за миналия и за днешния ден. Скоро заспа отново.

На сутринта се огледа учуден в гората, бе забравил къде е. Страхът му от гората почна да затихва и той с нова радост се довери на живота сред дърветата, но продължи да върви по-нататък и да насочва пътя си според слънцето. По едно време стигна място, което беше съвършено равно, с малко ниски храсти, а гората бе изцяло от много дебели, стари прави бели ели; когато вървя известно време между тези колони, те взеха да му напомнят за колоните в голямата манастирска църква, тъкмо онази църква, в чийто тъмен портал неотдавна видя да изчезва неговият приятел Нарцис — кога ли беше? Действително ли само преди два дни?

Едва след два дена и две нощи Голдмунд излезе от гората. С радост откри белези, че наблизо има хора: обработена земя, ниви с ръж и овес, ливади, през които се виждаше отдалеч тясна отъпкана пътечка. Той набра ръж и я дъвчеше, зарадван гледаше обработената земя. Предчувства човешка близост и след дългото време в горския пущинак щастлив възприемаше всичко — пътечката, овеса, прецъфтелите, побелели диви карамфили. Вече щеше да намери хора. След по-малко от час стигна до една нива, в чийто край стърчеше разпятие, коленичи в подножието на кръста и се помоли. А като прехвърли билото на висок хълм, изведнъж се озова пред сенчеста липа, очарован чу мелодията на извор, чиято вода по дървените улеи се вливаше в дълго дървено корито, пи от студената приятна вода и с радост видя през бъзовите храсти, чиито плодове вече бяха почернели, да светлеят няколко сламени покрива. По-дълбоко от всички тези приветливи знаци го развълнува мученето на крава, което му прозвуча толкова приятно, топло и привично, сякаш беше поздрав, сякаш бе едно „добре дошъл“.

С напрегнато очакване се приближи до къщурката, откъдето се бе разнесло мученето на кравата. Пред къщната врата в праха седеше малко момче с червеникава коса и светлосини очи, до него имаше пръстено гърне, пълно с вода, а от праха и водата то месеше тесто, с каквото вече бяха покрити голите му крака. Щастливо и сериозно, то мачкаше в ръцете си влажната кал, гледаше как тя избликва между пръстите му, правеше топки, а за омесването и оформянето им си помагаше дори и с брадичка.

— Помози Бог, момченце — каза Голдмунд много приветливо.

Но малкият, щом вдигна очи и съзря непознат човек, разкриви муцунка, смръщи пълничкото си личице и с вик се върна до къщната врата, като пълзеше. Голдмунд го последва и влезе в кухнята. Тя беше толкова здрачна, че пристъпвайки след ярката обедна светлина, отначало той не различи нищо. За всеки случай изрече един благочестив поздрав — не получи никакъв отговор; постепенно обаче през рева на изплашеното момче се зачу тънък старчески глас, който утешаващо заговори на момчето. Най-после в тъмнината се вдигна и се приближи дребна стара жена, държеше ръка пред очите си и погледна към госта.

— Да те благослови Бог, майко — извика Голдмунд, — и всички мили светии да благословят доброто ти лице. От три дена не съм виждал жив човек.

Старата женица го погледна глуповато е далекогледи очи.

— Какво искаш? — попита тя несигурно. Голдмунд й подаде ръка и леко поглади нейната.

— Искам да ти кажа „помози Бог“, бабичко, малко да си отдъхна и да ти помогна при паленето на огъня. Ако искаш да ми дадеш парче хляб, няма да откажа, но не е бързо.

Той видя, че край стената има скована пейка, на която седна, докато старицата отряза парче хляб на детето, което сега напрегнато и любопитно, но все още във всеки миг готово да се разплаче и да избяга, бе втренчено в непознатия. Старицата отряза и второ парче хляб и го подаде на Голдмунд.

— Много благодаря — каза той. — Бог да те възнагради.

— Много ли си гладен? — попита жената.

— Не чак толкова, ядох черни боровинки.

— На, все пак яж. Откъде идваш?

— От „Мариаброн“, от манастира.

— Поп ли си?

— Не, ученик. Тръгнал съм на път.

Тя го изгледа присмехулно, полуглупаво и леко поклати глава на слаба сбръчкана шия. Изчака го да преглътне няколко залъка и отново изнесе малкия на слънце. Тогава се върна и любопитно попита:

— Знаеш ли нещо ново?

— Не много. Познаваш ли отец Анселм?

— Не, какво е станало с него?

— Болен е.

— Болен ли? Ще умре ли?

— Не зная. Болката му е в краката. Не може да върви добре.

— На умиране ли е?

— Не зная, може би.

— Е, нека си умира. Аз трябва да сваря супа. Помогни ми да нарежа борина.

Тя му даде една борова цепеница, добре изсушена край огнището, и нож. Голдмунд взе да реже подпалки толкова, колкото му поиска, и наблюдаваше как тя ги слага в пепелта, привежда се над тях, кашля и духа, докато те припламнат. По някакъв точен тайнствен ред старицата наслага върху тях борови и букови парчета и огънят се разпали светъл, силен в откритото огнище. Тя премести към пламъка голям черен бакър, който висеше под димоуловителя на опушена верига.

По нейна заповед Голдмунд донесе вода от извора, обра каймака от купата с млякото, седя в димния здрач, загледан как пламъците играят, а над тях костеливото, сбръчкано лице на старата ту се появяваше, озарено от червените отблясъци, ту изчезваше; редом зад дъсчената стена той чуваше кравата да рови в яслата и да блъска. Много му харесваше. Липата, изворът, трепкащият огън под бакъра, пръхтенето и преживянето на кравата, нейните тъпи удари по стената, полутъмното помещение с масата и пейката, шетането на дребната стара жена — всичко беше хубаво и добро, миришеше на храна и мир, на хора и топлина, на роден край. Тук отглеждаха и две кози; от жената узна, че зад къщата имали и свинарник, старицата беше баба на селянина и прабаба на малкото момче. То се казваше Куцо, от време на време влизаше вътре и макар да не отговаряше нито думичка и да гледаше някак страхливо, все пак вече не плачеше.

Селянинът и жена му се върнаха, бяха много учудени, че намериха в къщата чужд човек. Селянинът беше готов веднага да почне да ругае, недоверчиво изтегли младежа за ръка през вратата, та на дневна светлина да види лицето му; после се усмихна, добродушно го удари по рамото и го покани на обяд. Седнаха, всеки топеше хляба си в обща паница с мляко; когато беше почти на свършване, селянинът изпи остатъка.

Голдмунд попита дали може да остане до утре и да преспи под техния покрив. Не, каза мъжът, нямало място; но навън навсякъде имало още достатъчно сено, там щял да си намери място за нощуване.

Селянката държеше детето до себе си, не вземаше участие в разговора, но по време на храненето любопитните й очи шареха по младия чужденец. Неговите къдри и погледът му веднага й бяха направили впечатление, после тя хареса и хубавата му бяла шия, забеляза изтънчените гладки ръце, чиито движения бяха свободни и красиви. Това беше строен и благороден чужденец, а и толкова млад! Но най-много я привлече и я накара почти да се влюби гласът на чужденеца, този тайнствено напевен, излъчващ топлина, кротко привлекателен млад мъжки глас, който звучеше като милувка. Още дълго би искала да слуша този глас.

След обяда селянинът отиде да спи в обора; Голдмунд бе излязъл от къщата, измил ръцете си на извора и за да се разхлади, седеше на ниската му ограда, заслушан във водата. Седеше нерешително; нямаше какво повече да търси тук и все пак му беше жал, че трябва отново да си тръгне. Тогава селянката излезе с ведро в ръка, което сложи под струята, и го остави да се пълни. С полушепот тя каза:

— Ей, ти, ако тази вечер си наблизо, ще ти донеса храна. Там, отвъд дългата нива с ръж, има сено, едва утре ще го вдигат. Ще бъдеш ли още там?

Той погледна нейното осеяно с лунички лице, видя силните й ръце, които държаха ведрото, светлите й големи очи гледаха топло. Усмихна й се и кимна. Тя вече крачеше обратно с пълното ведро и изчезна в тъмнината на вратата.

Благодарен, Голдмунд седеше много доволен и слушаше течащата вода. Малко по-късно влезе вътре, потърси селянина, подаде ръка на него и на бабата и благодари. В къщурката миришеше на огън, на пушек и на мляко. Тъкмо му беше станала покрив и дом, и той отново беше чужденец. Сбогувайки се, излезе.

От другата страна на къщурката Голдмунд видя малък параклис, близо до него хубава гора, група стари, огромни дъбове, а помежду им ниска трева. Тук той остана в сянката и се разхождаше между дебелите стволове. Странно, мислеше, се случваше с жените и любовта; всъщност те не се нуждаят от думи. На жената бе потребна само една дума, за да му обрисува мястото на срещата, всичко друго тя бе

изразила безсловесно. И с какво? С очи, да, с известно звучене на малко хрипливия си глас и с още нещо — може би с някакъв дъх, с нежно леко излъчване на кожата, по което жени и мъже веднага могат да се открият, ако се стремят един към друг. Забележително беше това — като деликатен, таен език, и толкова бързо той може да го научи. Голдмунд се зарадва много на вечерта, беше обзет от любопитство каква би могла да бъде едрата, руса жена, какви погледи и тонове, какви ръце и крака, движения и целувки би имала — разбира се, съвсем различни от тези на Лизе? Къде би могла да бъде сега тя, Лизе, с нейната черна права коса, с мургавата кожа, с кратките си въздишки? Дали мъжът й я бе бил? Мислеше ли тя още за него? Дали вече отново си бе намерила любовник така, както той днес намери друга жена? Колко бързо вървеше всичко, как навред го пресрещаше щастието, колко красиво и пламенно беше то и как чудно преходно! Това беше грях, беше прелюбодеяние, до неотдавна той по-скоро би предпочел да се остави да го убият, отколкото да извърши този грях. А сега! Чакаше вече втора жена и съвестта му беше тиха и спокойна. Това ще рече: той може би не беше спокоен, но не прелюбодеянието и насладата бяха тези, заради които понякога съвестта му беше неспокойна и утежнена. Това се дължеше на нещо друго, не можеше да се назове с име. То беше чувството за вина, с която не се бе натоварил сам, а донесъл със себе си, идвайки на белия свят. Именно това ли в теологията се наричаше първороден грях? Трябва да е така. Да, самият живот носеше в себе си нещо като вина — защо ли иначе един толкова чист и знаещ човек като Нарцис се подлагаше на изкупителни упражнения, сякаш бе осъден? Или защо той самият, Голдмунд, някъде дълбоко в душата си трябваше да усеща тази вина? Не беше ли щастлив? Не беше ли млад и здрав и волен като птица в небето? Не го ли обичаха жените? Не беше ли хубаво да усеща как като любещ дава и на жената същата дълбока наслада, която изпитва сам? Защо той все пак не беше напълно щастлив? Защо младото щастие също както добродетелта и мъдростта на Нарцис от време на време биваха пронизвани от странна болка, от лек страх, от жалба заради тленността, преходността? Защо понякога той трябваше да потъва в размисъл, да разсъждава, макар добре да знаеше, че не е мислител?

Е, все пак беше хубаво да се живее. В тревата Голдмунд откъсна дребно виолетово цвете, приближи го до окото си, погледна в малката

тясна чашка, където минаваха жилчици и трептяха мънички, тънки като косъм близалца; там пулсираше живот, тръпнеше наслада, сякаш в утробата на жена или в ума на мислител. А защо всъщност човек не знае нищо? Защо не може да поговори с това цвете? Но нали дори двама души не могат истински да разговарят един с друг; за това е необходим щастлив случай, особено приятелство и готовност. Не, беше щастие, че любовта не се нуждае от думи; иначе тя би била пълна с недоразумения и глупости. Ах, какви отсенки имаха очите на Лизе, полупритворени, когато в прилив на наслада в процепа на тръпнещите мигли се виждаше само бяло. И с десет хиляди учени или поетични думи това не можеше да се изрази! Нищо, изобщо нищо не можеше да се преразкаже, да се премисли — и въпреки това човек винаги отново и изпитваше у себе си настойчивата потребност да говори, вечния подтик да мисли!

Голдмунд наблюдаваше листенцата на малкото растение — бяха подредени толкова хубаво около стълбцето и така забележително мъдро. Хубави бяха стиховете на Вергилий, той ги обичаше; но някои от тези стихове не бяха и наполовина тъй ясни и мъдри, наполовина тъй красиви и смислени, колкото спиралното подреждане на мъничките венчелистчета. Каква наслада, какво щастие и какво очарователно благородно и дълбокомислено дело би било, ако човекът беше в състояние да сътвори едно-единствено такова цвете! Но никой не можеше да го направи, никой герой, никой император, никой папа и никой светец.

Когато слънцето се склони, Голдмунд стана и потърси мястото, което му беше посочила селянката. Чакаше я там. Хубаво беше така да очаква и да знае, че една жена е на път към него и ще му донесе само любов.

Тя дойде с ленена кърпа, в която бе завързала голямо парче хляб и отрязък сланина. Развърза кърпата и я разстла пред него.

— За тебе — каза тя, — яж.

— След това — каза той. — Не съм гладен за хляб, гладен съм за тебе. Покажи ми какво хубаво си ми донесла.

Много хубаво му бе донесла тя: силни жадни устни, здрави блестящи зъби, силни ръце, обгорели от слънцето, но отвътре и надолу от шията бяла и нежна кожа. Малко думи знаеше тя, но в гърлото и трептеше прелестно примамващ песенен тон. И когато усети върху

себе си ръцете му, толкова нежни, толкова гальовни и чувствителни ръце, каквито никога не бе усещала, кожата й потръпна, а в гърлото й зазвуча нещо като котешко мъркане. Тя знаеше малко игри, по-малко, отколкото Лизе, но беше чудесно силна, притискаше го, като че ли искаше да счупи шията на любимия. Любовта й беше детинска и жадна, проста и при цялата си сила — свенлива; Голдмунд беше много щастлив с нея.

После тя си тръгна с въздишка, трудно се откъсна от него, не биваше да стои тук.

Голдмунд остана сам, щастлив, но и тъжен. Едва по-късно си спомни за хляба, за сланината и похапна самотен. Вече бе дълбока нощ.

8

От доста дълго време Голдмунд странстваше, рядко нощуваше два пъти на едно и също място, навред пожелаван и ощастливяван от жените, обгорял от слънцето, отслабнал от пътуванията и оскъдната храна. Много жени се сбогуваха с него в ранно утро и си тръгваха, някои и със сълзи, а понякога той си мислеше: „Защо никоя не остана при мене? Защо, след като вече ме обичат и за една любовна нощ нарушават брачната си клетва, защо всички те веднага се връщат при мъжете си, макар най-често да се страхуват, че ще бъдат бити от тях?“ Никоя сериозно не бе го молила да остане с него, ни една-единствена никога не бе го молила да тръгнат заедно и не бе готова от любов да сподели радостта и бедите, неудобствата на странстването му. Наистина и той не бе поканил никоя, с никоя не бе споделил тази мисъл; но когато питаше сърцето си, разбираше, че му беше скъпа неговата свобода, и не можеше да си спомни никоя любима, копнежът му по която не би изчезнал в прегръдката на следващата. Ала все пак му беше чудно и малко тъжно, че навред любовта изглеждаше толкова преходна — както на жените, така и неговата собствена, че тя се утоляваше толкова бързо, колкото и пламваше. Правилно ли бе това? Винаги и навсякъде ли бе същото? Или причината се криеше в него самия; може би бе създаден така, че жените, макар силно да го желаеха и да го намираха красив, не искаха дълго да общуват с него — освен за малко и безсловесно в сеното или на горския мъх. Дължеше ли се на това, че той живееше като странник, че хората, които водят уседнал живот, изпитват ужас от битието на оня, който няма роден дом? Или може би причината бе само в него самия, в неговата личност, че жените го пожелаваха просто като хубава кукла и го притискаха до себе си, после обаче бързаха да се върнат при мъжете си, дори и когато там ги очакваха удари? Той не знаеше.

Голдмунд не се уморяваше да се учи от жените, наистина повече го привличаха момичетата, и то съвсем младите, които още нямаха мъже и не знаеха нищо, в тях можеше да се влюбва копнежно; но най-

често мнозинството от момичетата бяха недостигаеми, обичаните, свенливите, добре закриляните. Но той на драго сърце се учеше и от жените, всяка му оставяше по нещо: един жест, един вид целувка, някаква особена игра, особен начин на себеотдаване и себезащита. Голдмунд схващаше всичко, проявяваше интерес към всичко, беше ненаситен и гъвкав като дете, бе открит за всяко изкушение — само поради това и той самият беше толкова изкусителен. Не би било достатъчно единствено с красотата си толкова лесно да покорява жените, прибавяше се и тази детинност, тази откритост, любопитната невинност на жаждата, съвършената готовност за всичко, което някоя жена би могла да пожелае. Той, без сам да знае, при всяка любима бе тъкмо такъв, какъвто тя го желаеше и за какъвто бе мечтала: при една нежен и изчакващ, при друга бърз и сграбчващ, ту детински, като момче, което посвещават за първи път, ту изкусен и обучен. Беше готов за игри и за борби, за въздишки и смях, за срам и безсрамие; *той* не даваше на никоя жена нищо, за което тя не жадуваше, нищо, което не искаше да изтръгне от него. Това бе, което всяка умна и чувствителна жена бързо долавяше у него, и това го правеше неин любим.

Голдмунд обаче за кратко време усвои не само многото начини на любене и любовни изкуства, възприе и опита на много любими. Той се учеше също да вижда жените в тяхната многостранност, да ги познава по чувство, чрез досег, чрез мирис; сдоби се с тънък слух за всеки вид глас и по неговото звучене за някои жени безпогрешно отгатваше начина и обхвата на тяхната способност за любов, с винаги ново очарование наблюдаваше различните начини, по които една глава можеше да стои на женската шия, челото да се очертава от косите, капачето на коляното да се движи. В тъмнината със затворени очи, с нежно опипващи пръсти се учеше да различава един вид женски коси от друг, един вид кожа и мъх от друг. Започна да забелязва още отрано, че може би тук бе смисълът на неговото странстване, може би затова бе тласкан от една жена към друга, за да навлезе все по-дълбоко и все по-многостранно в способността за познаване и различаване, да я упражнява все по-изтънчено. Навярно това му бе предопределено — да изучи жените и любовта по хиляди начини и хиляди разновидности до съвършенство, така както някои музиканти умеят да свирят не само на един инструмент, а на три, четири, на много. Всъщност с какво това бе добро, накъде водеше то, Голдмунд не знаеше; усещаше само, че е

на път. И ако наистина е бил способен за латинския и логиката, но без да е надарен по особено удивителен, рядък начин, то за любовта, за играта с жените, имаше дар и я усвояваше без усилия; тук не забравяше нищо, опитът се трупаше и подреждаше от само себе си.

Веднъж, след като вече от една или две години бе на път, Голдмунд стигна до имението на заможен рицар с две красиви млади дъщери. Беше в ранна есен, скоро нощите щяха да станат студени, през отминалата есен и зима той бе изпитвал това, не без загриженост вече мислеше за идните месеци, зиме странстването беше трудно. Попита за храна и подслон. Приеха го любезно и когато рицарят узна, че чужденецът е учил и знае гръцки, той го покани от масата на прислужниците на своята маса и се отнесе към него почти като към себеравен. Двете дъщери стояха със сведени очи, по-голямата беше на осемнадесет, малката едва на шестнадесет години, Лидия и Юлия.

На другия ден Голдмунд искаше да продължи пътя си. За него нямаше никаква надежда да спечели една от тези руси госпожици, а други жени, заради които би могъл да остане, тук нямаше. Тогава след закуската рицарят го повика настрана и го въведе в една стая, която си беше обзавел за специални цели. Скромно старият човек заговори на младежа за своята слабост към ученост и книги, показа му малка ракла, пълна с ръкописи, които бе събрал, посочи му пулта за писане, който бе поръчал да му доставят, и един запас от най-хубавата хартия и пергамент. Този благочестив рицар, както Голдмунд по-късно постепенно узна, в младостта си бил в разни училища, след това обаче се посветил изцяло на военен и светски живот, докато в тежка болест едно божествено предупреждение го накарало да тръгне като поклонник и да изкупи греховната си младост. Той стигнал до Рим и дори до Константинопол; когато се завърнал в родината, намерил баща си мъртъв, къщата празна.

Установил се тук, оженил се, загубил жена си, отгледал дъщерите си и сега, в навечерието на старостта, се заел и седнал да опише подробно своето някогашно поклонническо пътешествие. Вече бил нахвърлил няколко глави, но както призна на младежа, неговият латински бил с много празноти и това постоянно го спъвало. И ето че рицарят предложи на Голдмунд нови дрехи, безплатен подслон и храна, ако коригира написаното досега и го препише на чисто, както и ако му помага да продължи работата.

Беше есен, Голдмунд знаеше какво означава това за човек, който странства. Новото облекло беше повече от желано. Преди всичко обаче на младежа му хареса възможността още дълго да остане в един дом с двете сестри. И той без колебание каза „да“. Само след няколко дни на икономката бе наредено да отвори гардероба с платовете — там се намери хубава кафява материя, от която бяха поръчани костюм и шапка за Голдмунд. Рицарят мислеше, че е по-добре да бъде в черно, един вид магистърски костюм, но гостът не искаше да чуе за това и съумя да го разубеди. Така се получи едно хубаво облекло наполовина на паж, наполовина на ловец, което много добре отиваше на лицето му.

И с латинския не тръгна зле. Заедно прегледаха написаното досега и Голдмунд отбеляза не само многото неточности и правописни грешки, но тук и там преработи кратките безпомощни изречения на рицаря в хубави латински периоди със солидна конструкция и безукорна consecutio temporum[1]. Това достави голямо удоволствие на рицаря и той не пестеше похвалите. Всеки ден те прекарваха в работа най-малко два часа.

В крепостта — това беше просторно стопанство с укрепен двор — Голдмунд намери как да прекарва времето си. Вземаше участие в лов и от егера Хинрих се научи да стреля с арбалет, сприятели се с кучетата, можеше и да язди колкото пожелае. Рядко го виждаха сам; разговаряше с някое куче или кон, или с Хинрих, или с икономката Леа, дебела стара с мъжки глас, много склонна към шеги и смях жена, или с момчето, което се грижеше за кучетата, или с някой овчар. С жената на мелничаря, който бе най-близкият съсед, би било лесно да започне любовна интрига, ала Голдмунд се държеше настрана като затворен и играеше ролята на неопитен.

И от двете дъщери на рицаря беше много очарован. По-младата бе по-красива, но толкова свенлива, че едва ли размени и една дума с Голдмунд. Той се отнасяше към двете с крайна съобразителност и вежливост; но и двете възприемаха неговата близост като неподобаващо привличане. Младата се затвори съвсем, упорита в своята срамежливост. По-голямата, Лидия, намери по отношение на него особен тон, полууважителен, полуприсмехулен, третираше го като рядка учена птица, поставяше му много любопитни въпроси, осведомяваше се за живота в манастира, но винаги отново изваждаше на показ някаква ирония и превъзходството си на дама. Голдмунд

приемаше всичко това и с Лидия се държеше като с дама, а Юлия бе за него малка монахиня и ако на масата след вечеря му се удадеше с беседата си да накара момичетата да останат по-дълго от обикновено или ако някога Лидия го заговореше в двора или градината и си позволеше някаква закачка, той биваше доволен и усещаше, че има напредък.

През тази есен листата на високите ясени в двора се задържаха дълго й дълго в градината имаше астри и рози. Тогава един ден на гости дойде съсед по имение с жена си и някакъв прислужник коняр — те бяха яздили в мекия ден, помамил ги за необикновено дълъг излет; сега бяха тук и помолиха да останат да нощуват. Приеха ги много любезно и веднага леглото на Голдмунд бе преместено от стаята за гости в кабинета, а тя бе приготвена за пристигналите; заклаха няколко кокошки и изпратиха за риба от яза на воденицата. Голдмунд с удоволствие взимаше участие в празничното оживление, долови веднага как непознатата дама го следи с внимание. И едва забелязал по гласа й и по нещо в нейния поглед, че е харесван и желан, той долови също с нарастващо напрежение как Лидия се променя, как притихва и се затваря в себе си и започва зорко да наблюдава него и дамата. Когато на празничната вечер кракът на дамата взе да играе под масата с неговия крак, Голдмунд бе очарован не само от тази игра, а много повече от мрачната и мълчалива напрегнатост, с която Лидия следеше играта с любопитни и пламнали очи. Накрая Голдмунд преднамерено изпусна един нож на пода, приведе се под масата и докосна крака и глезена на дамата с гальовна ръка. После видя Лидия да пребледнява и прехапва устни, но продължи да разказва манастирски анекдоти, при което почувства как непознатата искрено слушаше по-малко историята, отколкото неговия глас, който искаше да я спечели. Слушаха го и другите: неговият патрон с доброжелателство, гостът с неподвижно лице, ала също облъхнат от огъня, който гореше в младежа. Лидия никога не го бе чувала да говори така, той бе разцъфтял, във въздуха трептеше наслада, очите на Голдмунд блестяха, в гласа му пееше щастие, молеше любов. Трите жени усетиха това, всяка по различен начин — малката Юлия с буйна съпротива и отричане, жената на рицаря със сияещо задоволство, Лидия с болезнен прилив в сърцето, при който се смесваха най-дълбок копнеж, тиха самозащита и най-бурна ревност и от който лицето й се удължи, а

очите пламнаха. Голдмунд чувстваше всички тези вълни да приижда като тайни отговори на домогванията му, да се отливат върху него, като птици наоколо летяха помисли за любов, които се отдаваха, противопоставяха и бореха една с друга.

След вечерята Юлия се оттегли — отдавна бе настъпила нощ — със свещ в глинен свещник, тя напусна мансардата, хладна като малка монахиня. Другите седяха още час и докато двамата млади мъже говореха за реколтата, за императора и епископа, Лидия, пламнала, слушаше как между дамата и Голдмунд се поведе безгрижен пустословен разговор, между чиито отпуснати нишки обаче се плетеше гъста сладостна мрежа от вълнения, погледи, интонации и леки жестове, всеки от които бе пренатоварен със смисъл и прегорещ от топлота. Момичето вдъхваше атмосферата с наслада, но и с отвращение и когато видеше или усетеше как под масата коляното на Голдмунд се допира до непознатата, възприемаше това като докосване до собственото му тяло и потръпваше. После Лидия не заспа дълго и половината нощ с разтуптяно сърце се вслушваше — убедена, че двамата ще се срещнат. Във въображението си тя продължаваше това, което беше отказано на двамата, и виждаше как те се прегръщат, чуваше техните целувки, при това едновременно тръпнеше от възбуда, тъй като колкото се страхуваше, толкова и желаеше рицарят да проследи и изненада любещите се и с ножа си да прободе сърцето на ужасния Голдмунд.

На другата сутрин небето бе покрито с облаци, духаше влажен вятър и гостът, отказвайки се от всички покани за по-дълго пребиваване, настоя бързо да си тръгнат. Лидия беше там, когато гостите се качваха на конете, стисна ръцете им, изговори прощални думи, но не си даваше сметка за това, цялата й сетивност беше съсредоточена в погледа, с който дебнеше как жената на рицаря при качването на коня постави крака си в предложените ръце на Голдмунд и как неговата десница, широка и силна, се плъзна нагоре от обувката и в един миг здраво обхвана женския крак.

Гостите отминаха на коне и Голдмунд трябваше да се върне в кабинета и да работи. След половин час той чу заповедния глас на Лидия, чу да довеждат кон. Господарят му пристъпи към прозореца и погледна надолу, усмихнат поклати глава, после двамата гледаха подир Лидия как тя, яздейки, излезе от двора. Днес те не напредваха особено

в писателстването на латински, Голдмунд беше разсеян; господарят му приятелски го пусна по-рано от обикновено.

Незабелязан, Голдмунд излезе с коня си от двора и яздеше срещу хладно влажния есенен вятър през местността, чиито багри бяха по-бледи. Като трополеше все по-бързо и по-бързо, той чувстваше как конят под него се сгрява, как пламва и собствената му кръв. Мина през стърнища и угари, през ниска горичка и тресавище, с хвощ и кисели треви, отдъхваше си в сивия ден и яздеше през малки долини, обрасли с елша, през покрита с мъхове иглолистна гора и отново през кафеникава пуста безлесна равнина.

На един висок хълм той откри силуета на Лидия, остро очертан от синкавосивото облачно небе, тя седеше изправена на бавно пристъпващия кон. Голдмунд се спусна към нея; но едва усетила, че някой я преследва, и тя подкара жребеца си бързо, излетя напред, ту изчезваше, ту се виждаше с развети коси. Той препускаше след нея, като че ли гонеше плячка, сърцето му се смееше, окуражаваше коня си с леки, нежни викове, докато прелиташе, с радостни очи улавяше белезите на местността, смълчаните поля, елшака, групите от яворови дървета, глинестия бряг на езерото, но погледът му се връщаше към неговата цел — красивата ездачка, която бягаше с коня. Скоро той трябваше да я настигне.

Когато Лидия разбра, че Голдмунд идва все по-близко, се отказа от бягството и остави коня да върви ходом. Не се обърна назад към преследвача. Горда, привидно равнодушна, продължи да язди, сякаш нищо не бе се случило, сякаш бе сама. Той подкара коня си редом с нейния, плътно един до друг двата жребеца вървяха кротко, но и животното, и ездачът бяха разгорещени от препускането.

— Лидия — повика той тихо. Тя не отвърна нищо.

— Лидия!

Госпожицата остана няма.

— Лидия, колко хубаво беше да те гледам отдалеч как яздиш, косите ти се развяваха като златни светкавици! Колко хубаво беше! Чудесно бе, че ти ми избяга! Едва тогава разбрах, че мъничко ме обичаш. Не знаех, до снощи се съмнявах още. Едва тук, когато се опита да ми се изплъзнеш, изведнъж го разбрах. Мила, красавице, трябва да си уморена, нека слезем от конете.

Голдмунд бързо скочи от коня и в същия миг улови юздата на нейния, за да не може тя да избяга още веднъж. Лицето й, бяло като сняг, се наведе към неговото и когато той я свали от коня, тя избухна в плач. Внимателно, грижливо я отведе на няколко крачки, остави я да седне в сухата трева и коленичи до нея. Тя седеше там и се бореше с хълцането си, храбро се бореше и го овладя.

— Ах, колко си лош! — започна Лидия, когато вече можеше да говори. Думите едва излизаха от устата й.

— Лош ли съм?

— Ти прелъстяваш жените, Голдмунд! Искам да забравя какво ми каза преди, това бяха безсрамни думи, не ти подобава така да говориш с мене. Как можеш да смяташ, че те обичам? Нека забравим и това! Но как да забравя какво трябваше да видя миналата вечер?

— Миналата вечер? Какво си видяла?

— Ах, не се преструвай, не лъжи така! Беше ужасно и безсрамно как пред очите ми ухажваше онази жена! Нямаш ли срам? Дори й погали крака под масата, под нашата маса! Пред мен, пред очите ми! А сега, след като тя току-що си е заминала, идваш при мен и се приближаваш. Ти наистина не знаеш какво е срам.

Голдмунд отдавна беше съжалил за думите, които й каза, преди да я свали от коня. Колко глупаво излезе! Думите не бяха безусловно необходими за любовта, той трябваше да мълчи.

И вече не изрече нищо. Коленичи пред нея и тъй като тя му изглеждаше толкова хубава и нещастна, се зарази от нейната мъка; сам почувства, че тук имаше нещо за оплакване. Но въпреки всичко, което Лидия бе казала, видя в очите й любов, а болката на тръпнещите й устни беше любов. Вярваше повече на нейните очи, отколкото на думите й.

Но тя бе очаквала отговор. И след като този отговор не идваше, Лидия стисна устните си още по-сурово, изгледа го с почти разплакани очи и повтори:

— Ти наистина ли нямаш срам?

— Извинявай — каза Голдмунд, — тук ние говорим за неща, за които не бива да се говори. Моя е вината, прощавай. Ти питаш дали нямам срам. Да, естествено имам срам. Но аз те и обичам, мила, а любовта не знае какво е срам. Не се сърди.

Тя, изглежда, едва го чуваше. Устата й изразяваше горчивина, седеше загледана някъде в далечината, като че ли бе съвсем сама. Той никога не бе изпадал в такова положение. Дължеше се на приказките му.

Кротко положи лице върху коляното й и веднага докосването му се отрази добре. Все пак беше още малко безпомощен и тъжен, а и тя още му изглеждаше тъжна. Лидия седеше неподвижно, мълчеше, устремила поглед в далечината. Колко обърканост, колко тъга! Но коляното прие приятелски докосването на неговата буза, не го отхвърли. Със затворени очи лицето му лежеше на нейното коляно, бавно той възприемаше благородната му удължена форма. Голдмунд мислеше с радост и вълнение колко много това коляно в изисканата си и благородна младежка форма отговаряше на нейните дълги красиви пръсти. Благодарен, той се прилепи към коляното и остави бузата и устата си да говорят с него.

Едва тогава усети ръката й, която колебливо и леко като птица се отпусна на главата му. Мила ръка, той усети и почувства как тя леко и детински погали косата му. Нейната ръка, която често и внимателно бе наблюдавал и й се бе удивлявал, Голдмунд познаваше почти толкова добре, колкото собствената си, дългите тънки пръсти с дългите красиво заоблени розови нокти. Сега дългите нежни пръсти говореха плахо с къдрите му. Езикът им беше детински и несмел, не означаваше любов. Благодарен, той прилепи глава до ръката й, усети дланта й с тила, с бузата си. Тогава Лидия произнесе:

— Време е, трябва да тръгваме.

Голдмунд вдигна глава, изгледа я нежно и кротко целуна тънките й пръсти.

— Моля те, стани — каза Лидия, — трябва да се прибираме у дома.

Той й се подчини веднага, станаха, качиха се на конете си, яздиха.

Сърцето на Голдмунд преливаше от щастие. Колко красива беше Лидия, колко детински чиста и нежна! Той още дори не бе я целунал, а се чувстваше така възнаграден и изпълнен от нея. Яздеха бързо и едва когато се завърнаха у дома, непосредствено преди да влязат в двора, тя се сепна и каза:

— Не биваше да пристигаме двамата едновременно. Колко сме глупави! — И още в следващия момент, когато слизаха от конете и един прислужник коняр вече бе дотичал, тя бързо пламенно пошушна в ухото на Голдмунд: — Кажи ми, беше ли през тази нощ с жената на рицаря?

Той поклати глава няколко пъти и се зае да разседлава коня. Следобед, когато баща й беше излязъл, Лидия се появи в кабинета.

— Истина ли е? — попита веднага тя със страст и Голдмунд мигом знаеше какво има предвид. — Защо тогава игра с нея така отвратително и я накара да се влюби?

— Това се отнася за тебе — каза той. — Повярвай ми, хиляди пъти по-приятно би ми било да докоснех твоя крак вместо нейния. Но твоят крак никога не е стигнал до моя под масата и не ме е попитал дали те обичам.

— Наистина ли ме обичаш, Голдмунд?

— О, да!

— Но какво би излязло тогава?

— Не зная, Лидия. Това не ме натъжава. Обстоятелството, че те обичам, ме прави щастлив, а какво ще излезе, не мисля. Радвам се, приятно ми е да те гледам как яздиш и да слушам гласа ти, и когато пръстите ти докосват косите ми. Ще се радвам, ако мога да те целуна.

— Човек може да целува само своята годеница, Голдмунд. Никога ли не си мислил за това?

— Не, никога не съм мислил. И защо трябва? Знаеш толкова добре, колкото и аз, че е невъзможно да станеш моя годеница.

— Така е. И тъй като ти не можеш да бъдеш мой мъж и завинаги да останеш при мене, бе много несправедливо от твоя страна да ми говориш за любов. Сам вярвал ли си, че можеш да ме прелъстиш?

— Нищо не съм вярвал и мислил, Лидия, изобщо мисля много по-малко, отколкото предполагаш. И не желая нищо, освен някога да би поискала да ме целунеш. Говорим твърде много. Влюбените не правят така. Мисля, че не ме обичаш.

— Тази сутрин ти каза тъкмо противното.

— А ти пък направи тъкмо противното!

— Аз ли? Как го разбираш?

— Първо, щом ме видя да се задавам, подкара коня си далеч напред. Тогава вярвах, че ме обичаш. После видях, че ти едва не

заплака, и помислих: защото ме обича. По-късно главата ми лежа на твоето коляно, а ти погали косите ми, повярвах, че това е любов. Но сега съвсем не се отнасяш мило с мен.

— Не съм жената, чийто крак вчера ти галеше. Изглежда, че си свикнал с такива жени.

— Не, слава богу, ти си много по-красива и много по-изискана от нея.

— Нямам предвид това.

— Да, но е така. Знаеш ли колко си красива?

— Имам си огледало.

— Поне веднъж не си ли оглеждала челото си, Лидия? А после раменете, пръстите на ръцете и накрая коленете? И не си ли виждала как всичко това си подхожда и се съчетава едно с друго? Как всичко има една и съща форма, удължена, здрава и много стройна? Не си ли го виждала?

— Как само говориш! В действителност никога не съм го забелязала, но сега, когато го казваш, все пак знам какво мислиш. Слушай, ти си прелъстител, в момента се опитваш да ме направиш суетна.

— Жалко, не искам да постигна точно това. Но защо трябва да те правя суетна? Ти си хубава и бих искал дати покажа, че съм благодарен за хубостта ти. Принуждаваш ме да го изразя с думи, а бих могъл сто пъти по-добре да ти го кажа безсловесно. С думи не мога нищо да ти дам! С думи също не мога нищо да науча от теб, а и ти от мен.

— Какво трябва да науча от тебе?

— Аз от тебе, Лидия, и ти от мене. Но явно не желаеш. Ти искаш да обичаш единствено оня, на когото ще станеш годеница. А той ще се смее, когато види, че ти нищо не си научила, дори и да се целуваш.

— Така ли, излиза, че ти, господин магистър, искаш да ми даваш уроци по целуване:

Голдмунд й се усмихна. Макар нейните думи да не му харесваха, все пак зад тях можеше да долови нещо буйно, не истински мъдрата реч на нейното девичество, у което имаше желание за удоволствие и боязлива съпротива срещу насладата.

Нищо повече не отговори. Голдмунд й се усмихна, с очи задържа и плени неспокойния й поглед и докато тя, не без съпротива, се поддаваше на очарованието му, бавно приближи лицето си до нейното

и устните им се докоснаха. Леко погали с устни устата й, която му отвърна с малка детска целувка и се отвори, сякаш в болезнено учудване, когато той не се откъсна от нея. Кротко прелъстявайки, следваше отдръпващата се уста, а тя колебливо се приближи отново, и омагьосана, без насилие разбра даването и вземането в целувката. Уморена притисна лице до рамото му. Голдмунд остави Лидия да се успокои, ощастливен вдъхваше аромата на гъстата й руса коса, шепнеше нежни, гальовни тонове в ухото й и в тези мигове си спомняше как той, един неподозиращ нищо ученик, бе посветен от циганката Лизе в тайната. Колко черна беше нейната коса, колко мургава кожата й, как слънцето жареше и как ухаеше вехнещият жълт кантарион. И колко далеч бе вече, от каква далнина му проблесна: „Толкова бързо увяхва всичко, което едва е разцъфтяло!“

Лидия бавно се изправи с преобразено лице, сериозни и широко отворени бяха нейните влюбени очи.

— Нека си отида, Голдмунд — каза тя, — доста дълго бях при тебе. О, мили мой!

Всеки ден те намираха своя мълчалив прикрит час и Голдмунд се остави да бъде всецяло воден от любимата; тази любов на момичето го правеше странно щастлив и развълнуван. Понякога то можеше в продължение на цял час да държи ръцете му и да се взира в неговите очи, а после да се сбогува с една детска целувка. Друг път го целуваше предано и ненаситно, не търпеше обаче никакво докосване. Веднъж, силно поруменяла и преодолявайки волята си, за да му достави голяма радост, тя позволи да види едната й гърда; плахо извади малкия бял плод от деколтето си; когато той коленичи и го целуна, Лидия отново грижливо го скри, все още зачервена чак до шията. Двамата си говореха, но по нов начин, вече не като през първия ден; измисляха си имена един за друг, Лидия с удоволствие му разказваше за своето детство, за мечтите и игрите си. Тя често говореше и за това, че тяхната любов е неправомерна, тъй като той не би могъл да се ожени за нея; тъжна и предана споделяше тази мисъл и украсяваше своята любов с тайната на тъгата като с черен воал.

За първи път Голдмунд се почувства не само желан от една жена, а и обичан. Веднъж Лидия каза:

— Ти си толкова хубав и изглеждаш така весел! Но дълбоко в очите ти няма веселост, там има само тъга; като че ли твоите очи знаят,

че няма щастие и че всичко красиво и обичано не остава задълго с нас. Имаш най-хубавите очи, които съществуват, и най-тъжните. Мисля, че това е така, защото нямаш роден дом. Ти дойде при мене от горите и някой ден отново ще потеглиш към тях, за да спиш върху мъх и да странстваш. А къде е тогава моята родина? Когато ти си отидеш, на мен все пак ще ми останат баща и една сестра, стаята ми и прозорецът, където мога да седя и да мисля за теб; но вече няма да имам родина.

Голдмунд не я прекъсваше, понякога се усмихваше, понякога биваше мрачен. Никога не я утешаваше с думи, само с леки ласки, единствено като държеше главата й на гърдите си и тананикаше тихи, безсмислени тонове, както бавачките успокояват децата, когато плачат. В един такъв момент Лидия каза:

— Бих искала да зная, Голдмунд, какво ще стане някога с тебе, често размишлявам над това. Ти няма да имаш обикновен живот, нито пък лек. Ах, дано да ти върви добре! Понякога мисля, че би трябвало да станеш поет, който има видения и мечти и може да ги изрази красиво. Ах, ти ще пребродиш целия свят и всички жени ще те обичат, въпреки това ще останеш сам. По-добре се завърни в манастира при твоя приятел, за когото си ми разказвал толкова много! Ще се моля за теб, за да не умреш някога сам в гората.

Тя можеше да говори така дълбоко сериозна, с тъжни очи. А после отново смееща се, да язди с него из околността с цветовете на късната есен или да му задава шеговити гатанки и да го замерва с увехнала шума и лъскави жълъди.

Веднъж Голдмунд лежеше в стаята си на леглото и чакаше съня. Беше му тежко на сърцето, по някакъв прелестен и болезнен начин тежко и пълно, то биеше в гърдите му, препълнено от любов, препълнено от тъга и безпомощност. Той слушаше ноемврийския вятър да трополи по покрива; вече му беше станало привичка преди заспиване доста време да лежи така, а сънят да не идва. Той тихо си спомняше, което също му бе привично във вечерите, една песен за Дева Мария.

Tola pulchra es, Maria,
et macula originalis non est in te.
Tu lactitia Israel,

lu advocata peccatorum![2]

Със своята музика песента потъваше в душата му, но заедно с нея отвън пееше вятърът, пееше за раздор и за странстване, за гора и есен, за живота на бездомник. Голдмунд мислеше за Лидия, мислеше за Нарцис и за майка си, преизпълнено и тежко бе неспокойното му сърце.

Тогава той се сепна и не вярвайки на очите си, се взря. Вратата на стаята се бе отворила и в тъмнината се появи силует в дълга бяла дреха. Лидия бе влязла безшумно, пристъпвайки с боси крака по каменните плочи. Тя леко затвори вратата и седна на леглото му.

— Лидия — прошепна той, — сърничката ми, моето бяло цвете! Лидия, какво правиш?

— Идвам при тебе — каза тя, — само за един миг. Искам веднъж да видя как моят Голдмунд лежи в леглото си, златното ми сърце.

Лидия легна до него, лежаха безмълвно, с натежали, разтуптени сърца. Тя се остави той да я целува, остави възхитените му ръце да играят с ръцете и краката й, повече не беше позволено. След известно време кротко свали ръцете му от себе си, целуна го по очите, стана безшумно и изчезна. Вратата проскърца, а на покривното скеле чукаше и напираше вятърът. Всичко беше омагьосано, пълно с тайни, обзето от плахост, пълно с обещания, пълно със заплахи. Голдмунд не знаеше какво да мисли, какво да прави. Когато след една неспокойна дрямка се събуди, възглавницата му беше мокра от сълзи.

След няколко дни Лидия, сладкото бяло видение, дойде отново, лежа четвърт час при него както предишния път. Обгърната от ръцете му, тя шепнеше в ухото му, имаше да сподели много и да се оплаче. Слушаше я разнежен, тя лежеше на лявата му ръка, а с дясната той галеше коляното й.

— Мой мили Голдмунд — поде Лидия със съвсем приглушен глас близо до бузата му, — толкова е тъжно, че никога няма да ти принадлежа! Нашето малко щастие, нашата малка тайна няма да трае дълго. Юлия вече подозира, скоро ще ме принуди да й кажа за тебе. Или баща ми ще забележи. Ако ме намери при теб в леглото, моя малка златна птичко, тогава зле ще тръгне на твоята Лидия. — Тя стоеше с разплакани очи и гледаше навън към дърветата, там виждаше

своя любим да виси, обесен и люшкан от вятъра. — Ех, ти, по-добре избягай оттук, по-добре още сега, вместо баща ми да накара да те завържат и обесят. Веднъж видях да бесят един, някакъв крадец. Няма да мога да изтърпя да те видя обесен, мили, по-добре бягай оттук и ме забрави, за да не трябва да умреш, злато мое, и птиците да кълват сините ти очи! Но не ти, съкровище, ти не бива да си отиваш, ах, какво ще правя аз, ако ме оставиш сама?

— Не искаш ли да дойдеш с мене, Лидия? Ще избягаме заедно, светът е голям.

— Би било много хубаво — жалеше тя, — ах, колко хубаво! С теб да пребродя целия свят! Но аз не мога. Не мога да спя в гората, да бъда бездомна и със сламки в косите, не мога да издържа това. Не мога и да опозоря баща си. Не, не говори, това не са фантазии. Не мога! Също толкова малко бих могла да се храня от мръсна чиния или да спя в леглото на някой прокажен. Ех, на нас ни е забранено всичко, което би било добро и красиво, ние двамата сме родени за мъка. Злато мое, бедното ми малко момче, и накрая все пак ще те видя обесен. А аз, аз ще бъда затворена и изпратена в манастир. Скъпи мой, ти трябва да ме оставиш и да спиш отново при циганките или селските жени. Върви, върви, преди да те хванат и завържат! Никога няма да бъдем щастливи, никога!

Той кротко галеше коляното й и като съвсем нежно докосна Евиния хълм, помоли:

— Цветенце, бихме могли да бъдем толкова щастливи! Не мога ли?

Тя без неохота, но със сила отмести ръката му и се отдръпна малко.

— Не — каза тя, — не, това не бива! Забранено ми е. Ти, малкото циганче, навярно не разбираш това. Нали ако бих сторила нещо нередно, ще съм лошо момиче, ще опозоря цялата фамилия. Но някъде дълбоко в душата ми все пак съм още горда; никой не бива да проникне дотам. Трябва да приемеш това, иначе никога вече няма да идвам при тебе в стаята ти.

Никога Голдмунд не бе пренебрегнал някоя нейна забрана, ни едно желание или намек. Самият беше учуден колко силна бе властта й над него. Но страдаше. Желанията му оставаха неутолени и сърцето му често болезнено се свиваше срещу зависимостта. Понякога си даваше

труд да се избави от това. Понякога с подчертана любезност ухажваше малката Юлия, наистина беше много необходимо да остане в добри отношения с тази важна личност и доколкото е възможно да я заблуждава. Странно се слагаха отношенията с Юлия, която често се държеше съвсем детински и също често изглеждаше такава многознайница. Несъмнено тя беше по-хубава от Лидия, бе необикновена красавица и това, заедно с нейната малко по старчески мъдра невинност, особено привличаше Голдмунд; много пъти той се чувстваше силно влюбен в Юлия. И тъкмо поради необикновеното привличане, което сестра й притежаваше за неговата чувственост, често той с удивление откриваше разликата между сластолюбие и любов. Отначало бе разглеждал двете сестри с един и същ поглед, бе намирал и двете желани, Юлия обаче по-хубава и по-изкусителна, но без разлика се домогваше и до двете и постоянно ги държеше под око. А сега каква власт над него бе спечелила Лидия! Сега той я обичаше толкова много, че от любов дори се отказа да я притежава напълно. Душата й му бе позната и му бе домиляла, в своята детинност, нежност и склонност към тъгата тя изглеждаше сродна с неговата; много пъти той биваше дълбоко удивен и очарован: колко пълно тази душа съответстваше на тялото! Лидия можеше да направи нещо, да каже нещо, да изрази желание или преценка, а думите и състоянието на душата й да са съвършено отлети в същата форма, в каквато очите й и нейните пръсти.

Тези мигове, когато вярваше, че прозира основните принципи и закони, по които бяха оформени нейната същност и душа, както и тялото й, често събуждаха у Голдмунд желанието да съхрани нещо от тази фигура и да я претвори — и на няколко листа, които много грижливо криеше, бе направил опит да скицира по памет очертанията на главата, линията на веждите, ръката, коляното й.

С Юлия бе станало доста по-трудно. Тя видимо предусещаше вълната от любов, в която плува по-голямата й сестра, а нейната душа, изпълнена от любопитство и жажда, се устремяваше към рая, без своенравният й разум да иска да го признае. Към Голдмунд тя проявяваше пресилена хладина и неблагосклонност, но в миговете на забрава все пак го наблюдаваше с удивление и сладострастно любопитство. С Лидия тя често беше много нежна, понякога отиваше в леглото й, тогава с прикривана жажда поемаше дъха в зоната на

любовта и на пола, закачливо докосваше забранената и копнежна тайна. После почти по обиден начин даваше да се разбере, че знае за тайното прегрешение на Лидия и че го презира. Красивото и капризно дете пърхаше между двама влюбени, дразнеше и пречеше, тършуваше в жадни мечти, лакомеше се за тяхната тайна; Юлия ту играеше ролята на нищо неподозираща, ту им даваше да забележат, че опасно е навлязла в тяхната тайна; от дете тя бързо бе станала някаква сила. Лидия страдаше от това повече, отколкото Голдмунд, който освен по време на обедите рядко виждаше малката. За нея не можеше да остане скрито също, че Голдмунд бе чувствителен към очарованието на Юлия; понякога тя виждаше неговия поглед да се спира на сестра й с признание и наслаждение. Нищо не смееше да каже, всичко беше толкова трудно, във всичко бе затаена такава опасност, особено Юлия не биваше да бъде разсърдена или обидена; ах, всеки ден и всеки час можеше да бъде разкрита тайната на нейната любов и да се сложи край на трудното й застрашено щастие, може би ужасен край!

Понякога Голдмунд сам се учудваше, че все още не се е измъкнал оттук. Беше тежко да живее така, както живееше сега — обичан, но без надежда нито за позволено и трайно щастие, нито за лесна изпълнимост на любовните му желания, на каквито бе свикнал досега; с вечно раздразнени, гладни, с никога неутолени нагони, и при това в постоянна опасност. Защо оставаше тук и понасяше всичко това, всичките тези усложнения и объркани чувства? Не бяха ли те преживявания, емоции и състояния на съвестта за хората, които водят уседнал живот, за законните, за обитателите на отоплени стаи? Нямаше ли той правото на бездомния и непретенциозния да се измъкне от тези деликатни и усложнени положения и да се изсмее над тях? Да, имаше такова право и беше глупак, че търси нещо като роден край и го плаща с толкова много болка, с толкова много притесненост. И въпреки това Голдмунд го правеше и страдаше, страдаше на драго сърце и дори тайно бе щастлив. Беше глупаво и тежко, беше напрегнато и комплицирано да обичаш по такъв начин, но бе и чудесно. Чудесна беше тайнствено красивата трагичност на тази любов, нейната наивност и безнадеждност, красиви бяха тези, изпълнени с мисли безсънни нощи; красиво бе всичко това, както и изразът на страдание върху устните на Лидия, както и тъжният предан звук на нейния глас, когато тя говореше за своята любов и грижа. От

няколко седмици тази черта на страдание, легнала върху младото лице на Лидия, му ставаше неизменно присъща. На Голдмунд му изглеждаше толкова красиво и важно да очертае с перо линиите на лицето й. През тези няколко седмици той самият бе станал друг и много по-възрастен, не по-умен, но все пак по-опитен, не по-щастлив, но по-зрял и по-богат душевно. Вече не беше момче.

Със своя кротък тъжен глас Лидия му каза:

— Ти не бива да бъдеш мрачен, не заради мене, разбира се, бих искала да те виждам само весел и да те направя щастлив. Прощавай, че те натъжих, заразих те с моя страх и моята мрачност. Нощем сънувам толкова странни неща! Винаги вървя през някаква пустиня, толкова голяма и толкова тъмна, че не мога да я опиша, вървя и вървя и все те търся, но теб те няма там и зная, че съм те загубила, зная, че съм те загубила и че винаги, винаги ще трябва да вървя толкова сама. После, когато се събудя, си мисля; „О, колко е хубаво, колко е прекрасно, че Голдмунд е още тук и аз ще мога да го виждам може би още една седмица или още ден-два, все едно, но още е тук!“

Една сутрин Голдмунд се събуди в леглото си почти на разсъмване и известно време остана да лежи замислен, у него още витаеха образите на един сън, но без връзка. Бе сънувал своята майка и Нарцис, и двете фигури можеше да види още ясно. Когато се освободи от нишките на съня, върху него падна особена светлина, някакво странно сияние, което днес се процеждаше през малкия прозорец. Той скочи и изтича до прозореца — оттам видя корниза на прозореца, покрива на конския обор, входа към двора и цялата околност да сияят в синкавобяло, покрити от първия сняг на тази зима. Противоречието между неспокойствието на сърцето му и тихия примирен зимен свят го смути: колко спокойно, колко трогателно и благочестиво нивите и гората, хълмът и безлесната равнина се отдаваха на слънцето, вятъра, дъжда, засухата, снега, колко красиво и в кротко страдание яворът и ясенът носеха своя зимен товар! Не можеше ли и с човека да бъде същото, нищо ли не можеше да научи от тях? Обзет от мисли, той излезе на двора, газеше в снега и го пипаше с ръце, премина към градината и гледаше отвъд високо заснежената ограда към снега, превил клонките на розите.

На закуска Голдмунд изяде една брашнена супа и всички говореха за първия сняг, всички, и момичетата, вече бяха излизали

навън. Тази година снегът дойде късно, вече наближаваше Коледа. Рицарят разказваше за южните страни, където не падал никакъв сняг. Но това, което направи за Голдмунд незабравим този първи зимен ден, се разигра едва когато отдавна бе настъпила нощта.

Днес двете сестри се бяха скарали, за което Голдмунд не знаеше нищо. През нощта, когато къщата потъна в мрак и тишина, Лидия дойде при него по обичайния си начин, легна мълчаливо и положи глава на гърдите му, за да слуша как бие сърцето му и да се утеши от неговата близост.

Беше мрачна и наплашена, страхуваше се от предателството на Юлия, но не можеше да се реши да говори за това с любимия си и да го разтревожи. Така тя лежеше кротко на неговото сърце, от време на време слушаше как шепне гальовни думи и усещаше ръката му върху косите си.

Изведнъж обаче — не бе лежала дълго — тя се сепна ужасно и се изправи с широко отворени очи. И Голдмунд се уплаши не по-малко, когато вратата на стаята се отвори и видя, че пристъпва някаква фигура, която в ужаса си не позна веднага. Едва когато видението се приближи съвсем до леглото му и се наведе над него, със замряло сърце той видя, че това беше Юлия. Тя отпусна наметката, която бе сложила направо върху ризата си, остави я да се свлече на земята. Със звука на болка, сякаш някой я бе пробол с нож, Лидия падна възнак и се вкопчи в Голдмунд.

С тон на присмех и злорадство, макар и с несигурен глас, Юлия каза:

— Не искам да лежа сам-сама в стаята. Или вие ще ме приемете тук при вас и ще лежим тримата, или отивам да събудя татко.

— Е, ела тогава — каза Голдмунд и отметна завивката. — Краката ти ще замръзнат.

Юлия се мушна в леглото, а на него му беше трудно да й направи място в тясното ложе, защото Лидия бе заровила лице във възглавницата си и лежеше неподвижна. Най-после лежаха тримата, от двете страни на Голдмунд по едно момиче. За момент той не можа да се пребори с мисълта, че до неотдавна това положение много би го радвало и би отговаряло на желанията му. С чудна плахост, но и с тайно очарование усети до себе си бедрото на Юлия.

— Поне веднъж трябваше да разбера — започна тя отново — как се лежи в твоето легло, тъй като сестра ми с такова удоволствие го прави.

Голдмунд, за да я успокои, кротичко докосна с буза косата й и погали с лека ръка бедрото и коляното й, както се успокоява котка, а тя мълчалива и любопитна отстъпи на опипващата му ръка, чувстваше смутена и смирена вълшебството, не проявяваше съпротива. Но по време на това заклинание и успокояване на злия дух Голдмунд се стараеше и за Лидия, тихо й тананикаше приятни тонове в ухото и постепенно я накара поне да вдигне и обърне лицето си към него. Беззвучно целуваше устата и очите й, докато от другата страна ръката му държеше в магията си сестрата, сам осъзнаваше до непоносимост мъчителното и обърканото в цялото положение. Лявата му ръка го поучаваше, докато тя изследваше и се запознаваше с красивите, застинали в очакване ръце и крака на Юлия; той за първи път възприе не само прелестта и дълбоката безнадеждност на любовта си към Лидия, а също така и нейната жалкост. Сам, така му се струваше сега, докато устните му бяха при Лидия, а ръката — при Юлия, трябваше или да принуди Лидия да му се отдаде, или да продължи по своя път. Да я обича и въпреки това да се отказва от нея, беше безсмислено и несправедливо.

— Сърце мое — шепнеше той в ухото на Лидия, — ние изтърпяваме безсмислени страдания. Колко щастливи бихме могли да бъдем сега и тримата! Нека направим това, което иска нашата кръв.

И тъй като тя изтръпнала се отдръпна, той пренесе страстното си желание към другата и ръката му й подейства толкова благотворно, че тя отвърна с дълга тръпнеща въздишка на наслада.

Когато Лидия чу тази въздишка, ревност сви сърцето й, сякаш в него се бяха стекли капки отрова. Неочаквано тя седна, дръпна завивката от леглото, скочи на крака и извика:

— Юлия, хайде да си отиваме.

Юлия потръпна; самата лекомислена буйност на този вик, който би могъл да издаде всички тях, й показа опасността и тя се вдигна мълчешком.

Но Голдмунд, оскърбен, засегнат във всичките си желания и измамен, бързо прегърна изправилата се Юлия, целуна двете й гърди и пламенно й пошепна в ухото:

— Утре, Юлия, утре.

Лидия стоеше по риза и боса на каменния под, пръстите на краката й се извиваха от студ. Тя вдигна от пода наметката на Юлия и я зави с един страден и смирен жест, който въпреки тъмнината не й убягна, а я развълнува и примири. Сестрите тихичко се измъкнаха от стаята. Голдмунд, изпълнен с противоречиви чувства, затаено се вслушваше подир тях и си отдъхна, когато къщата остана мъртвешки тиха.

Така тримата млади хора от една странна и неестествена задружност се озоваха в самота, която ги изпълваше с мисли, защото и двете сестри, когато стигнаха до спалнята си, не подхванаха разговор, а всяка будуваше самотна, мълчалива и упорита в леглото си. Изглежда, къщата беше завладяна от някакъв дух на нещастие и противоречие, от демон на безсмислието, усамотяването и душевното объркване. Голдмунд заспа едва след полунощ, Юлия — на разсъмване. Лидия лежа будна и измъчена чак докато бледият ден настъпи със сняг. Тя се вдигна веднага, облече се, дълго коленичи пред своя малък дървен Спасител и се моли; веднага щом чу по стълбището стъпките на баща си, тя излезе и го помоли за разговор. Без да направи опит да разграничи своята загриженост за девичата добродетел на Юлия и на собствената си ревност, тя стигна до решението да сложи край на тази работа. Голдмунд и Юлия още спяха, когато рицарят вече знаеше всичко, което Лидия сметна за добре да сподели с него. Тя обаче премълча участието на Юлия в приключението.

Когато Голдмунд се яви в кабинета в обичайния час, видя рицаря, който обикновено се занимаваше с писанията си по домашни пантофи и халат, облечен в късо палто, с ботуши и с препасана сабя, и веднага разбра какво означава това.

— Сложи си шапката — каза рицарят. — Искам да се поразходя с тебе.

Голдмунд взе от гвоздея шапката си и последва своя господар надолу по стълбището, през двора и през портата. Под стъпките им скриптеше леко замръзналият сняг. Червеното сияние от утрото още беше на небето. Мълчалив, рицарят вървеше напред, младежът го следваше, много пъти се обръщаше назад към двора, към прозореца на своята стая, към покрития със сняг стръмен покрив, докато той потъна и вече не можеше да се види. Голдмунд никога нямаше да види отново

този покрив и този прозорец, никога вече кабинета и спалнята, никога вече двете сестри. От дълго време не му беше чужда мисълта за внезапна раздяла, въпреки това сега сърцето му се сви болезнено. Това сбогуване му причини силна болка. Вървяха все така цял час — господарят напред, и двамата, без да разменят нито дума. Голдмунд се размисли за съдбата си. Рицарят беше въоръжен, може би щеше да го убие. Не му се вярваше. Опасността беше малка; стигаше само да побегне и тогава старият мъж със своята сабя щеше да стои безпомощен. Не, животът му не бе застрашен. Но това вървене в мълчание зад обидения, церемониално хладен мъж, това безмълвно отвеждане надалеч от крачка на крачка му беше все по-мъчително. Най-после рицарят се спря.

— От тук нататък — каза той с пресипнал глас — ще продължиш сам, все в тази посока, и ще поведеш страннический си живот, както беше свикнал. Ако някога се появиш отново в близост до моя дом, ще бъдеш прострелян. Не искам да си отмъщавам. Трябваше да бъда по-мъдър и да не допусна до дъщерите ми да се приближи един толкова млад човек. Но ако се осмелиш да се върнеш, животът ти е загубен. А сега върви, нека Бог да ти прости!

Той спря, изправен в бледата снежна светлина на утрото, а сивобрадото му лице изглеждаше помръкнало. Като призрак продължи да стои и не се помръдна от мястото си, докато Голдмунд не изчезна зад билото на най-близкия хълм. Червеникавото сияние на облачното небе бе изчезнало, не се показа слънце; започна бавно да вали, да падат леки колебливи снежинки.

---

[1] Последователност на времената (лат.). — Б.пр. ↑
[2]

Толкова прелестна си, Мария,
и несравнимо неопетнена,
ти, радост на Израеля.
Ти, защитница на грешниците.

(лат.) — Б.пр. ↑

9

От някои излети на кон Голдмунд познаваше местността; знаеше, че отвъд замръзналото тресавище има един плевник на рицаря, а по-нататък — усамотено селско стопанство, където го познаваха; на едно от двете места той можеше да си почине и да пренощува. А другото щеше да реши утре. Постепенно у него се възвърна чувството за свобода и за далечина, от което от известно време бе отвикнал. В този леден навъсен зимен ден чужбината нямаше приятен вкус; носеше силния дъх на мъка, на глад, на притесненост, но въпреки това нейната широта, големината и суровата й неумолимост звучаха успокояващо и почти утешително на неговото разглезено и объркано сърце. Голдмунд вървя, докато капна от умора. С язденето бе свършено, мислеше си той. Ето го широкия свят. Валеше слаб сняг, в далечината линиите на гората и на облаците се сливаха в сивота, безкрайна беше тишината чак до края на света. Какво ли бе станало с Лидия, бедното, наплашено сърце? Много му беше жал за нея; с нежност мислеше за рицарската дъщеря, докато седеше и си почиваше посред пустото тресавище под един самотен ясен с голи клони. Най-после студът го подгони. Със сковани крака Голдмунд се изправи, бавно пристъпи няколко колебливи крачки, изглежда, здрачната светлина на мрачния ден намаляваше. По време на дългото ходене през пустото поле неговите мисли замряха. Може би сега не биваше да мисли или да храни чувства, макар да бяха още толкова нежни, още толкова хубави; трябваше да си запази топлина, важно бе навреме да стигне до място за нощуване, важно бе да се промъкне през студения негостоприемен свят като златка или лисица и по възможност да не загине още сега сред голото поле; всичко друго не беше важно.

Когато сметна, че чува далечен тропот на копита, Голдмунд се огледа учудено. Възможно ли бе да го преследват? Той посегна към малкия ловджийски нож в джоба си и го извади от дървената му калъфка. Сега вече видя конника и отдалеч позна един от конете от обора на рицаря, който уверено се приближаваше към него. Бягството

би било безполезно, спря и зачака без същински страх, но все пак много напрегнат и любопитен, с разтуптяно сърце. В един миг светкавично му мина през ума: „Ако би ми се удало да убия този конник, колко добре ще ми тръгне. Ще имам кон и светът ще ми принадлежи.“ Но когато позна и конника — беше младият коняр Ханс със светлосините воднисти очи и смутеното лице на добър момък, — трябваше да се засмее; да убие това мило, добродушно момче би могъл само човек със сърце от камък. Поздрави приятелски Ханс, нежно поздрави и коня Анибал, който веднага го позна, а Голдмунд го потупа по влажната топла шия.

— Накъде си тръгнал, Ханс? — попита той.

— При тебе — усмихна се момчето с блестящи зъби. — Ама доста път си извървял! Аз не трябваше да се спирам, само да те поздравя и да ти предам нещо.

— От кого да ме поздравиш?

— От госпожица Лидия, Е, ама ти там ни остави страшно черен ден, магистър Голдмунд. Радвам се, че мога поне малко да се поразвлека, макар господарят да не бива да забележи, че съм излязъл и имам поръчка за тебе. Иначе животът ми е на косъм. Е, хайде, вземи. — Ханс му протегна малък пакет, който Голдмунд пое.

— Кажи, Ханс, нямаш ли някое парче хляб в джоба. Ако е така, дай ми го.

— Хляб! Сигурно ще се намери някоя коричка. — Той зарови в джобовете си и извади парче черен хляб. Веднага след това искаше да си тръгне.

— Какво прави госпожицата? — попита Голдмунд. — Нищо ли не ти поръча? Нямаш ли някакво писъмце?

— Нищо. Видях я само за момент. В къщата бушува буря, знаеш ли; господарят снове наоколо като цар Саул. И тъй следваше да ти дам пакета, нищо повече. Трябва да се връщам.

— Да, но само един момент. Драги Ханс, не можеш ли да ми отстъпиш ловджийския си нож? Имам един, но е малък. Ако дойдат вълци, би било по-добре да държа в ръцете си нещо истинско.

Но Ханс не искаше да чуе за това. Много щял да съжалява, каза той, ако на магистър Голдмунд му се случи нещо. Но своята кама, не, никога не би я дал, не и за пари, не и при размяна, о, не, дори самата

света Геновева да го молела за това. А сега трябвало да бърза, съжалява, но пожела добро време.

Двамата разтърсиха ръцете си, момчето препусна коня; със странна болка в сърцето Голдмунд гледаше подире му. После разтвори пакета; зарадва се на добрите ремъчета от телешка кожа, с които бе обвързан. Вътре намери плетена вълнена дреха от дебела сива прежда, явно ръчна работа, която Лидия бе изработила с мисълта за него; той видя, че във вълнената дрехи е добре завито още нещо твърдо. Това беше парче шунка, а в шунката бе направен малък прорез, в който бе пъхнат блестящ златен дукат. Нямаше обаче никаква записка. С подаръците на Лидия в ръце Голдмунд стоеше нерешително сред снега. После свали горната си дреха и навлече вълнената, топлеше приятно. Бързо се облече отново, скри златната монета в най-сигурния джоб, препаса се с ремъците и продължи да крачи направо през полето. Беше време да стигне до място, където ще може да отдъхне, много се бе изморил. Но не искаше да отиде при селяните, макар там да би било по-топло и положително да имаше мляко; не му се искаше да бъбри и да бъде разпитван. Пренощува в плевнята, рано сутринта тръгна в мраз и силен вятър, гонен от студа да прави големи преходи. Много нощи той сънуваше рицаря и неговия меч, сънуваше и двете сестри; много дни го потискаха самотата и тъгата в сърцето.

В едно село, където при бедни селяни не получи хляб, а просена супа, намери подслон за една от следващите вечери. Тук го чакаха нови преживявания. Селянката, в чийто дом беше гост, през нощта раждаше дете. И Голдмунд присъства; измъкнаха го от сламата да помага, макар че в края на краищата не намери какво друго да прави, освен да държи свещта, докато акушерката бе заета. За първи път виждаше раждане и не откъсваше учудени, пламнали очи от лицето на родилката, неочаквано обогатен с ново преживяване. Най-малкото това, което долови тук по лицето на родилката, му изглеждаше забележително. В светлината на бориата, докато той с голямо любопитство се взираше в лицето на крещящата жена, която се мяташе от болки, му направи впечатление нещо неподозирано, а именно: чертите на изкривеното лице на крещящата жена малко се различаваха от ония, които бе забелязал по други женски лица в миговете на любовно опиянение. Наистина изразът на голяма болка в едно лице беше по-силен, преобразяваше го повече, отколкото изразът на голяма наслада, но в

основата си не беше нещо различно от него, а все същото, някакво усилващо се потръпване, същото пламване и угасване. Чудно, без да схване защо, той се изненада от това откритие, от този възглед, че болката и наслада могат да си приличат като брат и сестра. В същото село Голдмунд преживя и нещо друго. Заради съседката, която забеляза на другата сутрин след нощта на раждането и която веднага отговори на въпроса на неговите влюбени очи, той остана втора нощ в селото и направи жената много щастлива, защото подир доста дълго време и подир всички кипващи вълнения и отново измамвана влюбеност от последните седмици неговата страст за първи път намери утоление. А оставането тук по-дълго доведе до ново преживяване. Жената беше виновна, че на втория ден в онова селско стопанство Голдмунд срещна другар, един висок, безогледно дързък човек на име Виктор — изглеждаше наполовина чернокапец и наполовина разбойник, който броди по пътищата. Той го поздрави с откъслечни латински думи и се представи като пътуващ ученик, макар отдавна да бе преминал ученическата възраст.

Този мъж с островърха брада поздрави Голдмунд е известна сърдечност и с хумора на странник, което бързо спечели младия си другар. На въпроса му къде е бил ученик и коя е целта на пътуването му странният брат задекламира:

— Висше училище, аз, кълна се в бедната си душа, посещавах достатъчно, бях в Кьолн и Париж, а върху метафизиката на Лебервурст рядко е било казвано нещо по-съдържателно, отколкото в моята дисертация за Лайден. Оттогава, приятелю, аз, бедният клетник, бродя из немската държава, измъчвам милата си душа с неизмерими глад и жажда; наричат ме страшилище за селяните и професията ми е да обучавам млади жени на латински и да омагьосвам саламите, които висят за опушване, да влязат в стомаха ми. Целта ми е леглото на кметицата и ако преди туй не ме изкълват враните, едва ли ще ми бъде спестено посвещаването на досадната длъжност архиепископ. По-добре е, малки колега, да живееш така, че каквото изчукаш, да изпукаш, отколкото обратното. В края на краищата един печен заек никога не се е чувствал по-добре другаде, освен в моя беден стомах. Кралят на Бохемия ми е брат, а бащата на всички ни изхранва и него, както и мене, но най-доброто от това той оставя да свърша аз сам. А завчера, коравосърдечен, каквито са бащите, искаше да ме насили да

спася живота на един полугладен вълк. Ако не бях убил животното, драги колега, ти никога не би имал честта да бъдеш удостоен с приятното познанство с мене. In saecula saeculorum, amen![1]

Голдмунд, още почти незапознат с черния хумор и латинския на странник от този род, малко се страхуваше от дългия чорлав грубиян и от почти неприятния смях, с който придружаваше собствените си шеги, но нещо в закоравелия бездомен скитник все пак му допадаше и той лесно бе уговорен да продължат пътя си заедно, защото каквато и да беше историята с убития вълк — истина или лъжа, — във всеки случай двама ще са по-силни и човек ще се страхува по-малко. Но преди да продължат пътя си, братът Виктор искаше да говори на латински със селяните, както той наричаше това, и се настани у един селяк. Той обаче не постъпваше така, както Голдмунд се бе държал досега при всичките си странствания, когато гостуваше в някое стопанство или село, а се местеше от къщурка на къщурка, с всяка жена почваше да бъбри, пъхаше си носа във всеки обор и във всяка кухня и изглеждаше, че няма намерение да напусне селцето, докато от всяка къща не измъкне мито и данък. На селяните той разказваше за войната в Италия и край огнището пееше песента за битката при Павия, на бабичките препоръчваше средства срещу ревматизъм и разклащане на зъбите, даваше си вид, че знае всичко и че е бил навсякъде, тъпчеше до спукване ризата си над колана с подарени парчета хляб, орехи, сушени круши. Голдмунд го гледаше учуден как той неуморим осъществява своя поход, как ту сплашва хората, ту ги печели с ласкателство, как се преструва и ги кара да му се удивят, като ту бъбри завалено латински и играе ролята на учен, ту прави впечатление чрез пъстър дързък тарикатски език, как по средата на разказа или ученатa реч с остри зорки очи измерва всяко лице, всяко отворено чекмедже, всяка паница, всеки хляб. Той разбра, че има пред себе си нахакан, врял и кипял бездомник, човек много видял и преживял, много гладувал и мръзнал, но в ожесточената борба за своя застрашен оскъден живот станал умен и дързък. Следователно такива биваха хората, които дълго време са живели като странници. Нима някога и той самият ще бъде такъв?

На другия ден заедно продължиха пътя си и за първи път Голдмунд изпита какво значи да вървиш с другар. От три дни двамата

бяха на път и Голдмунд намери едно или друго, което да научи от Виктор.

Превърналата се вече в инстинкт привичка всичко да се свързва с трите основни потребности на бездомния: сигурност срещу опасност за живота, намиране на място за нощуване и снабдяване с храна, бе научила скитника от толкова години на много неща. По невидими за другите белези умееше да открива близостта на човешки жилища и през зимата, и през нощта или най-точно да преценява всеки кът в гората и полето дали е пригоден като място за почивка или сън, или с влизането в някаква стая моментално да отмери степента на благосъстояние или бедност, в която живее собственикът, както и степента на неговото добросърдечие или любопитство, или на страха му. Това бяха изкуства, които Виктор бе овладял до майсторство. Той разказа доста поучителни неща на младия си другар. Веднъж, когато Голдмунд му отвърна, че не би трябвало да се приближава към хората с толкова преднамерено превъзходство, защото на него самия, макар да не знаел всички тези изкуства, все пак, когато се обърнел с приветлива молба, много рядко му отказвали гостоприемство. Тогава дългият Виктор се засмя и каза добродушно:

— Е, да, малки Голдмунд, ти може да имаш още щастие, толкова си млад и хубав и изглеждаш така невинен, а това е добра препоръка за получаване на квартира. На жените се харесваш, а мъжете си мислят: „Ех, Господи, този е безобиден, никога никого няма да обиди.“ Но виждаш ли, братче, човек старее. На детското лице се появява брада, появяват се бръчки, а по панталоните зейват дупки. И неочаквано ставаш грозен, неприятен и нежелан гост, а вместо младостта и невинността в очите ти вече се вижда само гладът; тогава трябва да си станал твърд и да си понаучил нещо от света. Иначе скоро ще легнеш на бунището и кучетата ще те оправят. Но на мен ми се струва, че ти няма дълго така да обикаляш наоколо, имаш твърде фини ръце, твърде хубави къдри. Скоро отново ще пропълзиш там, където се живее по-добре, в някое хубаво топло брачно легло, в хубаво богато манастирче или в някоя приятно затоплена стая с писалище. При това ти имаш и толкова хубави дрехи, биха могли да те вземат дори за юнкер.

И той, като не преставаше да се смее, прокара ръка по дрехите на Голдмунд, но ги опипваше, проверяваше ги дали някъде ръката му — в джоб или шев — няма да се натъкне на нещо. Голдмунд се отдръпна и

помисли за своя дукат. Той разказа за престоя си при рицаря и как бе заслужил хубавите дрехи чрез писане на латински. Но Виктор искаше да узнае защо все пак посред сурова зима е напуснал толкова топлото гнездо, а Голдмунд, несвикнал на лъжа, му поразкри малко за двете дъщери на рицаря. Тогава възникна първият спор между двамата. Виктор намери, че Голдмунд бил магаре, каквото нямало никъде по света, че така просто е избягал и е изоставил на добрия Бог крепостта и госпожиците. Това би трябвало да се поправи, той щял да види как. Стигало да се приближат до замъка — естествено, Голдмунд не бивало да се мярка там, но сам той щял да се погрижи. Искало се да напише едно писъмце до Лидия, така и така, и тогава той, Виктор, щял да отиде там и нека Спасителят с раните му е свидетел, нямало да се върне, без да е измъкнал от госпожицата пари и някои други блага. И така нататък. Голдмунд отхвърли това и накрая се разгневи; той не искаше да чуе нито дума за това, нито пък да издаде името на рицаря или пътя към имението.

Виктор, като го видя толкова гневен, отново взе да се смее ида играе ролята на добродушен.

— Е — каза той, — недей да ми скърцаш със зъби! Аз просто ти казвам. Там ти си оставил да ни се изплъзне една добра находка, моето момче, и всъщност това не е много колегиално и мило от твоя страна. Но ти значи не щеш, ти си благороден господин и някога ще се върнеш в твоята крепост на кон и ще се ожениш за госпожицата! Момче, с какви благородни глупости ти е натъпкана главата! Е, от мен да мине, и така, ще продължаваме да вървим и пръстите на краката ни ще премръзнат.

Голдмунд остана зле настроен и мълчалив чак до вечерта. Но тъй като този ден не попаднаха на обитаемо място и не откриха никакви човешки следи, трябваше да бъде благодарен, че Виктор намери кът за нощуване, че в края на гората между два дънера той издигна заслон, а за леговище струпа много елхови клони. Двамата ядоха хляб и сирене от пълните джобове на Виктор.

Голдмунд се срамуваше от своя гняв и сега се показа послушен и готов да помогне. Предложи на другаря си своята вълнена дреха за нощта и се споразумяха на смени да будуват — заради дивите животни. Голдмунд пое първата смяна, докато другият легна на елховите клони. Дълго време стоя облегнат на един боров ствол и се

държеше спокойно, за да не пречи на Виктор да заспи. После почна да обикаля, да се отдалечава и приближава, тъй като мръзнеше. Обикаляше във все по-голям кръг, гледаше изостреният върхове на боровете да пробождат бледото небе, тържествено и някак боязливо възприемаше дълбоката тишина на зимната нощ, чувстваше своето топло, живо сърце да бие самотно в студена безответна тишина, а като се приближеше, долавяше дишането на своя заспал другар. По-силно откогато и да било го прониза чувството, че е безродник, който не е издигнал между себе си и големия страх стена на дом, замък или манастир, който броди сам-самичък през непонятния враждебен свят, самотен под хладните присмехулни звезди, между дебнещите зверове, между търпеливите и имащи своя корен дървета.

Не, мислеше той, никога няма да бъде такъв, какъвто е Виктор, дори целия си живот да прекара в странстване. Не би могъл да научи начина му да се защитава срещу ужаса, нито пък хитрото промъкване крадешком, а също не и този гръмък нахален начин да се прави на глупак и целия многословен черен хумор на надутия самохвалко. Може би този умен, дързък мъж да имаше право, но Голдмунд никога не би могъл да бъде еднакъв с него, никога напълно странник, и някой ден щеше да пропълзи назад сред някакви стени. Но пак щеше да остане без дом и без цел, той никъде нямаше да се чувства действително закрилян и сигурен, светът винаги щеше да го обгръща загадъчно красив и загадъчно злокобен, винаги отново ще трябва да се вслушва в тази тишина, сред която туптящото сърце е толкова плахо и тленно! Виждаха се малко звезди — пълно безветрие, високо в небето обаче, изглежда, облаците се движеха.

След дълго време Виктор се събуди — Голдмунд не бе искал да го събужда — и го повика.

— Ела — извика той. — Сега ти трябва да поспиш, иначе утре няма да ставаш за нищо.

Голдмунд го послуша, отпусна се на леговището и затвори очи. Беше достатъчно уморен, но не заспиваше. Мислите му го държаха буден и освен мислите — едно чувство, което и на себе си не искаше да признае, чувство за плахост и недоверие — то се отнасяше до приятеля му. Сега му беше необяснимо как си беше позволил да разкаже за Лидия на този груб, смеещ се гръмко човек, на този шегаджия и нахален просяк. Гневеше се на Виктор и на себе си самия.

И угрижен се замисли за най-добрия начин и възможност отново да се раздели с него.

Но след около половин час, трябва да бе в просъница, защото се сепна и беше изненадан, когато усети върху себе си ръцете на Виктор, които внимателно опипваха дрехите му. В единия си джоб държеше ножа, а в другия — дуката. И двете неща Виктор би откраднал безпогрешно, ако ги намереше. Голдмунд се престори на заспал, обърна се, сякаш опиянен от съня, насам и натам, докосна ръцете на Виктор и той се отдръпна. Голдмунд беше много ядосан и реши утре да се раздели с негодника.

Но когато, навярно след около час, Виктор отново трябва да се бе навел над него и започна да го пребърква, Голдмунд изстина от гняв. Без да помръдва, отвори очи и каза презрително: „Махай се, тук няма нищо за крадене!“

Уплашен от този вик, крадецът го хвана и стисна шията му с две ръце. А когато Голдмунд взе да се извива, другият вкопчи ръцете си по-здраво, същевременно натискаше с коляно и гърдите му. Голдмунд, който не можеше вече да поеме дъх, се мяташе и разярен, тръпнеше с цяло тяло. Не смогваше да се избави. Внезапно го прониза смъртен страх — това просветли съзнанието й ума му. Той мушна ръка в джоба си и докато другият продължаваше да го души, измъкна малкия ловджийски нож, внезапно и слепешком промуши няколко пъти коленичилия върху него. След миг ръцете на Виктор се поразпуснаха, отново имаше въздух. Голдмунд вдъхна дълбоко и поривисто с наслада за спасения си живот. Опита се да се вдигне, но ето че върху него, като издаде страшен стон, се стовари отпуснат и мек дългият му другар, чиято кръв потече по лицето на Голдмунд. Едва сега той можа да се изправи. Тогава на сивата нощна светлина видя Дългия да се свлича. Когато посегна към него, той лежеше целият само в кръв. Повдигна главата му, тя падна тежка и мека като торба. От шията и гърдите му още се стичаха капки кръв, а от устата му с откъслечни, все по-слаби въздишки си отиваше животът.

„Ето че погубих човек — мислеше Голдмунд и отново, и отново тази мисъл се връщаше, докато коленичи над мъртвия и видя как бледостта се разливаше по лицето му. — Мила майко Божия, убих човек“ — чу се той да си говори сам.

Изведнъж усети, че му е непоносимо да остане тук. Вдигна ножа си, обърса го в облечената от другия вълнена дреха, която ръцете на Лидия бяха изплели за нейния любим; вмъкна ножа в дървената калъфка и в джоба си, скочи и затича с всичка сила.

Смъртта на веселия скитник тежеше на душата му. Когато настана ден, Голдмунд с ужас избърса със сняг всичката кръв по себе си, която беше пролял, и безцелно, и наплашен блужда още един ден и една нощ наоколо. Лишенията на тялото бяха тези, които най-сетне го разтърсиха и сложиха край на страха и разкаянието му.

Залутан из пустата, потънала в сняг местност, без покрив, без път, без храна и почти без сън, той изпадна в голяма беда. Като див звяр у него виеше гладът, много пъти, изнурен, той ляга посред полето, затваря очи и се смяташе загубен, не желаеше нищо друго, освен да заспи и да умре в снега. Но винаги отново нещо го тласкаше, отчаян и жаден, той вървеше, за да спаси живота си, и сред най-жестоката, най-голямата неволя го освежаваше и осеняваше неосъзната сила на първичния отпор на смъртта, огромната мощ на голия инстинкт за живот. От един отрупан със сняг хвойнов храст с посинели от студ ръце той събра малките замръзнали ягодки и дъвка трошливите горчиви плодове, смесени с борови иглички — те имаха дразнещ остър вкус, а срещу жаждата ядеше пълни шепи сняг. Задъхан, дишаше във вкочанените си ръце, поседя на един хълм малко да почине, жадно се оглеждаше на всички страни — нищо освен голо поле и гора и никъде никаква човешка следа. Над него прелетяха няколко врани, зло той гледаше след тях. Не, няма да им се удаде да го изядат, не, докато още има капка сила в краката му, искра топлина в кръвта му. Голдмунд се изправи и отново поде неумолимата надпревара със смъртта. Той вървеше, вървеше и в треската на изтощението и крайното напрежение го овладяха странни мисли; водеше лудешки разговори със себе си — ту нечути, ту гласни. Говореше с Виктор, с промушения, дръзко и присмехулно му казваше: „Ей, хитри братко, как си? Свети ли луната през червата ти, момче, дърпат ли те лисици за ушите? Бил си убил вълк. Гърлото ли си му прегризал, или опашката си му откъснал, а? Искаше да ми откраднеш моя дукат, стар пияницо! Но нали малкият Голдмунд те изненада, нали, старче, погъделичка те между ребрата! А при това ти имаше торби, пълни с хляб и салам, а и сирене, ти, свиньо, ти, лакомнико!“ С подобни шеговити речи Голдмунд кашляше и лаеше

на себе си, обругаваше мъртвия, чувстваше се победител над него, осмиваше го за това, че се бе оставил да го убие, да убие дебелака, глупавия самохвалко.

После обаче мислите и приказките му вече нямаха нищо общо с бедния дълъг Виктор. Сега Голдмунд виждаше пред себе си Юлия, красивата малка Юлия така, както го бе оставила в онази нощ; той отправяше към нея безброй нежни ласкави думи, мъчеше се да я прелъсти с объркани безсрамни нежности, та да дойде при него, да пусне ризата си на земята и да отлети с него на небето, поне час преди смъртта, мигновение преди клетото му пукване… Умоляващ и предизвикателен, Голдмунд говореше с нейните високи малки гърди, с краката, с русия къдрав мъх под мишниците й.

И отново, докато със сковани, препъващи се крака се влачеше през заснежения сух пирен, пиян от болка, чувстващ се победител от припламващата жажда за живот, той започна да шепне; а сега вече Нарцис беше този, с когото споделяше новите си хрумвания, мъдрости и шеги.

— Страхуваш ли се, Нарцис — питаше го той, — ужасяваш ли се, забеляза ли нещо? Да, многоуважаеми, светът е пълен със смърт, на всяка ограда седи тя, зад всяко дърво се крие тя. И нищо не ви помага, че градите стени, спални и параклиси, и църкви, тя гледа през прозорците, смее се, познава всеки от вас толкова точно! Посред нощ я чувате да се киска под прозорците ви и да изрича вашите имена. Пейте си своите псалми и палете хубави свещи пред олтара, четете вечерните си и утринни молитви, събирайте билки в лабораторията, събирайте и книги в библиотеката! Постиш ли, приятелю? Губиш ли съня си? Тя ще ти помогне, приятелката смърт. С нея ще загубиш всичко освен костите си. Тичай, скъпи мой, тичай вихром, там, из полето, се носи хоровод с „Иха-ха!“. Бягай и внимавай добре да не се разпаднат костите ти, те искат да се откъснат една от друга, няма да останат с нас. Ех, бедните наши кости и нашите бедни паст и стомах, ех, и малкото ум, дето го имаме в главите си! Всичко иска да изчезне, да отиде по дяволите, а на дървото са накацали гарваните, черните попове!

Отдавна вече блуждаещият не знаеше накъде отива, къде е, какво говори, дали лежи, или стои. Той се свличаше върху храсти, затичваше се срещу дървета, политаше да падне и посягаше към сняг или тръни.

Но инстинктът у него беше силен, той винаги отново го повличаше напред, винаги отново продължаваше да гони сляпо бягащия. Когато Голдмунд рухна за последен път и остана да лежи, беше в същото малко село, където преди няколко дни се бяха срещнали с пътуващия ученик и където през нощта бе държал светещата борина над родилката. Там той остана да лежи; стекоха се хора, стояха около него и бъбреха, вече нищо не чуваше. Жената, на чиято любов се бе насладил тогава, го позна и се уплаши от вида му. Тя се смили, остави мъжа си да ругае и завлече полумъртвия в обора.

Не трая дълго — докато Голдмунд отново беше на крака и можеше да странства. От топлината на обора, от съня и от козето мляко, което селянката му даваше да пие, той дойде на себе си, възвърнаха се и силите му. Само преживяното съвсем наскоро бе отстъпило назад, като че ли бе изтекло много време. Броденето с Виктор, студената страшна зимна нощ под боровете, страшната борба до мястото за нощуване, ужасната смърт на другаря, дните и нощите на мраз, на глад, на блуждаене — всичко това бе станало минало, почти го бе забравил; но все пак не бе забравено, а само отминато, само преодоляно. Нещо оставаше, нещо неизповедимо, нещо ужасно, а и скъпо, нещо, потънало и въпреки това завинаги незабравимо, един опит, някакъв привкус на езика, някакъв пръстен около сърцето. За близо две години той с наслада и болка бе познал чак до дъно живота на бездомник, самотата, свободата, вслушването със затаен дъх в гората за животни, странническото любене, в което няма вярност, и горчивата, жестока смъртна злочестина. Дни наред той бе като гост сред огрени от слънцето полета, дни и седмици в гората, дни в сняг, дни в смъртен страх и близост до смъртта. И най-силното, най-странното от всичко беше да се брани срещу смъртта, да знае, че е малък, жалък и заплашен, и въпреки това в последната, в отчайващата борба срещу смъртта да чувства в себе си красивата страшна сила и жилавост на живота. Това оставаше да ехти записано в сърцето така, както жестовете и мимиката на удоволствието приличат на тези при раждане и умиране. Как неотдавна родилката крещеше и лицето й бе разкривено, как неотдавна другарят му Виктор се бе свлякъл, а кръвта му тихо и бързо бе изтекла. И той самият как в дните на глада бе усещал наоколо си да го дебне смъртта, колко болезнен беше гладът и как бе мръзнал, мръзнал! А после как се бе борил, как бе надвил

смъртта, с какъв смъртен страх и с какво яростно удоволствие се бе защитавал. Всъщност нещо по-голямо, така му се струваше, едва ли можеше да се изживее. Навярно и за него би могъл да говори с Нарцис, е никого другиго.

В плевника, когато Голдмунд за първи път отново истински бе дошъл на себе си на своето сламено ложе, усети, че дукатът липсва от джоба му. Дали не го бе загубил в ужасното полусъзнателно лутане през последните гладни дни? Той дълго размишлява над това. Дукатът му бе станал скъп, не би искал да го е изгубил. Наистина парите за него означаваха малко, едва знаеше тяхната стойност. Но тази златна монета бе добила ценност по две причини. Тя беше единственият подарък от Лидия, който му бе останал, тъй като вълнената дреха лежеше с Виктор в гората и бе пропита от неговата кръв. И после нали тъкмо златната монета бе това, заради което той се бе борил с Виктор и заради която, защитавайки се, по принуда го бе погубил. И ако сега дукатът беше изчезнал, то в известна степен и цялото преживяване от онази страхотна ужасна нощ бе лишено от смисъл и стойност. След като дълго бе размишлявал, Голдмунд сподели със селянката.

— Кристине — прошепна й той, — имах в джоба си една златна монета, а сега вече я няма.

— Така ли, забеляза ли? — попита тя със странно мила и същевременно дяволита хитра усмивка, която толкова го очарова, че въпреки своята слабост той я прегърна.

— Какво странно момче си ти — каза тя нежно, — толкова умно и изискано, а при това и толкова глупаво! Че обикаля ли се по света със свободно пуснат в отворен джоб дукат? Ама си детиняк, сладък малък глупчо! Намерих златната пара веднага щом те сложих да лежиш в сламата.

— Ти ли? И къде е сега?

— Търси я — усмихна се тя и действително го остави доста време да я търси, преди да му покаже едно място в неговата дреха, където здраво я бе зашила. Тя прибави и цял куп добри майчински съвети, които Голдмунд бързо забрави, но нейната приятелска, мила услуга и хитровато добродушната й усмивка на селското лице не забрави никога. Даде си труд да й покаже благодарността си и когато не след дълго отново бе готов да тръгне на път и искаше да продължи, тя го задържа, тъй като точно тези дни луната щеше да се сменя и

естествено времето да бъде по-меко. Така и стана. Когато Голдмунд отново пое на път, снегът беше сив и болен, въздухът натежал от влага, а високо в небето се чуваха стоновете на топлия вятър.

---

[1] Вовеки веков, амин! (лат.) — Б.пр. ↑

10

И отново надолу по реката се носеха отломки лед, отново под гнилата шума замирисa на теменужки, отново Голдмунд вървеше през пъстрите годишни времена и пиеше с ненаситни очи горите, планините, облаците, странстваше от стопанство до стопанство, от село на село, от жена към жена, понякога в студена вечер седеше смутен й унил и с болка в сърцето под някой прозорец, зад който гореше светлина, чието червено сияние озаряваше за него всичко прелестно и недостигаемо, каквото можеше да съществува като щастие и роден дом, като мир на земята. И се повтаряше и преповтаряше всичко, което той вече смяташе, че познава толкова добре, всичко се връщаше и все пак бе по-различно: дългото странстване през полета и безлесни равнини или по каменни пътища, летният сън в гората, броденето по селата, сподирянето на редиците млади момичета, които, уловени за ръка, се връщат в домовете си след обръщане на сено или бране на хмел, първата тръпка на есента, първите зли мразове: всичко се връщаше, веднъж, два пъти, пъстрата лента се въртеше пред очите му безкрайно.

Над главата на Голдмунд се бе изливал не един дъжд, бе превалявал не един сняг, когато веднъж се изкачваше през негъста, но вече със светлозелени пъпки букова гора и горе, от гребена на планината, видя да се разкрива пред него нова околност, която зарадва очите и развълнува сърцето му с прилив на предчувствия, жажди, надежди. От дни наред той знаеше, че е близо до тази местност, и я очакваше, сега, в следобедния час тя го изненада и това, което при първата среща видя с очите си, потвърди и подсили очакванията му. Между сивите стволове на дърветата с леко полюшващи се клони Голдмунд видя кафяво-зелена долина, в чиято среда синкаво стъклена се мержелееше широка река. Сега той знаеше, че за дълго време ще се сложи край на пътешествията, на вървенето без път през местности, пълни с поля, гори и самота, където много рядко се среща някое изолирано стопанство или бедно селце. Там, долу, течеше реката, а

покрай нея водеше един от най-красивите и най-прочутите пътища на държавата, там се простираше богата плодоносна земя, по реката плаваха салове и лодки, а пътят водеше към хубави села, замъци, манастири и богати градчета и който поискаше, можеше много дни и седмици да странства по този път, без да го е грижа, че както се случва с жалките междуселски друмища, някъде изведнъж пътят ще се загуби, ще потъне в някоя гора или влажно мочурище. Идваше нещо ново и той се радваше на това.

Още вечерта на същия ден Голдмунд стигна до хубаво село, разположено между реката и червеникавите, покрити с лозя хълмове. Край голямото шосе къщите с островърхи покриви бяха с красиво боядисани в червено греди, имаше сводести входни врати, каменни улички, стълбища, една ковачница хвърляше към улицата огненочервено сияние и я огласяше с ясен звън от наковалнята. Любопитен, пришълецът мина по всички улици и кътчета наоколо, вдъхна миризмата на вино и на бъчви, която се излъчваше от винарските изби, а до брега на реката долови във въздуха влага и мирис на риба, наблюдаваше божия храм, разгледа и гробището и не пропусна да потърси някой подходящ плевник, където навярно можеше да прекара нощта. Преди това обаче искаше да се отбие в дома на пастора, за да се опита да измоли храна. Посрещна го дебел, със зачервено лице пастор, който го разпита и комуто той с някои заобикалки и измислици разказа житието си… После; приет радушно, трябваше да прекара вечерта с добро ядене и вино в дълги разговори с домакина. На другия ден Голдмунд продължи да върви по шосето, което следваше реката. Видя да пътуват салове и големи лодки, изпреварваше коли, някои колари го качваха за известна част от пътя; тогава пролетните дни, препълнени с картини, отминаваха бързо. Села и малки градчета го приютяваха, зад градински огради се усмихваха жени или коленичили в кафявата пръст, засаждаха растения; на здрачаване по селските улици пееха момичета.

В някаква мелница една млада слугиня толкова му хареса, че той остана два дни в околността и бродеше из нея, момичето се усмихваше и на драго сърце бъбреше с него. На Голдмунд му се стори, че най-хубаво би било да потърси работа при мелничаря и да остане завинаги тук. Седеше при рибарите, помагаше на коларите при храненето и чесането на конете, в замяна му даваха хляб и месо и позволението да

пътува заедно с тях. След дългата самота един раздвижен дружелюбен свят, след дългото размишление ведростта сред разговорливите доволни хора, след дългите страдания и глад, всекидневно да има изобилна храна и да бъде сит — това му се отразяваше благотворно и той с удоволствие се оставяше да го носи тази радостна вълна. Хората го взеха със себе си и колкото по се приближаваха до града, седалище на епископа, толкова по-весело и по-оживено ставаше шосето.

В едно село, тъкмо когато се свечеряваше, Голдмунд тръгна да се разходи под разлистените дървета край водата. Спокойна и широка течеше реката, изпод корените на дърветата шумеше и въздишаше бързей, а над хълма се издигна луната, разпиля светлини по водите и сенки в клоните. Тогава той видя едно момиче да седи и да плаче, току-що се било скарало с любимия си, който си отишъл и го оставил там. Голдмунд седна до него, изслуша моминската жалба, поглади ръката на непознатата и й разказа за гората и за сърните, поутеши я малко, дори я накара да се засмее и тя му позволи да я целуне. Но тогава любимият й се върна отново да я търси: беше се успокоил и съжаляваше за караницата. Щом намери Голдмунд да седи до девойката, веднага се нахвърли върху му и взе да го удря с юмруци. Голдмунд с мъка се отбраняваше, накрая успя да се справи и момчето, като проклинаше, си тръгна към селото, а момичето отдавна бе избягало. Голдмунд обаче не се доверяваше на настъпилия мир, изостави нощния си лагер и до полунощ продължи да върви на лунната светлина през един сребърен смълчан свят, много доволен, радващ се на силните си крака. Вървя, докато росата изми белия прах от обувките му, а сам изведнъж се почувства уморен, легна под най-близкото дърво и заспа. Отдавна бе настанал ден, когато нещо го разбуди с гъделичкане по лицето; още пиян от съня, с опипваща ръка той го отмахна и пак заспа, но наскоро отново бе събуден от същото гъделичкане; пред него стоеше селско момиче, гледаше го и го гъделичкаше с върха на върбова вейка. Той се поразсъни усмихнат, те си кимнаха и тя го отведе в една плевня, където по-добре щял да се наспи. Там двамата спаха известно време един до друг. После тя изчезна и се върна с малко ведро краве мляко, още топло, току-що издоено. Той й подари синята панделка за коса, която наскоро бе намерил на улицата и я бе прибрал. Целунаха се още веднъж, преди

Голдмунд да продължи пътя си. Тя се казваше Франциска, беше му мъчно да я изостави.

Вечерта на същия ден странникът намери подслон в един манастир, на сутринта присъства на литургията; в сърцето му чудно придойдоха хиляди спомени, трепетен полъх на нещо родно имаше в каменнохладния въздух под сводовете, в шума от сандалите по настланите с плочи коридори. Когато литургията свърши и в манастирската църква настана тишина, Голдмунд продължаваше да коленичи, сърцето му бе необикновено развълнувано, през нощта бе сънувал много. Изпита желание по някакъв начин да се освободи от своето минало, някак да промени живота си, не знаеше защо, може би го бълнуваше само споменът за „Мариаброн“ и за неговата благочестива младост. Чувстваше се подтикнат да се изповяда и да се очисти, да признае много малки грехове, много малки пороци; по-тежка от всичко над него тегнеше смъртта на Виктор, умрял от ръката му. И той намери един отец, комуто се изповяда за едно и друго, особено за ударите с нож по шията и гърба на бедния Виктор. Колко отдавна не се бе изповядвал! Броят и тежестта на неговите грехове му изглеждаха значителни, беше готов да ги изкупва с тежко наказание. Но изповедникът, изглежда, познаваше живота на скиталците, той не се ужаси, спокойно го изслуша, сериозно и приветливо го укори и предупреди, без да помисли за някакво проклятие.

Облекчен, Голдмунд стана, по наставление на отеца се помоли пред олтара и вече щеше да напусне църквата, когато през един от прозорците проникна слънчев лъч, проследи го с поглед и тогава в страничен параклис видя фигура, която толкова много му говореше и така го привличаше, че той се обърна към нея с очи, пълни с обич, съзерцаваше я, обзет от смирение и дълбоко развълнуван. Там стоеше изображение от дърво на Божията майка, синята наметка падаше от тесните й рамене, ръката й, нежна като на момиче, бе протегната, в устата и очите личеше болка, прелестното й чело бе заоблено, а всичко бе така живо и красиво, съкровено и одухотворено, както никога не бе виждал, смяташе той. Не можеше да се насити да наблюдава устата на тази фигура, това приятно, вътрешно искрено движение на шията. Струваше му се, че в параклиса стои нещо, което много, много пъти вече бе виждал в сънища и предчувствия, за което често бе копнял. На

няколко пъти Голдмунд се обръщаше, за да си тръгне, и отново изображението го теглеше назад.

Когато най-после все пак реши да тръгне, зад него стоеше отецът, на когото преди това се бе изповядал.

— Намираш ли я хубава? — попита той приятелски.

— Неизразимо красива! — призна Голдмунд.

— Мнозина казват така — добави духовникът, — а други говорят, че това не била истинска Богородица, била твърде новомодна и светска, всичко било пресилено и невярно. Много спорове се чуват за нея. А на теб значи ти харесва, това ме радва. Тя е едва от година в нашата църква. Подари я един благодетел на нашата обител. Направена е от майстор Никлаус.

— Майстор Никлаус? Кой е той? Къде е? Познавате ли го? Моля ви, кажете ми нещо за него. Трябва да е чудесен, даровит човек, щом е в състояние да създаде нещо такова.

— Не зная много за него. Той е дърворезбар в града, където е седалището на нашия епископ, на един ден път оттук, като художник има голяма слава. Художниците нямат желание да бъдат светци и той, разбира се, не е такъв, но положително е надарен и много мъдър човек. Виждал съм го понякога…

— Виждали сте го! А как изглежда?

— Сине мой, ти явно си съвсем омагьосан от майстора. Е, тогава го потърси и му предай много поздрави от отец Бонифаций.

Голдмунд благодари многословно. Отецът се оттегли с усмивка, а той още дълго стоя пред тази тайнствена фигура, чиято гръд като че ли дишаше и в чието лице едновременно бяха събрани толкова много болка и толкова много сладост, че чак му се свиваше сърцето.

Преобразен, той излезе от църквата, стъпките му вече водеха през един напълно променен свят. От мига, в който се бе изправил пред чудесната свята фигура от дърво, Голдмунд преживяваше нещо, каквото никога не бе преживявал, което много често бе осмивал у другите или им бе завиждал. Той имаше цел и може би щеше да я постигне, може би тогава целият му пропилян в скитничество живот щеше да добие висок смисъл и стойност. С радост и страх у него нахлуваше това ново чувство и окриляше крачките му. Този хубав, весел, светъл път, по който той вървеше, вече не беше такъв, какъвто бе вчера, място за празнично сборище и приятен за отдих, а само шосе,

път към града, път към майстора. Нетърпелив, Голдмунд вървеше. Стигна още преди да настане вечер, видя зад градските стени да стърчат кули, видя издялани от камък гербове, боядисани хералдики над портата, с разтуптяно сърце мина през нея и почти не обърна внимание на шума и бодрата навалица по улиците, където се виждаха рицари на коне, коли и каляски. За него не бяха важни нито рицарите, нито колите, нито градът, нито епископът. Веднага след като влезе в града, Голдмунд попита първия срещнат човек къде живее майстор Никлаус и беше дълбоко разочарован, че той не знаеше нищо за него.

Стигна до площад, обкръжен от представителни домове, повечето бяха боядисани или украсени с пластични изображения. Над една от вратите на къщите имаше голяма релефна фигура на конник, със силни крещящи цветове. Тя не бе така хубава, както фигурата в онази манастирска църква, но конникът стоеше по особен начин и притискаше прасци към коня, така бе вдигнал брада нагоре към света, че Голдмунд помисли: „Тази фигура може да е направена от същия майстор.“ Той влезе в къщата, чука по вратите, изкачи се по стълбището и най-после се натъкна на един господин с кадифена дреха, обшита с кожа, когото попита къде би могъл да намери майстор Никлаус. Какво щял да иска от него, попита в отговор господинът, и Голдмунд с усилие трябваше да се овладее, за да каже само, че имал за него поръчка.

Господинът назова улицата, където майсторът живеел, но докато Голдмунд, питайки, я намери, вече се бе стъмнило. Притеснен и все пак много щастлив, той застана пред къщата на майстора, гледаше нагоре към прозорците и беше почти готов да влезе. Но се сети, че вече е късно и че той е изпотен и прашен от вървенето през деня, и си наложи да чака. Но още дълго време стоя пред къщата. Видя един прозорец да се осветява и тъкмо когато се обръщаше да си тръгне, забеляза, че там се появява силует — едно много красиво русо момиче, над чиито коси трептеше кроткото сияние на лампа.

На другата сутрин, когато градът отново беше буден и шумен, в манастира, където бе пренощувал, Голдмунд изми лицето и ръцете си, изтупа праха от дрехите и обувките си, намери отново онази улица и похлопа на външната врата. Появи се една слугиня, която не искаше веднага да го пусне при майстора, ала му се удаде да спечели старата жена и тя все пак го въведе. В малка зала, която му беше работилница,

майсторът стоеше в работна престилка — едър, брадат мъж, на четиридесет или петдесет години, както се стори на Голдмунд. Той изгледа непознатия със светлосини остри очи и го попита кратко какво желае. Голдмунд предаде поздрава на отец Бонифаций.

— И повече нищо ли?

— Майсторе — каза Голдмунд със свито гърло, — там, в манастира, видях изображението на Божията майка, направено от вас. Ах, не ме гледайте така неприветливо. Тук ме доведоха само любов и уважение. Не съм страхлив. Дълго живях като странник, познах гората и снега, и глада; няма човек, от когото бих се уплашил. Но от вас се боя. И единственото голямо желание, което препълва сърцето ми и същевременно го кара да усети болка, е това.

— Кое, какво желание?

— Бих искал да ви стана чирак и да се уча при вас.

— Ти не си единственият, млади човече, който изпитва такова желание. Но аз не искам чираци, а двама помощници вече имам. И все пак откъде идваш, кои са твоите родители?

— Нямам родители и не идвам отникъде. Бях ученик в един манастир, там учих латински и гръцки, след това избягах и от години странствам, до днес.

— А защо смяташ, че трябва да станеш дърворезбар? Опитвал ли си вече нещо подобно? Имаш ли рисунки?

— Доста рисунки съм направил, но вече ги няма. Мога обаче добре да ви обясня защо искам да изуча това изкуство. Много съм размишлявал, много лица и фигури съм видял и съм размислял върху тях, някои отдавна ме мъчат и все не ми дават покой. Направи ми впечатление как в някоя фигура навсякъде се появява известна форма, дадена линия се връща, как едно чело съответства на коляното, а рамото — на бедрото, и как всичко е най-интимно свързано и отговаря на същността и душата на човека, който има точно такова коляно, такива рамене и чело. Направи ми впечатление още — видях това в една нощ, когато трябваше да помагам при раждане, — че най-голямата болка и най-виещата наслада имат съвсем сходен израз.

Погледът на майстора прониза чужденеца.

— Разбираш ли какво говориш?

— Да, майсторе, така е. Тъкмо това беше, което за мое най-голямо удоволствие и смут намерих отразено във вашата Богородица, и

тъкмо заради нея дойдох. Да, в красивото прелестно лице има толкова много страдание и същевременно цялата мъка е превърната в чисто щастие и усмивка. Когато видях това, то ме обжари като огън, всички, мои дългогодишни мисли и сънища ми се видяха като потвърдени и изведнъж те вече не бяха безполезни и аз незабавно знаех какво трябва да направя и къде трябва да отида. Мили майстор Никлаус, от сърце ви моля, оставете ме да се уча при вас.

Никлаус го бе слушал внимателно, без изразът на лицето му да се разведри.

— Млади човече — поде той, — ти умееш удивително добре да говориш за изкуство и ми е чудно, че на твоите години можеш да кажеш толкова много за насладата и болката. За мен би било удоволствие в някоя вечер на чаша вино да поприказвам с теб за тези неща. Но виждаш ли: да седиш с някого и приятно и умно да беседваш не е все едно и също като това в течение на няколко години да живееш и да работиш заедно с него. Тук е работилница, където се работи, не се бъбри и тук няма значение това, какво някой е измислил и знае да каже, а единствено какво е в състояние да създаде с ръцете си. Изглежда, че желанието ти е сериозно и затова не искам просто да те отпратя. Нека видим какво умееш. Оформял ли си някога нещо от глина или восък?

Голдмунд веднага се сети за един свой сън, бе му се присънил много отдавна. Тогава той бе изваял малки фигурки от глина, които се изправиха и извисиха до великани. Но премълча за съня и отговори, че никога не се е опитвал в такава работа.

— Добре, следователно ще нарисуваш нещо. Тук има маса, виждаш ли, и хартия, и въглен. Седни и рисувай, не бързай, можеш да останеш до обяд или до довечера. Навярно тогава ще разбера за какво си годен. И така, достатъчно сме говорили, аз се залавям за моята работа, залови се и ти за твоята.

Голдмунд седна в креслото, което Никлаус му бе посочил край масата за рисуване. Не бързаше с тази работа. Отначало поседя, изчакващ и притихнал като наплашен ученик, и любопитно се взря към майстора отсреща, който, полуобърнат с гръб към него, продължи да работи върху малка фигура от глина. Голдмунд внимателно огледа този човек, в чиято строга, вече леко посивяла глава и в чиито упорити, но благородно одухотворени занаятчийски ръце имаше такива прелестни

вълшебни сили. Изглеждаше по-различен, отколкото той си го бе представял: по-стар, по-скромен, по-трезв, много по-малко сияещ и спечелващ сърцето и съвсем не щастлив. Неумолимата острота на изпитателния му поглед сега бе насочена към работата; освободен от този поглед, Голдмунд грижливо запамети цялата фигура на майстора, „Този човек — мислеше той — би могъл да бъде учен, мълчалив строг изследовател, отдаден на дело, започнато от много негови предшественици и което някога ще трябва да остави на последователите си, едно жилаво, дълголетно и никога неизведимо докрай дело, което събира труда и всеотдайността на редица човешки поколения.“ Така поне той, наблюдателят, разгадаваше лицето на майстора; на него бяха изписани много търпение, много научено и премислено, много скромност и знание за съмнителната стойност на всяка човешка работа, но и вяра в собствената задача. Съвсем различен беше и езикът на неговите ръце, между тях и главата съществуваше противоречие. Тези ръце уловиха със здрави, но много чувствителни пръсти глината, която оформяха, те се отнасяха към нея както ръцете на обичащ към предана любима: влюбени, нежни, леки бегли докосвания, жадни, но без при това да различават отдаване и вземане, едновременно славолюбиви и благочестиви, и сигурни, и майсторски, сякаш от някакъв прастар дълбок опит. Очарован и удивен, Голдмунд гледаше тези благословени ръце. С голямо удоволствие той би нарисувал майстора, ако не беше това противоречие между лице и ръце — то го сковаваше.

След като цял час бе наблюдавал увлечено работещия художник, обзет от търсещи мисли за тайната на този майстор, в душата му започна да се оформя друг образ и да става зрим, образът на човека, когото най-добре от всички познаваше, когото много бе обичал и искрено му се бе удивлявал; този образ беше без пукнатина и противоречие, макар цялата фигура да носеше разнообразни черти и да напомняше за много борби. Това беше образът на приятеля му Нарцис. Този образ все по-плътно се сливаше в единство и цялост, все по-ясно проличаваше съкровеното начало на милия човек, оформената от духа благородна глава, очертаната и облагородена от служене на духа красива овладяна уста и леко тъжните очи, оживени от борба за одухотвореност, слабите рамене, дългата шия, нежните изтънчени ръце. Оттогава, от сбогуването си в манастира, Голдмунд никога не бе

виждал толкова ясно своя приятел и никога не бе носил в себе си така съвършен неговия образ.

Като в сън, без воля и все пак изпълнен от готовност и вътрешна потребност, Голдмунд внимателно почна да рисува, с обичащи пръсти благоговейно се докосваше до фигурата, която живееше в сърцето му, забрави майстора, себе си и мястото, където се намираше. Той не виждаше, че светлината в залата бавно се изменя, не виждаше, че майсторът много пъти поглежда към него. Изпълняваше задачата си, сякаш вършеше жертвоприношение, което бе отредено, бе поставено от сърцето му: да издигне образа на приятеля си и да го съхрани такъв, какъвто живееше в душата му днес. Без да се замисля, той възприе своите действия като изкупление на вина, като благодарност. Никлаус се приближи до масата за рисуване и каза:

— Време е за обяд. Аз отивам да обядвам, можеш да дойдеш с мене. Я да видя какво си нарисувал.

Той пристъпи зад Голдмунд и погледна към големия лист. После го побутна встрани и грижливо взе листа в сръчните си ръце. Голдмунд бе събуден от своя унес и сега погледна с плахо очакване към майстора. Той стоеше, като държеше рисунката с две ръце и я гледаше много внимателно с някак острия поглед на строгите си светлосини очи.

— Кой е този, когото си нарисувал? — попита Никлаус след известно време.

— Това е моят приятел, млад монах и учен.

— Добре, измий си ръцете, там, на двора, има чешма. После ще отидем да ядем. Моите помощници не са тук, те работят извън дома.

Голдмунд излезе послушно, намери двора и чешмата и изми ръцете си; той би дал много да узнае мислите на майстора. Когато се завърна, той беше излязъл, но го чу да прави нещо в съседното помещение; тогава се появи отново — и майсторът се бе измил, вместо престилката носеше хубава памучна дреха, в нея изглеждаше строен и празничен. Тръгна напред, нагоре по стълба, на чийто парапет от орехово дърво имаше малки резбовани ангелски глави; минаха през коридор, пълен със стари и нови фигури, и се озоваха в хубава стая, чийто под, стени и таван бяха от дърво, в еркера имаше сложена маса. Една девойка влезе, Голдмунд я позна, тя беше хубавото момиче от миналата вечер.

— Лизбет — каза майсторът, — трябва да донесеш още един прибор, доведох гост. Той е, да, действително аз дори името му не знам. — Голдмунд му го каза. — Значи Голдмунд. Можем ли да се храним?

— Веднага, татко.

Девойката донесе една чиния, излезе навън и скоро се върна отново със слугинята, която носеше яденето. Свинско месо, леща и бял хляб. По време на яденето бащата говори с момичето за незначителни неща. Голдмунд седеше мълчалив, похапна малко и се почувства твърде несигурен и потиснат. Момичето му се харесваше необикновено, стройно, с красива фигура и почти толкова едро, колкото и бащата, но то седеше сдържано и съвсем недосегаемо като зад стъкло и не отправи към чужденеца нито дума, нито поглед. Когато се нахраниха, майсторът каза:

— Аз ще си почина още половин час. Ти иди в работилницата или се поразходи навън, после ще говорим за работата.

Голдмунд поздрави и излезе. Цял час, може би и повече, бе изминал, откакто майсторът видя рисунката му, а не отрони нито дума за нея. Сега трябваше да чака още половин час. Е, нищо не можеше да се промени, чакаше. Не влезе в работилницата, вече не искаше отново да вижда рисунката си. Отиде в двора, седна на коритото до чешмата и се загледа във водната нишка, която непрестанно се стичаше от тръбите в дълбока каменна раковина и при падането си образуваше лекички вълни, а тъй като бе увлякла от дълбочината и малко въздух със себе си, от нея отскачаха устремени нагоре и надолу бели перли. В тъмното огледало на раковината той видя своя образ и помисли, че този Голдмунд, който го гледаше от водата, отдавна вече не е Голдмунд от манастира или Голдмунд на Лидия, вече не е и Голдмунд от горите. Мислеше, че и той, и всеки човек се изменя, понесен от течение, се преобразява, а накрая се разтваря, докато неговият, създаденият от художника образ остава непроменим, винаги един и същ.

„Може би — мислеше той — коренът на всички изкуства, а може би и на целия човешки дух е в страха пред смъртта. Ние се страхуваме от нея, изтръпваме пред тленността, с тъга гледаме как непрестанно цветята увяхват и листата падат и в собственото си сърце усещаме увереността, че също сме тленни и скоро ще увехнем. Ако ние като художници създаваме картини или като мислители откриваме закони и

формулираме идеи, то го правим, за да спасим нещичко от големия мъртвешки танц, да сътворим нещо, което да бъде по-дълголетно от нас самите. Жената, по чийто образ майсторът е изваял своята прекрасна Мадона, може би вече е увехнала или мъртва, а скоро и той ще бъде мъртъв. Други ще живеят в дома, други ще се хранят на масата му, но неговото творение ще продължава да стои и да светлее в тихата манастирска църква още сто години, а и много по-дълго, и Мадоната ще остане винаги красива и усмихната, със същата уста, която е колкото цъфтяща, толкова и тъжна.“

Голдмунд чу, че майсторът слиза по стълбите и се устремява към работилницата. Той ходеше нагоре и надолу из нея, отново и отново гледаше рисунката му, най-после се спря до прозореца и каза по своя малко бавен и сух начин:

— При нас обичаят е такъв, че един чирак трябва да учи най-малко четири години и баща му да плаща на майстора за ученето. — И тъй като той направи пауза, Голдмунд помисли, че майсторът се страхува, дето няма да получи от него никакви пари за ученето му. Светкавично изтегли ножа от джоба си, разпра шева около скрития дукат и го измъкна с пръсти. Никлаус го погледна учуден и взе да се смее, когато Голдмунд му подаде златната монета.

— Ах, така ли си помисли? — засмя се той. — Не, млади човече, златната си пара трябва да запазиш. Слушай ме внимателно сега. Казах ти как стоят нещата с чираците в нашето сдружение. Но нито аз съм обикновен майстор, нито ти си обикновен чирак. Един чирак би трябвало да започне своето учение на тринадесет, четиринадесет или най-много на петнадесет години и през половината време на ученето да изпълнява второстепенни работи и да бъде пращан насам и натам като слуга. Ти обаче вече си пораснал момък и според възрастта си би могъл отдавна да бъдеш калфа или дори майстор. В нашето сдружение хората никога не са видели чирак с брада. Казах ти вече и че не искам да държа чирак в къщата си. Пък и ти съвсем не изглеждаш човек, на когото може да се заповядва и да бъде пращан тук и там.

Нетърпението на Голдмунд се бе засилило до краен предел. Всяка от отмерените думи на майстора го разпъваше на кръст и му изглеждаше отвратително скучна и даскалска. Той буйно извика:

— Защо ми казвате всичко това, след като изобщо не мислите да ме вземете на учение?

Непоколебим, майсторът продължи по стария начин:

— Върху твоята молба аз размишлявах два часа, сега трябва да имаш търпението да ме изслушаш. Видях рисунката ти, тя има грешки, но въпреки това е хубава. Ако не беше такава, то бих ти подарил половин гулден и бих те отпратил и забравил. Не мисля да говоря повече за рисунката. Бих искал да ти помогна да станеш художник, може би за това си предопределен. Но чирак ти вече не можеш да бъдеш. А който не е бил чирак и не е отслужил времето на ученията си, няма право да стане калфа и майстор в нашето сдружение. Това трябваше да ти бъде казано предварително. Но следва да направиш опит. Ако ти е възможно да останеш известно време тук, в града, то можеш да идваш при мене и да понаучиш някои неща. Ще го вършиш без задължения и договор, можеш да си отидеш по всяко време. Позволено ти е в работилницата ми да счупиш няколко резеца и да развалиш няколко парчета дърво. А ако проличи, че не си дърворезбар, ще трябва да се обърнеш към нещо друго. Съгласен ли си с това?

Със срам и смут Голдмунд го изслуша.

— Благодаря ви от сърце! — извика той. — Нямам роден дом и ще съумея да преживея тук, в града, както и отвъд в горите. Разбирам, че вие не бива да поемате грижи и отговорност за мене като за чирак. Намирам обаче за голямо щастие разрешението да се уча при вас. От сърце ви благодаря, че ми позволявате това.

11

Тук, в града, Голдмунд бе обгърнат от нови образи и за него започна нов живот. Така както областта и градът го плениха с веселост и изобилие, така и новият живот го плени с радост и много обещания. И макар в душата му да остана недокосната причината за тъга и познание, все пак на повърхността животът за него преливаше във всички цветове. Времето, което започна, беше най-веселото и най-ведрото в живота на Голдмунд. Отвън срещу него се възправяха богатият град с всичките изкуства, със стотици приятни игри и картини, вътрешно разбуденото му желание да твори го даряваше с нови възприятия и нов опит. С помощта на майстора той намери подслон близо до Рибния пазар в къщата на един златар, учеше се както при майстора, така и при златаря на изкуството да борави с дърво и гипс, с бои, лак и варак.

Голдмунд не принадлежеше към ония прокълнати художници, които действително имат високи дарби, но никога не намират верните средства за осъществяването им. Наистина срещаха се и хора, на които бе дадено да възприемат красотата на света дълбоко и величаво и у които се таяха възвишени благородни образи, но те не намираха начин да ги откъснат от сърцето си, да ги споделят и представят за радост и на другите. Голдмунд не страдаше от тази слабост. За него беше леко и му правеше удоволствие да си служи с ръцете и да изучава похватите и сръчностите на занаята, също както и в часовете след работа с неколцина другари можеше с лекота да се научи да свири на лютня, а в неделните дни да танцува по селските танцови площадки. Той учеше с лекота, всичко ставаше от само себе си. Но с дърворезбата трябваше все пак сериозно да се старае, да преживее трудности и разочарования, да издяла зле някое и друго добро парче дърво и много пъти здравата да си изпонареже пръстите. Но той бързо премина трудното начало и се сдоби със сръчност. Въпреки това майсторът често биваше много недоволен от него и му казваше:

— Добре е, че не си ми чирак или калфа, Голдмунд. Добре е, че знаем: ти идваш от друмищата и горите и един ден отново ще се върнеш към тях. Който не знае, че ти не си гражданин и занаятчия, а човек без роден край и странник, би могъл да се изкуши и да поиска от теб едно или друго, каквото всеки майстор изисква от своите хора. Ти си много добър работник, но когато това отговаря на твоето настроение. Ала през последната седмица два дни се скита. Вчера в работилницата, където трябваше да полираш двата ангела, ти проспа половината от деня.

Майсторът имаше право с упреците си и Голдмунд ги изслушваше мълчаливо, без да се оправдава. Сам знаеше, че не беше надежден и прилежен човек. Докато една работа го увличаше и му поставяше тежки задачи или даваше възможност да осъзнае и да се радва на сръчността си, той беше усърден работник. Но тежката ръчна работа вършеше неохотно, а и онези нетежки неща, които изискваха време и прилежание — много от тях спадаха към занаята и следваше да бъдат извършени с точност и търпение, — често му бяха съвсем непоносими. Понякога той самият се учудваше на това. Нима няколко години на странстване бяха достатъчни, за да го направят ленив, неблагонадежден? Или се проявяваше наследство от майка му, което израстваше у него и вземаше превес? Или в какво бе сбъркал тогава?

Много добре си спомняше своите първи години в манастира, където беше толкова добър ученик. Защо тогава проявяваше такова голямо търпение, каквото сега му липсва, защо бе могъл — така неуморимо да се посвещава на латинския синтаксис и да усвои всички гръцки граматични правила, които всъщност дълбоко в сърцето си не смяташе за важни? Понякога размишляваше върху това. Тогава го бе закалявала и окриляла любовта; учението му не беше нищо друго освен една постоянна борба да спечели Нарцис, чиято любов можеше да завоюва само по пътя на вниманието и признанието. Тогава заради признанието в един поглед на любимия учител беше в състояние да се мъчи часове и дни наред. А после мечтаната цел бе постигната, Нарцис му бе станал приятел и по странен начин тъкмо ученият Нарцис беше този, който му показа непригодността да бъде учен и възкреси у него образа на изгубената майка. Вместо ученост, монашески живот и добродетели над него властваха могъщите праначала на същността му: пол, любов към жената, стремеж към

независимост, към странстване. Но сега, след като бе видял изображението на Божията майка, дело на майстора, бе открил у себе си художника и тръгнал по друг път, отново бе заживял уседнал живот. Какво ставаше сега? Накъде щеше да продължи пътят му? Откъде се задаваха трудностите?

Голдмунд не можеше предварително да ги открие. В състояние беше само да схване, че макар много да се удивляваше на майстор Никлаус, в никакъв случай не го обичаше тъй, както някога бе обичал Нарцис, дори от време на време изпитваше радост да го разочарова и дразни. Това се дължеше, така му се струваше, на вътрешната разединеност на майстора. Фигурите, излезли от ръката на Никлаус, поне най-добрите от тях, за Голдмунд бяха почитани образци, но самият майстор не беше образец за него.

Заедно с художника, направил онази Богородица с най-болезнената и най-красивата уста, заедно с прорицателя и посветения в тайната, чиито ръце магьоснически умееха от дълбоки преживявания и предчувствия да извайват видими образи, в майстора Никлаус живееше още един, малко строг и вдъхващ страх баща на семейство и предводител на занаятчийско сдружение, вдовец, който заедно с дъщеря си и грозната слугиня водеше тихо, някак примирено съществуване в мълчаливата си къща, мъж, който буйно се съпротивляваше срещу най-силните пориви на Голдмунд и се чувстваше удобно в един спокоен, умерен, много подреден и порядъчен живот.

Макар Голдмунд да уважаваше своя майстор, макар никога да не би си позволил да разпитва или да съди пред други за него, след една година все пак знаеше всичко до най-малката подробност, което човек можеше да узнае за Никлаус. Майсторът беше важен за Голдмунд, той го обичаше и мразеше еднакво, не му даваше мира. И така ученикът с любов и с недоверие, с винаги будна жажда за знания проникваше в неизвестното нему от неговия характер и живот. Той виждаше, че в къщата на Никлаус не живеят нито чираци, нито калфи, въпреки че имаше достатъчно място. Виждаше, че Никлаус съвсем рядко излиза и също така рядко кани гости. Наблюдаваше как той трогателно и ревниво обича своята красива дъщеря и се мъчи да я крие от всеки. Знаеше също, че зад строгото преждевременно въздържание на вдовеца бушуват още живи нагони, че той, когато от време на време му

се налагаше да пътува заради поръчка от друго селище, понякога за няколко дни, прекарани в пътуване, можеше чудно да се преобрази и подмлади. Веднъж Голдмунд стана свидетел как в чуждо градче, където трябваше да постави резбован амвон, една вечер Никлаус тайно посети някаква продажна жена, а после дни наред бе неспокоен и в лошо настроение.

С времето освен тази любознателност имаше и още нещо друго, което задържаше Голдмунд в къщата на майстора и му даваше възможност да твори. Това бе красивата дъщеря, Лизбет, която много му харесваше. Рядко можеше да я види, тя никога не влизаше в работилницата и не му се удаваше да проникне в същината дали нейната свенливост и плахост пред мъжете бе само наложена от баща й, или отговаряше на собствената й природа.

Не можеше да не забележи, че майсторът никога вече не го взе със себе си на масата и че се опитваше да затрудни всяка среща с нея. Лизбет беше много скъпа и грижливо пазена девица, така я виждаше той, и за любов без женитба при нея нямаше надежда; а който би поискал да я има за жена, трябваше да бъде от добро семейство и член на някое от по-значителните занаятчийски сдружения, а ако е възможно, в добавка да притежава пари и къща.

Красотата на Лизбет, съвсем различна от тази на бездомните скитнички и на селските жени, привлече очите на Голдмунд още в оня първи ден. В нея имаше нещо, което бе останало непознато за него, нещо странно, то го омайваше неудържимо и същевременно го правеше недоверчив, дори го ядосваше; голямо спокойствие и невинност, сдържаност и чистота, и при това никаква детинщина, а зад цялото послушание и нравственост — скрита студенина, високомерие, така че нейната невинност не го вълнуваше и обезоръжаваше (Голдмунд никога не би дръзнал да прелъсти дете), но го примамваше и предизвикваше. Едва усетил нейната осанка като съкровен вътрешен образ, той вече изпита желание някога да я претвори в изваяние, но не такава, каквато Лизбет бе сега, а пробудена, с черти на чувственост и страдание, не малка девойка, а една Магдалена. Често неговото въжделение се отправяше натам: да види това спокойно, красиво и неподвижно лице да се разкривява било от удоволствие, било от болка или веднъж да се разтваря като листата на цвят и да открие своята тайна.

Освен това имаше още едно лице, което живееше в душата на Голдмунд, без да му принадлежи напълно и което той горещо желаеше някога да улови като художник и да го изобрази, но то винаги отново му се изплъзваше и се забулваше. Това беше лицето на майката. От дълго време то вече не беше същото, каквото бе в миналото; след разговорите с Нарцис му се бе явило от глъбината на тъжните спомени. В дните на странстване, в нощите на любов, във времената на копнеж, във времената на опасност за живота и близост до смъртта майчиното лице бавно се бе променяло и обогатявало, беше станало и по-дълбоко, и по-различно, то вече не беше образът на собствената му майка, от нейните черти и цвят постепенно се бе получил не личен майчин образ, а образът на една Ева, на майката човешка. Така както майстор Никлаус в някои от своите Мадони бе предал образа на страдащата Божия майка със съвършенство и сила, които изглеждаха на Голдмунд ненадминати, той самият се надяваше някога, когато стане по-зрял и по-уверен в умението си, да оформи образа на светската, на Ева — майката, такава каквато тя беше в най-старото и най-обичаното светилище на сърцето му. Но вътрешният, нявга само споменен образ на собствената майка и на любовта му към нея беше в процес на постоянни промени и растеж. В този първичен образ бяха проникнали чертите на циганката Лизе, чертите на рицарската дъщеря Лидия и на някои други женски лица, дооформяха го не само лицата на всички някога обичани жени, а и всяко разтърсване, всеки опит, всяко преживяване го доизвайваше и оставяше свои следи. Защото това лице, ако по-късно някога му се удадеше да го направи видимо за другите, не трябваше да представлява определена жена, а самият живот като прамайка. Често смяташе, че вижда това лице, понякога то му се явяваше насън. Но той не би могъл да каже нищо за лицето на Ева и за това, което искаше да изрази, освен че трябваше да разкрие наслада от живота в най-интимното й родство с болката и смъртта.

В течение на една година Голдмунд беше научил много. В рисуването бързо бе стигнал до голяма сигурност и заедно с дърворезбата при отделни случаи Никлаус му даваше да се опита да моделира и глина. Първото сполучливо произведение беше глинена фигура, висока цели две педи: тя бе сладко, изкусително изваяние на малката Юлия, сестрата на Лидия. Майсторът похвали тази работа, но желанието на Голдмунд да я излее от метал той не изпълни: на него

фигурата му изглеждаше твърде недевствена и светска, така че не би могъл да й служи като един вид кръстник. После се залови на работа за фигурата на Нарцис: Голдмунд я изпълняваше от дърво, и то в облика на апостол Йоан; Никлаус искаше, ако излезе сполучлива, да я включи към фигурите от едно разпятие, за каквото имаше поръчка от дълго време; двамата му помощници работеха изключително върху нея, а после щяха да я предоставят на майстора за сетното й дооформяне. Голдмунд работеше над фигурата на Нарцис с дълбока любов. В тази работа той отново намираше себе си, своето изкуство и своята душа, колкото пъти излезеше от релсите, а то се случваше нерядко: флиртове, празници на танците, запивания, гуляи с другари, игра на зарове, а често и сбивания го увличаха буйно. Така че за един или за няколко дни избягваше работилницата или се залавяше за работа объркан и навъсен. Но върху своя апостол Йоан, чийто свиден замислен образ все по-чист изпъкваше от дървото, Голдмунд работеше с преданост и смирение само в часовете, когато се чувстваше готов за това. В такива часове той не беше нито радостен, нито тъжен, не мислеше нито за насладата от живота, нито за преходността му; в неговото сърце се връщаше онова страхопочтително, светло и чисто настройващо го чувство, с което някога бе предан на приятеля си, и се радваше, че бива воден от Нарцис. Не беше той, който стоеше тук и по собствена воля създаваше един образ; много повече другият, Нарцис, бе този, който си служеше с ръцете му на творец, за да изтръгне от тленността и променливостта на живота чистия образ и да го представи в неговата същност. По този начин понякога с тръпка Голдмунд усещаше как възниква истинското художествено произведение. Така бе възникнала и незабравимата Мадона на майстора, която оттогава в някои неделни дни отново бе ходил да види в манастира. Така по тайнствен и свят начин бяха възникнали и няколко от много хубавите стари фигури, които майсторът бе оставил горе в коридора. Така нявга ще възникне и оня образ, другият, единственият, който засега бе по-тайнствен и по-достолепен, образът на майката човешка. Ех, ако изпод човешките ръце би могло да излизат единствено такива творби на изкуството, така свети, необходими и неопетнени от никакъв интерес и от никаква суетност! Но това не беше така, той отдавна го знаеше. Човек бе в състояние да създаде и други картини, хубави и очарователни неща, направени с голямо майсторство, те можеха да красят църкви и

общински зали за радост на любителите на изкуството. Да, красиви неща, но не свети, не истински образи на душата. Голдмунд познаваше такива неща, създадени не само от Никлаус, а и от някои други майстори, които при цялата прелест на въображението и цялата грижливост на обработката все пак си оставаха само играчки. Той го знаеше за свой срам и тъга и в собственото си сърце и със собствените ръце бе усещал как един художник може да създава на света такива хубави неща, с наслада от личното си умение, от честолюбие, от влечение към играта.

Когато за първи път стигна до това познание, Голдмунд беше натъжен до смърт. За да направи някакви приятни ангелски фигурки или други дреболии, пък били те и много хубави, не си заслужаваше да бъде художник. Навярно за други, за занаятчиите, за гражданите, за кротките, доволни души това може и да бе награда, за него обаче не. Той смяташе, че изкуството и художественотворческите дела се лишаваха от стойност, ако не горяха като слънце, ако не бяха силни като буря, а носеха само удобство, само приятно чувство, само дребно щастие. Голдмунд търсеше друго. Не беше работа за него красиво да позлати е блестящ варак една нежна, изрязана като дантела корона за Дева Мария, дори и добре да му платяха. Защо майстор Никлаус приемаше всички тези поръчки? Защо държеше двама помощници? Защо с часове стоеше с аршина в ръка и слушаше господата от кметството, от общината или представителите на манастирски колегии, които му поръчваха някакъв портал или един амвон? Правеше го по две причини: защото държеше да бъде прочут и засипан с поръчки майстор и защото искаше да натрупа пари, не за големи начинания или удоволствия, а за дъщеря си, която отдавна вече беше богато момиче, пари за нейната зестра, за дантелени яки и дрехи от брокат и за орехово брачно легло с камара скъпи завивки и ленено спално бельо, сякаш красивото момиче не можеше да познае любовта също толкова добре и във всеки таван на плевня за сено.

В часовете на такива наблюдения у Голдмунд дълбоко се вълнуваше кръвта на майката, гордостта и презрението на бездомния към ония, които водеха уседнал живот и бяха богати. Понякога занаятът и самият майстор му ставаха противни като вкиснат фасул и често той беше близо до мисълта да избяга оттук.

И майсторът вече на няколко пъти гневно бе съжалявал, че се поддаде на този муден и ненадежден младеж, който често поставяше търпението му на сериозно изпитание. Това, което бе узнал за поведението на Голдмунд, за безразличието му към пари и имот, за неговата склонност да пилее, за любовните му увлечения и честите сбивания, не можеше да го настрои по-благосклонно; бе взел при себе си циганин, човек, на когото не можеше да се довери. Не беше му убягнало и това с какви очи този скитник наблюдаваше дъщеря му Лизбет. И ако все още проявяваше към него повече търпимост, отколкото би желал, то го правеше не от съзнание за дълг или от страхливост, а заради фигурата на апостол Йоан, която виждаше да възниква. С чувството на любов и душевно родство, което не признаваше напълно и пред себе си, майсторът виждаше как този циганин, дошъл при него от горите с първата толкова вълнуваща и толкова хубава, но доста несръчна рисунка, заради която тогава го бе оставил тук, бавно и в зависимост от настроенията си, ала упорито и безпогрешно оформя дървената фигура на апостола. Тя ще бъде, в това майсторът не се съмняваше, въпреки всички капризи и прекъсвания на работата, някога завършена и ще стане произведение, каквото никой от неговите калфи никога нямаше да съумее да направи, каквото не се удаваше много пъти и на големите майстори. Колкото и много неща да не харесваше у своя ученик, колкото и укори да будеше у него той, колкото и често да го гневеше, майсторът никога не каза нито дума за Йоан.

През тези години постепенно изчезна остатъкът от юношеска прелест и момчешка невинност, заради която Голдмунд толкова много бе харесван. Той беше станал хубав и силен мъж, много желан от жените, малко обичан от мъжете. И неговата душевност, вътрешният му облик се бе променил много, откакто Нарцис го бе разбудил от прелестния сън на манастирските години, откакто светът и пространството го бяха ваяли. Хубавият, кротък, обичан от всички, благочестив и готов да служи манастирски ученик отдавна се бе превърнал в съвсем друг човек. Нарцис го бе разбудил, жените му бяха открили тайните, странстването бе отнело неопитността на младостта. Приятели той нямаше, сърцето му принадлежеше на жените. Не можеше дълго да устои на някоя жена, отвръщаше и на най-лекия опит да бъде спечелен. И Голдмунд, който имаше много тънък усет за

красота, винаги и най-често обичаше съвсем млади, едва влезли в своята пролет момичета, но пак допускаше да го развълнуват и изкусят и по-малко красиви, и вече немлади жени. Понякога на танцовите площадки той проявяваше интерес към някое не съвсем младо и несмело момиче, което никой не желаеше да покани и което го спечелваше по пътя на състраданието, и не само на състраданието, но и чрез вечно будното му любопитство. И щом почнеше да се отдава на една жена — било то само за седмици или просто за часове, — тя вече беше красива за него; тогава Голдмунд й се отдаваше всецяло. А опитът го бе научил, че всяка жена е хубава и е в състояние да ощастливи, че и най-невзрачната и пренебрегвана от мъжете може да притежава нечувана жар и преданост и че прецъфтялата е способна на повече от майчинска, сладникаво-тъжна нежност, че всяка жена има своя тайна и вълшебство, чието отключване носи блаженство. В това всички жени бяха еднакви. Всяка липса на младост или красота се изравняваше чрез някакво особено държане. Само че не всяка от тях можеше да го привлече за еднакво дълго време. Той в никаква степен не беше по-любвеобилен и по-благодарен към най-младата и най-красивата, отколкото към една некрасива, никога не обичаше наполовина. Но имаше жени, които едва след третата или дори след десетата любовна нощ истински го привързваха към себе си, и други, които още след първата биваха за него изчерпани и забравени.

Любовта и насладата му изглеждаха единствените, които действително сгряваха живота и можеха да му придадат стойност. Голдмунд не познаваше честолюбието, за него бяха еднакво значими и епископът, и просякът, не бяха в състояние да го приковат към нещо нито печалба, нито собственост, той ги презираше, никога не би направил заради тях и най-малката жертва, безгрижно пилееше парите, които в някои времена печелеше богато. Любовта на жените, играта на половете за него стоеше над всичко и кълнът на честата му склонност към тъга и отегчение израстваше от познанието, че насладата е бегла и мимолетна. Вихреното, бързолетно очарователно лумване на любовната наслада, нейното кратко копнежно горене и бързото й угасване му изглеждаха сърцевина на всяко дълбоко преживяване, това бе за него символ на всяко удоволствие и на всяко страдание в живота. На тази тъга и на изтръпването пред тленността той можеше да се отдаде със същата вярност, с която и на любовта. Но тази тъга беше и

любов, тя бе и удоволствие. И както любовната наслада в мига на най-високото, най-блаженото си напрежение е сигурна, че с поемането на следния дъх ще изчезне и отново ще трябва да умре, така бе сигурно, че и най-дълбоката самота и глъбинната тъга внезапно ще бъдат погълнати от копнеж, от едно ново отдаване на светлата страна на живота. Смърт и наслада бяха едно. Майката на живота можеше да бъде наречена любов или наслада, тя можеше да бъде наречена още гроб и тление. Майката беше Ева, тя беше изворът на щастието и изворът на смъртта. Тя вечно зачеваше и вечно убиваше, в нея бяха слети любов и гибел и образът й ставаше за него иносказание и свят символ, колкото по-дълго го носеше в себе си.

Голдмунд не знаеше с думи и съзнание, а с дълбокия усет на кръвта, че неговият път води към майката, към насладата и към смъртта. Бащината страна на живота, духът на волята не бяха негова родина. Там беше у дома си Нарцис и едва сега Голдмунд вникна и разбра напълно думите на приятеля си и го видя като своя противоположност, във фигурата на Йоан той изобразяваше и това — и го правеше зримо. Човек можеше със сълзи на очи да копнее по Нарцис, можеше чудесно да мечтае за него, но никога нямаше да го прозре, както успя той.

С някакво странно сетиво Голдмунд предчувстваше тайната на своето изкуство, съкровената си любов към изкуството и краткотрайните пристъпи на дива омраза срещу него. Без мисъл, по усет той долавяше чрез най-различни символи: изкуството беше обединяване на бащиния и майчиния свят, на духа и кръвта, то можеше да почне от най-осезаемото и да отведе до най-абстрактното или да вземе началото си от един чист идеен свят и да завърши в най-кървавата плът. Всички художествени произведения, които бяха действително възвишени и изпълнени и от вечната тайна, както например Божията майка, дело на майстор Никлаус, всички истински и несъмнени художествени творби имаха такова опасно усмихнато, двойствено лице, в което съществуват редом мъжко и женско, инстинктивното и чистата духовност. Някога обаче тази двуликост би проличала най-вече у Ева — майката, ако след време му се удадеше да я изобрази.

В изкуството и в това да бъде човек на изкуството за Голдмунд се откриваше възможността да примири собствените си дълбоки

противоречия или поне една прелестна, винаги нова символика за разлома в неговата природа. Но изкуството не беше чист дар, то в никакъв случай не се получаваше безвъзмездно, а струваше твърде много, изискваше жертви. Повече от три години Голдмунд бе жертвал за него най-възвишеното и онова, от което най не можеше да се лиши и което познаваше както любовната наслада — свободата. Той бе принесъл в жертва свободата си — да броди из безграничното, самовластния живот на странник, самотата и независимостта. Другите могат да го смятат за доста капризен, непокорен и своеволен, когато понякога той гневно изоставя работилница и работа — за него самия обаче този живот беше робство, което често го ожесточаваше до непоносимост. Не майсторът беше този, на когото трябваше да се подчинява, нито бъдещето, нито потребното, за да оцелее — а самото изкуство. Изкуството, това привидно толкова одухотворено божество, изискваше твърде много обикновени неща. То имаше нужда от покрив над главата, от инструменти, от дърво и глина, от бои и злато, изискваше труд и търпение. За него Голдмунд бе жертвал стихийната свобода сред горите, опиянението от далечината, тръпчивата наслада от опасността, гордостта от лишенията и трябваше отново и отново да му принася жертва, макар едва да поемаше дъх и да скърцаше със зъби.

Една част от пожертваното той си възвръщаше — малко отмъщение за заробващия ред на сегашния му уседнал живот бяха известни приключения, свързани с любовта, и сбивания със съперници. Цялата ограничавана стихийност, цялата потискана сила на неговия характер избликваше през тези аварийни отвори; стана известен побойник, от когото се страхуваха. На път към някое момиче или завръщайки се вкъщи след танци, можеше да бъде нападнат в тъмна уличка, да получи няколко удара с тояга и светкавично да се преметне, от защита да мине в нападение, задъхан да се притисне до задъхания си неприятел и да му стовари юмрук под брадата, да го влачи за косата или здравата да стисне шията му — ето кое му действаше благотворно и за известно време го лекуваше от мрачните капризи, а и на жените се харесваше.

Всичко това изпълваше дните му богато и всичко имаше смисъл, докато продължаваше работата над апостол Йоан. Тя се проточи дълго, но последните най-фини моделирания на лицето й ръцете Голдмунд

извърши при тържествено и търпеливо съсредоточаване. Той довърши работата си в малка дървена барака зад работилницата на калфите. Настана утринният час, когато фигурата беше готова, Голдмунд взе една метла, грижливо измете бараката, с четка нежно изчисти последния дървесинен прах от косите на своя Йоан и после дълго стоя пред него, час и повече, обзет от празничното чувство за рядко голямо преживяване, което навярно някога ще се повтори в живота му или може би ще остане само и единствено. Сърцето на мъжа в деня на сватбата му или в деня на рицарска битка, на жената след първото раждане навярно бива бълнувано от подобни чувства — висока посветеност, крайна сериозност и по същото време вече тайнствен страх пред мига, в който възвишеното и неповторимото ще бъде изживяно, отминало, приключено и погълнато от обичайния ход на всекидневието.

Голдмунд стоеше прав и виждаше своя приятел Нарцис, предводителя му от младежките години, застанал с внимателно заслушано, високо вдигнато лице, облечен в одеждите и в ролята на красивия любим апостол с израз на смирение, преданост и благочестивост, който бе като разцъфнала пъпка на усмивка. На това красиво, благочестиво и одухотворено лице, на тази стройна, сякаш полюшваща се фигура, на тези прелестни и благочестиво издигнати дълги ръце не бяха непознати болката и смъртта, макар да бяха изпълнени от младост и вътрешна музика; но на тях им бяха непознати отчаянието, безредието, отклоняването. Все едно дали зад тези благородни черти душата беше радостна или тъжна, тя бе чисто настроена, в нея не звучеше никакъв дисонанс, нямаше нищо нехармонично.

Голдмунд стоеше и наблюдаваше своето произведение. Съзерцанието започна като почит пред паметника на неговата първа младост и приятелство, а завърши с буря от грижи и тежки мисли. Сега тук стоеше сътвореното от ръцете му и красивият апостол щеше да остане, и неговият нежен цъфтеж никога нямаше да свърши. Той обаче, който го бе създал, трябваше вече да се сбогува със своята творба и още утре тя нямаше да му принадлежи, защото нямаше да чака ръцете му — да расте и се разцъфва под тях, нямаше да бъде за него вече убежище, утеха и смисъл на живота. Той самият оставаше опустошен. И му се стори, че би било най-добре днес да се сбогува не

просто с този Йоан, а веднага и с майстора, с града и е изкуството. Нямаше какво повече да прави тук; в душата си не намираше други образи, които би могъл да сътвори. Оня копнежен образ на образите, фигурата на майката човешка, още бе недосегаем за него и за дълго щеше да бъде. Трябваше ли сега отново да се залови да полира фигурите на ангелчета или да изрязва орнаменти?

Той се сепна от съзерцанието си и тръгна към работилницата на майстора. Пристъпи тихо и постоя до вратата, докато Никлаус го забеляза и извика:

— Какво има, Голдмунд?

— Моята фигура е готова. Навярно преди да обядвате, бихте ли дошли оттатък да я видите.

— На драго сърце ще дойда, още сега.

Двамата отидоха в бараката и оставиха вратата отворена, за да бъде по-светло. От дълго време Никлаус не бе виждал фигурата, за да не пречи на Голдмунд, докато работи. Сега той наблюдаваше произведението мълчалив и внимателен, затвореното му лице се озари, стана красиво. Голдмунд видя строгите сини очи на Никлаус да се развеселяват.

— Добра е — каза майсторът, — много е добра. Това е твоето произведение на калфа, Голдмунд. Ти се изучи. Ще покажа твоята работа на онези от сдружението и ще изискам да ти дадат за това майсторско свидетелство, заслужаваш го.

Голдмунд малко държеше на сдружението, но знаеше какво признание означават думите на майстора и се зарадва. Когато Никлаус още веднъж обиколи фигурата на Йоан, с въздишка каза:

— Тази фигура е проникната от благочестие и яснота, тя е сериозна, но е изпълнена и от щастие и мир. Човек може да си помисли, че е направена от някого, на чието сърце е много светло и радостно.

Голдмунд се усмихна.

— Вие знаете, че във фигурата не съм изобразил себе си, а моя най-обичан приятел. Той е, който внесе яснотата и мира в образа, не аз. Собствено не аз бях този, който направи фигурата, той я внесе в душата ми.

— Така трябва да е — каза Никлаус. — Загадка е по какъв начин възниква подобен образ. Аз не съм точно от най-скромните, но трябва

да кажа: създадох много изображения, които далеч отстъпват на твоето не по изкуство и грижливост, а по истинност. Е, да, ти сам добре знаеш, че такова произведение не може да се повтори. Това е тайна.

— Да — каза Голдмунд, — когато фигурата бе завършена и аз я огледах, си помислих: ти никога няма да можеш да направиш още нещо такова. И затова, майсторе, съм наясно, че скоро отново ще поема странстването.

Учуден и недоволен, Никлаус го погледна. Очите му отново бяха станали строги.

— После ще говорим за това. За теб би трябвало работата да започва истински едва сега, действително моментът не е такъв, че да си тръгнеш. За днес обаче си отдъхни, празнувай, а на обяд ще бъдеш мой гост.

Когато наближи обяд, Голдмунд се появи, сресан и измит, облечен в празничните си дрехи. Този път знаеше какво означава да бъде поканен от майстора и какво рядко благоволение е да седнеш на масата с него. Докато се изкачваше по стълбището към коридора, препълнен с фигури, в сърцето му отдавна нямаше толкова много страхопочитание и плаха радост, както навремето, когато за първи път с разтуптяно сърце бе пристъпил в тези красиви тихи помещения.

И Лизбет бе нагласена, и на шията си носеше огърлица с камъни, а на масата освен шаран и вино му поднесоха още една изненада. Майсторът му подари кожена кесия и две златни монети в нея — възнаграждението на Голдмунд за завършената фигура.

Този път той не седя безмълвен, докато бащата и дъщерята разговаряха. Двамата се обръщаха към него и се чукаха с чашите. Очите на Голдмунд бяха прилежни, той използваше възможността внимателно да наблюдава красивото момиче с благородното и малко високомерно лице и очите му не премълчаха колко много то му харесва. Лизбет се държеше внимателно, но това, че не почервеня и не се смути, го разочарова. Голдмунд отново най-искрено желаеше да накара красивото неподвижно лице да заговори и да го принуди да издаде тайната си.

След като се наобядваха, той благодари, постоя малко при дърворезбите в коридора и прекара следобеда нерешителен, в едно безпътно бродене из града. Майсторът му бе оказал голяма почест,

свръх всички очаквания. Защо това не го радваше? Защо цялата тази чест не му се струваше празнична?

Следвайки някакъв порив, Голдмунд нае един кон и пое към манастира, където някога за първи път бе видял произведение на майстора и бе чул името му. Това беше станало само преди няколко години, а изглеждаше безкрайно далеч. В манастирската църква той спря пред Божията майка и я съзерцава, днес това произведение отново го очарова и покори; то беше по-хубаво от неговия Йоан, бе равно нему по сърдечност и тайнственост, превъзхождаше го по изкусност, по свободното, безтегловно полюшване. В тази творба сега той видя подробности, които само художникът открива, леки нежни движения на дрехата, смелост в изобразяването на дългите ръце и пръсти, тънка чувствителност при използване на случайното в структурата на дървото — всички тия красоти не бяха нищо в сравнение с цялото, с простотата, наивността и искреността на видението, но те присъстваха тук, бяха много красиви и постижими само за оня, който е надарен, който разбира занаята до най-голяма дълбочина. А за да се създаде нещо такова, човек трябваше не само да носи в душата си образи, следваше още да има ръце и очи, неизказано школувани и обучени. Може би си струваше усилията да постави целия свой живот в служба на изкуството за сметка на свободата, за сметка на големите преживявания, за да създаде само веднъж нещо толкова красиво, че то да бъде не просто преживявано и съзерцавано, но и да поражда любов и до последното да е направено с най-уверена майсторска ръка. Това беше голям въпрос. Голдмунд се върна в града с изморения кон късно през нощта. Намери една кръчма, още отворена; там яде хляб и пи вино, после се изкачи в своята стаичка до Рибния пазар — вътрешно бе раздвоен, целият изпълнен от въпроси, изпълнен от съмнения.

12

На следния ден Голдмунд не можа да се реши да иде в работилницата. И както бе правил през някои други невесели дни, той се залута из града. Гледаше жените и слугините — те отиваха на пазар. Доста дълго стоя при чешмата на Рибния пазар и наблюдаваше продавачите на риба и техните груби жени как предлагат и хвалят стоката си, как измъкват от качетата хладните сребристи риби и ги поднасят и как рибите с болезнено отворени муцуни и страхливо втренчени златисти очи тихо се покоряват на смъртта или как бясно и отчаяно се бранят срещу нея. И както и друг път се беше случвало, бе обзет от състрадание към тези животни и от тъжно възмущение срещу хората; защо бяха толкова тъпи, сурови и немислимо наивни и глупави, защо всички те не виждаха нищо, нито рибарите и рибарките, нито купувачите, които се пазаряха, защо не виждаха тези муцуни и до смърт изплашените очи, и диво мятащите се опашки, тази страхотна, безполезна отчаяна борба и непоносимото преобразяване на тайнствените чудно красиви животни и как от лекото последно тръпнене настръхва умиращата кожа, а после те лежат мъртви и угаснали, простреми, жалки парчета месо за трапезата на доволни лакомници. Тези хора не виждат нищо, те не знаят и не забелязват нищо, нищо не им говори! Все едно им е дали пред техните очи загива бедно чудесно животно, или някой майстор прави зрими, осезаеми до ужас в нечие лице на светец всичката надежда, всичкото благородство, всичкото страдание и всичкия тайнствен, задушаващ страх на човешкия живот — те не виждат нищо, нищо не ги трогва! Всички те са доволни или заети, отдават по-голямо значение на дребни работи, вечно бързат, викат, смеят се, оригват се един срещу друг, вдигат врява, правят шеги, крещят за два пфенига — и на всички им е добре, те всички са в ред и крайно доволни от себе си и от света. Свини бяха те, ах, много по-лоши и по-диви от свини! Е, да, обаче и той самият доста често бе седял сред тях и се бе чувствал радостен сред тям подобните, бе тичал подир момичета, бе се усмихвал пред чинията и без ужас бе

ял печена риба. Но често съвсем неочаквано, отново като чрез магия, го бяха напускали радостта и спокойствието, отново се бе откъсвал от тази дебела тлъста заблуда, бе се отърсвал от самодоволство, важност и лениво душевно спокойствие, потапяйки се в самота, в тежък размисъл, в странстване, в наблюдаване на страданието, на смъртта, в съмнение към всички начинания и сковано вглеждане в бездната. Понякога от безнадеждното потъване в съзерцание на безсмисленото и страховитото изведнъж за него разцъфтяваше някаква радост, някаква буйна влюбеност, удоволствието да запее хубава песен или да рисува, или да вдъхне аромата на цвете, да поиграе с котка и отново се връщаше усещането за разбирателство с живота от детството. То и сега би се върнало, утре или вдругиден, и светът отново би бил добър и отличен, докато пак се появи другото — тъгата, дълбаенето на мисълта, безнадеждната, притесняваща любов към умиращите риби, вехнещите цветя, ужасът пред тъпото свинско живуркане и зяпане и пред заслепеността на хората. В такива времена на Голдмунд винаги се налагаше с мъчително любопитство, с дълбоко притеснение да си спомня за пътуващия ученик Виктор, когото промуши с нож в междуребрието, а след това, облян в кръв, го остави да лежи върху елховите клони; трябваше да размишлява и премисля в какво ли всъщност се бе превърнал Виктор, дали животните напълно го бяха изяли, или бе останало нещо от него. Да, вероятно бяха останали костите, а може би и една-две шепи коси. А с костите какво става? Колко дълго могат да траят, десетилетия или само години, докато загубят формата си и се превърнат на пръст?

Ето днес, когато гледаше рибите със съчувствие, а хората по пазара с отвращение, сърцето му се бе изпълнило от страхливо униние и горчива враждебност срещу света и срещу него самия, трябваше да мисли и за Виктор. Може би той е бил намерен и погребан? И ако е било така, дали сега вече всичко по костите му се беше стопило, всичко бе изтляло и всичко изядено от червеите? Дали бяха останали коси по черепа му и вежди над очните глобове? А от живота на Виктор, който бе пълен с приключения и истории, и от фантастичната игра на неговите чудни шеги и забавни приумици какви ли останки имаше? Дали освен няколкото откъслечни спомена, които бе запазил неговият убиец, съществува още нещо друго от това човешко създание, което все пак не бе от съвсем обикновените? Дали понякога Виктор се

появява в сънищата на жените, които бе обичал? Ах, всичко отдавна беше изчезнало и изтекло. Така се случва с всичко и всички, цъфти бързо и увяхва бързо, след това го покрива сняг. Какво ли не бе цъфтяло и в него самия, когато дойде в този град преди няколко години, обзет от жажда за изкуство, обзет от плахо дълбоко почитание към майстор Никлаус! Останало ли беше нещо живо? Нищо, нищо повече от дългата фигура на бедния Виктор, фигурата на разбойник по пътищата. Ако тогава някой бе казал на Голдмунд, че ще дойде ден, когато Никлаус ще го признае за себеравен и ще настоява сдружението да му даде майсторско свидетелство, той би вярвал, че тогава ще държи в ръцете си цялото щастие на света. А сега то не беше нищо освен едно прецъфтяло цвете, нещо сухо и безрадостно.

И докато размишляваше над това, едно видение неочаквано споходи Голдмунд. Беше само мигновено, потръпващо проблясване: съзря лицето на прамайката, склонена над бездната на живота, с тъжна усмивка да гледа красиво и страховито, видя я да гледа с усмивка към раждането, към смъртта, към цветята и шумящите есенни листа, да се усмихва над изкуството, да се усмихва над изтляването.

Тя, прамайката, беше равнодушна към всичко и над всичко като луна светеше нейната злокобна усмивка, на нея тъжно размишляващият Голдмунд й беше толкова мил, колкото и умиращите шарани на плочника сред Рибния пазар, гордата хладна девица Лизбет — толкова мила, колкото и разпръснатите в гората кости на оня Виктор, който някога с удоволствие би му откраднал дуката.

Светкавицата отново вече бе угаснала и тайнственото майчино лице изчезнало. Но дълбоко в душата на Голдмунд продължаваше да потрепва неговото бледо сияние, една вълна от живот, от болка, от задушаващ копнеж прониза и разтърси сърцето му. Не, не, той не желаеше щастието и ситостта на другите, на купувачите на риба, на бюргерите, на заетите със сделки хора. Да вървят по дяволите! Но това потръпващо бледо лице, тази уста, пълна със зрелостта на късно лято, върху чиито тежки устни безименната смъртна усмивка се бе появила като вятър и лунна светлина!

Голдмунд тръгна към къщата на майстора; наближаваше обяд. Той изчака, докато Никлаус привърши работата си и си измие ръцете. Тогава влезе вътре.

— Позволете ми да ви кажа няколко думи, майсторе. Това може да стане и докато миете ръцете си и обличате дрехите си. Умирам от жажда за глътка истина, искам да ви кажа нещо, което навярно мога да изрека само сега и никога вече. Чувствам се така, че трябва да говоря с някой човек, а вие сте единственият, който може би ще ме разбере. Не ще говоря на мъжа, който притежава прочута работилница и получава от градове и манастири всички почетни поръчки, има двама калфи и хубава богата къща. Ще говоря на майстора, направил Божията майка за манастира, най-красивото изображение, което познавам. Обичах и уважавах този човек и да бъда равен нему ми се струваше най-високата цел на земята. Сега създадох една фигура на Йоан и не можах да я направя толкова съвършена, колкото е вашата Божия майка; но тя е такава, каквато е. А друга фигура не мога да направя, не съществува нищо, което да изисква и да ме накара да я създам. Нещо повече, макар да има един далечен свят образ, който някога ще трябва да направя, днес още не мога, а за да бъда в състояние да го създам, трябва още много да преживея и още много да позная. Навярно ще успея, ще ми се удаде след три-четири години или след десет, дори по-късно или никога. Дотогава обаче, майсторе, не искам да се занимавам със занаятчийство, да лакирам фигури, да изрязвам амвони и да водя живот на занаятчия в работилницата, да печеля пари както всички занаятчии, не, не желая това, искам да живея и да странствам, да усещам лятото и зимата, да наблюдавам света и да изпитвам неговата красота и ужас. Искам да изстрадам глад и жажда, отново да забравя и да се откъсна от всичко, което тук, при вас, изживях и научих. Наистина бих желал някога да направя нещо толкова красиво, което дълбоко да вълнува сърцата, както вашата Божия майка, но да бъда като вас и да живея така, както вие живеете, не искам.

Майсторът беше измил ръцете си, бе ги изсушил и сега се обърна с лице към Голдмунд. То беше строго, но не зло.

— Ти говореше, а аз те слушах — каза той. — Нека бъде така. Не те очаквам за работа, макар да има много да се върши. Не гледам на тебе като на помощник, ти имаш нужда от свобода. Бих искал да обсъдя едно или друго с тебе, драги Голдмунд; не сега, а след няколко дни, междувременно можеш да прекараш свободните дни както желаеш. Видиш ли, аз съм много по-стар от тебе и съм изпитал какво ли не. Разсъждавам различно от тебе, но те разбирам, разбирам и какво

мислиш. След няколко дни ще те извикам. Ще поговорим за бъдещето ти, имам различни планове, а дотогава имай търпение! Знам достатъчно добре какво изпитва човек, когато е завършил едно произведение, което му е било на сърцето, познавам тази празнота. Но тя отминава, повярвай ми.

Недоволен, Голдмунд си тръгна. Майсторът му мислеше доброто, ала с какво можеше да му помогне? Той знаеше едно място край реката, където водата не бе дълбока и течеше над дъно, пълно с отпадъци и разни вехтории, там изхвърляха смет от къщите на рибарското предградие. И той отиде нататък, седна на крайбрежната стена и се загледа във водата. Много обичаше вода, всички води го привличаха. И когато оттук гледаше надолу по течащата, кристална струя на водата, по тъмното неясно дъно от време на време просветваше приглушен златист блясък и се мержелееха примамващо неща, които оставаха неразличими, може би старо парче от счупена чиния или изхвърлен извит косер, или някакъв светъл гладък камък, или глазирана тухла, а понякога навярно и риба, която живееше в тинята, някоя тлъста риба михалца или червено око — долу тя се обръща и за миг слънчев лъч попада на светла риба с нисколежащи перки или на люспите й. Никога не можеше да се открие какво точно беше, винаги обаче бе примамливо и вълшебно красиво краткото, приглушено проблясване на потънали златни съкровища в черната влажна почва. Струваше му се, че като тази малка водна тайна бяха всички истински тайни на душата: нямаха очертания, нямаха форма, те можеха само да се почувстват като далечна, прекрасна възможност, бяха забулени и многозначни. Как тогава в здрача на зелената речна дълбочина за тръпнещи мигове проблясваше нещо неизразимо златно или сребърно, едно нищо, но все пак пълно с най-блажени обещания; също така и безпомощният профил на човек, видян наполовина отзад, понякога можеше да възвести нещо безкрайно красиво или нечувано тъжно или още: както фенерът, окачен под товарна кола в нощта, рисува по стените огромната въртяща се сянка на спиците на колелата, така в течение на минута тази игра на сенките може да бъде пълна със зрелища, събития и истории, както е пълен целият Вергилий. От същата недействителна магическа, материя се изтъкаваха нощем сънищата, едно нищо можеше да съдържа всички образи на света, една

вода, в чийто кристал живеят формите на всички човеци, на всички животни, ангели и демони като всевечно будни възможности.

Отново Голдмунд се задълбочи в тази игра, тъжен, неотклонно гледаше водните струи, виждаше по дъното да потрепва безформен зрак, подозираше кралски корони и блестящи женски рамене. Някога в „Мариаброн“, така си спомни той, съзираше в латинските и гръцките букви подобни игри на формите и вълшебно преобразяване. Не бе ли говорил веднъж за това с Нарцис? Ах, кога беше то, преди колко столетия? Ех, Нарцис! Да можеше да го види, да говори с него един час, да държи ръката му, да слуша спокойния му мъдър глас, той на драго сърце би дал своите два златни дуката.

Защо тия неща бяха толкова красиви, златистото проблясване под водата, тези сенки и предусещания, всички тези недействителни и призрачни явления, защо бяха толкова неизказано красиви и ощастливяващи, когато те бяха точно противното на това, което художникът може да направи и нарече красиво? Защо ако красотата на ония неназовими неща беше без форма и се състоеше изцяло от тайни, то при произведенията на изкуството беше тъкмо обратното — те целите бяха съвършенство на формата и говореха съвършено разбираемо. Нямаше нищо по-неумолимо ясно и по-определено от линията на нарисуваната или изрязаната от дърво глава или уста. Точно, до косъм точно той би могъл да прерисува долната устна или клепката на Никлаусовата фигура на Мария, тогава нямаше да има нищо неопределено и измамно, нищо, което се разсейва.

Увлечен, Голдмунд премисляше това. Не му се изясняваше как бе възможно най-оформеното, най-определеното, което човек би си въобразил, да въздейства върху душата по напълно сходен начин, както въздейства и най-непонятното, и най-безформеното. Но при тези размишления все пак несъмнено бе едно, а именно защо толкова много безупречно и добре направени произведения на изкуството никак не му харесваха, въпреки известната си красота му бяха скучни и почти омразни. Работилници, църкви и дворци бяха пълни с такива фатални произведения на изкуството, той самият бе участвал в създаването на някои от тях. Те разочароваха толкова тежко, защото събуждаха изискване за възвишеност, но не го задоволяваха, тъй като им липсваше главното — тайната. Това беше общото между мечтата, съня и високата творба на изкуството — тайнствеността.

По-нататък Голдмунд мислеше: „Тайна е, че обичам това, по чиято диря вървя, което много пъти виждам да проблясва сякаш мълния и което като художник, ако някога ми бъде възможно, бих искал да представя и да съумея да изразя. Това е фигурата на великата родителка, на прамайката, и тайната й не се състои, както е с някоя друга фигура, в една или друга подробност, в особената пълнота или сухота, грубост или нежност, сила или прелест, а в това, че големите противоречия на света, които иначе са несъединими, в тази фигура са сключили мир и живеят заедно — раждане и смърт, доброта и жестокост, живот и гибел. Ако сам си бях измислил този образ, той би бил просто игра на моите идеи или честолюбиво желание на художник, тогава не би било жалко за него, бих могъл да видя грешното, което носи, и да го забравя. Но прамайката не е идея, не съм я измислил, а съм я видял! Тя живее в мен, винаги я срещам. Отначало беше само предчувствие, когато в едно село през една зимна нощ трябваше да държа светлина над леглото на раждаща селянка. Оттогава този образ заживя в мене. Вече е далечен и забравен, за дълго време; но внезапно отново трепва, и днес също. Ликът на собствената ми майка, някога най-милият за мен, се всели напълно в този образ, той е вътре в него както костилката в черешата.“

Сега Голдмунд ясно чувстваше положението си в момента — страха, плахостта пред едно решение. Днес не по-малко, отколкото навремето при сбогуването си е Нарцис и с манастира, той беше пред важен път — пътя към майката. Може би някога от майката ще пресъздаде видим за всички, оформен образ, дело на неговите ръце. Може би там лежеше целта и може би там бе скрит смисълът на живота му. Може би Голдмунд не знаеше. Но едно знаеше: да следва майката, да бъде на път към нея. Да бъде привличан и призоваван от нея — беше добре, значеше живот. Навярно никога нямаше да успее да претвори този образ, навярно той щеше да остане завинаги мечта, предчувствие, примамка, златно проблясване на свята тайна. Но във всеки случай той трябваше да го следва и да предостави решението на своята съдба. Тя беше неговата звезда.

И ето че вече бе близо до решението и всичко му беше ясно. Изкуството беше красиво, но то не беше богиня, не бе и цел за него; не изкуството трябваше да следва той, а само зова на майката. Каква полза бе имал постоянно да развива сръчността на пръстите си? По

майстор Никлаус можеше да се види накъде води това. То водеше към слава и име, към пари и уседнал живот и към едно изсъхване и изкривяване на ония вътрешни сетива, на които единствено е достъпна тайната. То водеше към създаването на хубави богати играчки, на различни пищни олтари, амвони, на изображения на свети Себастиан и на чудесни и къдрави ангелски главички по четири талера парчето. Но не, златото в окото на един шаран или приятният тънък сребрист мъх по края на пеперудено крило са безкрайно по-красиви, по-живи, по-скъпи, отколкото цяла зала, пълна с художествени творби.

По крайбрежната улица се задаваше момче, което пееше, от време на време песента му секваше — то отхапваше от голямото парче бял хляб, което държеше в ръка. Голдмунд го видя и го помоли да му даде малко от хляба. Измъкна с нокти късче от средата и с два пръста оформи малки топчици. Надвесен от крайбрежната стена, той пусна едно след друго хлебните топчета, които бавно потъваха във водата, и в тъмното дъно видя тези светли топчета заобиколени от бързи напиращи рибешки глави, докато те изчезваха в някоя от муцуните. Голдмунд ги гледаше да падат и изчезват едно след друго неизразимо доволен. После изпита глад и отиде при една от любимите си, която беше слугиня в къщата на някакъв месар и която наричаше „повелителка на саламите и шунките“. С обичайното изсвирване я повика до кухненския прозорец и беше готов да приеме тя да му даде нещичко за ядене, той да го скрие и там, отвъд реката, да го изяде на един от хълмовете, покрити с лозя, чиято червеникава тлъста почва така светеше под сочните лозови листа и където през пролетта цъфтяха дребни сини зюмбюли, а те толкова нежно миришеха като плодовете с костилка.

Но днешният ден, изглежда, бе ден на решения и прозрения. Когато Катрин се появи на прозореца и му се усмихна със здраво, малко грубовато лице, когато той вече протегна ръка, за да й даде обичайния знак, изведнъж си спомни други случаи, спомни си как друг път бе стоял да чака тук. И с все по-досадна яснота пред очите му премина всичко, което щеше да стане през следващите минути: как Катрин, усетила знака му, ще се оттегли и как забързана ще се появи на задната врата на къщата с някакво парче пушено месо в ръка, как той ще го вземе и леко ще погали момичето, ще го притисне до себе си, както то очаква. Но внезапно на Голдмунд всичко му се видя безкрайно

глупаво и грозно отново да предизвиква цялото механично протичане на всички тези често преживявани неща и да играе още веднъж ролята си в тях — да вземе салама, да усети здравите напиращи гърди до себе си и като ответен благодарствен подарък малко да ги притисне. Изведнъж сметна, че в доброто грубовато лице на Катрин открива следи на лишена от дух привичка, в приветливата й усмивка — нещо, виждано твърде често, нещо механично, в което няма тайнственост, нещо недостойно за него, Голдмунд не доочерта с ръка привичния знак и усмивката замръзна на лицето му. Все още ли я обичаше, сериозно ли я желаеше? Твърде често бе идвал тук, твърде често бе виждал тази винаги неизменна еднаква усмивка и бе отвръщал на нея без трепет в сърцето. Онова, което до вчера бе могъл да върши, без да се замисля, днес изведнъж му изглеждаше невъзможно. Момичето още стоеше и гледаше втренчено, а той вече се бе обърнал и се отдалечаваше в уличката, решен никога да не стъпи тук. Нека някой друг гали тези гърди, нека друг да яде от тези вкусни колбаси. Изобщо тук, в този тлъст, доволен град какво ли не се излапва и не се сдъвква ден след ден! Колко мързеливи и колко разглезени, колко придирчиви бяха тези тлъсти бюргери, заради които всеки божи ден отиваха под нож толкова много свини и телета и толкова много красиви клети риби биваха измъквани от реката! И той самият, как той самият се бе разглезил и развалил, колко отвратително бе заприличал на дебелите бюргери! Когато вървеше през заснеженото поле, някоя суха слива или кора стар хляб му бяха по-вкусни, отколкото тук, в заможния живот, цяло едно занаятчийско меню. О, странстване, о, свобода и осветена от луната безлесна равнина, и внимателно вглеждане в животинска следа по сивкаво влажната утринна трева! Тук, в града, при ония, които водеха уседнал живот, всичко протичаше толкова лесно и струваше толкова малко, дори любовта. Неочаквано се бе наситил на това, плюеше на него. Животът тук бе загубил смисъла си, беше кост без мозък. А бе хубав и имаше смисъл, докато майсторът беше негов пример, докато Лизбет бе принцеса; беше поносим, докато сам работеше над своя Йоан. Сега това бе свършило, уханието бе разсеяно, цветенцето увехнало. Заля го буйна вълна на чувството за преходност. Често то можеше много дълбоко да го измъчва и много дълбоко да го опиянява. Всичко прецъфтява бързо, всяка наслада се изчерпва бързо и не остава нищо друго освен кости и прах. И все пак остава едно — вечната

майка, прастара и вечно млада, с тъжната и неуморима усмивка на любовта. Той отново я видя за миг: с великански ръст, със звезди в косите, мечтателно да седи на края на света, с обиграна ръка да къса цвят след цвят, живот след живот и бавно да ги пуска в бездната.

В тези дни, докато Голдмунд виждаше след себе си да избледнява една прецъфтяла част от живота му и в тъжно опиянение, преди да се сбогува, обикаляше местността, която му бе станала близка, майстор Никлаус полагаше големи усилия и грижи за неговото бъдеще, за да накара неспокойния гост да остане завинаги тук. Той подтикна сдружението да предостави на Голдмунд майсторско свидетелство и нахвърли план за дълго да го остави при себе си не като подчинен, а като сътрудник, да обсъжда и осъществява всички големи поръчки заедно с него и да дели доходите. Това навярно бе дръзко и спрямо Лизбет, защото естествено младият човек наскоро след това можеше да му стане зет. Но фигура като тази на Йоан не би могъл да направи и най-добрият от всичките помощници, които някога Никлаус бе имал; и той самият стареше, обедняваше на хрумвания и творческа сила и не искаше да види прочутото си ателие принизено до обикновена занаятчийска работилница. Би му било трудно с този Голдмунд, но трябва да се осмели.

Така много угрижен разсъждаваше майсторът. Той ще поръча да преустроят и разширят задното работно помещение за Голдмунд, ще му уреди и стаичката на таванския етаж, а за неговото приемане в сдружението ще го дари с нови, хубави дрехи. Предпазливо Никлаус взе и мнението на дъщеря си, която след оня обяд очакваше нещо подобно. И виж ти, Лизбет нямаше нищо против. Щом момъкът се установи на постоянно местожителство и бъде наречен майстор, вече ще е подходящ за нея. В това отношение нямаше пречки. А ако на майстор Никлаус и на занаята не би се удало особено да обуздаят този циганин, то Лизбет щеше да успее напълно.

И така всичко беше хитро скроено и стръвта за пилето добре закачена зад примката. Един ден пратиха да повикат Голдмунд, който не беше се вестявал скоро, и отново го поканиха на обяд. Той отново се яви изчеткан и сресан, седна в хубавата, някак тържествена стая, отново се чукаше с майстора и с неговата дъщеря, а когато тя се отдалечи, Никлаус изложи големия си план и своето предложение.

— Ти ме разбра — добави той към изненадващото си въведение — и не е необходимо да ти казвам, че никога един млад мъж не е бил толкова бързо издиган за майстор и поставен в топло гнездо, преди да е минало времето, предписано за учение. Твоето щастие, Голдмунд, е подготвено.

Учуден и объркан, Голдмунд гледаше своя майстор, отмести чашата, която стоеше пред него, макар да не бе доизпита, и стана. Всъщност той очакваше, че Никлаус ще го смъмри за няколкото пропилени дни, а после ще му предложи да остане при него като помощник. И сега нещата не стояха по-различно. Натъжаваше се, че се налага да седи така срещу този човек. Не намираше веднага отговор.

Майсторът, вече с малко напрегнато и разочаровано лице, тъй като не видя своето почтено предложение незабавно прието с радост и смирение, стана и каза:

— Е, предложението ми идва за теб неочаквано, може би ти искаш първо да поразмислиш над него. Малко ме засегна дори, тъй като мислех, че съм ти приготвил голяма радост. Но от мен да мине, нека имаш време за размисъл.

— Майсторе — каза Голдмунд, като мъчително търсеше думите, — не ми се сърди! От все сърце благодаря за благоразположението и още повече за търпението, с което се отнасяхте към мене като ученик. Никога няма да забравя какво ви дължа, но нямам нужда от време за размисъл, отдавна съм се решил.

— На какво си се решил?

— Решил бях дълго преди да последвам вашата покана, преди да имам дори предчувствие за почтителното ви предложение. Няма да остана повече тук, а ще странствам.

Побледнял, Никлаус го погледна с мрачни очи.

— Майсторе — помоли Голдмунд, — повярвайте ми, не исках да ви обидя! Казах ви защо съм се решил. Вече нищо не може да се промени. Трябва да се махна, да пътувам, да бъда на свобода. Нека още веднъж сърдечно ви благодаря и нека се сбогуваме приятелски.

Той протегна ръка, очите му едва не се наляха със сълзи. Никлаус не пое ръката му, неговото лице бе побеляло и сега той бързо и все по-бързо заснова из стаята с крачки, които кънтяха от гняв. Голдмунд никога не го бе виждал такъв.

После майсторът спря изведнъж, овладя се и със страхотно напрежение, без да поглежда към Голдмунд, каза, като процеди през зъби:

— Добре, тогава си върви! Но тръгвай веднага! Да не те виждам повече! Да не направя или кажа нещо, за което някога ще съжалявам. Върви!

Голдмунд още веднъж протегна ръката си към него. Майсторът направи гримаса, сякаш че ще плюе към протегнатата ръка. Тогава Голдмунд, който сега също бе побледнял, се обърна, излезе тихо от стаята, отвън си сложи шапката и заслиза по стълбите, като плъзгаше ръката си по резбованите глави на парапета. Долу влезе в малката работилница на двора, за сбогом постоя известно време пред своя Йоан и напусна къщата с болка в сърцето, която беше по-дълбока, отколкото някогашната болка, когато напускаше рицарския замък и бедната Лидия.

Добре е, че поне всичко мина бързо! Добре поне, че не се каза нищо излишно! Това му беше единствената утешителна мисъл, когато той прекрачи прага, и изведнъж и уличката, и градът го гледаха в очите с онова преобразено чуждо лице, което приемат привичните неща, щом сърцето ни се е простило с тях. Голдмунд хвърли поглед назад към външната врата — сега тя бе врата на чужда, заключена за него къща.

Завърнал се в своята стаичка. Голдмунд постоя прав и почна приготовления за отпътуване. Естествено нямаше какво толкова да се приготвя; не оставаше нищо друго, освен да си вземе сбогом. Там, на стената, висеше една картина, която сам бе нарисувал, една кротка Мадона, наоколо висяха или бяха пръснати и някои други неща, които му принадлежаха: една празнична шапка, чифт обувки за танц, руло с рисунки, малка лютня и известно количество глинени фигури, няколко подаръка от любими: букет от изкуствени цветя, рубиненочервена чаша, стар, втвърдил се сладкиш във форма на сърце и дреболии от този род, всяка от които имаше своето значение и история и му бе станала свидна, но сега всичко това бяха досадни вехтории, защото нищо не можеше да вземе със себе си. Само рубиновата чаша той размени със собственика на дома срещу един здрав, хубав ловджийски нож и го наостри на точилото в двора, разчупи сладкиша и нахрани с него кокошките в съседния двор, картината с Мадоната подари на

господарката на дома и срещу това получи полезен подарък — стара кожена раница, щедро бе снабден и с храна за из път. В раницата сдипли няколкото ризи, които притежаваше, няколко по-малки рисунки, навити на парче от дръжка на метла, а отгоре постави храната. Другите дреболии оставаха тук.

В града имаше няколко жени, с които би следвало да се сбогува; при една от тях беше спал до вчера, без да й каже за плановете си. Да, защото иначе едно или друго щеше да му се закачи на крака като тежест, когато поиска да пътува. Не биваше да бъде вземан сериозно. Не се сбогува с никого освен с хазяите. Направи го вечерта, за да може да тръгне в ранни зори.

Въпреки това на сутринта някой бе станал и го покани, тъкмо когато той искаше тихо да напусне къщата, на една млечна супа в кухнята. Това беше дъщерята на хазяите, дете на петнадесет години, кротко болнаво същество, с красиви очи, но с някакво увреждане на бедрената става, поради което куцаше. Казваше се Мария. Съвсем бледа, с лице на недоспала, но облечена грижливо и сресана, тя го обслужи в кухнята, поднесе му горещо мляко и хляб и изглеждаше много тъжна, загдето той си отива. Голдмунд й благодари и за сбогом я целуна съчувствено по тясната уста. Смирена, със затворени очи, тя прие тази целувка.

13

В началото на своето ново странстване, в първото жадно опиянение от възвърнатата свобода Голдмунд трябваше първо отново да се научи да води живот на скиталец, на човек без дом и независим от времето. Неподчинени на никого, зависими само от слънцето и дъжда или сезона, без цел пред очите и покрив над главата, непритежаващи нищо, открити за всяка случайност, бездомниците водят своя детински и смел, оскъден и силен живот. Те са синове на Адама, на изгонения от рая, братя на животните, на невинните. От ръката на небето час подир час вземат това, което им бива дадено: слънце, дъжд, мъгла, сняг, топлина и студ, благодат и беда, за тях няма време, няма история, няма стремеж, няма го и онова странно божество на развитието и напредъка, в което толкова отчаяно вярват собствениците на домове. Един скитник може да бъде нежен или суров, изкусен или недодялан, смел или страхлив, но в сърцето си той винаги е дете, винаги живее в първия ден, преди началото на цялата световна история, и неговият живот всякога е насочван, воден от малкото инстинкти и прости потребности. Той може да бъде мъдър или глупав; дълбоко в себе си може да има прозрението да знае колко крехък и преходен е всеки живот и колко бедно и страхливо всичко живо пренася малкото си топла кръв през леда на вселената или само детински жадно да следва заповедите на своя клет стомах — но винаги е противник, антагонист и смъртен враг на притежателя и на водещия уседнал живот, който го мрази и презира, а се страхува от него, защото не желае да му се напомня за всичко това: за мимолетността на цялото битие, за постоянното линеене на всичко живо, за неумолимата ледена смърт, която е навред около нас и изпълва всемира.

Наивността в живота на скитниците, техният майчински произход, отричането им от закон и дух, отдадеността и тайнствената им непрестанна близост до смъртта отдавна и дълбоко бяха обхванали и оформили душата на Голдмунд. Това, че у него живееха дух и воля, че той въпреки всичко беше художник, правеше живота му богат и

труден. Разбира се, всеки живот едва чрез разцеплението и противопоставянето става богат и цъфтящ. Какво биха били разум и трезвост, ако не се познава опиянението, какво би било чувствена наслада, ако зад нея не дебнеше смъртта, и какво би била любовта без вечната, смъртна враждебност между половете?

Преваляха лято и есен, Голдмунд мъчително изкарваше суровите месеци, опиянен бродеше през приятно ухаещата пролет, а годишните времена изтичаха толкова бързо и отново толкова бързо се скланяше високото лятно слънце. Отминаваха година подир година и Голдмунд като че ли бе забравил: на земята съществува и друго освен глад и любов и тази безмълвна злокобна стремителност на годишните времена; изглежда, той изцяло бе потънал в майчиния прасвят на инстинктите. Във всеки сън обаче и при всеки отдих за размисъл, с поглед към цъфтящите и увяхващи долини, той сякаш целият бе съзерцание, беше художник, страдаше от мъчителен копнеж чрез духа да омагьоса прелестното и отминаващото безсмислие на живота и да го превърне в смисъл.

Веднъж Голдмунд, който след кървавото приключение с Виктор никога вече не бе пътувал другояче освен сам, срещна другар, който някак неусетно се присъедини към него и от когото дълго време не можеше да се отърве. Но все пак той не беше от типа на Виктор, а бе странник, ходил на поклонение в Рим, още млад мъж в расо и с поклонническа шапка, казваше се Роберт и роднят му край бе край Боденското езеро. Този човек, син на занаятчия, известно време ходил на училище при монасите на „Свети Гал“ и още като момче си втълпил в главата едно поклонническо пътуване до Рим; и винаги отдаден на тази любима идея, я осъществил при първата възможност. А възможността открила смъртта на баща му, в чиято работилница той работил като мебелист. Едва старият бил погребан, и Роберт заявил на майка си и сестра си, че нищо не може да го задържи тук и че веднага ще утоли своя порив и ще иде на поклонение в Рим, за да изкупи своите и бащините си грехове. Напразно жените го молели, напразно го укорявали, той своенравно отстоявал замисленото и вместо да се грижи за двете жени, без благословията на майка си и при гневните укорителни слова на сестра си поел на път. Това, което го подтиквало, било преди всичко желанието да странства, с него се свързвала и един вид повърхностна набожност, ще рече — склонност към прекарване на

времето в близост до църкви и духовни обреди, радост от богослужение, кръщаване, погребения, литургии, мирис на тамян и пламък на свещи. Роберт знаел малко латински, но неговата детинска душа не се стремяла към ученост, а само към съзерцателно бездействие и тиха мечтателност в сянката на църковните сводове. Още юноша, Роберт страстно се заемал да служи като момче, което помага при богослужение. Голдмунд не се отнасяше много сериозно към Роберт, но все пак го обичаше, чувстваше се малко сроден с него и със стихийната му отдаденост на скиталчеството и на непознатото. И така навремето Роберт бил доволен, че е тръгнал на път и стигнал чак до Рим, а по пътя се насладил на гостоприемството на безброй манастири и пасторски домове, наблюдавал планините и Юга, а в Рим сред всичките църкви и благочестиви начинания се чувствал много добре, слушал стотици литургии, отдавал почит на най-прочути и най-свети места, разглеждал реликви и вдъхвал повече тамян, отколкото се нуждаел, за опрощаване на своите леки младежки грехове и на бащините му прегрешения. Година и повече бил далеч от своя дом, и когато най-после се завърнал и отново пристъпил бащиния праг, не го посрещнали както блудния син, тъй като сестра му междувременно овладяла домашните задължения и права, прибрала един трудолюбив калфа мебелист, омъжила се и управлявала дома и работилницата толкова съвършено, че след кратък престой завърналият се почувствал излишен, никой не настоял да остане, когато наскоро отново заговорил за тръгване и пътуване. Не му било тежко, от майка си получил няколко спестени гроша, отново се нагласил в поклоннически дрехи и поел на друго поклонение, без цел, през страната — полудуховник, полускитник. В джобовете му подрънкваха осветени молитвени броеници и медни монети за спомен от известни места, където бе ходил на поклонение.

И така веднъж се натъкна на Голдмунд, вървяха заедно един ден, Роберт споделяше спомени от странстването си. Той изчезна в най-близкото градче, след това тук и там отново се срещаха и накрая Роберт остана неразделно с него — един поносим и готов да услужва спътник. Голдмунд много му харесваше, той се мъчеше да го спечели с малки услуги, удивляваше се на познанията, на смелостта, на духа му, обичаше неговата здравина, сила и почтеност. Двамата привикнаха един към друг, защото Голдмунд беше търпим. Само едно не

понасяше: когато биваше обхванат от тъга или потъваше в размисъл, тогава мълчеше упорито и гледаше към другия, без да го забелязва, сякаш той не съществуваше; в такива дни младият човек не биваше нито да бъбри, нито да разпитва или утешава Голдмунд, а да го остави да мълчи. Роберт бързо се научи на това. Откакто бе забелязал, че Голдмунд знае куп латински стихове и песни наизуст, откакто пред портата на един храм той му бе обяснил каменните фигури, откакто го бе видял на една празна стена, край която си почиваха, в бързи големи щрихи с червена креда да рисува фигури в човешки ръст, той смяташе своя другар за любимец на Бога и едва ли не вълшебник. Роберт виждаше също, че Голдмунд беше любимец и на жените и че някои от тях завладяваше с един поглед и усмивка; то не му допадаше особено, но и на това се удивляваше.

Веднъж техният път се прекъсна по неочакван начин. Един ден те наближаваха някакво село, когато забелязаха купчина въоръжени с камшици, пръчки и млатилки селяни, а предводителят им отдалеч закрещя, че трябвало веднага да свърнат от пътя и да изчезнат завинаги; да вървят по дяволите, иначе ще ги пребият. Докато Голдмунд спря и поиска да узнае какво се е случило, един камък вече го улучи в гърдите. Роберт, след като се бе огледал, побягна, сякаш бе полудял. Селяните заплашително се приближиха и на Голдмунд не оставаше нищо друго, освен бавно да последва беглеца. Разтреперан, Роберт го чакаше под едно разпятие на Спасителя, което се издигаше сред полето.

— Съвсем геройски избяга — засмя се Голдмунд. — Но какво имат тия мърльовци в тъпите си глави? Война ли е започнала? Защо са поставили въоръжен пост при гнездото си и не искат никого да пуснат? Чудно ми е какво се крие зад това.

И двамата не знаеха. Едва на следващото утро те се приближиха до едно отдалечено селско стопанство и там след известен опит почнаха да разгадават тайната. Стопанството се състоеше от къщурка, обор и плевня посред зелен двор с висока трева, заобиколен с много плодни дръвчета, беше странно тихо и заспало: никакъв човешки глас, никакви стъпки, никакъв детски вик, никакво клепане на коса, нищо не се чуваше. В двора около къщата сред тревата стоеше една крава и мучеше, виждаше се, че е време да бъде издоена. Те пристъпиха към къщата, похлопаха на вратата, не получиха отговор. Отидоха към

обора — беше отворен и празен, отидоха до плевнята, по чийто сламен покрив на слънцето блестеше светлозелен мъх — и там не намериха жива душа. Върнаха се обратно към къщата, учудени и объркани от запустялостта на мястото. Още веднъж заудряха с юмруци по вратата и отново не дойде никакъв отговор. Голдмунд се опита да я отвори и за свое учудване я намери незаключена. Натисна вратата и влезе в мрачна тъмна стая.

— Помага Бог — извика той високо, — никого ли няма тук? — Всичко обаче остана тихо. Роберт стоеше пред вратата. Любопитен, Голдмунд проникна по-навътре.

В къщичката миришеше лошо, миришеше странно и противно. Огнището беше пълно с пепел, той я раздуха и отдолу по овъглените цепеници просветнаха искри. Тогава в здрача, в дъното до огнището, той видя някого да седи. Някой седеше в един стол и спеше, изглежда, беше стара жена. Виковете не помагаха. Къщата изглеждаше омагьосана. Внимателно Голдмунд докосна спящата жена по рамото — тя не се раздвижи, и сега той видя, че седеше сред мрежата на паяк и нишките на паяжината бяха закрепени отчасти по косите й, отчасти на коленете й. „Тя е мъртва“ — помисли той с леко изтръпване и за да се убеди, се зае да стъкне огъня, разпалваше и духаше, докато се появи пламък и можа да запали една дълга треска. С нея освети лицето на седящата и под сивите коси видя черно-синьо мъртвешко лице — едното око беше отворено, проблясваше празно и оловно. Жената бе починала тук, седейки в стола. Е, сега вече не можеше да й се помогне.

С горящата треска в ръка Голдмунд продължи да претърсва и в същото помещение на прага към една вътрешна стая намери втори труп — едно момче, може би на девет-десет години, лежеше с подпухнало обезобразено лице, с отворена риза. Лежеше по корем на дървения праг, двете му ръце бяха свити в здрави гневни юмручета. Това е вторият, помисли Голдмунд и продължи да върви като в някакъв ужасен сън. Влезе във вътрешната стая. Там капаците на прозорците бяха отворени и беше светло. Той внимателно угаси своя светилник и стъпка искрите на пода.

Във вътрешната стаичка имаше три дървени легла. Едното беше празно, изпод грубата сива материя стърчеше слама, на второто легло имаше друг мъртвец — брадат мъж, застинал по гръб с отметната назад глава и високо вдигната брада; той трябва да бе стопанинът.

Хлътналото му лице просветваше бледо с неприятните цветове на смъртта, едната му ръка висеше от леглото до пода — там имаше преобърната и разляла се пръстена кана, изтеклата вода още не бе попита напълно от пръстения под, бе попаднала във вдлъбнатина, където се виждаше малка локва. В другото легло обаче, обвита и заровена в чаршафите и в нечистотии, лежеше силна едра жена. Лицето й бе скрито, потънало в завивките, на ярката светлина проблясваше само гъста сламеноруса коса. При жената, вкопчено в нея, лежеше, сякаш хванато и удушено от разхвърляните чаршафи, невръстно момиче, и то сламенорусо, със синьо-сиви петна по мъртвото лице.

Погледът на Голдмунд се местеше от един мъртвец на друг. В лицето на момичето, макар то да беше силно изменено, още бе останало нещо от безпомощния смъртен ужас. В тила и косите на майката, която толкова дълбоко и диво се бе заровила в завивките, можеше да се улови гняв, страх и страстно желание да избяга. И тъкмо разпиляната коса съвсем не искаше да се подчини на смъртта. В лицето на селянина имаше упоритост и ожесточена болка; той, така изглеждаше, бе умирал трудно, но мъжествено; брадатото му лице стърчеше, сковано и вдигнато нагоре като лицето на боец, сразен на бранно поле. Тази спокойна, упорито протегната някак със затаена злоба поза беше красива; той явно не е бил незначителен и страхлив човек, след като така е посрещнал смъртта. Трогателен обаче беше малкият труп на момчето, което лежеше по корем на прага, лицето му не казваше нищо, ала неговата поза през прага заедно със силно свитите детски юмруци оповестяваше много: безпомощно страдание, безнадеждна самозащита срещу нечувани болки. Съвсем близо до главата му във вратата имаше прорязана дупка за котка. Голдмунд оглеждаше внимателно всичко. Несъмнено в къщичката беше твърде ужасно и трупната миризма бе непоносима; въпреки това всичко тук имаше за Голдмунд някаква дълбока притегателна сила, всичко бе изпълнено от величие и съдба, толкова истинно, толкова неподправено; по някакъв начин то печелеше любов и повелително нахлуваше в душата му.

Междувременно отвън Роберт взе да вика с нетърпение и страх. Голдмунд обичаше Роберт, независимо от това обаче в момента мислеше всъщност колко много живият човек със своя страх, със

своето любопитство и цялата си детинщина може да бъде незначителен в сравнение с мъртвите. Той не отговори на виковете; отдаде се изцяло на наблюдение на мъртвите с онази странна смесица от сърдечно съчувствие и студена съзерцателност, каквато е присъща на художниците. Оглеждаше лежащите фигури, а и седналата много внимателно, главите, ръцете, позите, в които те се бяха сковали. Колко тихо беше в тази омагьосана къщурка! И как миришеше странно и ужасно! Каква бе тази малка човешка родина, където остатък от огъня в огнището още тлееше призрачно и тъжно, населена от трупове, цялата изпълнена и пронизана от смъртта! Скоро плътта от бузите на тези безмълвни фигури щеше да изчезне, плъховете щяха да гризат пръстите им. Това, което с другите покойници се извършва в гроб и ковчег, добре скрито и невидимо, последното и най-жалкото, разпадането и изтляването, с петимата тук ще се извърши в дома им, в техните стаи посред бял ден, при незаключени врати, безгрижно, безсрамно, беззащитно. Голдмунд вече беше виждал някои мъртъвци, но такава картина на неумолимата работа на смъртта никога не бе срещал. И той я възприе дълбоко.

Най-после виковете на Роберт пред къщната врата му дотегнаха и Голдмунд излезе. Другарят му го изгледа изплашено.

— Какво има? — попита той тихо, гласът му издаваше страх. — Няма ли никой в къщата? Ох, и защо гледаш така, че говори, де!

Голдмунд го измери с леден поглед.

— Влез вътре и се огледай, това е смешна селска къща. А после ще издоим добрата крава там. Хайде!

Нерешително Роберт пристъпи в къщурката, насочи се към огнището, откри седящата старица и като забеляза, че е мъртва, простена високо. Бързо се върна назад с широко отворени очи.

— За Бога! Там край огнището седи мъртва жена! Какво е това? Защо няма никой при нея? Защо не са я погребали? О, Господи, тя вече вони!

Голдмунд се усмихна.

— Ти си голям герой, Роберт, но твърде бързо се върна. Разбира се, мъртвата старица, която седи така в стола, е чудновата гледка. Но ако направиш още няколко крачки навътре, можеш да видиш много по-чудни неща. Те са петима, Роберт. В леглата лежат трима и едно момче

е паднало мъртво на прага. Цялото семейство е покосено от смъртта, всички са мъртви. Затова и никой не е издоил кравата.

Ужасен, другият го изгледа втренчено, после наведнъж извика със сподавен глас:

— Ох, сега разбирам защо селяните вчера не искаха да ни пуснат в селото. Господи, сега всичко ми е ясно! Това е чумата! Кълна се в бедната си душа, чумата, Голдмунд! А ти толкова дълго стоя вътре и много е възможно да си се докосвал до мъртвите! Бягай, не се приближавай до мене, сигурно си заразен. Съжалявам, Голдмунд, но трябва да си тръгна, не мога да остана с тебе.

Той вече искаше да избяга, обаче поклонническата му тояга бе хваната здраво. Голдмунд го изгледа строго с ням укор и го задържа, него, който се противеше, здраво опрян на краката си, неумолимо твърд.

— Малкото ми момче — каза Голдмунд с приятелски ироничен тон, — ти си по-умен, отколкото може да се предполага, вероятно ще имаш право. Е, това ще го узнаем в следващото стопанство или село. Вероятно чумата е обхванала цялата местност. Ще видим дали ще се измъкнем живи и здрави. Но да те пусна да избягаш, малки ми Роберт, не мога. Гледай, аз съм милостив, добросърдечен човек, сърцето ми е твърде меко. Като си помисля, че сега вътре може да си се заразил, а ако те оставя да си тръгнеш и ти легнеш някъде сред полето на умиране така, съвсем сам, и няма да има човек, който да ти затвори очите, да изкопае гроба ти и да хвърли шепа пръст върху тебе — не, мили приятелю, тогава бих се задушил от мъка. И тъй внимавай и запомни много добре какво казвам, няма да го повторя: ние двамата сме в еднаква опасност, болестта може да повали мене или тебе. Следователно ще останем заедно; или двамата ще загинем, или ще се изплъзнем от тази проклета чума. Ако ти се разболееш и умреш, ще бъдеш погребан от мене, трябва да приемем това. Но ако аз съм този, комуто е писано да умре, тогава ти, както желаеш, погреби ме или избягай, все едно ми е. Преди това обаче, скъпи, няма да се измъкнеш, запомни го! Ние ще се нуждаем един от друг. А сега си затваряй муцуната. Не искам да слушам нищо повече, потърси някъде из обора ведро, та най-после да издоим кравата.

Така и стана — от този миг Голдмунд беше човекът, който заповядваше, а Роберт изпълняваше, при това и двамата се чувстваха

добре. Роберт вече не направи опит да избяга. Каза само примирително:

— В един миг се страхувах от тебе. Когато излезе от къщата на мъртъвците, лицето ти не ми хареса. Мислех, че чумата те е хванала. Но дори и да не е била чумата, то лицето ти бе променено. Толкова лошо ли беше онова там, вътре, което си видял?

— Не беше лошо — каза Голдмунд колебливо. — Там, вътре, не видях нищо повече от това, което предстои на мен, на теб и на всички, дори и да не се заразим от чума.

При по-нататъшното си странстване те навред се натъкваха на черната смърт, която вървуваше из страната. Някои села не допускаха чужденци. В други можеха безпрепятствено да минават по всички улици. Много селски стопанства бяха изоставени, много непогребани групово изтляваха по полето или в стаите. В оборите ревяха неиздоени или гладуващи крави или животните тичаха подивели из полето. Приятелите издояваха и нахранваха някоя и друга крава и коза, заколваха и опичаха в покрайнината на гората козле или прасенце, пиеха вино или шира от някое станало безстопанствено мазе. Живееха добре, цареше изобилие. Но то им беше приятно само наполовина. Роберт живееше в непрестанен страх от епидемията и при вида на трупове му ставаше лошо, често биваше съвсем побъркан от страх; все мислеше, че се е заразил, дълго държеше главата и ръцете си над пушека на огньовете, които палеха при нощуване (това се смяташе за лечително), дори насън се опипваше дали по краката и ръцете му или под мишниците не се появяват подутини.

Голдмунд много пъти го укоряваше, много пъти му се присмиваше. Той не споделяше страха, не споделяше и неговото отвращение; вървеше напрегнат и мрачен през царството на смъртта, страховито привлечен от гледката на страшния мор, с душа, преизпълнена от голямата есен, със сърце, натежало от мъката на режещата коса. От време не време отново му се явяваше образът на вечната майка — бледо, огромно лице, с очи на медуза, с мъчителна усмивка, пълна със страдание и смърт.

Веднъж те стигнаха до малък град; беше солидно укрепен, от портата край цялата градска стена минаваше висока покрита галерия с бойници, но не се виждаше никакъв стражник, нито горе, нито в отворената врата. Роберт се отказа да влезе в града, заклеваше и

другаря си да не го прави. Тогава чуха да бие камбана и от градската порта излезе пастор с кръст в ръце, а зад него идеха три товарни коли — в двете бяха впрегнати коне, а в третата чифт биволи; в колите се издигаха камари от трупове. Няколко слуги в странни дрехи, с лица, скрити от ниско спуснати качулки, вървяха отстрани и караха животните.

С бледо лице Роберт изчезна; Голдмунд последва колите с мъртъвците на известно разстояние, извървя подире им няколкостотин крачки, но не стигнаха до гробището, а сред пуста безлесна равнина, където беше изкопана яма, дълбока само колкото три копки с лопата, ала голяма като зала. Голдмунд стоя и гледа как слугите с пръти и лодкарски куки сваляха труповете от колите и на купчина ги хвърляха в големия изкоп, как духовникът, мънкайки нещо, размахва своя кръст над тях и после си тръгна, а слугите запалиха голям огън от всички страни на плиткия гроб, мълчаливо се изтеглиха обратно към града, без някой да стигне до мисълта да зарие ямата. Голдмунд гледаше към нея. Там трябва да лежаха петдесет или повече нахвърляни едно върху друго тела, много от тях голи. Вкочанена и сякаш жалеща тук и там стърчеше някоя ръка или крак, нечия риза леко се развяваше от вятъра.

Когато Голдмунд се върна, Роберт едва ли не на колене го молеше колкото може по-бързо да продължат пътя си. Той имаше причина за тази молба, в отсъстващия поглед на Голдмунд виждаше една вече твърде добре позната му вглъбеност и скованост, някакво обръщане към ужасното, някакво страховито любопитство. Не му се удаде да задържи приятеля си. Голдмунд отиде в града сам.

Мина през неохраняваната порта и като чуваше стъпките си да кънтят по каменната настилка, в паметта му се появяваха много градчета и много порти, през които бе влизал, спомняше си как там го бяха посрещали детски викове, момчешки игри, женски караници, удари на ковашки чукове по благозвучни наковални, тракане на коли и какви ли не още звуци, тънки и груби шумове, чието проехтяване едно през друго сплиташе като мрежа и огласяше многообразието от човешки дейности, радост, задължения и общуване. Сега тук, в тази празна врата и по тези пусти улици, не ехтеше нищо, не се смееше никой, не викаше никой — всичко беше застинало в смъртно безмълвие, при което бъбривата мелодия на течаща чешма звучеше твърде високо и почти шумно. Зад някакъв отворен прозорец се

виждаше хлебар посред хлябове и бели хлебчета; Голдмунд посочи едно бяло хлебче на пекаря, а той му го поднесе предпазливо върху дългата лопата, изчака да сложи парите на лопатата и затвори прозорчето сърдито, но без крясъци, когато чужденецът, захапал хляба, отмина, без да плати. Пред прозорците на хубава къща имаше цяла редица пръстени саксии, в които иначе биха цъфтели цветя, но сега от тях висяха изсъхнали листа над празни чирепи. От друга една къща долитаха хълцания и жалостиви детски гласове. В следващата уличка обаче Голдмунд видя горе до висок прозорец да стои хубаво момиче и да реши косите си; той се взира в нея, докато непозната усети погледа му и сведе очи към него, като се изчерви и също го изгледа, и когато й се усмихна приятелски, по поруменялото й лице бавно мина лека усмивка.

— Скоро ли ще свършиш с ресането? — извика Голдмунд нагоре. Непознатата усмихната се надвеси през прозореца със светнало лице. — Още ли не си болна? — попита той, а тя поклати глава. — Тогава ела с мен, да се махнем от този мъртъв град! Ще идем в гората и ще заживеем добре.

Тя го изгледа въпросително.

— Не размишлявай дълго. Казвам го сериозно — извика Голдмунд. — С майка си и баща си ли живееш, или работиш при чужди хора? Разбира се, при чужди. Тогава ела, мило дете, остави старите хора да умират, ние сме млади и здрави, нека още известно време да поживеем добре. Ела, мургавичката ми, казвам го сериозно.

Тя го гледаше изпитателно, с колебание, с почуда. Той бавно продължи пътя си, шля се през една безлюдна улица, през втората и после бавно се върна. Ето че момичето все още стоеше на прозореца, приведе се надолу и се зарадва, че той идва отново. Тя кимна. Голдмунд бавно продължи да върви, тя скоро го последва и го настигна пред градската порта с малък вързоп в ръце и червена кърпа на главата.

— А как се казваш? — попита я той.

— Лене. Идвам с тебе. Ох, тук в града е толкова лошо, всички умират. Само да се махна, само да се махна!

Близо до градската порта, зле настроен, бе приклекнал Роберт. Когато се зададе Голдмунд, той скочи и щом видя момичето, отвори широко очи. Този път не се подчини веднага, а започна да се оплаква високо и да прави сцени. Това, че някой искал да измъкне една личност

от проклетата чумна дупка и да я поведе със себе си и да го накара да търпи тази компания, било повече от лудост, било предизвикателство към Бога и той се противопоставял, нямало повече да върви с него, търпението му било изчерпано.

Голдмунд го остави да се оплаква и проклина, докато Роберт притихна.

— И така — каза той — достатъчно дълго ми опява. Сега ще тръгнеш с нас и ще се радвам, че имаме толкова хубава приятелка, тя се казва Лене и ще остане с мен. Но искам да доставя радост и на тебе, Роберт. Слушай, сега ние ще живеем известно време спокойни, здрави и ще се махнем от пътя на чумата. Ще си потърсим някое хубаво място с празна колиба или сами ще си издигнем една, там ние с Лене ще бъдем домакин и домакиня, а ти ще си нашият приятел и ще живееш у нас. И в това време ще ни бъде хубаво и приятно. Съгласен ли се?

О, да, Роберт бил напълно съгласен, ако не се иска нищо от него, ако не се иска да подава ръка на Лене или да докосва дрехите й…

— Не — каза Голдмунд, — такова нещо не се изисква, то дори ще ти е най-строго забранено. Да докоснеш Лене, макар и само с пръст! И наум да не ти идва!

И така, тримата продължиха да вървят, отначало мълчаливо, след това постепенно момичето се разприказва. Колко радостно било, че отново можело да види небе и дървета, и ливади, толкова ужасно било там в чумния град, с думи не можело да се изкаже. И Лене започна да разказва и да разтоварва душата си от тъжните и страхотни картини, които й се бе наложило да гледа. Тя разправи няколко истории, лоши истории, в малкия град сигурно е било ад. От двамата лекари единият бил умрял, другият ходел само при богатите, в много къщи лежали мъртви и се разлагали, защото никой не ги изнасял, а в други тези, които погребват, крадели, оплячкосвали, изнасилвали, а често те заедно с труповете измъквали от леглата и още живи болни и ги мятали в каруците за мърша — заедно с мъртвите хвърляли и тях в ямите. Тя можеше да разказва за различни грозни неща, никой не я прекъсна. Роберт слушаше с ужас и удоволствие, а Голдмунд остана тих и равнодушен, той искаше страховитото да се излее и не добави нищо. Пък и какво би могъл да каже? В края на краищата Лене се умори, потокът от думите й секна. Тогава Голдмунд почна да върви по-бавно и поде съвсем тихо песен с много строфи и с всяка строфа

гласът му ставаше по-силен. Лене взе да се усмихва и Роберт слушаше ощастливен и дълбоко удивен — никога досега не бе чувал Голдмунд да пее. Всичко можеше той, този Голдмунд! Ето го сега, върви и пее, чуден човек! Пееше изкусно и чисто, но приглушено. И Лене още при втората песен тихичко му запригласа, а скоро встъпи и с пълен глас. Свечеряваше се, далеч отвъд безлесната равнина тъмнееха гори, а зад тях бяха сините ниски планини, чиято синева някак отвътре ставаше по-наситена. Ту весело, ту тържествено в такт с техните крачки звучеше и песента.

— Днес ти си толкова доволен — каза Роберт.

— Да, доволен съм, естествено, днес съм доволен. Намерих си толкова хубаво момиче. Ех, Лене, колко е хубаво, че слугите по погребенията те оставиха за мене! Утре ще си намерим малка наша родина, там ще ни бъде добре и ще сме радостни, че още сме здрави и живи. Лене, някога през есента виждала ли си в гората големите гъби, които охлювите толкова много обичат и които могат да се ядат?

— О, да — усмихна се тя, — много пъти съм ги виждала.

— Тъкмо толкова кафява като тях е и косата ти, Лене, а и така хубаво мирише. Ще си попеем ли още? Или ти може би си гладна? В раницата ми има нещо хубаво.

На другия ден те намериха това, което бяха търсили. В една малка брезова горичка имаше колиба от необелени стволове, може би на дървосекачи или построена някога от ловци. Тя беше празна, вратата лесно се отвори и дори Роберт се съгласи, че това е хубава колиба и местността е здрава. Пътем бяха попаднали на кози, които скитаха без пастир, и взеха със себе си една хубава коза.

— Е, Роберт — каза Голдмунд, — макар да не си бил строител, все пак ти някога си бил дърводелец. Трябва да заживеем тук и следва да издигнеш междинна стена в нашия замък така, че да имаме две стаи, едната за Лене и мене, другата за тебе и за козата. За ядене вече нямаме много, за днес ще трябва да се задоволим с козе мляко, все едно дали е много или малко. Следователно ти ще издигнеш стената, а ние двамата ще нагласим местата за нощуване на всички ни. Утре аз ще отида да търся храна.

Всички веднага се заловиха за работа. Голдмунд и Лене тръгнаха да търсят слама, папрати и мъх за своето ложе, а Роберт наточи ножа си о един камък и взе да реже тънки стебла за стената. Той не можеше

да свърши това за един ден и вечерта излезе да спи на открито. Голдмунд намери в Лене една сладка партньорка, плаха и неопитна, но пълна с любов. Той кротко я взе на гърдите си, будува дълго и слуша биенето на сърцето й и когато тя отдавна, уморена и утолена, бе заспала. Вдъхваше мириса на кестенявата й коса и се притискаше до нея, но същевременно мислеше за голямата плитка яма, в която преобразеният дявол бе хвърлил всички коли, пълни с трупове. Животът беше хубав, щастието красиво и мимолетно, красиво и бързо увяхваше и младостта.

Много хубава стана и междинната стена в колибата, накрая и тримата работиха по нея. Роберт искаше да покаже какво може и усърдно говореше какво още иска и умее да построи, ако разполагал с тезгях и инструменти, с винкелови железа и гвоздеи. Но тъй като нямаше нищо освен ножа и двете си ръце, задоволи се с това да нареже десетина брезови стебла и от тях да направи груба, здрава преграда на пода на къщичката. Двете помещения, така разпореди той, трябваше да се получат, като преградата се надстрои с преплетени клони на жълтуга, за което беше необходимо време, но бе приятно и хубаво, всички му помагаха. Между другото Лене трябваше да ходи да бере боровинки и да наглежда козата, а Голдмунд с малки обиколки изучаваше местността, дебнеше да открие храна, разузнаваше за съседства и донасяше със себе си едно или друго. Надлъж и нашир из околността нямаше жив човек, тъкмо от това Роберт беше много доволен, бяха осигурени срещу зараза и враждебност; но то имаше и лоша страна — не се намираше почти нищо за ядене. Наблизо се виждаше изоставена селска къща, този път без мъртвъци, и Голдмунд предложи да изберат нея за квартира вместо тяхната съградена от неодялани дървета къщичка. Роберт ужасен се отказа и гледаше с неодобрение на Голдмунд, загдето влиза в празната къща, а всяко нещо, което донасяше оттам, трябваше първо да бъде опушено и измито, преди той да го докосне. Това, което Голдмунд намери там, съвсем не беше много: две табуретки, едно ведро за мляко, няколко пръстени съда, брадва; но един ден той улови сред полето две изгубили се кокошки, Лене беше влюбена и щастлива; и на тримата правеше удоволствие да изграждат своя скромен дом и всеки ден да го правят малко по-хубав. Липсваше им хляб, но пък успяха да хванат още една коза и да открият нивичка е цвекло. Минаваха ден след ден,

стената от плет беше готова, местата за спане — подобрени, бе направено и огнище. Потокът не беше надалеч, водата бистра и сладка. И често по време на работа се чуваше песен.

Един ден, когато заедно пиеха млякото си и възхваляваха живота в своя дом, Лене изведнъж мечтателно каза:

— Но какво ще стане, когато дойде зимата?

Никой не й отговори — Роберт се усмихна, Голдмунд се загледа странно пред себе си. Постепенно Лене забеляза, че никой не мисли за зимата, че никой не мисли особено сериозно толкова дълго време да остават на едно и също място, че този роден дом не е роден дом, че е заживяла сред скитници. И тя падаше духом. Тогава Голдмунд шеговито и окуражаващо й каза като на дете:

— Лене, ти си дъщеря на селяни, а те винаги се грижат за всичко отдалеч. Не се страхувай, отново ще си намериш дом, когато времето на чумата свърши, то няма да трае вечно. Тогава ще се върнеш при родителите си или ако имаш някой друг, отново ще постъпиш на работа в града и ще си имаш прехрана. Сега обаче е още лято и навред из околността има мор, а тук е хубаво и ние се чувстваме добре. Ето защо ще останем на това място толкова дълго или толкова кратко, колкото ни харесва.

— А после? — извика Лене буйно. — После всичко ли ще свърши? И ти ще си отидеш ли? Ами аз?

Голдмунд хвана плитката й и кротко я притегли към себе си.

— Малко глупаво дете — каза той, — забрави ли вече слугите, които прибират мъртвите, и домовете, където не е останал жив човек? Трябва да се радваш, че не си там, не лежиш в ямата и дъждът не вали върху ризката ти. Трябва да мислиш, че си се измъкнала, че в жилите ти тече топла кръв, да се смееш и пееш.

Тя още не бе примирена с това.

— Но аз не искам отново да поемам на път — оплака се Лене, — не искам да те пусна да си тръгнеш, не. Човек не може да бъде радостен, щом знае, че всичко това ще свърши скоро, ще отмине, ще изчезне.

И още веднъж Голдмунд й отвърна приветливо, но и с един скрит тон на заплаха в гласа:

— Малка Лене, над това вече са си блъскали главите всички мъдреци и светци. Няма щастие, което да трае дълго. Но ако за теб

това, което имаме сега тук, не е достатъчно добро и вече не ти доставя радост, тогава аз начаса ще подпаля къщичката и всеки от нас ще тръгне по своя път. Нека бъде като си е, Лене, достатъчно говорихме.

Така и остана, тя се примири, но върху радостта й бе паднала сянка.

14

Още преди лятото да прецъфти съвсем, на живота в къщичката се сложи край, но по-различен, отколкото те бяха мислили. Дойде един ден, в който Голдмунд дълго обикаля наоколо с прашка за птици с надеждата да улучи някоя яребица или друг дивеч. Храната им беше станала твърде оскъдна. Лене беше наблизо и събираше боровинки. Понякога той минаваше покрай мястото, където бе тя; или виждаше над храстите главата й и мургавата й шия да се подава от ленената риза, или я чуваше да пее. Веднъж Голдмунд опита няколко боровинки при нея, после продължи да броди наоколо, за известно време тя се скри от погледа му. Мислеше за Лене наполовина с нежност, наполовина с раздразнение. Тя отново бе заговорила за есента и за бъдещето и че мисли, че е бременна и няма да го пусне да си тръгне. „Е, скоро всичко ще свърши — мислеше той, — скоро ще приключи. — Ще почне да странства самичък, ще изостави и Роберт. — Ще видя как, докато наближи зимата, отново да си проправя път до големия град и да стигна до майстор Никлаус, ще остана там за зимата, а на следващата пролет ще си купя нови добри обувки и пак ще тръгна, ще се добера до нашия манастир, до «Мариаброн», ще отида да поздравя Нарцис, вече ще станат десет години, откакто не съм го виждал. Трябва да го видя отново, било то само за един или за два дни.“

Един необичаен далечен звук го събуди от мислите му и изведнъж Голдмунд съзна колко далеч, а не тук бе с всичките си помисли и желания. Вслуша се напрегнато, викът на уплаха се повтори; сметна, че познава гласа на Лене, и го последва, макар да не му хареса, че тя го вика. Скоро вече беше достатъчно близо — да, това беше гласът на Лене и тя крещеше името му, като да бе в голяма опасност. Затича по-бързо, все още някак раздразнен от многократните й викове. Но у него вече вземаха превес състраданието и загрижеността. Когато най-после успя да я види, тя седеше или коленичеше сред безлесната равнина със съвсем разкъсана риза и крещейки, се бореше с някакъв мъж, който искаше да я изнасили. С

големи скокове Голдмунд се приближи и всичко, което се бе натрупало у него като раздразнение, безпокойство и тъга, сега се разрази в бясна ярост срещу чуждия нападател. Той го изненада, когато искаше да притисне Лене напълно до земята. Чужденецът жадно се бе вкопчил в нея, голата й гръд кървеше. Голдмунд се хвърли върху него и с бесни ръце стисна шията му, която усети като мършава и жилеста и обрасла с вълниста брада. Той едва ли не с наслада го стискаше, докато другият пусна момичето и омаломощен увисна в ръцете му, но продължаваше да го души. Голдмунд завлачи обезсилените, почти останал без душа, по земята чак до няколкото сиви скали, които стърчаха голи от земята. Тук той вдигна победения, колкото и тежък да беше, два-три пъти блъсна главата му в ръбестите скали. Хвърли тялото с пречупен врат; гневът му още не се бе уталожил, би могъл още да го блъска.

Сияещ гледаше Лене. Гърдите й кървяха и тя цялата още трепереше, едва поемаше дъх, но веднага се бе съвзела и гледаше с унесен поглед, пълен с наслада и удивление как силният й любим влачеше нахалника, как го душеше, как му счупи врата и отхвърли от себе си трупа му. Мъртвият лежеше там като някаква убита змия, отпуснат и простян, лицето му — сиво, със сплъстена брада и тънки редки коси, изглеждаше жалко. С някакво вътрешно ликуване Лене се изправи и облегна на гърдите на Голдмунд, но изведнъж побледня, страхът още бе вселен в нея, стана й лошо и изтощена, падна върху боровинковия храст. Но скоро беше в състояние да тръгне с Голдмунд към къщичката. Той изми гръдта й, тя беше издраскана; на едната й гърда имаше рана от ухапване, следа от зъбите на чудовището.

Роберт много се развълнува от това приключение, разгорещен, разпитваше за подробностите на борбата.

— Счупил си му врата, казваш ти? Забележително! Голдмунд, човек трябва да се страхува от тебе.

Но Голдмунд не искаше повече да говори за това. Сега бе станал хладен и докато се отдалечаваше от мъртвия, мисълта му се бе върнала към клетия разбойник по пътищата Виктор и към това, че сега втори човек бе намерил смъртта си от неговите ръце. А за да се избави от Роберт, той каза:

— Сега и ти би могъл да свършиш нещо. Иди там и виж как ще махнеш трупа. Ако е много трудно да се изкопае яма, тогава трябва да

се завлече в езерото с тръстиката или добре да се покрие с камъни и пръст.

Но това предложение веднага беше отхвърлено, Роберт не искал да има нищо общо с трупове, тъй като за никого не се знаело дали не носи в себе си чумна зараза.

Лене бе легнала в къщичката, от ухапването гърдата я болеше, но тя скоро се почувства по-добре, стана, раздуха огъня и свари млякото за вечеря; беше в добро настроение, ала я пратиха рано да си легне. Тя бе послушна като агне, което толкова много учуди Голдмунд. А той беше мълчалив и мрачен; Роберт познаваше това му настроение и го остави на спокойствие. Когато Голдмунд късно тръгна към сламения си одър, заслушан, той се наведе над Лене. Тя спеше. Сам се чувстваше неспокоен, мислеше за Виктор, изпитваше страх и желание да странства; долавяше, че играта на домашно огнище ще приключи. Едно обаче го правеше особено замислен. Той бе уловил погледа, с който Лене го наблюдаваше, когато бе разтърсил мъртвия човек и го бе отхвърлил от себе си. Това бе странен, забележителен поглед и Голдмунд съзнаваше, че никога няма да го забрави: от широко отворените й ужасени и очаровани очи струеше някаква гордост, един триумф, дълбоко страстно съучастие в насладата от отмъщението и убиването, каквато никога не бе видял в никое женско лице и никога не бе подозирал. Ако не беше този поглед, мислеше си той, навярно по-късно, с годините, би забравил лицето на Лене. Но този поглед бе направил лицето й на селско момиче голямо, красиво и страшно. От месеци неговите очи не бяха преживявали заедно с някой образ да трепне желанието: „Би трябвало да нарисуваш това.“ При погледа на Лене с един вид страх отново бе усетил трепването на това желание.

И тъй като не можеше да заспи, накрая Голдмунд стана и излезе от къщичката. Беше хладно и лек ветрец играеше с листата на брезите. В тъмнината той ходеше насам и натам, после седна на един камък и потъна в мисли и дълбока тъга. Жал му беше за Виктор, жал му беше и за този, когото уби днес, жал му бе за загубената невинност и чистота на душата му. Затова ли си бе тръгнал от манастира, изоставил Нарцис, обидил майстор Никлаус и се бе отказал от красивата Лизбет, та сега да станува сред пуста равнина, да дебне и лови избягали животни и там, сред камъните, да убие този клет човек? Нима всичко това имаше смисъл, имаше стойност, заслужаваше да се изживее? Сърцето му

изтръпна от безсмислие и самопрезрение. И той се отпусна назад, легна по гръб, изтегнат се загледа втренчено в бледите нощни облаци и от дългото взиране мислите му се разпиляха; вече не знаеше дали гледа в облаците на небето или в мрачния свят на собствената си душа. Изведнъж в мига, в който заспиваше върху камъка, потрепвайки като далечна беззвучна светкавица в гонещите се облаци, бледо се появи голямото лице, лицето на Ева, и то го гледаше тежко и забулено, но неочаквано бе с широко отворени очи, пълни с наслада, пълни с жажда за убийство. И Голдмунд спа, докато росата не го намокри.

На другия ден Лене беше болна. Оставиха я да лежи, имаше много работа: сутринта Роберт видял в горичката две овце, които веднага избягали от него. Повика Голдмунд и денят почти превали, докато след дълга гонитба уловиха едната; когато надвечер се върнаха заедно с животното, бяха много уморени. Лене се чувстваше твърде зле. Голдмунд я прегледа и опипа, намери чумни подутини. Скри това, но Роберт стана подозрителен, след като чу, че Лене била още болна, и не остана в къщичката. Щял навън да си потърси място за спане, каза той, щял да вземе и козата със себе си, тъй като и тя би могла да се зарази.

— Я се махай по дяволите! — изкрещя му Голдмунд гневно. — Нямам желание да те виждам вече. — Той взе козата със себе си и я въведе зад плетената стена. Роберт изчезна безшумно без козата, зле му беше от страх, от страх от чумата, страх от Голдмунд, страх от самотата и нощта. И той легна наблизо до къщичката.

Голдмунд каза на Лене:

— Аз оставам при тебе, не се тревожи. Ти ще бъдеш отново здрава.

Тя поклати глава.

— Внимавай, мили, болестта да не хване и тебе, вече не бива да се приближаваш до мене. Не се мъчи да ме утешаваш. Ще умра и предпочитам да умра, отколкото един ден да видя, че твоето легло е празно и ти си ме изоставил. Всяка сутрин мислех за това и се страхувах. Не, предпочитам да умра.

На другата сутрин Лене беше вече зле. От време на време Голдмунд й бе давал по глътка вода. Междувременно бе спал един час. Сега, на разсъмване, в лицето й той вече ясно видя близостта на смъртта, то вече беше толкова отпуснато и повехнало. За един миг

излезе от къщичката да вдъхне въздух и да види небето. Няколко криви червени борови ствола в края на гората вече отразяваха слънцето, въздухът беше свеж и приятен, далечните хълмове — още невидими в утринните облаци. Голдмунд повърви малко, протегна уморените си ръце и крака и пое дълбоко дъх. Светът беше хубав и в тази тъжна утрин. Сега вече отново щеше да започне странстването. Следваше да си вземе сбогом.

Откъм гората му извика Роберт. Дали била по-добре? Ако не било чума, щял да остане тук, нека Голдмунд не му се сърдел, междувременно той се бил погрижил за овцата.

— Върви в ада заедно с твоята овца! — извика му Голдмунд. — Лене е в агония, а и аз самият съм заразен.

Последното беше лъжа; той го каза, за да се отърве от младежа. Може Роберт да беше добросърдечно момче, но на Голдмунд му бе дотегнал, за него той бе твърде страхлив, твърде дребнав и много зле му подхождаше в това време, пълно с такава съдбовност и потрес. Роберт изчезна и не се появи. Слънцето изгряваше светло.

Когато Голдмунд отново се върна при Лене, тя беше унесена в сън. И той заспа още веднъж. Насън видя някогашния си кон Блес и хубавия кестен край манастира; струваше му се, че от някаква безкрайна далечина и пустиня гледа назад към прелестна загубена родина и когато се събуди, по обраслите му с руса брада бузи се стичаха сълзи. Той чу Лене да говори със слаб глас; помисли, че го вика, вдигна се от своето ложе, но тя не говореше на никого, само си мънкаше полуразбрано откъслечни думи, гальовни думи, ругателства, позасмя се малко, веднага след това взе да въздиша тежко и да хълца. Постепенно отново притихна. Голдмунд стана, приведе се над нейното вече изменено лице и с горчиво любопитство очите му следяха линиите, които се очертаваха под покосяващия полъх на смъртта и толкова жалко го изменяха и обърквaха. „Мила Лене — викаше сърцето му, — мило добро дете, и ти ли вече ще ме оставиш? Дотегнах ли ти?“

На драго сърце Голдмунд би се махнал оттук. Да върви, да върви, да крачи. Да поема дъх, да се умори, да види нови картини, това би му се отразило добре, навярно би смекчило дълбоката му притесненост. Но той не можеше, беше му невъзможно да остави детето само тук да лежи и да умира. Едва си позволяваше на всеки няколко часа да излиза

за малко навън, за да вдъхне свеж въздух. И тъй като Лене вече не можеше да приема мляко, той пи до насита, иначе нямаше нищо за ядене. На няколко пъти Голдмунд извежда и козата, за да попасе, да пие вода и да се раздвижи. После отново стоеше край леглото на Лене, шепнеше й нежно и неотклонно гледаше нейното лице, неутешимо, но внимателно следеше агонията й. Тя беше в съзнание, от време на време заспиваше и когато се събуждаше, само полуотваряше очите си, клепките й бяха уморени и натежали. Тук, около очите и носа, малкото момиче, от час на час изглеждаше вече състарено и свежата младежка шия носеше едно бързо увяхващо бабешко лице. Лене рядко произнасяше някоя дума, казваше „Голдмунд“ или „мили“ и се опитваше да навлажни с език подпухналите си синкави устни. Тогава той й даваше няколко капки вода.

Тя издъхна през следващата нощ. Умря, без да се оплаква. Това беше само едно кратко трепване. После дишането й секна и по кожата й премина тръпка, при вида на която сърцето му се ужаси и той си спомни за умиращите риби, които често бе виждал на Рибния пазар и бе съжалявал — тъкмо така угасваха и те с една тръпка, с едно леко болезнено потрепване, което пробягваше по кожата им и им отнемаше блясъка и живота. Голдмунд коленичи още известно време до Лене, после излезе навън и седна сред храстите пирен. Сети се за козата, влезе още веднъж вътре и изкара животното навън — като пообикаля малко, то легна на земята. Той легна до козата, положи глава на бедрото й и заспа, докато стана съвсем светло. Тогава за последен път се върна в къщичката и зад стената от плет за последен път видя клетото мъртво лице. Нещо в него се противеше да остави мъртвата да лежи тук. Отиде и събра наръч сухи дърва, увехнали клони от храсти, хвърли ги в къщичката, улови искра с огнивото и я запали. От къщата не взе нищо освен огнивото. В миг сухата стена от жълтуга гореше цялата. Голдмунд остана вън, стоя и гледа, лицето му почервеня от огъня, докато целият покрив бе обхванат от пламъци и първите покривни греди паднаха. Козата отскочи изплашена, блееше жално. Би било правилно да убие животното, да опече парче месо и да го изяде, за да има сила да върви. Но му беше невъзможно; той прогони козата към безлесната равнина и тръгна. Чак до гората го следваше димът от пожара. Никога не беше тръгвал на път толкова безутешен. И все пак това, което сега го очакваше, беше по-лошо, отколкото си бе мислил.

Започна още при първите изолирани селски стопанства и села и продължаваше да става все по-зле колкото по-далеч стигаше. Цялата област, целият просторен край беше под облака на смъртта, под булото на ужас, страх и мрак в душите. А най-лошото не бе мъртвината на къщите, не бяха дворните кучета, които гладуваха и умираха на веригите, не и непогребаните мъртъвци, просещите деца, общите гробове пред градските стени. Най-лошото бяха живите под тежестта на ужаса и смъртния страх, изглежда, загубили очите и душите си. Навред странникът можеше да чуе и види чудни и страхотни неща. Родители бяха изоставяли децата си, съпрузи жените си, когато те се разболявали. Хората, които обслужваха чумавите, и слугите в болниците властваха като палачи, грабеха из запустелите къщи на покойните, своеволно ту оставяха мъртвите непогребани, ту измъкваха от леглата умиращите, преди да са издъхнали, и ги хвърляха в колите с трупове. Наплашени преселници блуждаеха самотни наоколо, подивели, гонени от смъртен страх, избягваха всеки досег с хора. Други с развихрена, страшна жажда за живот се събираха, устройваха пиршества, веселяха се по празници на танца и любовта, при които свиреше цигулката на смъртта. Някои занемарени, потънали в тъга или порок, с блуждаещи очи седяха край гробищата или пред обезлюдените си къщи. И по-лошо от всичко: всеки търсеше изкупителна жертва за непоносимата беда, всеки твърдеше, че знае нечестивците, виновни за заразата, и нейни злонамерени причинители. Разправяше се: дяволски хора злорадо се грижели за разпространяването на този мор, като от труповете на умрелите от чума извличали заразна отрова, мажели я по стените и по дръжките на вратите, отравяли с нея извори и добитък. Върху когото паднеше подозрение за такова чудовищно дело, ако не бе предупреден и не успееше да избяга, бе загубен; наказваха го със смърт или съдът, или тълпата. Освен това богатите стоварваха вината на бедните и обратно — или тя падаше върху евреите, върху чужденците, или върху лекарите. С гняв в сърцето Голдмунд видя как в един град гореше цялата еврейска улица, къща подир къща, наоколо стоеше шумна навалица и крещящите бегълци биваха изтласквани назад към огъня със силата на оръжие. В безумието на страха и ожесточението навред биваха убивани, изгаряни, измъчвани невинни. Голдмунд гледаше с гняв и отвращение, светът изглеждаше разрушен и отровен, сякаш на

земята вече нямаше да има радост, невинност, любов. Често той отиваше на буйни празници на жизнерадостните, навсякъде звучеше цигулката на смъртта, скоро се научи да познава нейния глас, често вземаше участие в отчаяни гуляи, често при тях свиреше на лютня или танцуваше през целите трескави нощи, при светлината на насмолени факли.

Голдмунд не изпитваше страх. Някога бе усетил смъртен страх в онази зимна нощ под елите, когато пръстите на Виктор стягаха шията му, а също и при сняг и глад в някои сурови дни на скиталчество. Но това беше смърт, срещу която човек можеше да се бори, да се защитава. И той се бранеше с треперещи ръце и крака, с виещ стомах, със съсипано тяло, беше се отбранявал, победил и измъкнал. Със сегашната смърт от чума обаче хората не можеха да се преборят. Трябваше да я оставят да се навилнее и да й се подчинят, а Голдмунд отдавна се бе покорил. Не изпитваше страх, сякаш вече в живота нищо не му се свидеше, откакто бе оставил Лене в горящата къщурка, откакто ден след ден вървеше през опустошената от смъртта земя. Но едно огромно любопитство го тласкаше и го държеше буден; беше неуморим да наблюдава онази с косата, да слуша песента на тленността и никъде той не се отклони, навред го обземаше една и съща тайна страст да присъства, да бъде там и с будни очи да извърви пътя през ада. В къщи, обезлюдени от чумата, той ядеше плесенясал хляб, пееше и пируваше с вино при безумни гуляи, късаше бързо вехнещите цветя на насладата, гледаше във втренчените опиянени очи на жените, гледаше във втренчените очи на пияните, гледаше в угасващите очи на умиращите, любеше отчаяни трескави жени, за чиния супа помагаше при изнасянето на мъртви, за два гроша помагаше да хвърля пръст върху голи трупове. В света бе станало тъмно и диво, смъртта ревеше своята песен, Голдмунд я слушаше с отворени уши, с опалваща страст.

Неговата цел бе градът на майстор Никлаус, натам го водеше гласът на сърцето. Дълъг беше пътят и осеян със смърт, пълен с вехнене и агонии. Тъжен, Голдмунд вървеше натам, замаян от песента на смъртта, отдаден на високо крещящата мъка на света, тъжен, но при това и разпален, с широко открити сетива.

В един манастир той видя рисувана наскоро картина, която не можеше да не наблюдава дълго. Това беше мъртвешки танц, изобразен

на една стена, там бледата костелива смърт с танц измъкваше хората от живота — царя, епископа, абата, графа, рицаря, лекаря, селянина, наемния войник; тя вземаше със себе си всички и едновременно музиканти скелети свиреха на кухи кости. Любопитните очи на Голдмунд дълбоко поглъщаха изображението. Тук един непознат колега бе извлякъл поука от това, което той бе видял от черната смърт, и горчивата проповед, че хората са обречени да умрат, пронизително нахлуваше в ушите. Картината беше хубава, представляваше една добра проповед, непознатият колега съвсем нелошо бе наблюдавал и нарисувал видяното, от неговата стихийна картина то звучеше като потракване на кости, костеливо и ужасно при този страшен образ. Въпреки всичко картината не изобразяваше това, което той самият, Голдмунд, бе видял и преживял. Тук беше представена обречеността на смърт, строгата и неумолимата. Голдмунд обаче би желал друг образ, за него дивата песен на смъртта звучеше съвсем различно, не костеливо и строго, а сладостно и изкусително, примамващо към роден дом, майчински. Там, където смъртта посягаше с ръка към живота, не звучеше само така остро и войнствено, звучеше още дълбоко и любвеобилно, есенно и сито и в близост с гибелта пламъчето на живота светеше по-ярко и по-интимно. Нека за други смъртта да е воин, съдия или палач, да е строг баща, за него смъртта бе майка и любима, нейният повик бе любовен зов, докосването й — любовен трепет. След като дълго бе съзерцавал нарисувания мъртвешки танц, а после продължи да върви, Голдмунд с нова сила се почувства привлечен от своя майстор и от творчеството. Но навред имаше престои, нови картини и преживявания, с потръпващи ноздри той вдишваше с въздуха лъха на смъртта, навред съчувствие или любопитство изискваше от него един час, един ден. В течение на три дни той бе с едно малко хленчещо селско момче и часове наред го носеше на гърба си, примряло от глад дребосъче на пет или шест години, което му струваше много грижи и от което само с мъка би могъл да се откъсне. Най-после една въглищарка, чийто мъж бе починал, му взе момчето — искаше да има жива душа край себе си. Дни наред го придружаваше някакво бездомно псе, ядеше от ръката му, топлеше го по време на сън, но една сутрин и то отново бе изчезнало. Стана му мъчно, беше свикнал да говори с кучето. Голдмунд отправяше към животното половинчасови дълбокомислени речи за

лошотата на хората, за съществуването на Бога, за изкуството, за гърдите и бедрата на невръстната рицарска дъщеря на име Юлия, която някога в младостта си бе познавал. Защото естествено и Голдмунд в пътешествието си по време на този мор се беше мъничко побъркал; всички хора в края, където вилнееше чумата, бяха леко умопомрачени, а мнозина и съвсем. Навярно почти обезумяла беше и младата еврейка Ребека — красива, мургава девойка с горящи очи, с която той се забави два дни.

Намери я в полето край някакъв малък град, ревеше, приклекнала край купчина черни овъглени развалини, тя се удряше по лицето и скубеше черните си коси. Той се смили над косите, те бяха толкова красиви, затова улови побеснелите й ръце, задържа ги здраво, заговори на момичето, при което забеляза, че и лицето, и фигурата му бяха много красиви. Ребека оплакваше баща си, който заедно с други четиринадесет евреи по заповед на властите бил изгорен, тя самата обаче могла да избяга, а сега отчаяна се върнала и се обвиняваше, че не е останала, за да бъде изгорена с тях. Търпелив, Голдмунд здраво държеше тръпнещите й ръце, говореше й кротко, тананикаше й състрадателно и закрилящо, предлагаше й помощ. Тя искаше той да й помогне да погребе баща си и от още горещата пепел те събраха всички кости, изнесоха ги към полето, на скрито, и ги засипаха с пръст. Вече бе настъпила вечерта и Голдмунд потърси място за спане. В една дъбова горичка направи леговище за девойката, обеща й да будува, слушаше как тя и легнала продължи да плаче и хълца и най-после заспа. Тогава поспа и той, а на сутринта почна да я ухажва. Каза й, че не бива да остане сама, ще познаят, че е еврейка, и ще я убият или диви скитници ще я изнасилят, а из гората бродят вълци и цигани. Той обаче ще я вземе със себе си и ще я пази от вълци и хора, тъй като изпитва жал; за нея било много добре, че имал очи и знаел какво е красота и никога нямало да понесе тези хубави, умни очи и тези прелестни рамене да бъдат изядени от зверове или да отидат на клада. Тя го изслуша мрачна, скочи и побягна. Той трябваше да я догони и улови, преди да продължи.

— Ребека — каза й Голдмунд, — все пак виждаш, че не ти желая лошото. Ти си наскърбена, мислиш за баща си, сега не искаш нищо да знаеш за любов. Но утре или вдругиден, или по-късно ще те попитам отново, а дотогава ще те пазя, ще ти нося за ядене и няма да те

докосвам. Бъди тъжна, докогато е потребно. При мен можеш да бъдеш тъжна или весела и следва да правиш само това, което ти носи радост.

Но всички приказки отиваха на вятъра. Тя не искала да прави нищо, което носи радост, изрече Ребека отчаяно и гневно, искала да върши единствено това, което причинява болка, никога вече нямало да помисли за нещо като радост и колкото по-бързо вълкът я изядял, толкова по-добре щяло да е за нея. А сега да си вървял, никакъв смисъл нямало, достатъчно дълго говорил.

— Ех, ти! — каза той. — Нима не виждаш, че смъртта е навред, че във всички къщи и градове хората умират и всичко тъне в мъка? И гневът на глупавите хора, изгорили баща ти, не е нищо друго освен беда и неволя, той идва само от преголямото страдание. Виж, скоро и нас ще ни прибере смъртта и ще гнием в полето, а с нашите кости къртицата ще играе на зарове. Нека преди това да поживеем и да бъдем мили един към друг. Ех, ти, би било жалко за бялата ти шия и за твоя малък крак! Мило, хубаво момиче, ела с мен, няма да те докосна, искам само да те гледам и да се грижа за теб.

Голдмунд се моли още дълго и изведнъж сам почувства колко е безполезно да иска да я спечели с думи и доводи. Замълча и я изгледа тъжен. Отказът бе сковал гордото й царствено лице.

— Такива сте вие — каза Ребека най-после с глас, пълен с омраза и презрение, — такива сте вие, християните! Първо ти помагаш на една дъщеря да погребе баща си, когото са погубили твоите хора и чийто последен нокът струва повече от тебе, и едва си свършил това, а момичето вече трябва да ти принадлежи и да тръгне да блудства с теб. Такива сте вие! Отначало си помислих, че навярно си добър човек! Но как би могъл да бъдеш добър! Ах, та вие сте свине!

Докато говореше, зад омразата в очите й Голдмунд видя да грее нещо, което го развълнува, засрами и проникна дълбоко в сърцето му. В очите на Ребека той видя смъртта, но не смъртта като орис, а пожеланата смърт като потребност, безмълвното следване и отдаване по призива на земната майка.

— Ребека — каза той тихо, — ти навярно имаш право. Аз не съм добър човек, макар че на теб ти мисля само доброто. Прости ми. Едва сега те разбрах.

Със свалена шапка той й се поклони ниско като на княгиня и си тръгна с натежало сърце; трябваше да я остави да загине. Дълго време

беше все мрачен и не желаеше да говори с никого. Колкото и малко да си приличаха, все пак гордото клето еврейско чедо по някакъв начин му напомняше за Лидия, дъщерята на рицаря. Обичта към такива жени носеше страдание. Но известно време му се струваше, че никога не е обичал никоя, както тези двете — бедната боязлива Лидия и плахата ожесточена еврейка.

Още някой и друг ден Голдмунд мисли за мургавото и пламенно момиче, още някоя и друга нощ сънува стройната обгаряща красота на нейното тяло, което изглеждаше отредено за щастие и цъфтеж, а въпреки всичко вече бе отдадено на прощаването с живота. Жалко, че тези устни и гърди ще станат плячка на „свинете“ и ще трябва да изтлеят в гората! Нямаше ли някаква власт, някакво вълшебство, което да спаси тези скъпи цветове? Да, имаше, това бе вълшебството, че продължаваха да живеят в душата му и че ще бъдат оформени и съхранени от него. Със страх и очарование Голдмунд чувстваше как душата му бе пълна с образи, как дългото пътуване през страната на смъртта бе вписало в нея много фигури. А как тази пълнота разпъваше сърцето му, с какъв копнеж се стремеше мълком да си ги спомня, да ги остави да се оттекат и да ги превърне в трайни картини! По-горещо и по-жадно той продължаваше да върви устремен, все още с отворени очи и любопитно отзивчиви сетива, но обзет от буен копнеж по хартия и молив, по глина и дърво, по работилници и труд.

Лятото бе отминало. Мнозина уверяваха, че през есента или най-късно в началото на зимата ще се сложи край на епидемията. Това беше невесела есен, Голдмунд вървеше през области, в които вече нямаше кой да обере плодовете, те падаха от дърветата и гниеха в тревата; на други места подивели орди идваха от градовете и ги ограбваха и прахосваха в сурови разбойнически набези.

Голдмунд бавно се приближаваше към своята цел и в последно време много пъти го връхлиташе страхът, че преди да стигне, може да заболее от чума и да умре някъде в някой плевник. Сега вече не искаше да умира, не преди да се е насладил на щастието още веднъж да влезе в работилница и да се отдаде на творчеството. За първи път в живота му светът сега беше за него твърде широк и немската земя твърде голяма. Никое хубаво градче не можеше да го примами да спре да отдъхне, никое хубаво селско момиче не можеше да го задържи повече от една нощ.

Веднъж Голдмунд мина покрай една църква, при чийто портал в дълбоки, украсени с колони ниши имаше много каменни фигури от твърде далечно време, фигури на ангели, апостоли и мъченици — подобни на тях бе виждал често; и в своя манастир, в „Мариаброн“, също имаше няколко изваяния от този вид. По-рано като младеж той ги обичаше, ала ги съзерцаваше без страст; изглеждаха му хубави и достолепни, но някак прекалено тържествени, сковани и старомодни. По-късно, след като в края на първото си голямо странстване бе толкова силно развълнуван и очарован от благата тъжна Божия майка на майстор Никлаус, намери тези старофранкски тържествен каменни фигури твърде тежки, сковани и чужди и ги бе наблюдавал с известно високомерие, а после в новия маниер на своя майстор бе открил много по-оживено, по-сърдечно и одухотворено изкуство. Днес, когато сам бе богат на впечатления, а душата му носеше белезите и следите на бурни приключения и преживявания, се връщаше от света пълен с болезнен копнеж по спомени и ново творчество; прастарите, строги фигури изведнъж овладяха сърцето му с преголяма сила. Смирен, благоговейно стоеше пред тях, пред достопочтените образи, в които продължаваше да живее духът на отдавна отминало време и страховете, и очарованието на отдавна изчезнали поколения, а те, превърнати в камък, и след столетия още да се противопоставят на тленността. В подивялото му сърце се надигна страховито и благочестиво чувство на уважение и един ужас заради собствения пропилян и изгорял живот. Голдмунд направи нещо, което безкрайно дълго не бе правил — потърси изповедалня, за да признае греховете си и да поеме наказание.

В църквата имаше няколко изповедални, ала в никоя от тях нямаше духовник; те бяха измрели, лежаха в болница или бяха избягали, страхувайки се от зараза. Църквата беше празна, стъпките на Голдмунд отекваха под каменните сводове като в пустота. Той коленичи пред една от празните изповедални, затвори очи и зашепна към решетката, която отделяше от изповедника:

— Боже мили, виж какво е станало с мен. Връщам се от света и съм станал лош, ненужен човек, пропилях младите си години като прахосник, малко са останали. Аз убивах, крадох, блудствах, шляех се, обикалях безцелно и безсмислено, изяждах хляба на другите. Мили Боже, защо си ни създал такива, защо ни водиш по такива пътища? Не

сме ли твои чеда? Нима твоят син не умря за нас? Няма ли светии и ангели, които да ни водят? Или всичко това са хубаво измислени истории, които се разказват на децата и над които самите попове се смеят. Загубвам доверие в тебе, Господи, зле си устроил света, лошо го държиш в ред. Видях къщи и улици, пълни с мъртъвци, видях как богатите са се окопали в своите къщи или са избягали и как бедните бяха оставили техни братя да лежат непогребани, и как всички са подозрителни един към друг и убиват евреи като добитък! Видях толкова много невинни да страдат и да загиват и толкова много зли, лоши да плуват в благоденствие! Съвсем ли си ни забравил и изоставил, съвсем ли ти е отмиляло твоето създание, Господи? Всички ни ли искаш да погубиш?

С въздишка Голдмунд излезе през високия портал и видя мълчаливите каменни изображения, ангели и светци, слаби и високи в неподвижно надиплените им облекла, да стоят непоколебими, недостигаеми, свръхчовешки и все пак сътворени от човешка ръка и човешки дух. Те стояха строги и неми — там, горе, в своите тесни пространства, недостъпни за молба и въпрос, и все пак бяха една безкрайна утеха, една тържествена победа над смъртта и отчаянието, така както възправени в достолепието и красотата си, надживяваха умиращите едно след друго човешки поколения. Ех, да биха били тук и бедната красива еврейка Ребека, и клетата, изгоряла заедно с къщурката Лене, и прелестната Лидия, и майстор Никлаус! Но някога те ще стоят и ще бъдат неподвластни на времето, той ще изобрази и техните фигури, които днес означават за него любов и мъка, страх и страст, ще стоят и пред ония, които по-късно дойдат в живота, ще стоят без имена и история, тихи, мълчаливи, символи на човешкия живот.

15

Най-после целта му бе постигната. Голдмунд влезе в мечтания град през същата порта, която за първи път бе прекрачил някога, преди толкова много години, за да търси своя майстор. Още докато беше на път и се приближаваше към града, седалище на епископ, бе чул някои вести; узна, че чумата стигнала и там и може би още властвала; бяха му разказали за безредици и народни въстания и че бил дошъл един императорски наместник, за да въдвори ред, да създаде временни закони и да опази живота и имота на гражданите, защото веднага след избухването на епидемията епископът изоставил града — резиденцията му била далеч, на село, в един от неговите замъци. Странникът бе отдавал малко значение на всички тези новини. Достатъчно беше само да са оцелели градът и работилницата, където искаше да работи. Всичко останало за него не бе важно. Когато Голдмунд пристигна, чумната епидемия беше затихнала, вече се очакваше завръщането на епископа и се радваха, че наместникът ще се оттегли и привичният мирен живот ще се възвърне.

Когато Голдмунд видя града отново, в сърцето му се вля никога непреживявано преди вълнение от новата среща и чувството за родина и за да се овладее, сложи на лицето си необикновено строга маска. Всичко си беше на мястото: портата, красивите чешми, старата масивна кула на катедралата и стройната нова на църквата „Дева Мария“, а също и ясният камбанен звън от „Свети Лоренц“, тук беше и големият блестящ пазарен площад. Колко беше хубаво, че всичко това го бе дочакало! И нали неведнъж, докато беше на път, сънуваше, че пристига тук и намира всичко чуждо и променено, отчасти разрушено и в развалини, отчасти неузнаваемо поради нови постройки и чудни нерадостни знаци. И Голдмунд едва не се просълзи, докато вървеше по улиците и преоткриваше дом след дом. Нима в края на краищата не бяха за завиждане хората, които живееха уседнало, приютени в хубавите си сигурни къщи, в умиротворен бюргерски живот и е чувството, което успокоява и придава сила, че имат своя родина, че са

си у дома, в стаята и в работилницата, сред жена, деца, домашна прислуга и съседи.

Беше късен следобед и огряната от слънцето страна на улицата, къщите, пивниците, табелите на гилдиите, резбованите врати и саксиите с цветя бяха топло озарени, нищо не напомняше, че и в този град бе вилняла смъртта и над хората бе властвал безумен страх. Хладна, светлозелена и светлосиня под ехтящите сводове на моста, течеше бистрата река; Голдмунд поседя известно време на парапета на крайбрежната стена, все още долу в зеления кристал се плъзгаха тъмните тайнствени риби или стояха неподвижно, обърнали муцуни срещу течението, все още от здрача на дълбочината насам се виждаше да проблясва слабото златисто сияние, което обещаваше толкова много и така силно настройваше към мечтание. Това го имаше и в други води, беше приятно да се наблюдават и други мостове и градове, но въпреки всичко, тук му се струваше, че от много дълго време не е виждал нещо подобно и не е изпитвал същото чувство.

Двама месарски чираци със смях гонеха пред себе си едно теле, разменяха си погледи и шеги с някакво момиче, което високо над тях събираше пране в открита веранда. Колко бързо отминава всичко! До неотдавна тук бяха горели чумни огньове и бяха властвали отвратителните болнични прислужници, а сега животът продължаваше отново, хората се смееха и шегуваха; и със самия Голдмунд не беше по-различно, ето че седеше тук, очарован от новата си среща, чувстваше се благодарен и дори му бяха домилели хората, които водеха уседнал живот, като че ли не бе имало беда и смърт, не бе имало никаква Лене и никаква еврейска принцеса. Усмихнат, той стана и продължи нататък; едва когато се приближи към уличката на майстор Никлаус и тръгна отново по пътя, който преди време години наред бе изминавал всеки ден, отивайки на работа, се почувства притеснен и неспокоен. Ускоряваше крачките си, искаше още днес да посети майстора и да узнае какво е станало, вече не понасяше никакво отлагане, изглеждаше му невъзможно да изчака до утре. Дали майсторът все още му се сърдеше? Случилото се бе толкова отдавна, вече нямаше да има значение; и все пак, ако още имаше, би трябвало той да го преодолее. Стига майсторът да беше тук, той и работилницата, тогава всичко щеше да е добре. Забързан, като че ли и в последния час би могъл да пропусне нещо, Голдмунд крачеше към

добре познатата къща; улови дръжката на вратата и силно се изплаши, като намери вратата заключена. Можеше ли това да означава зло? Порано никога не му се бе случвало тази врата да стои заключена посред бял ден. Шумно удари чукчето и зачака. Изведнъж сърцето му се бе свило от страх.

Появи се същата стара слугиня, която го бе посрещнала при първото му влизане в тази къща. Тя не бе станала по-грозна, но по-стара и по-неприветлива и не позна Голдмунд. С плах глас той попита за майстора. Тя го изгледа глупаво и недоверчиво.

— Майстор? Тук няма никакъв майстор. Върви си, човече! Тук никого не пускат да влезе.

Тя искаше да го изтласка от вратата, но той я улови за ръката и извика:

— За Бога, говори, Маргрит! Аз съм Голдмунд, не ме ли познаваш? Трябва да отида при майстор Никлаус.

В далекогледите й полуугаснали очи не се мярна никакво дружелюбие.

— Тук няма никакъв майстор Никлаус вече — каза тя, като искаше да го отпрати, — той е мъртъв. Продължавайте си пътя, не мога да стоя тук и да бъбря.

Голдмунд, у когото всичко рухна, отстрани силно старата, която с крясък затича подире му, бързо мина през тъмния коридор към работилницата. Тя беше заключена. Последван от старицата, която се оплакваше и ругаеше, той затича по стълбата нагоре и в полумрака видя познатото помещение, където стояха фигурите, събрани от Никлаус. С висок глас той повика госпожица Лизбет.

Вратата на стаята се отвори и се появи Лизбет, която Голдмунд позна едва когато се вгледа по-добре и нейният вид притисна сърцето му. Макар всичко в тази къща от мига, когато за свой ужас намери вратата заключена, да бе призрачно и омагьосано, да приличаше на потискащ сън, едва сега при вида на Лизбет действително по гърба му мина тръпка на ужас. Красивата горда Лизбет се бе превърнала в плаха, прегърбена, възрастна госпожица, с черна, без всякаква украса рокля, с жълто болнаво лице, с несигурен поглед и страхливо държане.

— Прощавай — каза той. — Маргрит не искаше да ме пусне. Не ме ли познаваш? Все пак аз съм Голдмунд. Ах, кажи ми, истина ли е, че баща ти е починал?

От погледа й разбра, че сега тя го позна, но веднага прочете, че тук нямат добър спомен за него.

— Така ли, вие сте Голдмунд? — попита тя и в гласа й той откри нещо от предишния високомерен начин на говорене. — Напразно сте се старали да дойдете тук. Баща ми почина.

— А работилницата? — изплъзна му се от устата.

— Работилницата ли? Затворена е. Ако търсите работа, трябва да отидете някъде другаде.

Той се опита да се овладее.

— Госпожице Лизбет — каза Голдмунд приветливо, — не търся работа, исках само да ви навестя, майстора и вас. Много ме натъжи това, което трябваше да чуя. Виждам, че ви е било трудно. Ако един благодарен ученик на вашия баща може да ви направи някаква услуга, то кажете ми, за мен би било радост. Ех, госпожице Лизбет, сърцето ми се къса, че ви намирам в толкова… толкова дълбока мъка!

Тя се оттегли от вратата навътре към стаята.

— Благодаря — каза Лизбет колебливо. — На него вече не бихте могли да направите никаква услуга, и на мен също. Маргрит ще ви изведе навън.

Зле звучеше гласът й, наполовина озлобено, наполовина страхливо. Той схвана: ако би имала кураж, тя би го изхвърлила с проклятия.

Голдмунд вече беше долу, старата жена бе затворила вратата зад него и блъснала резетата. Още чуваше твърдия звук от двете запънки на вратата — прозвучаха му, като че ли затвориха капак на ковчег.

Бавно той се върна към стената покрай брега на реката и отново седна там на старото място над водите. Слънцето беше залязло, откъм водата лъхаше студ, студен беше и камъкът, върху който Голдмунд седеше. Крайбрежната улица бе притихнала, около големите подпори на моста шумеше течението, в дълбочината беше тъмно, никакво златисто проблясване. Вече не се появяваше. „Ох — мислеше си той, — да можех сега да падна от стената и да потъна, да изчезна в реката!“ Светът отново бе завладян от смъртта. Измина цял час, здрачът се превърна в нощен мрак. Най-после Голдмунд можеше да заплаче. Седеше и плачеше, по ръцете и коленете му се стичаха топли капки. Той плачеше за мъртвия майстор, плачеше за изчезналата красота на

Лизбет, плачеше за Лене, за Роберт, за еврейското момиче и за своята увехнала пропиляна младост.

По-късно Голдмунд се озова в една кръчма, където някога често бе гулял с приятели. Стопанката го позна, помоли я за парче хляб, тя му даде и приветливо добави чаша вино. Но Голдмунд не можеше да преглътне нито хляба, нито виното. Прекара нощта на една пейка в кръчмата. На сутринта стопанката го събуди, той благодари и си тръгна; вървешком изяде парчето хляб.

Отиде към Рибния пазар, там се намираше къщата, в която бе неговата стаичка. До чешмата няколко рибарки предлагаха своята жива стока. Загледа се в техните качета с хубави блестящи риби. Често ги бе наблюдавал и по-рано, сети се, че много пъти бе изпитвал състрадание към рибите и се бе гневил на жените и купувачите. Някога, така си спомняше той, веднъж също така се бе лутал из този пазар, бе се удивлявал на рибите и ги бе съжалявал, безкрайно тъжен; много време бе изминало оттогава и много вода бе изтекла в реката. Той беше безкрайно тъжен, още помнеше добре, но за какво бе тъжил, не знаеше. Така и тъгата отглъхва, и болката, и отчаянието преминават също както и радостите, те отшумяват, избледняват, губят дълбочината и стойността си, а накрая, най-после идва време, когато човек вече не може да си спомни какво е било това, какво някога му е причинило такава мъка. Така прецъфтяваха и увяхваха и болките. Дали неговата днешна болка някога ще увехне и ще се обезцени ли отчаянието му от това, че майсторът е мъртъв и е умрял в гняв срещу него и че сега никоя работилница няма да се отвори, за да може да изпита щастието на творчеството и да свали от душата си бремето от образи, което я смазва? Да, без съмнение, и тази болка, и тази сурова беда ще остарее, ще се умори и той ще я забрави. На този свят нищо не е трайно, също и страданията.

И докато Голдмунд гледаше втренчено към рибите, отдаден на тези мисли, чу тих глас приветливо да изрича името му.

— Голдмунд! — извика някой тихо и когато той се огледа, там стоеше едно някак нежно и болнаво младо момиче, но с хубави тъмни очи, то го беше позовало. Той не го познаваше. — Голдмунд, ти си, нали? — каза плахият глас. — Откога си отново в този град? Не ме ли познаваш? Та аз съм Мари.

Но той не я познаваше и тя трябваше да му разкаже, че е дъщерята на неговите някогашни хазяи и че навремето, в утрото преди заминаването му, тя бе сварила мляко в кухнята. Мари се изчерви, докато разказваше това.

Да, тя беше, бедното дете с болната бедрена става, което тогава толкова мило и плахо се бе грижило за него. И Голдмунд отново си припомни всичко. В хладната утрин Мари го бе чакала и беше толкова тъжна, че той си заминава, бе му сварила мляко, той я бе целунал, а тя бе приела целувката толкова тихо и тържествено, също като причастие. Никога по-късно не бе се сетил за нея. Тогава тя беше още дете. Сега беше пораснала и имаше много хубави очи, но все още куцаше и изглеждаше някак залиняла. Той й подаде ръка. Радваше се, че в този град още има някой, който го познава и обича.

Мари го взе със себе си, той се възпротиви само едва-едва. В стаята при нейните родители, където още висеше неговата картина, а червената му рубинова чаша стоеше на полицата над камината, Голдмунд трябваше да обядва и бе поканен да остане няколко дни, радваха се, че отново могат да го видят. Тук той узна и какво се бе случило в къщата на майстора. Никлаус не бил сразен от чумата, от чума се била разболяла красивата Лизбет и била още смъртно болна, а баща й се грижел за нея до своята смърт. Той умрял, преди тя да оздравее напълно. Лизбет била спасена, но красотата й изчезнала.

— Работилницата стои празна — каза хазяинът. — А за прилежния дърворезбар тя би била хубаво родно място, той би могъл да спечели и добри пари. — Размисли върху това, Голдмунд! Лизбет няма да каже „не“. Тя вече няма избор.

Той узна едно и друго и за времето на чумата, че тълпата първо подпалила една болница, а по-късно нападнала и ограбила няколко богатски къщи; известно време в града вече нямало ред и сигурност, тъй като епископът бил избягал. Тогава императорът, който тъкмо бил наблизо, изпратил за наместник граф Хайнрих. Е, да, той бил решителен господар и с неколцината си въоръжени конници и войници установил ред в града. Но сега вече било време да се сложи край на господството му, очаквало се завръщането на епископа. Графът предявил пред гражданите някои несправедливи изисквания, пък и неговата наложница Агнес им била дотегнала, тя била истинско изчадие адово, но сега скоро щели да си тръгнат; на общинската

управа отдавна й било омръзнало вместо добрия епископ да й тежи на врата един дворцов и военен човек, любимец на императора, който постоянно приемал пратеници и делегации, сякаш бил княз.

И вече настана време гостът да бъде разпитан за преживяванията му.

— Ах — каза той тъжно, това не е за разправяне. Странствах и странствах, а всичко бе обхванато от епидемията, навред лежаха трупове и навред хората бяха обезумели и озлобени от страх. Останах жив и навярно някога всичко това ще се забрави. Но сега се върнах тук, а пък майсторът ми е мъртъв! Позволете ми да остана няколко дни и да си поотпочина, сетне отново ще поема на път.

Голдмунд не остана за почивка. Остана, защото беше разочарован и нерешителен, защото със спомените от по-щастливото време градът му бе домилял, а и защото любовта на бедната Мари му действаше благотворно. Той не можеше да й отвърне и не можеше да й даде нищо освен дружелюбие й съчувствие, но нейното тихо смирено обожание го стопляше. Повече от всичко друго обаче на това място го задържаше властната потребност отново да бъде художник, пък било и без работилница, било и само с временни средства.

В течение на няколко дни Голдмунд не прави нищо друго, освен да рисува, Мари му бе доставила хартия и пера и сега той седеше в стаичката си и рисуваше часове наред, изпълваше големи листове ту с бързо нахвърлени, ту с приятни нежни фигури, пренаселеният образен свят от душата му се преселваше на хартията. Много пъти той рисува лицето на Лене, каквото бе след смъртта на оня разбойник — усмихнато, с израза на удовлетвореност, любов и радост от отмъщението, и лицето й — каквото бе станало в нейната последна нощ, вече обхванато от претопяването, от обезформеното завръщане към земята. Голдмунд нарисува и малкото селско момче, което някога бе видял да лежи на прага мъртво, със свити юмручета, заедно с родителите си. Нарисува и една кола, с камара трупове, мъчително влачена от три кранти, а отстрани, с дълги пръти — извозвачите; те гледаха мрачно, косо през отворите на черните противочумни маски. Рисуваше отново и отново Ребека, стройната черноока еврейска рожба, нейните тънки, горди устни, лицето й, пълно с болка и пълно с негодувание, прелестния й младежки стан, който изглеждаше така съвършено създаден за любов, и нейната високомерна ожесточена

уста. Рисуваше и самия себе си като странник, като любовник, като беглец пред косящата смърт, като танцьор при оргиите на гладните за живот по време на чумата. Всецяло отдаден, стоеше надвесен над бялата хартия, рисуваше високомерното здраво лице на госпожица Лизбет такова, каквото го познаваше от по-рано, муцуната на старата слугиня Маргрит и милото му и внушаващо страх лице на покойния майстор Никлаус. Много пъти с тънки предчувстващи щрихи Голдмунд загатваше една голяма женска фигура, земната майка, седяща с ръце на скута, а по лицето й, под тъжните очи, един лъх от усмивка. Безкрайно благотворно му се отразяваше този разлив, усещането в рисуващата ръка, овладяването на виденията. За няколко дни той изпълни с рисунки всички листове, които Мари му бе набавила. От последния лист отряза едно парче, на което с пестеливи щрихи нарисува лицето на Мари с хубавите очи, с устата, изразяваща отречение. Подари й рисунката.

Посредством рисуването Голдмунд се беше избавил от чувството за тежест, за притискане и препълване на душата и бе изпитал облекчение. Докато рисуваше, не знаеше къде е, светът му се състоеше само от масата и бялата хартия, а вечер и от свещта. Но ето че се събуди, припомни си неотдавнашните преживявания, видя пред себе си неумолимо ново странстване и почна да обикаля из града с чудно раздвоено усещане, че наполовина го поздравява с новата среща, наполовина се сбогува.

При една от обиколките си се натъкна на жена, чийто външен вид стана ново средоточие на неговите излезли от привичното русло чувства, една жена на кон, едра, светлоруса, с любопитни, малко хладни сини очи, със здраво стройно тяло и цветущо лице, което отразяваше страст за наслада и власт, високо самочувствие и предусет за любопитство на сетивата. Тя се държеше някак властно и господарски високомерно на кафявия си кон, свикнала да заповядва, но не седеше затворена или отблъскваща, а под някак студените си очи имаше трептящи ноздри, открити за всички аромати на света, и голямата изкусителна уста изглеждаше във висша степен способна да взема и да дава. В момента, в който Голдмунд видя жената, той беше напълно заинтересуван и обзет от жажда да премери сили с тази жена. Целта да я завладее му се струваше благородна и ако по пътя към нея си строшеше врата, нямаше да мисли, че това е лоша смърт. Веднага

почувства, че русата лъвица е равна нему, богата по чувства и душа, достъпна за всички бури, колкото дива, толкова и нежна, изкусна в страстите по прастар, унаследен с кръвта опит.

Тя отмина напред, а Голдмунд гледаше след ездачката. Между къдравите руси коси и синята кадифена яка той улови, че се провижда здрава, силна и горда шия, но с най-нежна детска кожа. Това беше, така му се струваше, най-красивата жена, която бе виждал. Той искаше да обгърне с ръка този тил и да изтръгне тайната от хладните сини очи. Не му бе трудно да разпита коя бе красавицата. Веднага узна: живеела в замъка, била Агнес, любовницата на наместника; никак не се изненада, тя би могла да бъде дори императрица. Край басейна на един водоскок Голдмунд се спря и потърси отражението си във водата. Образът братски подхождаше на лика на русата жена, само че мъжът твърде много се бе занемарил. Начаса се отправи при един бръснар, когото познаваше, и с добри думи го накара да подстриже късо косите и брадата и чистичко да нагласи къдриците му.

Преследването продължи два дни. Агнес излизаше от замъка, а непознатият рус мъж вече стоеше до портата и удивен я гледаше в очите. Тя яздеше към бастиона, а от елшака излизаше непознатият. Агнес беше при златаря и напускайки работилницата, пак срещна непознатия. Бегло го погледна с господарски присвити очи, но при това ноздрите й леко потръпнаха. На другата сутрин, когато при самото си излизане на езда отново го видя да чака, тя му се усмихна предизвикателно. Голдмунд видя и графа, наместника; той беше добре сложен и смел, следваше да бъде вземан сериозно; но косите му вече сивееха, а на лицето му бе изписана загриженост. Голдмунд чувстваше, че го превъзхожда.

Последните два дни го правеха щастлив, той сияеше от възвърналата се младост. Хубаво беше да се покажеш на тази жена и да й предложиш борба. Хубаво беше и да загубиш свободата си заради такава красавица. Хубаво и дълбоко импулсиращо беше чувството да заложиш живота си единствено на това хвърляне на зара.

В утринта на третия ден Агнес излезе на кон от портата на замъка, придружена от един прислужник, също на кон. Очите й, с желание за борба и някак неспокойни, веднага потърсиха преследвача. И той действително беше вече тук. Тя отпрати слугата си с някаква поръчка и сама подкара коня бавно; яздеше полека, излезе от

сводестата врата и мина по моста. Само веднъж се обърна назад. Видя непознатия да я следва. По пътя към поклонническата църква „Свети Фаит“, където по това време беше безлюдно, тя го изчака. Трябваше да чака половин час, непознатият вървеше бавно, не искаше да се задъхва. Свеж и усмихнат, той я настигна, в устата си държеше клонка със светлочервени шипки. Тя бе слязла от коня и го бе завързала, стоеше край бръшляна, облегната на стръмната подпорна стена, и гледаше към преследвача. Той се спря очи в очи с нея и свали шапката си.

— Защо вървиш подире ми? — попита тя. — Какво искаш от мен?

— Ох — каза той, — с много по-голямо удоволствие бих ви подарил нещо, отколкото да взема от вас. Бих искал себе си да ви предложа, красива госпожо, а после да правите с мене каквото пожелаете.

— Добре, нека да видим какво мога да правя с тебе. Но ако си мислиш, че тук, навън, безопасно можеш да откъснеш едно цвете, тогава се мамиш. Мога да обичам само мъже, които заради това дръзват да излагат живота си на опасност.

— На твоите заповеди съм.

Бавно тя свали от шията си тънка златна верижка и му я подаде.

— Как се казваш?

— Голдмунд.

— Хубаво, Голдмунд. Ще опитам колко е златна устата ти. Слушай ме добре: привечер ти ще покажеш тази верижка в замъка и ще кажеш, че си я намерил. Няма да я изпускаш от ръце, аз лично трябва да я получа обратно от тебе. Ще дойдеш така, както си, нека те сметнат за просяк. Ако някой от домашните прислужници те нагруби, стой спокойно. Трябва да знаеш, че в замъка имам само двама сигурни хора — конярят Макс и камериерката ми Берта. Трябва да намериш един от двамата и те ще те доведат при мене. По отношение на всички останали в замъка, включително и графа, се дръж много предпазливо, те са врагове. Предупреден си. Това може да ти струва живота.

Тя му протегна ръка, той я пое усмихнат, целуна я кротко и леко погали бузата си о нея. После прибра верижката и заслиза по склона срещу реката и града. Лозята бяха вече пусти, от дърветата се ронеха едно след друго жълти листа. Когато погледна надолу към града,

Голдмунд с усмивка поклати глава, намери го толкова приветлив и приятен. Допреди няколко дни сам той беше още толкова натъжен; тъжен дори за това, че и бедите и страданията са преходни. А всъщност сега вече те бяха отминали, изчезнали както златната шума от клоните. Струваше му се, че никога по-рано любовта не го е озарявала така, както чрез тази жена, чиято висока фигура и светла ведра жизненост му напомниха образа на неговата майка, както някога като момче в „Мариаброн“ я носеше в сърцето си. До завчера той смяташе за невъзможно още веднъж светът да се усмихне така радостно пред него, още веднъж да почувства, че потокът на живота, на радостта и младостта протича толкова пълен и буен през кръвта му. Какво щастие, че още е жив, че смъртта го бе пощадила през всички тези страховити месеци!

Надвечер Голдмунд се озова в замъка. В двора беше доста оживено, разседлаваха коне, пристигаха пратеници и някаква група свещеници и хора с висок духовен сан бе въведена от прислужниците през вътрешната порта и нагоре по стълбите. Голдмунд поиска да тръгне след тях, но стражата при вратата го задържа. Той извади златната верижка и каза, че бил предупреден да не я предава на никого другиго освен лично на уважаемата госпожа или на нейната камериерка. Накараха един слуга да го придружи, с когото трябваше дълго да чака по коридорите. Най-после се яви хубава, пъргава жена, тя мина край него и попита тихо: „Вие ли сте Голдмунд?“ — и му кимна да я последва. Тя безшумно изчезна в някаква врата, след малко се появи отново и му даде знак да влезе.

Голдмунд се озова в малка стая, където силно миришеше на кожа и на приятен парфюм и беше пълно с окачени рокли и палта; дамски шапки стърчаха на дървени поставки, а в отворена ракла имаше най-различни обувки. Тук той стоя и чака може би половин час, вдъхваше аромата на ухаещите дрехи, погалваше с ръка кожите и се усмихваше любопитно на всички хубави неща наоколо.

Най-после външната врата се отвори и се появи не камериерката, а самата Агнес в светлосиня рокля, с гарнитура от бяла кожа по деколтето. Тя бавно се приближаваше към чакащия, стъпка по стъпка, като го гледаше сериозно с хладносини очи.

— Наложи се да чакаш — каза тя тихо. — Смятам, че сега сме в безопасност. При графа се яви делегация от духовници, той ще вечеря

с тях, а и ще има още дълго работа, заседанията със свещениците винаги траят дълго. Часът принадлежи на теб и мен. Бъди добре дошъл, Голдмунд.

Тя се наклони към него, нейните копнеещи устни се приближиха до неговите, мълчаливо се поздравиха в първата целувка. Той бавно обгърна с ръка шията й, тя го преведе през вратата в своята спалня, която беше просторна и ясно осветена от свещи. На една маса беше сложена вечеря. Те седнаха. Агнес веднага му предложи хляб, масло и някакво месо, наля бяло вино в красива синкава чаша. Ядяха, и двамата пиеха от една и съща синя чаша с високо столче, ръцете им играеха една с друга и се опознаваха.

— Откъде долетя ти — попита тя, — моя хубава птичко? Войник ли си или актьор, или просто беден странник?

— Аз съм всичко, което желаеш — засмя се Голдмунд леко. — Всецяло съм твой; ако искаш, съм музикант, а ти си моята мила лютня и когато докосна с пръсти твоята шия и засвиря на нея, двамата ще чуем песента на ангелите. Ела, сърце, не съм дошъл, за да ям твоите хубави сладкиши и да пия твоето бяло вино, дошъл съм само заради теб.

Той леко изтегли бялата кожа от шията й, ласкаво свали и дрехите от тялото й. Нека вън придворните и свещениците да стоят на своето съвещание, нека прислужниците да пробягват по коридорите, а тънкият лунен сърп да потъне зад дърветата, влюбените не искаха и да знаят за това. За тях цъфтеше раят; привлечени един от друг и сплели тела, те се унасяха в своята уханна нощ, виждаха се да витаят в своята белоцветна тайна, да берат с нежни и благодарни ръце плодовете, за които са копнели. Никога преди музикантът не бе свирил на такава лютня, никога лютнята не бе звучала изпод толкова силни и умели пръсти.

— Голдмунд — шепнеше му тя пламенно в ухото, — ох, какъв си вълшебник! От теб, сладки Голдмунд, бих искала да имам едно дете. И още повече бих желала с теб да умра. Изпий ме, мили, стопи ме, убий ме!

Дълбоко в неговото гърло затрептя звукът на щастието, когато той видя, че в хладните й очи твърдостта взе да се топи и отслабва. В глъбината на очите й страхът премина като най-нежна тръпка и замиране и угасна, сякаш сребърен трепет по кожата на умираща риба,

матовозелен като вълшебно проблясване откъм дълбочината на река. Струваше му се, че в този миг се е стекло цялото преживяно от хората щастие.

Веднага след това, докато Агнес тръпнеща лежеше със затворени очи, Голдмунд се вдигна тихо и се вмъкна в дрехите си. С въздишка й каза в ухото:

— Мое красиво съкровище, аз те оставям. Не желая да умра, не желая да бъда убит от твоя граф. Първо искам още веднъж да направя теб и себе си щастливи, както бяхме днес. Още веднъж и още много пъти.

Мълчалива, Агнес остана да лежи, докато той се бе облякъл. Сега той лекичко я покри със завивката и целуна очите й.

— Голдмунд — каза тя, — жалко, че трябва да си отиваш. Ела утре отново. Ако има опасност, ще наредя да те предупредят. Ела пак, ела утре.

Агнес протегна ръка към шнура на звънец. При вратата към дрешника камериерката посрещна Голдмунд и го изведе от замъка. Той на драго сърце би й дал една златна монета; за момент се засрами от своята бедност.

Към полунощ, сам вече, беше на Рибния пазар и погледна нагоре към къщата. Беше късно, никой вече не би бил буден, вероятно трябваше да остане през нощта навън. За свое учудване намери къщната врата отворена. Тихо се промъкна вътре и затвори вратата след себе си. Пътят за неговата стаичка минаваше през кухнята. Там светеше. Край мъничко маслениче Мари седеше до кухненската маса. Тъкмо бе клюмнала в дрямка, след като бе чакала два-три часа. Когато Голдмунд влезе, тя се сепна и скочи.

— Ох — каза той, — Мари, още ли си будна?

— Будна съм — отвърна тя. — Иначе би намерил вратата заключена.

— Съжалявам, Мари, че те накарах да чакаш. Стана толкова късно. Не ми се сърди.

— Не ти се сърдя, Голдмунд, само малко съм тъжна.

— Не бива да бъдеш тъжна. Защо ще си тъжна?

— Ах, Голдмунд, колко бих искала да съм здрава, красива и силна! Тогава ти не би трябвало през нощта да отиваш в чужди къщи и

да обичаш други жени. Тогава навярно понякога би оставал при мене и малко би ме обичал.

В кроткия й глас не звучеше никаква надежда и никаква горчивина, само тъга. Смутен, той се изправи пред нея; Мари будеше у него такова съжаление, а не знаеше какво да й каже. С внимателна ръка докосна главата й, погали косата й, а тя стоеше притихнала, изтръпнала усещаше ръката му по косите си. Просълзи се, после се овладя и каза плахо:

— Иди да си легнеш, Голдмунд. Наговорих глупости, толкова ми се спеше. Лека нощ.

16

Един ден, обзет от щастливо нетърпение, Голдмунд пое към хълмовете. Ако имаше кон, то днес би отишъл с него в манастира при красивата Мадона на своя майстор; много му се искаше да я види още веднъж, а и му се струваше, че през нощта бе сънувал майстор Никлаус. Е, нищо, ще навакса, ще поправи пропуснатото. И дори любовното щастие с Агнес навярно да бъде краткотрайно и може би да отведе до злини, днес то цъфтеше и нищо не биваше да пропусне. Днес Голдмунд не желаеше да се среща с хора и да се разсейва, искаше да прекара спокойния есенен ден навън, под дърветата и облаците. Каза на Мари, че си е наумил една обиколка из околността и че вероятно ще се върне късно, нека, ако може, да му даде големичко парче хляб, но вечерта не бива да го чака. Тя не отговори нищо, напълни джобовете му с хляб и ябълки, изчетка старото му палто, чиито прокъсани места бе изкърпила още първия ден, и го остави да тръгне.

Той се разходи отвъд реката през опустелите лозя и се заизкачва към хълма по стръмна пътека със стъпала; горе, в гората, се залута, но не престана да се изкачва, докато не стигна последното високо било. Там слънцето грееше топло през оголените клони на дърветата, пред стъпките му косове излитаха към храстите, стояха умърлушени и плахи и гледаха от гъсталака с лъскави черни очи, в далечината долу в синя дъга протичаше реката, там лежеше и градът, малък, сякаш издигнат от къщички играчки; дотук не стигаше никакъв звук освен биенето на камбаните по време за молитва. Тук, горе, имаше малки, обрасли с трева валове и хълмове от прастари езически времена, може би укрепления, може би некрополи.

Той приседна на едно от тези възвишения, беше сухо и сред шумолящата есенна трева Голдмунд обгледа цялата ширнала се долина и отвъд реката, хълмовете и планините, верига зад верига чак дотам, където планина и небе се срещаха в синкаво преливащи тонове и вече не можеха да бъдат различени. По цялата тази просторна широка земя

и още много по-далеч, догдето очите стигаха, бяха оставили следи краката му. Обходил бе всички тези местности, които сега бяха далнина и спомен, а някога близки и настояще. Стотици пъти бе спал в тези гори, бе ял ягоди, бе гладувал и мръзнал, бе бродил по планински била и безлесни равнини, тъжен и радостен, бодър или уморен. Някъде в далечината, отвъд обозримото, лежаха овъглените кости на добрата Лене, там някъде може би още странстваше неговият другар Роберт, ако чумата не го е покосила; там някъде отвъд лежеше и мъртвият Виктор и също някъде, далечен и омагьосан, се намираше манастирът на неговите млади години, издигаше се и замъкът на рицаря с красивите дъщери, живееше бедна и гонена клетата Ребека или бе загинала. Всички тези разпръснати надалеч места, безлесни равнини и гори, много градове и села, замъци и манастири — всички тези хора, все едно дали са живи или мъртви, той знаеше, че съществуват събрани в неговата душа, взаимно свързани в спомена и в любовта му, в неговото разкаяние и бленуване. И ако утре и сам бъде грабнат от смъртта, тогава всичко това отново ще се разпръсне и угасне, цялата тази картинна книга, тъй препълнена с жени и любов, с летни утрини и зимни нощи. А ето че беше време да направи още нещо, да създаде още нещо и да го остави след себе си, то да го надживее.

От този живот, от това странстване след всичките години, откакто бе тръгнал по света, до днес бяха останали малко плодове. Останали бяха няколко фигури, които преди години бе направил в работилницата, особено Йоан, и после още картинната книга, този недействителен свят в главата му, този красив и болезнен картинен свят на спомените. Дали ще му се удаде, ще успее ли да спаси нещо от интимния си свят и да го направи видимо за другите, да го представи? Или ще продължава все така: винаги нови градове, нови местности, нови жени, нови преживявания, нови образи ще се трупат един върху друг, от които той не спечелва нищо освен това неспокойно, колкото мъчително, толкова красиво препълваме на сърцето.

Беше дори позорно така да бъде надхитряван от живота, бе за смях и за плач! Човек или живее и дава воля на чувствата си, суче до насита от гръдта на вечната Ева майка — това наистина създава някои върховни удоволствия, но не е никаква закрила срещу тленността; тогава той е като гъба в гората, която днес прелива в красиви цветове, а утре е загнила. Или човек се отбранява, затваря се в някаква

работилница и се опитва да издигне паметник на бързолетния живот — в такъв случай трябва да се откаже от битието, тогава е просто инструмент, но макар наистина да е в служба на непреходното, при подобно съществуване той изсъхва и загубва свободата, пълнотата и удоволствието от живота. Така бе станало и с майстор Никлаус.

Ах, и целият този живот въпреки всичко имаше смисъл само тогава, когато се постигнат и двете, ако животът не бе разпъван между сухото или — или! Да твориш, без за това да плащаш с цената на живота! Да живееш, без за това да се отказваш от благородството на творчеството. Възможно ли бе?

Навярно имаше хора, които съумяваха да го постигнат. Може би имаше съпрузи и бащи на семейства, чието чувство за наслада не се накърняваше от верността им. Може би съществуваха хора, които водят уседнал живот, без липсата на свобода и на риск да изсушава сърцата им. Може би. Но Голдмунд не бе виждал нито един.

Изглежда, цялото човешко съществуване се крепеше върху двойствеността, върху противоречието; човек е мъж или жена, странник или филистер, емоционален или рационален, никога не можеше едновременно да преживее вдишване и издишване, свобода и ред, инстинкт и дух, едновременно да бъде мъж и жена, винаги едното трябваше да се заплаща със загубата на другото и винаги едното бе толкова важно и толкова желано, колкото и другото! В това отношение на жените може би им бе по-леко. Природата ги е сътворила така, че самата наслада им носи плод — от любовното щастие произлиза дете. При мъжа вместо тази проста плодовитост съществува вечният копнеж. Дали Бог, създал всичко това така, е зъл или враждебен, смее ли се злорадо над собственото си творение? Не, той не може да бъде зъл, щом е създал кошутите и елените, рибите и птиците, гората и цветята, годишните времена. Но пукнатината минава през неговото творение, все едно дали то е несполучливо и несъвършено, все едно дали Бог е имал особено намерение тъкмо с тази празнота и копнеж в човешкото битие; може би това да е семето на врага, на първородния грях? Но защо все пак този копнеж и неудовлетвореност да са грях? Нима чрез тях не възниква всичко красиво и свято, което човекът е създал и го връща на Бога като благодарствена жертва?

Потиснат от своите мисли, Голдмунд обърна поглед към града, съзря тържището и Рибния пазар, мостовете, църквите, кметството. А

там беше и замъкът, гордият палат на епископа, в който сега управляваше граф Хайнрих. Под тези кули и дълги покриви живееше Агнес, живееше неговата красива царствена любима, която изглеждаше толкова високомерна, а в любовта можеше така пълно да се отдава, до забрава. Радостен, той мислеше за нея, радостен и благодарен си спомняше отминалата нощ. И за да преживее щастието на тази нощ и да може така да ощастливи чудесната жена, той бе излагал на опасност целия свой живот и бе вложил цялото си умение, всичко научено чрез жените, цялото странстване и беди, всички снежни нощи, през които бе бродил, цялото приятелство и близост с животни, цветя, дървета, води, риби и пеперуди. Затова му бяха потребни сетивата, чувствеността, изострени в наслада и опасност, бездомността, целият картинен свят, насъбран в душата от много години. Той не биваше да се оплаква, докато животът му бе градина, в която цъфтяха такива вълшебни цветя като Агнес.

Целия ден Голдмунд прекара в есенната светлина на хълма, като се разхождаше, почиваше, ядеше хляб, мислеше за Агнес и за вечерта. На свечеряване отново беше в града и се приближи до замъка. Бе захладняло, къщите гледаха с тихите си червени очи прозорци; срещна малка върволица пеещи деца, които на дълги пръчки носеха издълбани цвекла, по тях бяха изрязани лица, а вътре — забити запалени свещи. Малкият маскарад носеше със себе си полъха на зима. Усмихнат, Голдмунд гледаше след децата. Дълго време обикаля около замъка. Пратениците на духовенството все още бяха тук и от време на време на един или друг прозорец се виждаше да стои някой от духовните владетели. Най-после на Голдмунд се удаде да се промъкне във вътрешността на замъка и да намери камериерката Берта. Отново го скриха в дрешника, докато се появи Агнес и нежно го въведе в своята стая. Лицето й отрази нежност, нежност, но не и радост; тя беше тъжна, разтревожена, беше наплашена. Той трябваше да положи много старания, за да я поразведри. С неговите целувки и гальовни думи тя постепенно доби малко увереност.

— Ти можеш да бъдеш така мил! — каза Агнес благодарна. — Имаш толкова дълбоки тонове в гърлото си, птичко моя! Когато си нежен, гукаш и бъбриш! Обичам те, Голдмунд! Само да бяхме далеч оттук! Тук бездруго вече не ми харесва. А и не след дълго престоят ще свърши. Графът е отзован, скоро трябва да се завърне глупавият

епископ. Днес графът е сърдит, поповете го измъчиха. Ах, само дано не се случи да те зърне! Няма да те остави жив! Нито час след това. Толкова се боя за теб!

В спомените му се надигнаха полузабравени звуци, не беше ли слушал и преди тази песен? Някога така му говореше и Лидия, така влюбено и боязливо, ласкаво и тъжно! Така бе дошла и през нощта в стаята му, обзета от любов и страх, обзета от тревога, изпълнена от ужасните картини на страха. С удоволствие Голдмунд слушаше нежно плахата песен. Какво би била любовта без потайност? Какво би била любовта без заплаха?

Нежно той притегли Агнес към себе си, погали я, държеше ръката й, гальовно шептеше в ухото й, целуваше веждите й. Вълнуваше го и го очароваше това, че тя толкова се плашеше и тревожеше за него. Благодарна приемаше ласките му почти смирено, изпълнена от любов се притискаше към него, но не се развесели.

И изведнъж Агнес трепна силно, наблизо се чу да се блъска врата и бързи стъпки да приближават към стаята.

— За Бога, той е! — извика тя отчаяна. — Графът е. Бързо, можеш да се измъкнеш през дрешника. Бързо! Не ме издавай!

Тя вече го бе изтласкала в дрешника, той стоеше сам и колебливо пристъпваше в тъмнината. Чуваше оттатък графът да говори високо с Агнес. Пипнешком Голдмунд се промъкна между дрехите към изходната врата, безшумно местеше крак след крак и ето че вече беше до вратата, която водеше към коридора, опита се да я отвори безшумно. И едва в този миг, след като я намери заключена отвън, се изплаши и той самият, сърцето му почна да бие силно и болезнено. Можеше да бъде нещастна случайност — някой, който е минал оттук, да е заключил вратата, след като той е влязъл. Но Голдмунд не вярваше в това. Беше попаднал в клопка, бе загубен; навярно някой го е видял, когато се е вмъквал в дрешника. Това ще му струва главата. Разтревожен, той стоеше в мрака и веднага се сети за прощалните думи на Агнес: „Не ме издавай!“ Не, нямаше да я издаде. Сърцето му биеше учестено, но с решението си той придоби твърдост, упорито стисна зъби.

Всичко това протече в няколко мига. Вратата откъм стаята на Агнес вече се отваряше. Появи се графът със свещник в лявата и изтеглен меч в дясната. В същия миг Голдмунд забързано насъбра от

висящите наоколо дрехи, рокли и палта и ги метна на ръката си. Трябваше да го вземат за крадец, може би това ще бъде и изход. Графът вече го бе видял и бавно се приближаваше.

— Кой е там? Какво правиш тук? Отговаряй или ще те промуша!

— Извинявайте — шепнеше Голдмунд, — аз съм беден човек, а вие сте толкова богат! Ще върна всичко, господарю, което съм взел. Ето вижте.

И той сложи дрехите на пода.

— Така, значи ти си крал! Не е много умно от твоя страна за едно старо палто да рискуваш живота си. Тукашен гражданин ли си?

— Не, господине, аз съм бездомник. Беден човек, и вие ще имате милост…

— Престани! Искам да зная най-после дали в края на краищата си толкова дързък, че да досаждаш на уважаемата дама? Но ти бездруго ще бъдеш обесен, няма нужда да проучваме това. Кражбата е достатъчна.

Той заблъска силно по заключената врата и извика:

— Там ли сте? Отваряйте!

Вратата беше отворена и трима слуги стояха с измъкнати шпаги.

— Завържете го добре — извика графът с глас, който скърцаше от презрение и високомерие. Той е скитник, крал е тука. Затворете го, а утре рано сутринта окачете мошеника на бесилката!

Без Голдмунд да оказва съпротива, ръцете му бяха вързани. Така го поведоха през дългия коридор по стълбището надолу, през вътрешния двор, напред един слуга носеше ветроупорен фенер. Спряха пред сводеста, обкована с желязо врата на мазе. Почнаха да се уговарят и да ругаят. Нямаха ключ за вратата. Един от слугите взе фенера, а другият се върна назад да търси ключа; тримата въоръжени и завързаният стояха и чакаха пред вратата. Този със светилника любопитно освети отблизо лицето на пленения. В същия момент минаха двама от духовниците, които бяха толкова много и гостуваха в замъка. Идваха откъм параклиса на замъка и се спряха пред групата, двамата гледаха внимателно нощната сцена — как тримата въоръжени и завързаният мъж стоят тук и чакат. Голдмунд не забеляза нито духовниците, нито виждаше своите пазители. Не можеше да види нищо, тъй като слабата треперлива светлина, държана много близо до лицето му, го заслепяваше. Отвъд светлината в здрач, пълен с ужас, той

виждаше още нещо, нещо безформено, голямо, призрачно: бездната, края, смъртта! С неподвижни очи стоеше там, оглушал и ослепял. Един от духовниците настойчиво си шепнеше нещо с охраната. Когато чу, че човекът ще умре и че е крадец, попита дали е имал изповедник. Не, казаха му, бил заловен на местопрестъплението.

— Тогава ще стана аз — заяви духовникът. — Утре преди утринната литургия ще дойда при него със светото причастие и ще изслушам изповедта му. Вие ми обещавате, че няма да го изведете преди това. А аз още днес ще говоря с господин графа. Мъжът може да е крадец, но въпреки това той има право като всеки християнин на изповед и причастие.

Стражите не се осмелиха да възразят. Те познаваха духовника, спадаше към господата от пратеничеството, много пъти го бяха виждали да се храни на трапезата на графа. Пък и защо ли да не се позволи на бедния скитник да се изповяда?

Духовниците си тръгнаха. Голдмунд стоеше и гледаше втренчено. Най-после се върна прислужникът с ключа и отвори. Въведоха пленника в един свод на мазето. Той се спъваше и олюляваше по няколкото стъпала надолу. Това беше преддверие към избата с вината. Те приближиха едно столче до масата и му наредиха да седне.

— Утре на разсъмване ще дойде един поп. Тогава ще можеш да се изповядаш — каза му единият от охраната.

После те си тръгнаха и грижливо заключиха тежката врата.

— Остави ми светлината, приятелю — помоли Голдмунд.

— Не, братче, с това можеш да направиш беля.

И така ще минеш. Бъди скромен и се примири с участта си. Пък и бездруго колко дълго гори една такава свещ! Ще изтрае най-много час. Лека нощ.

Сега Голдмунд беше вече сам в тъмнината, седна на столчето и положи глава върху масата. Беше неудобно да седи така и пристегнатите китки на ръцете го боляха, но тия усещания едва по-късно стигнаха до неговото съзнание. Отначало той само седеше, сложил глава на масата, като върху дръвник за посичане, изпитваше някакъв подтик и с тяло и сетива да приеме това, което бе възложено на сърцето му: да се примири с неотменимото, да се примири с това, че трябва да умре.

Цяла вечност седя така превит, нажален и отдаден на тези мисли, опита се да поеме върху себе си предначертаното, да го поеме с дъха си, да го разбере и да бъде изпълнен от него. Сега беше вечер, настъпваше нощта, а краят на тази нощ щеше да бъде и неговият край. Трябваше да се опита да проумее това. Утре вече нямаше да бъде жив. Ще виси, ще бъде просто вещ, по която птиците ще кацат и ще я кълват, ще стане това, което е бил майстор Никлаус, което беше Лене в изгорялата къщурка и каквото бяха всички ония, които той бе виждал в опустошените от смъртта къщи и да лежат в препълнените с трупове коли. Не беше лесно да осъзнае това и цял да се проникне от него. Беше направо невъзможно да го разбере. Имаше толкова много неща, от които още не се бе отделил, с които още не се бе сбогувал. Часовете на тази нощ му бяха дадени, за да го стори.

Трябваше да си вземе сбогом е красивата Агнес, никога вече нямаше да види нейната едра фигура, светлата слънчева коса, хладните й сини очи, никога нямаше да види как високомерието в тези очи отслабва и почва да трепери, никога нямаше да усети приятния златист мъх на нейната уханна кожа. Бъдете щастливи, сини очи, бъдете щастливи, влажни, тръпнещи устни! Бе се надявал още дълго да може да ги целува. А дори и днес горе на хълма в късното есенно слънце той бе мислил за тях, бе им принадлежал и копнял по тях. Но в нощта трябваше да се сбогува и с хълмовете, със слънцето, със синьото небе, по което плуват бели облаци, да се сбогува с дърветата и горите, със странстването, с часовете на деня и времената на годината. Сега може би Мари още седеше будна. Бедната куцичка Мари, с добрите обичащи очи, седеше и чакаше или се унасяше в сън и се събуждаше отново в своята кухня, а Голдмунд все не се прибираше вкъщи.

Ах, а и хартията, и моливът за рисуване, и надеждата за всички фигури, които искаше да направи, всичко изчезваше, всичко си отиваше. И надеждата за нова среща с Нарцис и с милия апостол Йоан трябваше да погуби.

Следваше да си вземе сбогом и от своите собствени ръце, от собствените си очи, от глад и жажда, от храна и питие, от любовта, от свиренето на лютня, от сън и събуждане, от всичко. Утре една птица ще литне във висините, а Голдмунд вече няма да я види, някакво момиче ще пее на прозореца, а той няма да чуе песента му, реката ще си тече и тъмните неми риби ще плуват, вятърът ще мете сухата шума

по земята, слънцето ще грее, звезди ще светят в небето, млади хора ще отиват на танцовата площадка, върху далечните планини ще падне първият сняг. И всичко ще продължава, всички дървета ще хвърлят сянката си наоколо, всички хора ще гледат радостно или тъжно с живите си очи, кучетата ще лаят, кравите ще мучат в оборите по селата, и всичко без него, нищо вече няма да му принадлежи, той ще бъде откъснат от всичко. Голдмунд усети утринния аромат на безлесната равнина, усети вкуса на сладкото младо вино и на пресните твърди лешници; един спомен, едно припламнало отражение на целия пъстър свят прониза притесненото му сърце, като потъваше и си вземаше сбогом. Всичко това блестеше както целият красив, объркан живот, то още веднъж премина светкавично през всичките му сетива и той се сви от разкъсващата го болка и усети сълза подир сълза да се стичат от очите му. Хълцайки, се поддаде на вълната — сълзите му течаха неспирно и самият рухващ, се отдаде на безкрайната болка. „Жалко за долините и за гористите планини, за потоците в зелените елшови храсти, за момичетата, за лунните вечери по мостовете, за теб, красив лъчезарен картинен свят, как ще изоставя всичко това?“ Разплакан, Голдмунд лежеше на масата — едно неутешимо дете. И от болката в сърцето му се изтръгна въздишка и умолителен, жален зов: „О, майко, майко!“

И след като изрече вълшебната дума, от глъбината на спомена му откликна един образ, образът на майката. Това не беше майчинската фигура от неговите мисли и мечти като художник, а образът на собствената му майка, красив и жив, както не бе го виждал никога след годините в манастира. Към нея той отправи своята жалба и изплака непоносимата си мъка, че ще трябва да умре, на нея предостави всичко, върна гората, слънцето, очите, ръцете, върна цялата си същност, целия си живот в майчините ръце.

И както бе облян в сълзи, Голдмунд заспа; майчински го обгърнаха умората и сънят. Спа навярно час или два и болката се бе отдалечила.

Събудил се отново, почувства силни болки. Овързаните му с въжета китки мъчително горяха, разкъсващи болки преминаваха по гърба и тила му. Той се изправи с мъка, оборави се и отново съзна положението си. Наоколо му бе съвършена чернота, не знаеше колко дълго е спал, не знаеше колко часа му остават да живее. Може би още в

следващия момент те ще дойдат да го вземат за смъртта. Тогава си спомни, че му бе обещан изповедник. Не вярваше, че неговото причастие може да му бъде от особена полза. Не знаеше дали и най-съвършеното опрощение на греховете би го завело на небето. Не знаеше дали има небе и Бог-Отец, дали има съд и вечност. Отдавна беше загубил всякаква увереност в тези неща.

Но все едно дали можеше да има вечност, или не, той не жадуваше за нея. Не искаше нищо освен този несигурен преходен живот, това дишане и чувството, че си е у дома в собствената си кожа, не искаше нищо, освен да живее. Гневно се изправи, закрачи, олюлявайки се в тъмнината, чак до стената, облегна се изправен на нея и взе да размишлява. Въпреки всичко трябва да има някакво спасение! Може би духовникът ще бъде спасението. Може би, убеден в неговата невинност, той ще ходатайства, ще каже една дума за него или ще му помогне за измъкване или бягство! Голдмунд все повече трескаво се задълбочаваше в тези мисли, отново и отново. Ако и от това не излезеше нищо, то тогава пак нямаше да се предаде, играта може би още нямаше да е загубена. И така първо щеше да се опита да спечели духовника на своя страна, с най-голямо старание да го омагьоса, да го трогне, да го убеди, да го поласкае. Духовникът беше единствената добра карта в неговата игра, всички други възможности бяха мечти. И все пак на света съществуваха случайности, стечение на обстоятелствата; палачът можеше да получи пристъп на колики, бесилката да се счупи, можеше да се появи някоя неочаквана възможност за бягство. Във всички случаи Голдмунд щеше да се съпротивлява срещу смъртта; напразно се опитваше да възприеме, да се примири с тази съдба, не му се бе удало. Ще се въоръжи за защита, ще се бори до крайност, ще подложи крак на стражата, ще блъсне палача, до последния миг и с всяка капка кръв ще защитава своя живот. Ех, ако можеше да убеди духовника да му отвърже ръцете! Тогава би спечелил безкрайно много.

Междувременно той се опита, без да обръща внимание на болката, със зъби да прекъса въжето. С бясно напрежение след ужасно дълго време успя само да си втълпи, че е поразхлабено. Задъхан стоеше в мрака на своя затвор, подпухналите ръце и китки го боляха много. Когато отново по-спокойно си пое дъх, Голдмунд се запромъква край стената все по-нататък, като изследваше крачка по крачка

влажната стена на мазето дали няма изпъкнали ръбове. Тогава се сети за стъпалата, по които се бе препъвал към тази клетка. Потърси и ги намери. Коленичи и се опита да протърка въжето на един от кантовете на каменното стъпало. Беше трудно, вместо въжето все улучваше кокалчетата на собствената си ръка, от допира до камъка го болеше като от обгаряне на огън, усещаше, че тече кръв. Но не се отказа. Когато вече между вратата и прага се появи съвсем тънка ивица сива утринна светлина, той постигна желаното. Въжето беше претъркано, можеше да го развърже, ръцете му бяха свободни! Но после едва-едва успя да раздвижи пръстите си, ръцете му бяха подпухнали, изтръпнали и конвулсивно вдървени, го боляха чак до раменете. Трябваше да се упражнява, насила да ги раздвижва, за да бъдат отново оросени от кръв. Защото сега вече имаше план, който му изглеждаше добър.

Ако съвсем не му се удадеше да постигне това, духовникът да му помогне, тогава, в случай че той остане и за съвсем малко време сам с него, ще го убие. Ще го извърши с едно от столчетата. Да го задуши — не би могъл, защото в ръцете и раменете му нямаше достатъчно сила. Но може да го удари, бързо да смъкне духовническите му дрехи и преоблечен в тях, да се измъкне. И докато другите намерят убития, той ще трябва да е излязъл от замъка, а после да бяга, да бяга! Мари би го пуснала в дома си и скрила. Трябваше да опита. Това беше възможно.

Никога в живота си Голдмунд не бе наблюдавал развиделяването така, не бе го чакал и не бе копнял, но и не бе се страхувал както в този час. Изтръпнал от напрежение и решителност, той дебнеше с очите на ловец как жалката бледа ивица под вратата постепенно, постепенно става по-светла. Върна се към масата и се опита така да седи с ръце, отпуснати между коленете, че да не се забележи веднага липсата на въжетата. Откакто бе освободил ръцете си, вече не вярваше в смъртта. Беше решен да се измъкне, ако ще при това целият свят да рухне на парчета! Беше решен да живее, на всяка цена. Ноздрите му потръпваха от жажда за свобода и живот. И кой знае, може би отвън ще му се притекат на помощ? Агнес беше жена, властта й не стигаше далеч, но навярно не и нейният кураж; бе възможно и да го пожертва. Тя обаче го обичаше и може би ще успее да направи нещо. Може би вън ще се промъкне камериерката Берта, а нямаше ли и един коняр, на когото Агнес мислеше, че може да се уповава? И ако никой не се появеше и отникъде не му дадяха някакъв знак, тогава той щеше да осъществи

своя план. Ако не му се удадеше, щеше да убие пазачите със стол — двама, трима или колкото дойдат. Предимство бе, че неговите очи бяха свикнали с тъмнината в помещението, и сега в здрача той по усет откриваше всички форми и размери, докато другите с влизането си отначало щяха да са съвсем слепи.

Трескав, Голдмунд седеше край масата и премисляше какво точно трябва да каже на изповедника, за да го спечели за свой помощник, тъй като с това трябваше да започне. Едновременно наблюдаваше жадно постепенното засилване на светлината в процепа. Сега най-искрено желаеше мига, от който допреди часове толкова се страхуваше; вече едва можеше да го дочака, ужасното напрежение не се издържа дълго. Пък и силите на Голдмунд, вниманието, решителността и будността му постепенно отново намаляваха. Скоро трябваше да влезе пазачът с духовника, докато напрегнатата готовност, решителната воля за спасение още цъфтеше.

Най-после светът отвън се събуди, най-после врагът се приближаваше. По настилката на двора кънтяха стъпки, ключът бе пъхнат в ключалката и превъртян, след дългата мъртва тишина всеки от тези звуци ехтеше високо като гръм.

Ето че тежката врата се открехна бавно, пантите проскърцаха. Влезе един духовник без придружител, без пазач. Влизаше сам, като носеше свещник с две свещи. И сега всичко беше по-различно, отколкото затворникът бе мислил.

И колко странно и вълнуващо! Пристъпилият духовник, чиито невидими ръце отново затвориха вратата, носеше одеждите на монасите от манастира „Мариаброн“, добре познатото, родното облекло, каквото някога бяха носили абат Даниел, отец Анселм и отец Мартин.

Гледката прободе странно сърцето му, трябваше да отклони очи. Появата на това манастирско одеяние можеше да обещае нещо приятелско, да бъде добър знак. Но навярно нямаше да има никакъв друг изход освен смъртоносния удар. Голдмунд стисна зъби. Щеше да му бъде много трудно да погуби този брат от ордена.

17

— Слава на Исуса Христа — каза отецът и постави свещника на масата.

Голдмунд му отвърна с тихо промърморване, забил очи надолу. Духовникът мълчеше. Изчакваше и мълчеше, докато Голдмунд стана неспокоен и изпитателно насочи поглед към мъжа, който стоеше пред него.

Този човек, когото той едва сега видя, за свое объркване, не само носеше одеждите на отец от „Мариаброн“, а и знаците на абатския сан.

И едва сега Голдмунд се вгледа в лицето на абата. То бе слабо, но остро и ясно изсечено, с много тънки устни, лице, което познаваше. Като омагьосан Голдмунд не отклоняваше очи от това лице, което изглеждаше цялото изваяно от дух и воля. С несигурна ръка той посегна към свещника, вдигна го и го приближи към чуждото лице, за да може да види очите. Видя ги, когато го поставяше отново; свещникът трепереше в ръката му.

— Нарцис! — прошепна едва чуто той. Всичко наоколо му закръжи.

— Да, Голдмунд, някога бях Нарцис, но много отдавна се отказах от това име. По-добре ще е и ти да го забравиш. След моето ръкополагане аз се наричам Йоан.

Голдмунд беше потресен до дън душа. Изведнъж целият свят се бе променил и внезапното спадане на собственото му свръхчовешко напрежение заплашваше да го задуши, Голдмунд трепереше; от шемета имаше усещането, че главата му е като празен мехур, а стомахът му свит. В дъното на очите му пареше, напираше ридание. Да се разхълца и да се свлече в сълзи, в несвяст — в този миг всичко в него се стремеше към това.

Но със съзирането на Нарцис от възкресената дълбочина на младежкия спомен у него се надигна едно предупреждение: някога, като момче, бе плакал пред същото красиво строго лице и пред тези тъмни всезнаещи очи и си бе тръгнал. Не биваше да го направи втори

път. Ето че сега, в най-удивителния момент от неговия живот, Нарцис се явява пак, сякаш е призрак, вероятно за да му спаси живота, но трябва ли отново да избухне в хълцане, или да падне в безсъзнание пред него? Не, не, не! Овладя се. Обузда сърцето си, притисна стомаха, прогони шемета от главата. В този миг Голдмунд не биваше да прояви слабост. И с изкусно овладян глас успя да изрече:

— Ти трябва да ми позволиш все още да те наричам Нарцис.

— Наричай ме така, скъпи. Но не искаш ли да ми подадеш ръка?

И Голдмунд отново се насили. Поднесе своя отговор с един по момчешки заинатен и леко присмехулен тон, както някога в ученическите години.

— Извинявай, Нарцис — каза той хладно и малко надменно, — виждам, че си станал абат. Аз обаче все още съм бездомен скитник. И освен това нашата беседа, колкото и да е желателна за мен, за съжаление няма да може да продължи дълго, защото видиш ли, Нарцис, аз съм осъден на смърт чрез обесване и след час или по-рано ще бъда обесен. Казвам го само за да си наясно с положението.

По лицето на Нарцис не трепна нищо, не се появи никаква гримаса, изражение. Малко момчешкото и самохвално държане на неговия приятел му правеше голямо удоволствие и същевременно го вълнуваше. Но гордостта, която стоеше зад това и не позволяваше на Голдмунд разплакан да падне на гърдите му, той най-искрено разбираше и одобряваше. Наистина сам си бе представял срещата им другояче, но с тази малка комедия откровено бе съгласен. С нищо Голдмунд не би могъл по-лесно отново да поласкае сърцето му.

— Е, да — каза той и също играеше ролята на равнодушен. — Впрочем относно бесилото мога да те успокоя. Ти си помилван. Имам поръчението да ти съобщя това и да те взема със себе си. Защото тук, в града, не бива да останеш. Следователно ще имаме достатъчно време взаимно да си разкажем едно или друго. Но какво смяташ, ще ми подадеш ли ръка?

И те си подадоха ръце — дълго ги държаха и стискаха здраво и се чувстваха дълбоко развълнувани, но в думите им студенината и комедиантството останаха още доста време.

— Добре, Нарцис, и така значи, ще напуснем този не твърде почтен подслон и аз ще се присъединя към твоята свита. Ще се

завърнеш ли в „Мариаброн“? Да? Много хубаво? И как? На кон? Отлично! И тъй работата е в това и за мене да има кон.

— Ще го получим, приятелю, и още след два часа ще отпътуваме. Ох, но как изглеждат ръцете ти! За Бога, целите изпонасечени, подпухнали и окървавени! О, Голдмунд, как са се отнесли към тебе!

— Нищо, Нарцис. Аз сам си наредих ръцете така. Разбира се, бях завързан и трябваше да се освободя. Признавам, не беше лесно. Впрочем бе истинска смелост от твоя страна, че влезе при мене без придружител.

— Защо смелост? Нямаше никаква опасност.

— О, съществуваше, макар и малката опасност да бъдеш убит от мен. Именно така си бях предначертал. Казано ми беше, че ще дойде един духовник. Тогава аз щях да го убия и да избягам, преоблечен в дрехите му. Добър план.

— Следователно ти не си искал да умреш? Искал си да се съпротивляваш.

— Разбира се, исках. Но че тъкмо ти ще бъдеш духовникът, това, естествено, не можех и да подозирам.

— И все пак — каза Нарцис колебливо — всъщност това е бил действително ужасен план. Наистина ли би могъл да убиеш духовника, дошъл при тебе като изповедник?

— Теб не, Нарцис, естествено, не, а може би не и никого от твоите отци, ако той носеше расото на „Мариаброн“. Но когото и да е друг духовник, да, бъди сигурен.

Неочаквано гласът му стана тъжен и приглушен.

— Той не би бил първият човек, когото бих погубил.

Замълчаха. В душите си и двамата чувстваха мъчителна тежест.

— И така за тези неща — каза Нарцис със студен глас, — разбира се, ще говорим по-късно. Някога ще можеш да ми се изповядаш, ако пожелаеш. Или би могъл и иначе да ми разкажеш за живота си. А и аз имам какво да споделя с теб. Радвам се за това. Няма ли да тръгнем?

— Още един момент, Нарцис. Сетих се нещо, а именно, че отдавна те бях нарекъл Йоан.

— Не те разбирам.

— Не естествено не. Та нали още нищо не знаеш. Това беше преди няколко години, тогава ти дадох името Йоан и то ще ти остане завинаги. По-рано аз бях скулптор и дърворезбар на фигури. И смятам отново да стана такъв. А най-хубавата фигура, която направих тогава, един младеж от дърво, в естествена големина, е с твоя образ, но не се нарича Нарцис, а Йоан. Това е апостол Йоан под кръста.

Той стана и тръгна към вратата.

— Следователно ти си мислил за мене? — попита Нарцис тихо.

Също така тихо Голдмунд отговори:

— О, да, Нарцис, винаги мислех за тебе, винаги.

Той буйно блъсна тежката врата, бледото утро надзърна вътре. Вече не разговаряха. Нарцис го взе със себе си в своята стая за гости. Един млад монах, неговият придружител, беше там, зает с приготовляването на багажа за път. На Голдмунд бе поднесена храна. Ръцете му бяха измити и превързани. Скоро щяха да докарат конете.

Когато се качиха на конете, Голдмунд каза:

— Имам още една молба. Нека минем през Рибния пазар, трябва да уредя още нещо.

Тръгнаха, а Голдмунд огледа нагоре всички прозорци на замъка дали няма някъде да зърне Агнес. Не можа да я види никъде. Минаха през Рибния пазар, Мари беше много загрижена за него. Той се сбогува с нея и с родителите й, хиляди пъти им благодари, обеща някога да дойде отново и продължи пътя си на кон. Мари остана под свода на вратата и стоя, докато конниците изчезнат. Куцукайки бавно, тя се прибра вкъщи.

А те яздеха четирима: Нарцис, Голдмунд, младият монах и един въоръжен конник.

— Спомняш ли си моето жребче Блес, което стоеше в манастирския обор? — попита Голдмунд.

— Разбира се. Няма да го намериш там, пък и не допускам, че си очаквал. Може би има седем или осем години, откакто умря и го заровихме.

— И ти си спомняш това!

— О, да, спомням си.

Голдмунд не се натъжи от смъртта на Блес. Той се радваше, че Нарцис, който никога не е проявявал грижа към животните и сигурно

никога не е знаел по име някой друг от манастирските коне, бе толкова добре осведомен за Блес. Това го радваше много.

— Ти ще ми се присмееш — поде Голдмунд, — че първото същество, за което попитах от вашия манастир, бе бедното конче. Не беше хубаво от моя страна. Всъщност бих искал да поставя съвсем други въпроси, преди всичко за нашия абат Даниел. Но мога да си представя, че е починал, нали ти си негов приемник? А поне в началото искам да избягна да говоря само за смъртни случаи. В момента намирам, че не е добре да говоря за смъртта след изминалата нощ, а и след чумата, от която видях толкова много. Но тъй като вече сме отворили дума, нека бъде, както е тръгнало. Кажи ми кога и как е починал абат Даниел, много го уважавах. И ми кажи също дали отците Анселм и Мартин са още живи. Аз съм готов да чуя всичко лошо. Но съм доволен, тъй като поне теб чумата те е пощадила. Наистина никога не съм и помислял, че ти би могъл да умреш, твърдо вярвах в нашата нова среща. Но вярата може да измами, за съжаление и това научих. И моя майстор Никлаус, дърворезбаря, не можех да си представя мъртъв, определено разчитах отново да го намеря и пак да работя при него. Но въпреки всичко, когато стигнах там, той беше мъртъв.

— Бързо може да се сподели всичко — каза Нарцис. — Абат Даниел почина преди осем години, без болест и болки. Не съм негов приемник, станах абат едва преди една година. Негов приемник беше отец Мартин, нашият някогашен училищен надзирател; той почина миналата година, ненавършил седемдесет години. И отец Анселм отдавна го няма на този свят. Той те обичаше, често говореше за тебе. В последните години съвсем не можеше да ходи и дори лежането му беше голяма мъка; умря от воднянка. Да, а чумата се появи и при нас, мнозина починаха. Да не говорим за това. Има ли още нещо, за което искаш да ме питаш?

— Разбира се, още много. Преди всичко как ти дойде тук, в епископския град и при наместника?

— Това е дълга история и ще ти бъде скучна, отнася се за политика. Графът е любимец на императора и по някои въпроси негов пълномощник, а понастоящем между императора и нашия орден има някои работи, които трябва да се уредят. Орденът ме изпрати с една делегация, която трябваше да се споразумее с графа. Успехът беше незначителен.

Нарцис замълча и Голдмунд не попита нищо повече. Той не биваше да узнае, че миналата вечер, когато абатът бе молил графа да пощади живота на Голдмунд, този живот е трябвало да бъде заплатен на суровия граф с няколко отстъпки.

Яздеха. Голдмунд скоро се почувства уморен и с мъка се държеше на седлото.

След дълго време Нарцис попита:

— Истина ли е, че си бил арестуван заради кражба? Графът твърдеше, че ти си се вмъкнал в замъка чак до вътрешните стаи и си крал там.

Голдмунд се усмихна.

— Е, да, той действително остана с впечатлението, че съм крадец. Аз обаче имах среща с любовницата му, без съмнение графът трябва да е знаел и това. Много се учудвам, че все пак ме остави да си тръгна.

— Е, той е разбран човек.

Те не можаха да преодолеят разстоянието, предвидено за деня. Голдмунд беше прекалено изтощен, ръцете му вече не можеха да държат юздите. Наеха квартира в едно село; сложиха го да легне, леко го тресеше и на другия ден той остана да лежи. Но после беше в състояние да продължи да язди. А когато ръцете му твърде бързо заздравяха, пътуването на кон му доставяше голямо удоволствие. Колко отдавна не беше яздил! Той се оживи, подмлади и ободри, по някои отрязъци от пътя яздеше в надпревара с въоръжения конник, а в часове на откровение обсипваше приятеля си Нарцис със стотици нетърпеливи въпроси. Спокоен и дори радостен, Нарцис му отвръщаше: той отново беше очарован от Голдмунд, обичаше неговите толкова стихийни и толкова детински въпроси, пълни с безгранично доверие в духа и мъдростта на приятеля му.

— Един въпрос, Нарцис. Вие някога горили ли сте евреи?

— Да горим евреи ли? Как бихме могли? Пък и при нас няма евреи.

— Правилно. Но кажи, би ли бил в състояние да изгориш евреин? Можеш ли да си представиш такъв случай като възможен?

— Не, защо трябва да го правя! За фанатик ли ме смяташ?

— Разбери ме, Нарцис, искам да кажа, можеш ли да си представиш, че при някакъв случай би издал заповед за

унищожаването на евреи или поне би дал съгласие. Нали толкова много херцози, градоначалници, кметове, епископи и други властници са изричали подобни заповеди?

— Не бих дал заповед от този род. Но е допустим противният случай, че би ми се наложило да наблюдавам и да преживея такава жестокост.

— Значи ти би я търпял?

— Разбира се, ако не ми е дадена власт да я отменя. Голдмунд, ти явно някога си видял изгаряне на евреи?

— Ах, да.

— Е, можеше ли да го предотвратиш? Не, нали? Видиш ли?

Голдмунд подробно разказа историята на Ребека и при това се развълнува, говореше със страст.

— Но кажи — запита той поривисто, — що за свят е този, в който трябва да живеем? Не е ли един ад? Не е ли възмутителен и ужасен?

— Разбира се, светът не е друг.

— Така — извика Голдмунд сърдито. — А колко често по-рано твърдеше пред мен, че светът бил божествен, че представлявал голяма хармония от сфери, в чиято среда на трон седял Творецът и че съществуващото било добро и тъй нататък? Ти казваше, че това го имало у Аристотел или у свети Тома. Жаден съм да чуя твоето обяснение за противоречието.

Нарцис се усмихна.

— Паметта ти е удивителна! И все пак тя малко те е поизмамила. Всякога съм почитал Твореца като съвършен, но никога творението. Никога не съм отричал злото в света. Че животът на земята е хармоничен и справедлив и че човекът е добър, това, драги мой, никога не е твърдял който и да било истински мислител. Нещо повече, че помислите и желанията на човешката душа са лоши, е казано изрично и в Светото писание и ние го виждаме потвърдено всеки ден.

— Много добре. Най-после разбирам какво мислите вие, учените. Следователно човекът е лош, а животът на земята е истинска подлост и свинство, вие го признавате. Но някъде зад това във вашите мисли и учебници има справедливост и съвършенство. Те съществуват, могат да се докажат, но вие не си служите с тях.

— У тебе се е насъбрал силен гняв срещу теолозите, драги приятелю! Но все още не си станал мислител, нахвърляш всичко едно през друго. Би трябвало да се донаучиш на някои работи. А защо казваш, че ние не си служим с идеята за справедливостта? Правим го във всеки ден и всеки час. Аз например съм абат и трябва да ръководя манастир, в този манастир обаче всичко върви толкова несъвършено и греховно, колкото и в света отвън. Затова винаги и все отново противопоставяме на първородния грях идеята за справедливостта и се опитваме да съизмерим с нея нашия несъвършен живот, мъчим се да коригираме злото и да поставим живота си в постоянна връзка с Бога.

— Да, разбира се. Нарцис. Нямам предвид тебе и това, че ти не си добър абат. Но мислех за Ребека и за изгорените евреи, за масовите гробове, за големия мор, за улиците и стаите, в които лежаха и воняха чумни трупове, за цялата тази ужасна опустошеност, за изоставените, осиротели деца, за дворните кучета, умрели от глад на своите вериги. Когато мисля за всичко това, пред очите ми се явяват тези картини, сърцето ме заболява и ми се струва, че нашите майки са ни родили в един безнадеждно жесток и сатанински свят и че би било по-добре да не ни бяха раждали. Бог да не бе създавал този страховит свят и Спасителят да не бе напразно разпнат на кръста за него.

Нарцис кимна приветливо на приятеля си.

— Ти имаш право — каза той топло, — наговори се, изрече всичко. Но в едно се мамиш много. Смяташ това, което говориш, за мисли. Това обаче са чувства! Това са чувствата на човек, комуто ужасът на битието създава много тревоги. Но не забравяй, че на тези тъжни и отчайващи чувства противостоят и съвсем други! Когато се чувстваш добре на своя кон и яздиш през красива местност или когато, достатъчно лекомислен, вечерта се промъкваш в замъка, за да ухажваш любовницата на графа, тогава за теб светът изглежда съвсем друг и всички къщи на чумави и всички изгорени евреи изобщо не ти пречат да търсиш собственото си удоволствие. Не е ли така?

— Разбира се, вярно е. И тъй като светът е пълен със смърт и ужас, аз винаги отново търся как да утеша сърцето си и да откъсна красивите цветя, които цъфтят сред този ад. Намирам удоволствие и за час забравям ужаса. Но с това той не става по-малък.

— Ти много добре го изрази. Следователно се намираш в свят, в който си заобиколен от смърт и ужас, и бягаш от него в насладата. Но

удоволствието е нетрайно и то отново те оставя в пустинята.

— Да, така е.

— И се случва на повечето хора. Само че малцина го усещат със същата сила и неудържимост, с която и ти, и малцина изпитват потребността да осъзнаят тези чувства: Все пак кажи, освен отчаяното сноване между удоволствие и ужас, освен люлеенето между насладата от живота и чувството, че си смъртен, не си ли опитвал и някакъв друг път?

— Е да, естествено. Опитах изкуството. Вече ти казах, нали, че между другото бях и художник. Веднъж, може би бяха минали три години, откакто скитах по света и почти през цялото време странствах, попаднах в една манастирска църква, където имаше дървено изображение на Божията майка, а то бе необикновено хубаво, видът му ме развълнува толкова много, че попитах за майстора, който я бе направил, и го потърсих. Намерих го, беше прочут майстор; станах му ученик и работих няколко години при него.

— По-късно ще ми разкажеш повече за това. Но какво ти е дало изкуството и какво означава то за тебе?

— Изкуството беше преодоляване на тленността. Виждах, че нещо остава и надживява шутовската игра и мъртвешкия танц на човешкото битие — произведенията на изкуството. Разбира се, и те изтляват някога, изгарят или пропадат, или отново биват разрушени. Но все пак надживяват не едно човешко поколение и отвъд мига създават тихо, спокойно царство на картините и светилищата. Струва ми се добро и утешително човек да съдейства за това, защото то е почти увековечаване на тленното.

— Това много ми харесва, Голдмунд. Надявам се, ще направиш още много хубави творби, доверието ми в силата ти е голямо. Вярвам, че дълго ще ми гостуваш в „Мариаброн“ и ще позволиш да бъде съоръжена за теб една работилница; нашият манастир отдавна не е имал художник. Но смятам, че с твоята дефиниция още не си изчерпал чудното в изкуството. Убеден съм, че изкуството не се състои просто в това, чрез камък, дърво и багри да се изтръгне от смъртта нещо съществуващо, но смъртно, и да му се даде по-дълъг живот. Виждал съм някои произведения на изкуството, някои изображения на светци и на Мадоната, за които не мисля, че са само верни отражения на

отделен, живял някога човек, чиито форми или цветове художникът е съхранил.

— Имаш право — разпалено извика Голдмунд. — Съвсем не бих предположил, че толкова добре схващаш изкуството. Първообразът на едно добро художествено произведение не е действителна, жива фигура, макар тя да може да е подтик за него. Първообразът не е от плът и кръв, той е дух. Това е образ, чиято родина е душата на художника. И у мен, Нарцис, живеят такива образи, които се надявам някога да пресътворя и да ти ги покажа.

— Чудесно! И сега, драги мой, без сам да знаеш, ти навлезе във философията и изрази една от нейните тайни.

— Присмиваш ми се.

— О, не. Ти заговори за първообрази, следователно за образи, които не съществуват никъде освен в творческия дух, които обаче могат да бъдат превърнати в материя и направени видими. Дълго преди художественият образ да стане видим и да добие реалност, той вече е съществувал като образ в душата на художника. Този образ, този първообраз, е точен до косъм с това, което старите философи наричат идея.

— Да, звучи ми съвсем достоверно.

— Е, и след като признаваш идеите и първообразите, то ти навлизаш в духовния свят, нашия свят на философи и теолози, и приемаш, че сред хаотичното и осеяно с мъки бойно поле на живота, сред безкрайния и безсмислен мъртвешки танц на физическото битие съществува и творчески дух. Видиш ли, аз постоянно, откакто дойде при мен като момче, се обръщам към този дух в тебе. У тебе това не е дух на мислител, а на художник. Но е дух и тъкмо той е, който ще ти покаже пътя, за да излезеш от мрачната обърканост на сетивния свят, от вечното люшкане между удоволствие и отчаяние. Мили, щастлив съм, че чух от устата ти това признание. Очаквах го още от времето, когато напусна своя учител Нарцис и намери смелост да бъдеш това, което си. Сега отново можем да бъдем приятели.

В този час на Голдмунд му се струваше, че неговият живот е придобил смисъл, сякаш той го обзираше от някаква висота и виждаше ясно своите три големи степени: зависимостта от Нарцис и откъсването от нея — времето на свобода и странстване, и завръщането, вглъбяването, началото на зрелостта и на жътвата.

Видението изчезна отново. Но сега Голдмунд бе намерил отношението към Нарцис, което му подхождаше, вече не отношение на зависимост, а на свобода и взаимност. Сега той можеше, без да се унижава, да бъде гост при този превъзхождащ го дух, тъй като другият бе открил в негово лице равностойния творец. По време на пътуването им копнежът му се засилваше и Голдмунд се радваше, че чрез художествени изображения ще покаже на Нарцис, ще направи видим за него своя вътрешен свят. Понякога го обземаха и съмнения.

— Нарцис — предупреди го той, — страхувам се, че ти не знаеш кого собствено ще въведеш в манастира. Не съм монах и не искам да бъда. На мен, разбира се, са ми известни трите големи обета и на драго сърце съм съгласен с бедността. Но не обичам нито девствеността, нито послушанието; тези добродетели съвсем не ми изглеждат истински мъжествени. А и от благочестивостта почти нищо вече не ми е останало, години не съм се изповядвал, нито съм се молил или причестявал.

Нарцис остана спокоен.

— Ти, изглежда, си се превърнал в езичник. Но ние не се боим от това. А занапред няма защо да си горд със своите многобройни грехове. Водил си обичайния светски живот, като блудния син си пасъл свинете и вече не знаеш какво е закон и ред. Разбира се, от теб би излязъл много лош монах. Но аз естествено съвсем не те каня да встъпваш в ордена; просто ти предлагам да бъдеш наш гост и при нас да уредим за теб работилница. И още нещо, не забравяй, че някога, в младежките ми години, аз бях този, който те разбуди и те остави да тръгнеш към светския живот. От теб може да е станало добро или лошо, след теб аз самият съм този, който носи отговорност за това. Искам да видя какво е станало с тебе; ти ще ми го покажеш със слова, с живот, с твоите произведения. А когато го покажеш и ако тогава намеря нещо, за което нашият дом ще бъде неподходящ подслон за тебе, аз ще бъда първият, който ще те помоли да го напуснеш.

Голдмунд всякога биваше много учуден, когато приятелят му заговореше така, когато се проявяваше като абат, със спокойна увереност и с този лек оттенък на присмех по отношение на светските хора и светския живот, защото тогава проличаваше какво бе станало от Нарцис — мъж. Наистина мъж на духа и на църквата, с нежни ръце и с лице на учен, но мъж, пълен с увереност и смелост, предводител,

човек, който носи отговорност. Този Нарцис вече не беше младежът от някога, не беше и кроткият съсредоточен апостол Йоан: този нов Нарцис, мъжествен и рицарски, Голдмунд искаше да извая със собствените си ръце. Чакаха го много образи: Нарцис, абат Даниел, отец Анселм и образите на майстор Никлаус, на красивата Ребека, на красивата Агнес и на още толкова други, приятели и врагове, живи и мъртви. Не, той не искаше да става брат в ордена, нито по-благочестив, нито по-учен, искаше да създаде художествени творби; а това, че неговата някогашна младежка родина можеше да бъде родина на тези произведения, го правеше щастлив.

Те яздеха през хладната късна есен и един ден, след като сутринта голите дървета бяха целите покрити със скреж, навлязоха с конете в просторна хълмиста земя с пустеещи червеникави тресавища, а линията на далечните хълмисти вериги се виждаше странно примамлива и отдавна позната; стигнаха висока ясенова гора и един буен поток, а наблизо стар хамбар. При тази гледка Голдмунд усети в сърцето си радостна плахост и болка; той позна хълмовете, по които някога бе яздил с рицарската дъщеря Лидия, и безлесната равнина, през която някога, прогонен и дълбоко натъжен, бе минал при лек снеговалеж. Ето че се появиха групи от елхи и воденицата, и крепостта и Голдмунд позна всичко с чудна болка, откри прозореца на кабинета, в който тогава, в легендарното време на младостта, бе слушал рицарят да разказва за своето пътуване на поклонник и да поправя неговите латински изрази. Влязоха на коне в двора, това беше предварително определена спирка в тяхното пътуване. Голдмунд помоли абата да не съобщава името му и заедно с въоръжения конник да го остави да се храни при прислугата. Така и стана. Стария рицар вече го нямаше, нямаше я и Лидия, но бяха останали някои от ловците и слугите; в къщата сега живееше и заповядваше заедно с мъжа си много хубавата, горда и властна благородница Юлия. Тя все още изглеждаше чудно красива, но и някак зла: Голдмунд не бе познат нито от нея, нито от прислугата. След закуската той се измъкна по здрач към градината и гледаше през оградата към вече зимните лехи, промъкна се и през вратата на обора и хвърли поглед към конете. С въоръжения конник Голдмунд спа на сламата, а бремето на спомените притискаше гърдите му, много мъки се събужда. Ох, колко раздробен и безплоден лежеше зад него животът му, богат на чудесни образи, но и разпръснат на

толкова отломъци, толкова беден на ценности, толкова беден на любов! На сутринта, когато тръгнаха отново на път, той плахо огледа прозорците нагоре дали навярно още веднъж не би зърнал лицето на Юлия. Така съвсем наскоро той се бе оглеждал наоколо в двора на резиденцията на епископа дали Агнес няма да се покаже още веднъж. Тя не се появи и Юлия не се показа. Такъв беше целият му живот, той му се струваше сбогуване, бягство от някъде, забрава, стоене с празни ръце и с мръзнещо сърце. Това усещане го съпровождаше през целия ден, Голдмунд не проговори нито дума, седеше отпуснат и мрачен на седлото. Нарцис го остави да прави каквото иска.

Но вече се приближаваха към целта и след още няколко дни тя беше достигната. Малко преди да се провидят кулата и покривите на манастира, те яздиха през онези каменливи угари, по които той — преди колко дълго време беше — някога търсеше жълт кантарион за отец Анселм и бе превърнат в мъж от циганката Лизе. И ето че минаха през портата на „Мариаброн“ и под чуждоземното кестеново дърво слязоха от конете. Голдмунд нежно докосна дънера и се наведе, за да вдигне една от разпуканите бодливи обвивки, които лежаха по земята кафяви и увехнали.

18

Първите дни в манастира Голдмунд живееше сам в една от килиите за гости. После по негова молба му бе уредена квартира в една от стопанските постройки, които обкръжаваха големия двор като пазарен площад, и то точно срещу ковачницата.

Новата среща го завладя с толкова силно вълшебство, че той самият понякога се удивляваше. Тук вече никой освен абата не го познаваше и не знаеше кой е той; хората в манастира, братя, както и послушници, живееха при установен здрав ред и бяха заети, те го оставяха на спокойствие. Но го познаваха дърветата от двора, познаваха го порталите и прозорците, воденицата и водното колело, плочите по коридорите, увехналите розови храсти край аркадата, която ограждаше двора, щъркеловите гнезда върху хамбара и покрива на трапезарията. От всеки ъгъл приятно и вълнуващо го облъхваше неговото минало, първата му младост, любовта го тласкаше да огледа отново всичко, пак да чуе всички звуци, камбаната за вечерня и неделния тържествен звън, шуменето на тъмния воденичен поток в неговите тесни, покрити с мъх стени, шума от сандалите по каменните плочи, вечерното протракване на връзката с ключове, когато братът вратар отива да заключва. До каменното корито, което събираше дъждовната вода от покрива на трапезарията на послушниците, все още живееха, растяха същите дребни треви, здравец и живовляк и старата ябълка в градината на ковачницата още простираше широко разперените си все така попукани клони. Всеки път по-силно от всичко друго го вълнуваше звукът на малката училищна камбана и особено когато в часа за почивка виждаше всички ученици да тръполят надолу по стълбите към двора. Колко млади, глупави и хубави бяха детинските им лица! Дали наистина самият някога е бил толкова млад, толкова тромав, хубав и наивен?

Но още през първите дни освен добре познатия манастир той намери и още един почти непознат, който се наби в очите му и ставаше все по-важен за него, но твърде бавно се свързваше с някогашното.

Защото тук, макар да не бе добавено нищо ново и всичко да бе останало каквото е било през ученическите му години и преди столетие или повече, той не го гледаше с очите на ученик. Голдмунд виждаше и чувстваше мащаба на тези постройки, сводовете на църквата, старите картини, каменните и дървените фигури по олтарите, в порталите — и макар да не откриваше нищо, което и тогава да не е било на мястото си, все пак едва сега схващаше красотата на тези предмети и на духа, който ги бе създал. Виждаше старото каменно изваяние на Божията майка в горния параклис, обичаше го толкова много още като момче и бе го рисувал, но едва сега го съзерцаваше с будни очи и прозря, че то беше чудно произведение и че никога и с най-добрата, и с най-успешната си работа няма да го надмине. А такива удивителни неща имаше много и всяко съществуваше не само за себе си, не беше случайно, а всичко произлизаше от един и същ дух, стоеше между старите стени, колони и сводове като в своя естествена родина. Това, което тук през няколко столетия е било градено, ваяно, рисувано, оживено, замислено и заучено, беше от един ствол, един дух и взаимно си подхождаше, както си подхождат клоните на някое дърво.

Сега сред този свят, сред това тихо властно единство Голдмунд се чувстваше много малък и никога не се бе чувствал по-малък, освен когато видя абат Йоан, неговия приятел Нарцис, да управлява и властва сред този могъщ, но и спокойно приветлив ред. Вероятно е между учения абат Йоан с тесните устни и простия, добър, скромен абат Даниел да съществуваше по-голяма личностна разлика, но всеки от тях служеше на същото единство, на същите идеи, на същия ред и чрез тях добиваше достойнството си и им принасяше в жертва своята индивидуалност. Това ги правеше толкова сходни, колкото и монашеските одежди. Посред своя манастир в очите на Голдмунд Нарцис стана безкрайно голям, без той да се отнасяше към него другояче освен като към приветлив другар и стопанин. Той едва се осмеляваше да му говори на „ти“ и да го назове Нарцис.

— Слушай, абат Йоан — каза му веднъж Голдмунд, — постепенно явно почвам да привиквам с твоето ново име. Трябва да ти кажа, че при вас много ми харесва. Едва ли не имам желание да направя пред теб цялостна изповед и след като мина през наложеното ми изкупление, да помоля да бъда приет за послушник. Но, видиш ли, тогава ще се сложи край на приятелството ни; ти ще си абатът, а аз —

послушникът. Но така да живея редом с теб, да наблюдавам твоята работа, а сам да не бъда нещо и да не допринасям нищо, не мога да издържам повече. И аз на драго сърце бих искал да работя и да ти покажа какво съм и какво мога, та с това да разбереш дали е заслужавало да измолиш спасението ми от бесилката.

— Радвам се за това — каза Нарцис и изговори думите си по-прецизно и ги формулира по-тънко от обикновено. — Във всеки час ти можеш да почнеш да уреждаш своята работилница, веднага ще наредя на ковача и на дърводелеца да ти бъдат на разположение. Каквото тук, на място, може да се набави като материал за работа — заповядай. За онова, което трябва да се поръча надалеч и докара от колари — направи списък. А сега слушай какво мисля за тебе и за твоите намерения! Трябва да ми оставиш известно време, за да го разкрия. Аз съм учен и бих искал да се опитам да ти представя работата, като изхождам от моя мисловен свят, нямам друг език освен този. И тъй, следвай мисълта ми още веднъж, както в ранните години често толкова търпеливо си го правил.

— Ще се опитам да го сторя. Само говори.

— Спомни си как още по време на ученическите ни години понякога ти казвах, че те смятам за художник. Тогава ми се струваше, че от теб ще излезе поет. При четене и писане ти имаше известна склонност не към понятийното и абстрактното, а в езика обичаше думите и звуците, особено ония, на които бяха присъщи сетивно-поетични качества, следователно словата, при които човек можеше да си представи нещо.

Голдмунд го прекъсна:

— Извинявай, но понятията и абстракциите, които ти предпочиташ, не са ли също представи, образи? Или ти наистина в мисловен процес си служиш и обичаш само думи, при които човек нищо не може да си представи? Че може ли да се мисли, без човек да си представя нещо?

— Добре е, че питаш! Но, разбира се, може да се мисли без представи! Мисленето няма ни най-малко общо с представата. То не протича в образи, а в понятия и формули, философията започва точно там, където образите престават. Нали тъкмо върху това толкова често спорехме като младежи: за теб светът се състоеше от картини, за мен — от понятия. Винаги ти казвах, че си непригоден за мислител, казвах

ти също, че това не е недостатък, тъй като в замяна ти си владетел, господар в областта на образното. Внимавай, ще ти го изясня. Ако тогава, вместо да тръгнеш по света, бе станал мислител, то можеше да предизвикаш беда. Би могъл да се превърнеш в мистик. Именно мистиците са, казано накратко и малко грубо, мислителите, които не могат да се откъснат от представите, следователно изобщо не са никакви мислители. Те са скрити хора на изкуството — поети без стихове, художници без четка, музиканти без тонове. Сред тях има високо надарени и благородни по дух, но всички те без изключение са нещастни хора. Такъв един би могъл да бъдеш и ти. Вместо това обаче, слава богу, си станал човек на изкуството и си овладял образния свят, където можеш да бъдеш творец и господар, вместо като мислител да затънеш в неудовлетвореност.

— Страхувам се — каза Голдмунд, — че никога няма да ми удаде да навляза в твоя мисловен свят, където се мисли без представи.

— О, не, веднага ще ти се удаде, слушай: мислителят се опитва да открие и изобрази същината на света чрез логиката. Той знае, че нашият разум и неговият инструмент — логиката, са несъвършени уреди и също както някой мъдър художник добре разбира, че четката или длетото му никога не могат да изразят съвършено сияйната същност на един ангел или светец. Въпреки това и двамата, както мислителят, така и художникът, се опитват да го постигнат по свой начин. Те не биха могли и да желаят друго, защото, когато един човек се опитва да се осъществи с дадените му от природата дарби, той прави най-възвишеното и единствено смисленото, на което е способен. Затова по-рано толкова често ти казвах: не се опитвай да подражаваш на мислителя или на аскета, а сам бъди това, което си, опитвай се да осъществиш себе си.

— Разбирам те едва наполовина, но какво собствено значи да се осъществиш?

— Това е философско понятие, не мога да го изразя другояче. За нас, учениците на Аристотел и свети Тома, то е най-високото от всички понятия — съвършеното битие. Съвършеното битие е Бог. Всичко друго, което съществува, е само половина, то е част и е в процес на формиране, смесено е, състои се от възможности. Бог обаче не е смесица, той е едно, няма възможности, а е съвършена действителност. Ние обаче сме тленни, ние сме формиращи се, ние сме възможности, за

нас няма съвършенство, няма пълно битие. Там обаче, където крачим от потенциалното към делото, от възможност към осъществяване, имаме част от пълното, истинското битие, с една степен се приближаваме до съвършеното и божественото. Това ще рече да се осъществиш. Ти естествено познаваш този процес от собствен опит. Нали си художник и си създал няколко творби. Ако на теб наистина ти се е удала такава една фигура, ако си освободил образа на един човек от случайното, ти си постигнал чиста форма — тогава като художник си осъществил този човешки образ.

— Разбрах.

— Ти ме виждаш, приятелю Голдмунд, на място и длъжност, където собствената ми природа е улеснена да се осъществи. Виждаш ме да живея сред общност и със стари традиции, които ми отговарят и ме подпомагат. Манастирът не е небе, той е пълен с несъвършенства, но все пак за хората от моя тип порядъчно воденият отшелнически живот е безкрайно по-насърчителен от светския. Не искам да говоря за нравственото, но дори само практически чистото мислене, чието упражняване и преподаване е моята задача, изисква известна защита пред света. Следователно в нашата обител на мен ми е много по-лесно да се осъществявам, отколкото е било за теб. Това, че въпреки всичко ти си намерил път и си станал художник, ме изпълва с голямо възхищение. Защото на теб ти е било много по-тежко.

Голдмунд се изчерви от смущение заради похвалата, но и от радост. Прекъсна приятеля си, за да го отклони.

— Мога да разбера повечето от това, което искаш да ми кажеш. Едно обаче все още не се побира в главата ми. Онова, което наричаш „чисто мислене“, значи твоето така наречено мислене е без образи, оперира с думи, при които не можеш да си представиш нищо.

— Е, с един пример би си го изяснил. Помисли за математиката! Какви представи съдържат числата? Или знаците плюс и минус? Какви образи съдържа едно уравнение? Никакви. Ако ти решаваш някоя аритметична или алгебрична задача, при това не ти помага никаква представа, вътре в заучената мисловна форма ти осъществяваш една формална задача.

— Така е. Нарцис, ако ми напишеш поредица от числа и знаци, то аз мога без всякакви представи да ги обработя, ръководен от плюс и минус или от квадрати, скоби и тъй нататък, и да постигна решаването

на задачата. Това ще рече — можех някога, днес вече не бих могъл, отдавна не. Но не съм в състояние да помисля, че решаването на подобна формална задача има някаква друга стойност освен на гимнастика за ума на учениците. Да учиш смятане е много добре, но го намирам безсмислено и детинско, ако човек през целия си живот стои над подобни аритметични задачи и вечно трябва да изпълва хартията с редици от числа.

— Лъжеш се, Голдмунд. Ти приемаш, че с това прилежно смятане човек решава все нови задачи, давани му от учител, ала той и сам може да си поставя въпроси, те могат да възникват у него като неопровержими сили. Трябва да си пресметнал и измерил математически някое действително и някое фиктивно пространство, преди да се осмелиш и се заемеш като мислител с проблема на пространството.

— Да, съгласен съм. Но проблемът за пространството като чисто мисловен всъщност не ми изглежда обект, за който един мъж може да пилее труда и годините си. Думата „пространство“ за мен не означава нищо и не заслужава да се мисли върху нея, докато при това не бих могъл да си представя едно действително пространство, примерно звездното пространство; да наблюдаваш и измерваш него във всеки случай не ми изглежда недостойна задача.

Усмихнат, Нарцис го прекъсна:

— Следователно искаш да кажеш, че не държиш на мисленето, а по-скоро на практическото му прилагане във видимия свят. Мога да ти отговоря. В никакъв случай не ни липсват възможности за прилагане на нашето мислене и воля. Мислителят Нарцис например стотици пъти е прилагал изводите от разсъжденията си както спрямо своя приятел Голдмунд, така и спрямо всеки от монасите тук и го прави във всеки час. Но как би „приложил“ нещо, ако преди това не го е учил и упражнявал? Нали и художникът непрестанно упражнява окото и фантазията си, а ние откриваме упражненията му дори когато те са отразени само в малко действителни творби. Ти не можеш да отхвърляш мисленето като такова, а да приемаш приложението му! Противоречието е ясно. Следователно остави ме спокойно да мисля и съди за моето мислене според влиянието му, също както аз ще съдя за умението ти на художник според твоите произведения. Сега си неспокоен и възбуден, защото между теб и творбите ти има още

пречки. Отмахни ги, търси или построй една работилница и се насочи към творбите. При това много въпроси ще се решат от само себе си.

Голдмунд не можеше да си пожелае нищо по-добро.

Редом с портата към двора той откри едно помещение, което засега стоеше празно и бе пригодно за работилница. Поръча на дърводелеца чертожна маса и други уреди, които точно му начерта. Състави и един списък, дълъг списък на предмети, които постепенно трябваше да бъдат доставени от манастирските хора, които пътуваха до близките градове. Оглеждаше при майстора и в гората всички запаси от отсечени дървета, избра много парчета и нареди да ги струпат на поляната зад работилницата му, където ги остави да съхнат и със собствени ръце измайстори над тях навес. Голдмунд имаше много работа и при ковача, чийто син, млад мечтателен човек, бе просто омагьосал и спечелил за себе си. С него той прекарваше половината от деня край желязото, наковалнята и коритата, където охлаждаха изделията, и край камъка за шлифоване, тъй като сами направиха всичките извити и прави ножове за резба, длета, свредели, необходими му за обработка на дърво. Синът на ковача Ерих, младеж на около двадесет години, стана приятел на Голдмунд, помагаше му навред и беше обзет от пламенно съучастие и любопитство. Голдмунд му обеща да го учи да свири на лютня, което той горещо желаеше, а също и да се опита в дърворезбарството при него. Макар понякога Голдмунд да се чувстваше в манастира и при Нарцис направо ненужен и потиснат, с Ерих, който го обичаше плахо и уважаваше безмерно, можеше да се ободри. Често той го молеше да му разказва за майстор Никлаус и за епископския град; понякога Голдмунд го правеше на драго сърце, а сетне изведнъж биваше учуден от това, че седи тук и като някакъв стар човек разказва за пътувания и дела от миналото, тъй като животът му едва сега трябваше да започне истински.

Че напоследък се бе променил много и изглеждаше далеч по-стар от годините си, никой не можеше да забележи, тъй като те не го познаваха от по-рано. Трудностите, лишенията на скитничеството и нередовният живот отрано го бяха съсипали, а после времето на чумата с многото страхотии и накрая затворничеството при графа и оная ужасна нощ в подземието на замъка бе разтърсила Голдмунд най-дълбоко, от всичко бе останала една или друга последица: сиви нишки в русата брада, тънки бръчки по лицето, времена на безсъница, а

понякога и известна умора в сърцето, притъпяване на удоволствието и любопитството и някакво пепеляво, хладно чувство на досада и омръзване. При подготовката за работата му обаче в разговорите с Ерих, в заниманията с ковача и дърводелеца той се оживяваше и подмладяваше, всички му се удивляваха и го обичаха, но междувременно и се заседяваше за половин или цял час уморен, усмихнат и унесен, отдаден на апатия и равнодушие.

За Голдмунд бе много важен въпросът с какво трябва да започне работата си. Първото произведение, което искаше да създаде и с което да се отплати за гостоприемството на манастира, не биваше да бъде случайно, не такова, че когато го изложат някъде, да буди само любопитство, а трябваше също както старите художествени творби в обителта и напълно да съответства на сградата, да принадлежи на манастирския живот и да стане част от него. С най-голямо желание би изработил олтар или амвон, но сега и за двете нямаше потребност, нито място. Затова замисли нещо друго. В трапезарията на отците имаше висока ниша, където по време на хранене някой от младите братя винаги четеше на глас легенди. Нишата беше без всякаква украса. Стълбата към нея и самия пулт за четене Голдмунд реши да облицова с дърворезба, подобна на украсата на амвон, с полуповдигнати и няколко почти свободни фигури. Сподели плана си с абата, който го похвали и прие с добро чувство.

Когато най-после можеше да започне работа — бе навалял сняг и Рождество Христово вече бе отминало, — животът на Голдмунд придоби нов облик. За манастира той беше като изчезнал, вече никой не го виждаше, а и сам не чакаше края на учебните часове и появата на ятото ученици, не бродеше из околните гори, не се разхождаше под аркадите на двора. Сега се хранеше при мелничаря, който не бе някогашният, когото като ученик често бе посещавал. И в работилницата си не пускаше да влезе друг човек освен помощника му Ерих, а и нему се случваше в някои дни да не чуе нито дума от Голдмунд.

Подир дълго обмисляне за първото си произведение — украсен пулт за четене, бе съставил следния план: едната от двете части, от които щеше да се състои, трябваше да изобразява света, а другата — божественото слово. Долната част, стълбата, започваща от дебел дъбов дънер и извита около него, трябваше да представлява сътворението,

картини от природата и простия живот на патриарсите. Горната част, парапетът, щеше да носи изображенията на четиримата евангелисти. На един от евангелистите искаше да придаде чертите на покойния абат Даниел, на другия — тези на покойния отец Мартин, неговия приемник, а чрез фигурата на Лука да увековечи своя майстор Никлаус.

Голдмунд се натъкна на големи трудности — по-големи, отколкото бе предполагал. Това му създаваше грижи, но те бяха приятни грижи. Той се мъчеше да овладее художествената творба, очарован и отчаян, сякаш тя бе крехка жена, бореше се с нея ожесточено и нежно, както въдичар се бори с огромна щука, всяка съпротива бе поука за него и му придаваше тънка чувствителност. Забрави всичко друго, забрави манастира, почти забрави и Нарцис. Той се появи няколко пъти, но не успя да види нищо друго освен рисунки. Затова пък един ден Голдмунд го изненада с молбата да изслуша изповедта му.

— Досега не можах да се реша на това — призна той. — В собствените си очи бях твърде незначителен. Вече се чувствам достатъчно примирен. Сега е по-добре, имам моята работа и вече не съм нищо. А след като понастоящем живея в манастир, бих желал да се подчиня на реда.

В този час той се чувстваше дорасъл и не искаше да отлага повече. И в бездейното съзерцание от първите седмици на живота тук, в пълното отдаване на всичко, видяно отново, и на младежките спомени, а и в разказите, за които го молеше Ерих, погледът към неговите отминали години се бе придвижил до известна прегледност и яснота.

Нарцис го прие за изповед без тържественост. Тя продължи около два часа. С неподвижно лице абатът слушаше за приключенията, страданията и греховете на своя приятел, постави няколко въпроса, никога не го прекъсна и изслуша равнодушно дори онази част от изповедта, в която Голдмунд призна стопяването на вярата му в божията справедливост и доброта. Абатът беше развълнуван от някои признания на изповядващия се, виждаше колко разтърсен и изплашен е той и колко близо е бил до падението понякога. Но после отново трябваше да се усмихва и се трогваше от съхранената невинна детинност на приятеля си, като откриваше, че го бяха изпълвали със

загриженост и разкаяние неблагочестиви мисли, които бяха безобидни в сравнение със собствените му съмнения и бездни на размисъл.

За удивление, дори за разочарование на Голдмунд изповедникът не сметна за твърде тежки дори най-съществените му грехове. Но го предупреди и наказа без пощада заради това, че е изоставил молитвите, изповедта и причастието. Наложи му покаяние: преди приемането на причастие четири седмици да живее във въздържание и целомъдрие, всяка сутрин да изслушва ранната литургия и всяка вечер да произнася три пъти „Отче наш“ и един химн на Дева Мария. След това му каза:

— Предупреждавам те и те моля да не гледаш с лекота на това покаяние, не зная дали още помниш точно текста на литургията. Трябва да я следиш дума по дума и да вникваш в нейния смисъл. „Отче наш“ и няколко химна още днес сам ще произнеса заедно с тебе и ще ти дам указания към кои думи и значение да насочиш всецяло вниманието си. Не бива да изговаряш и да слушаш светите слова, както се слушат и говорят човешките думи. И колкото пъти се уловиш, че изричаш думите бездушно, а това ще се случва по-често, отколкото предполагаш, ще трябва да си спомниш този час и моето предупреждение, да започваш отначало и да ги произнасяш така, както ще ти покажа, да им откриваш път до сърцето си.

Дали беше само хубава случайност, или психологическите познания на абата стигаха толкова далеч, но с тази изповед и с покаянието за Голдмунд настъпи време на осъществяване и мир, което дълбоко го ощастливяваше. И посред своята богата на напрежения, грижи и удовлетвореност работа всяка сутрин и вечер чрез леките, ала изпълнявани добросъвестно духовни упражнения той се чувстваше избавен и облекчен от вълненията на деня и с цялата си същност отново привлечен към един по-висш ред, който го изтръгваше от опасната самота на твореца и го привличаше като дете в царството на Бога. Ако трябваше да издържи борбата за своето дело като самотник, да й отдаде цялата пламенност на своите чувства и душа, то часът на молитвената вглъбеност винаги го връщаше назад към невинността. По време на работа често, кипящ от страст и нетърпение или прехласнат, унесен до сладострастие, той се потопяваше в молитвените упражнения като в дълбоки хладни води, които отмиваха

от него както високомерието на въодушевлението, така и високомерието на отчаянието.

Но не винаги му се удаваше. Понякога вечер, след часове на ревностен труд, той не намираше спокойствие, съсредоточеност, неведнъж забравяше упражненията, а много пъти, когато се стремеше към вдълбоченост, му пречеше и го измъчваше мисълта, че в края на краищата четенето на молитва е детинско старание за един бог, който изобщо не съществува или не би могъл да му помогне. Голдмунд се оплака на приятеля си за този смут.

— Продължавай — каза Нарцис, — ти обеща и трябва да издържиш. Не следва да размишляваш над това, дали Бог чува твоята молитва и дали Бога, когото би искал да си представиш, изобщо го има. Не бива да разсъждаваш и дали старанията ти са детински в сравнение с това, към което се обръщат молитвите ни, всяко наше действие е детинско. По време на упражненията, е потребно напълно да си забраниш тези глупави детински мисли. Трябва да изричаш своя „Отче наш“ и химна на Дева Мария и да се отдаваш на думите, да се изпълваш от тях приблизително, както при пеене или свирене на лютня не следваш никакви мъдри мисли и разсъждения, а се стремиш всяко докосване до струните и вземането на тон подир тон да е възможно най-чисто и съвършено. Когато човек запява, не размисля дали пеенето му е полезно, или не, а просто пее. Така трябва и да се молиш.

И отново успя. Отново неговото напрегнато и жадно „аз“ угасна под широкия свод на манастирския ред, отново почтителните думи се редяха и се издигаха като звезди.

С голямо задоволство абатът виждаше, че след изтичането на времето за покаяние и вземането на причастие Голдмунд продължава да извършва всекидневните упражнения седмици и месеци наред.

По това време и работата му много напредна. От дебелата основна подпора на стълбището израсна малък, бликащ свят от изображения на растения, животни и хора, а сред тях — образът на библейския патриарх Ной между лозови листа и гроздове, една картинна книга и възхвала на творението и на неговата красота в свободна игра, но водена от таен ред и овладяност. През всичките месеци никой не видя създаденото освен Ерих, който при това можеше да извършва само груба работа и нямаше никаква друга мисъл, освен някога да стане художник. В някои дни и той не биваше да влиза в

работилницата, в други Голдмунд го взимаше със себе си, даваше му указания, оставяше го да се опитва да работи и бе радостен, че има последовател и ученик. Ако това произведение бъдеше завършено, и то сполучливо, мислеше да измоли от баща му разрешение да възпитава Ерих като свой постоянен помощник.

В най-добрите си дни, когато всичко в него беше съзвучие и незасенчено от никакво съмнение, Голдмунд работеше над фигурите на евангелистите. Най-добре, така му се струваше, бе сполучил с фигурата, в която вложи чертите на абат Даниел. Обичаше я много, лицето й излъчваше невинност и доброта. От фигурата на майстор Никлаус не бе толкова доволен, макар Ерих тъкмо на нея да се удивляваше най-много. Тя издаваше раздвоеност и тъга, изглеждаше пълна с високи творчески замисли и едновременно с отчайващо познание за нищожността на творчеството, изпълнена с мъка по изгубеното единство и невинност.

Когато фигурата на абат Даниел бе завършена, той поръча на Ерих да почисти работилницата. Всички други творби покри с платна и остави да се вижда на светло само тази фигура. Тогава отиде при Нарцис и изчака, тъй като той беше зает, търпеливо чак до другия ден. После в часовете за обяд заведе приятеля си в своята работилница пред фигурата.

Нарцис стоеше и гледаше. Стоеше и не бързаше, не се помръдваше. Наблюдаваше фигурата с вниманието и загрижеността на учен. Изправен зад него, Голдмунд, мълчалив, се мъчеше да обуздае бурята в сърцето си. „Ох — мислеше той, — ако сега един от двама ни не издържи, ще бъде лошо. Ако моето произведение не е достатъчно добро или ако той не може да го разбере, тогава цялата ми работа тук загубва стойността си. Би трябвало още да почакам.“

Минутите му се струваха часове, спомни си часа, когато майстор Никлаус държеше в ръка първата му рисунка. И от напрежение сключи горещо блажните си ръце.

Нарцис се обърна към него и той веднага почувства облекчение. В тясното лице на приятеля си видя да разцъфва нещо, което не бе цъфтяло от годините на юношеството им — една усмивка, почти плаха усмивка в това лице, владяно от дух и воля, усмивка на любов и преданост, един зрак, сякаш самотата и гордостта в този лик за миг

бяха прокъсани и по него не се провиждаше нищо освен сърдечност и любов.

— Голдмунд — каза Нарцис съвсем тихо, като и сега претегляше думите си. — Ти не очакваш от мене изведнъж да стана познавач на изкуството. Не съм такъв, знаеш. За твоето изкуство не мога да произнеса нищо, което да не ти се види жалко. Но позволи ми да кажа едно — още от пръв поглед в този евангелист аз открих нашия абат Даниел и не само него, а и всичко, което той тогава бе означавал за нас: достойнството, добротата и чистосърдечието. Така както блаженият покоен отец Даниел стоеше в светлината на нашето младежко почитание, така той стои сега и тук пред мен — с всичко, което тогава бе свято за нас и което направи онова време незабравимо. С тази гледка ти ме възнагради богато, приятелю мой, не само ми върна нашия абат Даниел, за първи път напълно разкри за мене и себе си. Сега зная кой си ти. Нека не говорим повече за това, аз и не смея. Голдмунд, слава богу, че този час дойде за нас!

В голямото помещение беше тихо. Голдмунд видя, че неговият приятел е искрено развълнуван. Някакъв смут притискаше гърдите и затрудняваше дишането му.

— Да — каза той едносрично, — аз се радвам на това. Но вече е време да отидеш да обядваш.

19

Над това произведение Голдмунд работи две години, а от втората Ерих стана напълно негов ученик. В дърворезбата на стълбата той опоетизира един малък рай, с удоволствие извая чудесен гъсталак от дървета, вейки и листа, с птици в клоните, а навред между тях се подаваха тела и глави на животни. Сред мирно поникналата праградина той изобрази няколко сцени от живота на патриарсите. Рядко този усърден живот изстрадваше някое прекъсване. Рядко идваше ден, в който на Голдмунд бе невъзможно да работи, когато вътрешно безпокойство или досада правеха мъчително делото му. Тогава той възлагаше някаква работа на ученика си, а сам се разхождаше пеша или яздеше из околността, в гората вдъхваше призивния аромат на свободата и скитническия живот, навестяваше тук или там някоя селска девойка, ходеше на лов и с часове лежеше сред зеленината, загледан втренчено в сводовете от преплетени корони на дървета или в избуялия гъсталак от папрат и жълтуга. Никога не остана извън манастира повече от един или два дни. После с нова страст се залавяше за работа, с удоволствие изрязваше буйни тревисти растения, внимателно и нежно оформяше в дървото човешки глави, със силен замах изрязваше око, уста, сбръчкана брадичка. Освен Ерих само Нарцис познаваше произведенията му. Той често идваше тук, сега работилницата бе станала за него най-любимото място в манастира. С радост и учудване наблюдаваше работата. Ето как сега стигаше до разцвет онова, което приятелят му бе носил в своето неспокойно, упорито и детинско сърце, тук израстваше и разцъфтяваше едно творение, малък бликащ свят, може би игра, но положително не по-лоша, отколкото играта с логиката, граматиката и теологията. Замислен, Нарцис каза веднъж:

— Аз уча много от тебе, Голдмунд. Започвам да разбирам какво е изкуство. По-рано ми се струваше, че в сравнение с мисленето и науката то не може да се вземе съвсем сериозно. Мислех приблизително така: ето, тъй като човекът е съмнителна смесица от

дух и материя, тъй като духът му разкрива познанието за вечното, материята обаче го тегли надолу и го прикована към тленното, той трябва да се стреми от сетивното към духовното, за да може да извиси живота си и да му придаде смисъл. Наистина по навик твърдях, че уж ценя изкуството високо, но всъщност бях високомерен и го гледах снизходително. Едва сега виждам колко много пътища към познанието съществуват, че пътят на духа не е единственият и може би не най-добрият. Естествено това е моят път; ще продължа да го следвам. Но те виждам на противоположния, на пътя, по който чрез чувствата тайната на битието може да се обхване също така дълбоко и да се изрази много по-живо, отколкото са в състояние да го направят повечето мислители.

— Ти разбираш — каза Голдмунд, — че не мога да проумея какво означава мисъл без представа?

— Отдавна схванах. Нашето мислене е постоянно абстрахиране, вглеждане отвъд сетивното, опит да се изгради чисто духовен свят. Ти обаче взимаш присърце тъкмо най-непостоянното и смъртното и обявяваш за смисъл на света именно преходното. Не откъсваш погледа си от него, а му се отдаваш и чрез своята преданост то става най-възвишеното, става иносказание за вечното. Ние, мислителите, се опитваме да се приближим до Бог, като извеждаме света от него. Ти се приближаваш до Бога, като обичаш неговото творение и още веднъж го претворяваш. И двете са човешко дело и са недълговечни, но изкуството е по-невинно.

— Не зная, Нарцис. Но да се приключи с живота, да се предотврати отчаянието, на вас, мислителите и теолозите, все пак ви се удава по-добре. Отдавна не ти завиждам за твоята наука, приятелю мой, но ти завиждам за спокойствието, за овладяността, за твоя мир.

— Не бива да ми завиждаш, Голдмунд. Няма мир, какъвто ти си го представяш. Разбира се, съществува мир, но не такъв, който да е внедрен в нас за дълго и да не ни напуска, има само един мир, а той винаги отново и отново бива извоюван с непрестанни борби и трябва да бъде завоюван ден след ден. Ти не ме виждаш да се боря, не познаваш нито моите борби при изследванията, нито борбите ми в килията за молитва. Хубаво е, че не ги знаеш. Виждаш само, че съм по-малко податлив на настроения, и смяташ това за мир. То обаче е борба, борба и жертва, както във всеки истински живот, както и в твоя.

Нека не спорим за това. И ти не виждаш всички, мои борби. И аз не зная дали можеш да разбереш какво ми е на сърцето, когато размисля, че следва скоро да завърша тази творба. Тя наистина ще бъде отнесена и изложена, тогава ще се произнесат няколко похвални думи за мен, после ще се върна в голата празна работилница, натъжен от всичко, което не съм успял да постигна в моето произведение и което вие, другите, изобщо не сте могли да видите, а душата ми ще бъде толкова празна и ограбена, както и работилницата.

— Възможно е да е така — каза Нарцис — и никой от нас да не успява да разбере напълно другия. Но общо за всички хора с добра воля е това, че нашите дела в края на краищата ни засрамват, че винаги бихме искали да ги започнем отново и че жертвата трябва да се принася отново.

Няколко седмици по-късно голямата работа на Голдмунд беше завършена и изложена. И се повтори онова, което той отдавна беше преживял: неговата творба премина в собственост на другите — беше съзерцавана, обсъждана, хвалена, прославяха го и му оказваха чест; но сърцето му и неговата работилница стояха празни и сам вече не знаеше дали произведението му заслужаваше жертвата. На другия ден след откриването той беше поканен на обяд при отеца, имаше празнично меню и бе поднесено от най-старото вино на манастира; Голдмунд преглъщаше вкусната риба и готвеното от дивеч и повече от старото вино го сгря съчувствието и радостта, с които Нарцис го поздрави за делото му и за отдадената му почит.

Една нова работа, пожелана и поръчана от абата, вече беше скицирана — олтар за параклиса на Дева Мария в Нойцел, който принадлежеше към манастира и където един от отците на „Мариаброн“ служеше като пастор. За този олтар Голдмунд искаше да направи фигура на Дева Мария и с нея да увековечи един от незабравимите образи на младостта си, красивата плаха рицарска дъщеря Лидия. Останалото от тази поръчка не бе толкова важно за него, но му се струваше подходящо: участвайки в нея, Ерих да изработи необходимото за своята калфенска работа. Ако Ерих докажеше способностите си, оправдаеше очакванията, то Голдмунд щеше да има завинаги един добър сътрудник, който можеше да го замести и да го освободи само за ония работи, които още му лежаха на сърцето.

Сега той търсеше дървета за олтара заедно с Ерих и го караше да ги обработва. Голдмунд често го оставяше сам, отново бе подел своите скиталчества и далечни разходки из гората; когато веднъж не се прибра няколко дни, Ерих съобщи на абата, той също се страхуваше да не би да си е тръгнал завинаги. Междувременно Голдмунд се върна, цяла седмица работи над фигурата на Лидия, после отново започна да скита.

Той имаше грижи; откакто бе завършил голямата си работа, животът му бе станал нередовен, пропускаше утринните литургии, беше дълбоко неспокоен и недоволен. Напоследък много често мислеше за майстор Никлаус и дали и той самият няма скоро да стане такъв, какъвто беше Никлаус, прилежен, честен и изкусен майстор, но несвободен, немлад. Неотдавна едно малко преживяване го бе накарало да се замисли. При своите обиколки бе срещнал едно селско момиче на име Франциска, което много му харесваше, така че той положи усилия да го очарова и приложи всичките си някогашни изкуства на ухажор. Момичето на драго сърце слушаше неговото бъбрене, усмихваше се ощастливено на шегите му, но отклони ухажванията и той за първи път долови, че изглежда стар на една млада жена. Вече не отиде при нея, но не бе забравил случая. Франциска имаше право. Голдмунд бе станал друг, чувстваше го сам. И все пак работата не беше в няколкото рано посивели кичура в косите и бръчките около очите, по-скоро бе в същината, в душата; той се чувстваше стар, намираше, че страшно много е заприличал на майстор Никлаус. С неудоволствие се самонаблюдаваше и повдигаше рамене; не беше свободен, водеше уседнал живот, не бе орел или заек, а бе станал домашно животно. Докато обикаляше околностите, търсеше дъха на миналото, повече спомена за някогашното си бродене, отколкото за нови странствания и нова волност, търсеше копнежно и недоверчиво като някое куче, загубило дирята на дивеча. И все едно дали оставаше извън манастира ден-два, дали малко се бе поразходил или празнувал, то неотклонно нещо го теглеше отново назад, съвестта му биваше утежнена, чувстваше, че работилницата го чака, чувстваше се отговорен за започнатия олтар, за подготвеното дърво, за помощника Ерих. Вече не беше свободен, вече не беше млад. И реши твърдо: когато бъде завършена фигурата на Лидия-Мария, ще предприеме пътуване и ще се опита още веднъж да поживее като

странник. Не беше добре толкова дълго време да прекарва в манастир и единствено сред мъже. За монаси това може и да е добре, но не и за него. С мъжете човек може да говори красиво и умно, те имат разбиране за работата на художника, но всичко друго — бъбренето, нежностите, играта, любовта, удоволствието, за което не се замисляш, не вирее сред мъже, за това са необходими жени и странстване, шляене и нови и нови образи. Всичко около Голдмунд тук бе малко посивяло и сериозно, някак тежко и мъжествено. И той бе заразен от това, то бе проникнало в кръвта му.

Мисълта за пътуването го утешаваше; но Голдмунд се отнасяше честно спрямо работата, за да бъде толкова по-скоро свободен. И както постепенно срещу него от дървото изпъкваше фигурата на Лидия, и както спускаше строгите дипли на дрехата над благородните й колене, така го очароваше искрена и болезнена радост от тъжната влюбеност в образа, в красивата, плаха фигура на момиче, спомен от някога, от първата му любов, от първите пътувания, от собствената младост. С благоговение Голдмунд работеше нежния образ, чувстваше го в съзвучие с най-доброто у себе си, с най-нежните си възпоменания. Беше щастие да оформя склонената шия на Лидия-Мария, приветливо-тъжните й устни, благороднические й ръце с дълги пръсти, с красиво заоблени върхове и нокти. С удивление и почтителна влюбеност наблюдаваше фигурата и Ерих, толкова често, колкото можеше. Когато тя бе почти готова, Голдмунд я показа на *абата*. Нарцис каза:

— Това е твоето най-добро произведение, мили. В целия манастир нямаме нищо, което може да се сравни с него. Трябва да ти призная, че през последните месеци на няколко пъти бях много загрижен за теб. Виждах да си неспокоен и да страдаш и когато ти изчезнеше и не се прибереше повече от един ден, понякога мислех с тревога: може би той няма да се върне. А ето че сега ти направи тази чудесна фигура. Гордея се с тебе и ти се радвам.

— Да — каза Голдмунд, — фигурата е много хубава, но чуй ме сега, Нарцис. За да стане тази фигура хубава, бяха потребни цялата моя младост, моето странстване, моята влюбеност, ухажването на много жени. Това е кладенецът, от който аз черпех. Кладенецът скоро ще бъде празен, в сърцето ми настъпва сухота. Ще завърша тази Мария, после обаче за доста време ще взема отпуск, не зная за колко дълго, ще потърся отново моята младост и всичко друго, което някога

ми е било толкова свидно. Можеш ли да ме разбереш? Но да знаеш, бях ти гост и за моята работа тук не съм приемал да ми се плаща…

— Много пъти ти предлагах — прекъсна го Нарцис.

— Да, сега ще взема. Ще си поръчам нови дрехи и когато те бъдат готови, ще те помоля за един кон и за няколко талера на ръка, после ще яхна коня към света. Не казвай, Нарцис, нищо и не се натъжавай. Ще го направя не защото тук вече не ми харесва, никъде другаде не бих бил по-добре. Отнася се за нещо друго. Ще изпълниш ли желанието ми?

Повече почти не говориха върху това. Голдмунд си поръча скромни дрехи за езда и ботуши и с наближаването на лятото завършваше фигурата на Мария, като че ли тя беше последното му произведение. С обич и внимание придаваше окончателното съвършенство на ръцете, на лицето, на косите. Дори можеше да се създаде впечатлението: Голдмунд се бави и се колебае да отпътува; като че ли действително на драго сърце би повтарял последната фина доработка на фигурата, за да поостане още. Отминаваха ден след ден и той все още имаше да уреди едно или друго. Нарцис, макар с мъка да възприемаше мисълта за предстоящото сбогуване, понякога леко се усмихваше на влюбеността на Голдмунд и на тази невъзможност да се откъсне от фигурата на Мария.

После обаче един ден все пак Голдмунд го изненада, внезапно дойде да се сбогува. Неочаквано бе взел решението си. В нови дрехи и с нова барета той дойде при Нарцис, за да си вземе сбогом. Още преди известно време се бе изповядал и причестил. Сега се отби да каже сбогом и да получи благословията за път. И за двамата раздялата беше трудна и Голдмунд се преструваше на по-стегнат и по-безразличен, отколкото беше в сърцето си.

— Дали ще те видя отново? — попита Нарцис.

— О, да, ако твоят хубав кон не ми счупи врата, положително ще ме видиш отново. Иначе тук не би имало друг, който още да те нарича Нарцис и да ти създава грижи. Надявай се на това. Не забравяй да държиш Ерих под око. И никой да не докосва моята фигура! Тя ще остане да стои в стаичката ми, както казах, и не бива да ми взимаш ключа от ръката!

— Радваш ли се на пътуването? Голдмунд смигна с око.

— Е, да. Радвах се. Така е. Но сега, когато трябва да потегля с коня, това не ми изглежда толкова радостно, колкото може да се помисли. Положително ще ми се присмееш, но съвсем не се разделям с лекота, а тази привързаност не ми харесва. Тя е като болест. Младите и здрави хора не страдат от нея. Майстор Никлаус бе същият. Е, хайде да не бъбрим за безполезни неща! Благослови ме, скъпи, искам да потегля!

И Голдмунд потегли.

В мислите си Нарцис много повече бе зает със своя приятел, тревожеше се и копнееше за него. Дали ще се върне отлетялата птичка, милият скитник? Е, дали този чуден, обичан човек отново ще се увлече по своя лъкатушен безволев път и дали ще блуждае, като се наслаждава и проявява любопитство към света и следва своите силни тъмни подтици бурно и ненаситно, същинско голямо дете? Нека Бог бъде с него, нека се върне здрав! А сега той, пеперудата, отново се носеше надлъж и нашир, отново грешеше; Голдмунд прелъстяваше жени, отдаваше се на своите наслади, може би отново бе застрашен от смъртен удар, от беда, от затвор, можеше и да загине. Колко грижи, колко тревоги му създаваше това русо момче, което, макар да се оплакваше, че вече старее, гледаше с такива детински очи! Как да не се страхуваш за него? И все пак Нарцис от сърце му се радваше. Всъщност му харесваше, че това упорито дете, което толкова трудно можеше да бъде обуздано, има подобни странни желания, че сега отново бе потеглило и трябваше да му дойде умът в главата.

Всеки ден, в един или друг час мислите на абата се връщаха към неговия приятел с обич и копнеж, с благодарност и грижа, понякога също с колебание и самоупрекване. Може би ако сам не му бе издал колко много го обича и колко малко желае той да бъде друг и колко богат и щастлив е станал чрез неговото изкуство? Почти нищо не бе му говорил за това, може би твърде малко — кой знае дали не би успял да го задържи.

Но чрез Голдмунд той бе станал не само по-богат, чрез него бе станал и по-беден, по-беден и по-слаб, и, разбира се, беше добре, че не издаде това пред приятеля си. Светът, в който живееше и където бе родината му, неговият свят, неговият манастирски живот, санът, учеността, добре свързаната структура на идеите му често биваха силно разтърсвани чрез приятеля и ставаха двусмислени. Нямаше

съмнение: погледнато от страна на манастира, откъм разума и морала, собственият му живот бе по-добър, по-правилен, по-постоянен и уреден, образцов, беше живот на ред и строга служба, на постоянни жертви и на винаги нов стремеж към яснота и справедливост, беше много по-чист и по-хубав от живота на човека на изкуството, на скитника и прелъстителя на жени. Но погледнато отгоре, от страна на Бога, действително ли редът и дисциплината на едно образцово битие, отказът от света и чувственото щастие, отдалечаването от нечистотата и кръвта, оттеглянето във философията и смирението бяха по-добри от живота на Голдмунд? Наистина ли човекът бе създаден за това да води добре уреден живот, чиито часове и задължения се насочват и определят от камбаната за молитва? Наистина ли човек бе създаден, за да изучава Аристотел и Тома Аквински, да знае гръцки, да умъртвява чувствата си и да бяга от света? Не беше ли сътворен от Бога с чувства и инстинкти, с кървави загадки, със способност за грях, за удоволствие и за отчаяние? Все около тези въпроси кръжаха мислите на абата, щом се спираха на приятеля му.

Да, може би не беше само по-детско и по-човешко да водиш живот като на Голдмунд, накрая то видимо беше и по-смело, и по-велико да се оставиш на жестокия поток и на хаоса, да извършиш грехове и да поемеш върху себе си горчивите им последствия, вместо изолиран от света, с измити ръце да водиш чист живот, да си уредиш една красива, съвсем хармонична градина от идеи и безгрешен да се разхождаш край нейните грижливо пазени лехи. Навярно беше по-тежко, по-смело и по-благородно с изпокъсани обувки да вървиш през гори, по селски пътища, да понасяш пек и дъжд, глад и беди, да играеш с радостите на чувствеността и да ги заплащаш със страдания.

Във всеки случай Голдмунд му бе показал, че един предопределен за възвишеното човек може да отиде твърде далеч в кървавата, в опиняващата стихийност на живота и пак да изплува, да бъде омърсен с много прах и кръв, без да стане подъл и дребнав, без да убие божественото в себе си; бе показал, че той може да се лута през най-дълбокото помрачаване, без в светилището на душата му да угасне божественият пламък и творческата сила. Нарцис беше вникнал дълбоко в оборкания живот на своя приятел, без от това нито любовта, нито вниманието му към него да бяха отслабнали. Не и откакто бе видял как изпод опетнените ръце на Голдмунд израстват тези чудни

безмълвно живи, прояснени от вътрешна стойност и ред изваяния, бе видял съкровената одухотвореност на излъчващите светлина лица, а също и невинните растения и цветя, умоляващите или благославящите ръце, всички тези смели и кротки, горди или свети жестове; оттогава той добре знаеше, че в това непостоянно сърце на художник и на прелъстител съществува обилие от светлина и божия благодат.

Лесно му беше в техните общи разговори да създава у приятеля си впечатлението, че го превъзхожда, на неговата страстност да противопоставя своята овладяност и своите идейни категории. Но нима всеки малък жест на някоя от фигурите на Голдмунд, всяко око, всяка уста, всяка клонка или гънка на дреха не бяха по-действителни, по-живи и незаменими от всичко, което може да постигне един мислител? Нима този художник, чието сърце така се разпъва от противоречия и мъки, не бе изобразил за безброй хора — днешни и утрешни — символните образи на своите беди и стремежи, фигури, към които неизброими ще могат да се обърнат с благоговение и почитание, със сърдечен страх и копнеж, за да намерят в тях утеха, сила и потвърждение.

Усмихнат и тъжен, Нарцис си спомняше всички сцени от ранната им младост, когато той бе водил и поучавал своя благодарен приятел. Голдмунд бе приемал с благодарност и винаги бе признавал неговото превъзходство и водачество. А после безмълвно бе предоставил творбите си, родени от бурята и страданието на неговия изтерзан живот — никакви думи, никакви поучения, никакви обяснения, никакви предупреждения, а истински възвишен живот. В сравнение с това колко беден беше той самият със своите знания и монашеска дисциплина, със своята диалектика! Мислите му кръжаха около тези въпроси. И както някога, преди много години, той се бе намесил в младостта на Голдмунд, бе го разтърсил и предупредил и поставил неговия живот в ново пространство, така приятелят му със завръщането си му бе създал грижи, бе го разтърсил и тласнал към съмнение и самопроверка. Голдмунд беше равностоен нему. Нарцис не му бе дал нищо, което многократно да не бе получил отново.

Приятелят, който потегли на кон оттук, му остави време за размисъл. Седмиците отминаваха, отдавна прецъфтя кестеновото дърво, отдавна млечносветлите зелени букови листа потъмняха, станаха твърди и грапави, отдавна щъркелите над порталната кула

мътиха, добиха малки и ги научиха да летят. Колкото по-дълго Голдмунд не се завръщаше, толкова повече Нарцис виждаше какво е притежавал в негово лице. В манастира имаше неколцина учени отци — един познавач на Платон, друг отличен граматик, един или двама теолози, тънки аналитици. Сред монасите бяха и неколцина верни, добросъвестни люде, които се отнасяха сериозно към делото си, Но Нарцис нямаше равен на себе си, никого, с когото сериозно да се сравни. Тъкмо това, незаменимото, можеше да му даде единствен Голдмунд. И му беше тежко сега отново да се лишава от него. С копнеж мислеше за оня, който бе далеч.

Той често отиваше в работилницата отсреща, насърчаваше помощника Ерих, който продължаваше да работи над олтара и много се боеше от завръщането на своя майстор. Понякога абатът отключваше стаичката на Голдмунд, където стоеше изображението на Мария, предпазливо повдигаше платното от фигурата и поседяваше при нея. Не знаеше нищо за нейния произход, Голдмунд никога не му разказа историята на Лидия. Но чувстваше всичко, виждаше, че тази девича фигура дълго е живяла в сърцето на неговия приятел. Може би той я бе прелъстил, може би измамил и изоставил. Но във всеки случай я бе приел в душата си и запазил, по-верен и от най-добрия съпруг, а накрая, може би след много години, през които никога вече не бе я видял, направи тази красива, вълнуваща фигура на девойка и в лицето й, в позата, в нейните ръце бе вложил всичката нежност, удивление и копнеж на влюбен. И по фигурите на пулта за четене в трапезарията той долавяше едно или друго от историята на своя приятел. Това бе историята на скитник по пътищата и човек на страстите, бездомник и неверник, но онова, което бе останало тук от него, всичкото бе добро и вярно, преливаше от жива любов. Колко тайнствен бе този живот, колко мрачни и увличащи течаха неговите потоци и колко благородно и ясно бе постигнатото тук!

Нарцис се бореше. Той превъзмогна това, верен, остана в своята орбита, не пропусна нищо от строгата си служба. Но страдаше от загубата, страдаше и от незнанието колко много сърцето му, което трябваше да принадлежи само на Бог и на собствения сан, бе привързано към един приятел.

20

Лятото си отиваше, мак и метличини, къклица и астри увяхваха и изчезваха, жабите утихваха и щъркелите летяха високо, готвеха се за сбогуване. Тогава се завърна Голдмунд!

Яви се един следобед при тих дъжд и не влезе в манастира, а от портата веднага отиде в работилницата си. Бе дошъл пеша, без кон.

Когато го видя да влиза, Ерих се сепна. Наистина го позна от пръв поглед и сърцето му заби развълнувано, но все пак му се струваше, че се е завърнал съвсем друг човек, някакъв лъже-Голдмунд, много по-стар, с хлътнало, полуугаснало прашно сиво лице, с болезнено страдащи черти, в които обаче не бе изписана болка, а по-скоро усмивка — добродушна, старческа търпелива усмивка. Той вървеше мъчително, влачеше се, имаше вид на болен и безкрайно уморен. Този променен чужд Голдмунд гледаше странно своя млад помощник в очите. Той не вдигна никакъв шум около завръщането си, държеше се така, сякаш просто идваше от съседната стая и бе стоял все тук.

Подаде му ръка и не изрече нищо, никакъв поздрав, никакъв въпрос, никакъв разказ. Изговори само „трябва да спя“, изглеждаше страшно уморен. Отпрати Ерих и отиде в своята стая, която се намираше редом с работилницата. Тогава сне шапката си и я пусна на пода, събу обувките и пристъпи към леглото. В дъното на помещението съгледа своята Мадона, закрита с платна. Кимна й, но не отиде до нея да свали платната и да я поздрави. Вместо това се завлече до прозореца, видя объркания Ерих да чака и му извика:

— Ерих, няма нужда да казваш на никого, че съм дошъл. Много съм уморен. Има време до утре.

После легна с дрехите върху леглото. Подир известно време, тъй като сънят му още не идваше, Голдмунд стана, тромаво отиде до стената, на която висеше малко огледало, и се взря в него. Внимателно се вглеждаше в образа, който се появи отсреща в огледалото — един уморен Голдмунд, уморен, стар и посърнал мъж, със силно посивяла

брада. От малката мътна огледална равнина го гледаше стар, някак запуснат мъж, едно добре познато лице вече бе станало чуждо, то като че ли не беше истински живо и като че ли малко го интересуваше. Напомняше му за едно или друго от лицата, които бе познавал, донякъде за майстор Никлаус, донякъде за стария рицар, който някога му бе поръчал облекло на паж, донякъде за свети Яков от църквата, за стария брадат свети Яков, който в своята поклонническа шапка изглеждаше прастар и сив, но въпреки всичко в действителност бодър и добре.

Старателно Голдмунд четеше по лицето в огледалото, сякаш беше важно, бе му присърце да се осведоми за този чужд човек. Той му кимна и го позна отново; да, беше той самият, лицето отговаряше на усещането, което имаше за себе си. От пътуването тук се бе завърнал един много уморен и някак вече притъпен стар човек, невзрачен мъж с лице, което не можеше да събуди възхищение, и все пак той нямаше нищо против него, то дори му харесваше; в лицето съществуваше нещо, което липсваше на предишния хубав Голдмунд, при цялата умора и съсипаност оставаше един оттенък на доволство или дори на равнодушие. Усмихна се безмълвно на себе си и видя своето отражение също да се смее — от пътуването бе довел в манастира един хубав човек. От своя малък ездачески излет Голдмунд се бе прибрал здравата изтощен и отънял, бе загубил не само коня, пътната чанта и талерите си, бе загубил и друго — бяха изчезнали младостта, здравето, самоувереността, руменината по бузите, остротата на погледа. Въпреки това образът му харесваше, този стар слаб човек в огледалото му бе по-мил от оня Голдмунд, какъвто бе толкова дълго. Сегашният беше по-стар, по-сух, по-жалък, но беше и по-безобиден, по-доволен, по-примирен, с него можеше да се разбира по-добре. Той се усмихна и смигна с един от вече сбръчканите си клепачи. После отново легна в леглото и сега вече се унесе в сън.

На другия ден Голдмунд седеше в стаичката си и приведен над масата се опитваше малко да порисува; тогава Нарцис дойде да го навести. Спря се на вратата и каза:

— Разбрах, че си се върнал, слава богу, радостта ми е голяма. И тъй като ти не ме посети, аз идвам при теб. Преча ли на работата ти?

Нарцис се приближи. Голдмунд се изправи над своите хартии и му протегна ръка. Макар Ерих да го бе подготвил, Нарцис усети

тръпка чак до сърцето от вида на своя приятел, който му се усмихваше приветливо.

— Да, ето ме отново тук. Здравей, Нарцис. Отдавна не сме се виждали. Извинявай, че не те посетих.

Нарцис се вгледа в очите му. И той видя не само угасването и жалкото мъчително увяхване на това лице. Видя също и другото, тази чудно приятна черта на овладяност, дори на безразличие, на примирение и добра старческа настроеност. С опит да чете по човешките лица, абатът забеляза още, че този, станал толкова чужд и променен Голдмунд, вече не е съвсем от нашия свят, че или душата му се е отдалечила много от действителността и върви по пътищата на съновидението, или че тя вече стои до дверите, които водят в отвъдното.

— Болен ли си? — попита той внимателно.

— Да, аз съм и болен. Разболях се в самото начало на моето пътуване, още в първите дни. Но ти ще разбереш, че не исках веднага да се връщам обратно. Вие добре бихте ме осмели, ако толкова бързо се завърнех и събуех ездаческите си ботуши. Не, не бях в състояние да го направя. Продължих да пътувам и още малко да обикалям наоколо, срамувах се, защото пътуването ми се проваляше. Предприех го прекалено самонадеяно. Добре, следователно се срамувах. И така вече ме разбираш, ти си толкова умен човек. Прощавай, попита ли нещо? Като че не съм омагьосан, все забравям за какво всъщност ставаше дума. Но това с моята майка ти го направи добре. То наистина ми причини болка, обаче…

Неговият полушепот угасна в лека усмивка.

— Ние ще те излекуваме отново, Голдмунд, няма да ти има нищо. Но това, че не си поел обратния път, щом си се почувствал зле, е лошо. Ти действително не биваше да се стесняваш от нас. Трябваше веднага да обърнеш коня назад. Голдмунд се усмихна.

— Да, сега зная това. Но просто нямах сила да го сторя. Дори би било позор за мене. Но ето че вече съм тук. Сега ми е отново добре.

— Имаше ли много болки?

— Болки ли? Да, имах достатъчно болки. Но видиш ли, болките са съвсем добри, те ме вразумиха. Сега вече не се срамувам, не и от тебе. Навремето, когато ти ме посети в затвора, за да ми спасиш

живота, тогава трябваше много силно да стискам зъби, защото се срамувах от теб. Сега това е отминало напълно.

Нарцис положи ръка на рамото му и Голдмунд веднага замълча и с усмивка затвори очи. Кротко се унесе в сън. Смутен, абатът отиде да доведе лекаря на обителта отец Антон, за да прегледа болния. Когато се върнаха, Голдмунд спеше седешком до масата за рисуване. Настаниха го в леглото, лекарят остана при него.

Той намери, че е безнадеждно болен. Пренесоха го в една от стаите за болни и възложиха на Ерих да му бъде постоянен болногледач.

Никога не се изясни цялата история на последното му пътуване. Отделни неща разказа самият Голдмунд, някои други можеха да се отгатнат. Често той лежеше безучастен, понякога изгаряше в треска, говореше объркано, понякога беше с бистър ум и тогава всеки път повикваха Нарцис, за когото тези последни разговори с Голдмунд бяха много важни.

Някои откъслеци от признанията на Голдмунд бе записал Нарцис, други — помощникът.

— Кога започнаха болките? Беше още в началото на пътуването ми. Яздех в гората и заедно с коня рухнах по урва в някакъв поток и цяла нощ лежах в студената вода. Там, където бях, си счупил ребрата, оттогава са болките. По това време не бях много далеч оттук, но не можех да се върна назад, беше детинско, ала мислех, че ще изглеждам смешен. И тъй продължих да яздя, а когато не можех повече да стоя на коня, защото изпитвах болка, продадох кончето и дълго лежах в болница. Аз оставам тук, Нарцис, свършено е вече с ездата. Свършено е вече със странстването, свършено е с танците и с жените. Иначе още дълго щях да прекарам на път, още години наред. Но като видях, че там, навън, за мен вече няма никаква радост, си помислих: преди да свърша, да загина, нека да порисувам още малко и да направя няколко фигури, човек все пак иска да изпита някаква радост.

Нарцис му каза:

— Радвам се, че ти се завърна. Толкова много ми липсваше, всеки ден мислех за теб и често изпитвах страх, че никога вече няма да се върнеш.

Голдмунд поклати глава.

— Ех, загубата нямаше да е много голяма.

Нарцис със сърце, в което горяха болка и любов, бавно се приведе над него и сега направи това, което в многото години на приятелството им никога не беше правил — докосна с устни косите и челото на Голдмунд. Отначало учуден, после трогнат, Голдмунд забеляза какво се беше случило.

— Голдмунд — прошепна приятелят в ухото му, — извинявай, че не успях да ти го кажа по-рано. А трябваше да го направя тогава, когато дойдох при теб в затвора в резиденцията на епископа или когато видях първите твои фигури, или някой друг път. Нека ти кажа колко много те обичам, колко много си означавал за мен винаги и колко си обогатил моя живот. Това вече няма да има особено значение за теб. Ти си свикнал на любов, за теб тя не е нещо рядко, бил си обичан и глезен от толкова много жени. С мен е другояче. Животът ми бе беден на любов, на мен ми е липсвало най-доброто. Някога нашият абат Даниел ми каза, че ме смята за високомерен, вероятно е имал право. Не съм несправедлив спрямо хората, старая се да бъда справедлив и търпелив с тях, но никога не съм ги обичал. В манастира от двама учени ми е по-мил по-ученият; никога не съм обичал един слаб учен въпреки слабостите му. Ако все пак зная какво е любов, то е чрез тебе. Теб можех да обичам, единствено теб измежду хората. Ти не си в състояние да прецениш какво означава това. То е сравнимо с извора в пустиня, с цъфтящото дърво сред пущинак. Само на теб дължа благодарност за това, че сърцето ми не е изсъхнало, че у мен е останало едно кътче, докъдето може да стигне милостта.

Голдмунд се усмихна радостно и някак смутено. С тих, спокоен глас, какъвто имаше в своите ведри часове, той каза:

— Тогава, когато ме освободи от бесилото и ние яздехме към манастира, аз те попитах за моя кон Блес, ти ме осведоми. Тогава разбрах, че ти, който обикновено не можеш да отличиш конете един от друг, бе полагал грижи за жребчето Блес. Разбрах, че си го направил заради мен, и бях много зарадван от това. Сега виждам, че действително е така и че ти наистина ме обичаш. И аз винаги съм те обичал, Нарцис, половината от моя живот бе старание да те спечеля. Знаех, че и ти ме обичаш, но никога не съм се надявал, че ще дойде ден да ми го кажеш, а сега ти, гордият човек, ми го каза в мига, когато нямам нищо друго, когато ме изоставиха странстването и свободата, светът и жените. Приемам го и ти благодаря.

Мадоната — Лидия, стоеше в стаичката и гледаше.

— Ти все мислиш за смъртта? — попита Нарцис. — Да, мисля за това и за всичко, в което се превърна моят живот. Като младеж, когато още бях твой ученик, имах желанието да бъда човек на духа също като теб. Ти ми показа, че не съм призван за това. Тогава се хвърлих на другата страна на живота — към чувствата, и жените ме улесниха да намирам удоволствие там, те са толкова податливи и жадни! Но аз, разбира се, не бих искал да говоря с презрение за тях, също така не и за чувствените наслади, често бивах много щастлив. Имах и щастието да преживея как и сетивността може да бъде одухотворена. От това възникна изкуството. Сега обаче и двата пламъка угаснаха. Вече нямам животинското щастие на насладата, не бих го имал и ако жените до днес тичаха след мен. Вече нямам желание да създавам и художествени произведения, направих достатъчно фигури, работата не е в количеството. Затова за мен е време да умра. Аз съм любопитен и съгласен със смъртта.

— Защо любопитен? — попита Нарцис.

— Е, да, явно е някак глупаво от моя страна. Но аз действително съм любопитен. И не за отвъдния свят, Нарцис, за него почти не мисля, а ако трябва да кажа откровено — вече не вярвам в това. Няма отвъден свят. Изсъхналото дърво е мъртво завинаги, замръзналата птичка никога не може да се върне към живот, също толкова малко и човекът, след като е умрял. И когато си е отишъл, хората може още известно време да мислят за него, но и това, разбира се, не трае дълго. Не, аз съм любопитен за смъртта само затова, защото все още е моя вяра или мое съновидение, че съм на път към майка ми. Надявам се смъртта да бъде едно голямо щастие, щастие толкова голямо, колкото е първото любовно осъществяване. Не мога да се разделя с мисълта, че вместо смъртта с косата майка ми ще бъде тази, която отново ще ме вземе при себе си и ще ме върне в небитието и невинността.

При едно от последните си посещения, след като няколко дни Голдмунд не бе изрекъл нито дума, Нарцис го намери отново буден и разговорлив.

— Отец Антон смята, че ти често трябва да имаш големи болки. Как така успяваш, Голдмунд, да ги понасяш толкова спокойно? Струва ми се, че сега ти си намерил мир.

— Мира с Бога ли имаш предвид? Не, този мир не съм намерил. Не желая мир с него. Той е устроил света зле, не бива да го възхваляваме. Пък и едва ли има значение за него дали аз ще го прославям или не. Направил е лош света. Но с болките в гърдите ми сключих мир, това е така. По-рано не можех търпеливо да понасям болки, макар понякога да бях на мнение, че лесно ще посрещна смъртта, но въпреки всичко това беше заблуда. Когато стана сериозно, през онази нощ в затвора на граф Хайнрих, бе проличало: просто не можех да умра, бях още много силен и твърде буен, те би трябвало по два пъти да нанасят смъртоносен удар на всеки мой крак и ръка. Сега обаче е друго.

Говоренето изморяваше Голдмунд, гласът му ставаше по-слаб. Нарцис го помоли да се щади.

— Не — отвърна той, — искам да ти кажа всичко. По-рано бих се срамувал да го разкрия. Ти щеше да се смееш. Именно тогава, когато се качих на моя кон и тръгнах оттук, това не беше потегляне към неизвестността. До мен бе стигнал слух, че граф Хайнрих отново е в този край и отново с него е любовницата му Агнес. Е, добре, на теб не ти се струва важно, днес и на мен не ми изглежда важно. Но тогава вестта така властно ме покори, че не мислех за нищо друго освен за Агнес; тя беше най-красивата жена, която бях познавал и обичал, исках да я видя отново, исках още веднъж да бъда щастлив с нея. Яздех и след една седмица я намерих. Там, в оня час, се извърши промяната с мене. И тъй намерих Агнес, тя беше все така красива, намерих я и открих възможност да се появя пред нея и да си поговорим. И представи си, Нарцис, тя вече не искаше да знае за мен! Бях твърде стар за нея, вече не бях хубав и достатъчно забавен. Агнес вече нищо не очакваше от мене. Всъщност с това моето пътуване завърши. Но продължих да яздя по-нататък, не исках така разочарован и жалък да се завръщам при вас, а така, както яздех — съвсем изоставен вече от силата и младостта, от мъдростта, — паднах заедно с коня в някаква бездна и в един поток, счупих си ребрата и останах да лежа във водата. Тогава за първи път познах истинските болки. Още със самото падане усетих, че вътре в гърдите ми нещо се счупи, а счупването ме зарадва, чух звука му с удоволствие, бях примирен с това. Лежах във водата и разбрах, че трябва да умра, но всичко беше съвсем различно от случилото се някога в ареста. Нямах нищо против, умирането вече не

ми изглеждаше лошо. Усещах същите силни болки, които оттогава се повтарят често, при това имах един сън или видение, наречи го както искаш. Лежах, а в гърдите ми гореше болка, бранех се и крещях, но чувах и един глас да се смее, който не бях долавял от дните на детството си. Беше гласът на майка ми, дълбок женски глас, пълен с наслада и любов. И тогава видях, че беше тя, че бе при мен и ме държеше на скута си, че майка бе отворила гръдта ми и пръстите й бяха дълбоко в гърдите ми между ребрата, за да изтръгнат моето сърце. Когато видях и разбрах това, то вече не ми причиняваше болка. И сега, щом тези болки се върнат, те вече не са мъчителни, не са врагове, те са майчините пръсти, които измъкват сърцето ми. Правят го прилежно. Понякога притиска и стене, като че ли изпитва наслада; понякога се смее и тананика нежни тонове. Понякога тя не е при мене, а горе на небето, виждам лицето й сред облаците, голямо колкото облак, там тя се носи, усмихва се тъжно, а тъжната й усмивка се впива в мен и изтегля сърцето ми от гърдите.

Отново и отново той говореше за нея, за майката.

— Знаеш ли какво? — попита Голдмунд в един от последните си дни. — Някога бях забравил моята майка, но ти със заклинание мия върна. И тогава това ми причиняваше голяма болка, сякаш животински муцуни ръфаха вътрешностите ми. Тогава бяхме още младежи, хубави млади момчета бяхме ние. Но още тогава майка ми ме зовеше и аз трябваше да я следвам. Тя бе навред. Тя беше циганката Лизе, тя беше красивата Мадона на майстор Никлаус, тя беше животът, любовта, наслadата, но тя беше още и страхът, гладът, нагонът. Сега тя е смъртта, пръстите й са в гърдите ми.

— Не говори толкова много, мили. Почакай до утре.

Голдмунд го погледна в очите със своята усмивка, с онази нова усмивка, която бе донесъл от пътуването, а тя бе толкова старческа и толкова крехка, че понякога изглеждаше и малко слабоумна, понякога светваше като чиста доброта и мъдрост.

— Мили мой — прошепна той, — не мога да чакам до утре. Трябва да се сбогувам с теб и на прощаване да ти кажа всичко. Изслушай ме още един миг. Искам да ти разкажа за майка си и че тя е сключила пръстите си около моето сърце. От няколко години най-скъпата, най-тайнствената ми мечта беше да изработя фигура на майката, за мен тя беше и най-светият от всички образи; където и да

бях, винаги го носех в сърцето си — една фигура, преизпълнена от любов, преизпълнена от тайнственост. До неотдавна би ми било непосилно да помисля, че ще умра, без да съм направил оная фигура, да съм претворил оня образ, моят живот би ми се струвал безполезен. А сега виж колко чудно се разбива отношението между нея и мен! Вместо да бъде оформена и изваяна от ръцете ми, тя ме оформя и извайва. Ръцете й са около сърцето ми, ще го откъснат и у мен ще остане пустота. Тя ме изкушава със смъртта, а с мен ще умре и моята мечта — красивата фигура, образът на великата Ева-Майка. Още го виждам и ако ръцете ми биха имали сила, можех да го създам. Но тя не желае това, не желае да направя видима тайната й. Предпочита да умра. Умирам на драго сърце, тя улеснява угасването ми.

Поразен, Нарцис изслуша тези думи, трябваше да се приведе съвсем ниско над лицето на приятеля си, за да може да ги разбере. Някои чуваше само неясно, други добре, но въпреки това смисълът им оставаше скрит.

Ето че болният още веднъж отвори очи и дълго се взира в лицето на своя приятел. Той се сбогува с него с поглед. И с някакво движение, сякаш се опита да поклати глава, прошепна:

— Но как някога ще умреш ти, Нарцис, след като нямаш майка? Без майка човек не може да обича, без майка не може и да умре.

Това, което по-късно Голдмунд още мълвеше, вече бе неразбираемо. Последните два дни Нарцис прекара, като неизменно седеше край леглото му ден и нощ и виждаше как той угасва. Последните думи на Голдмунд горяха в сърцето му като огън.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.